

Pál Melinda

A puha hatalom súlya nagyhatalmak smart külpolitikai
stratégiájában a kétpólusú világrendszer felbomlása után
(1989 – 2018)

Kemény és puha hatalmi eszközök vizsgálata

Nemzetközi, Politikai és Regionális Tanulmányok Intézete

Témavezető:

Prof. Dr. Bradean-Ebinger Nelu

Egyetemi Tanár

Budapesti Corvinus Egyetem

Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

A puha hatalom súlya nagyhatalmak smart külpolitikai stratégiájában
a kétpólusú világrendszer felbomlása után (1989 – 2018)
Kemény és puha hatalmi eszközök vizsgálata

Doktori értekezés

Pál Melinda

Budapest

2021

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRÁK JEGYZÉKE	11
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	12
KUTATÁSI ALAPVETÉSEK.....	14
I. A téma meghatározása	14
II. A dolgozat szerkezete	16
1. Térbeli keret.....	16
2. Időbeli keret.....	16
3. Tematikus tagolás	16
III. A téma jelentősége, aktualitása	21
IV. Módszerek és elemzési szempontok	22
V. Hipotézisek és kutatási kérdés	25
ELMÉLETI ALAPOK.....	27
I. A vizsgált hatalomterminusok jelentésköre és elhelyezése	27
1. Hatalomszemléletek	27
2. Hard, Soft és Smart Power fogalmak meghatározásai	29
II. A kétpólusú világrendszert követően megjelenő hard/soft koncepció, valamint a smart power stratégia kidolgozásának lépései és politikai konnotációja	31
III. A vizsgálat során kiemelt puha hatalom szűk értelmezésén túlmutató jellegzetességei vs hiányosságai	38
1. Kritikák.....	38
1.1. Puha hatalom és hatásosság.....	38
1.2. A puha hatalom: megfelelési kényszerítő hatalmi forma?	39
1.3. Puha hatalom: megkötő erő?	39
1.4. A blowback hatás veszélye.....	40
2. A szűk értelmezésen túlmutató jellegzetességek	40
2.1. A vonzás hatóköre	40
2.2. A vonzás idődimenziói	41
2.3. A vonzás kritikus, érintő területei.....	41
IV. Puha – kemény hatalmi megoszlás szerint egyértelműen nem csoportosítható erőteényezők	42
<i>A; Sticky Power: a hegemon gazdasági rendszer ragadó/ragasztó ereje</i>	42
<i>B; Sharp power</i>	43
V. A nemzetközi hatalom mérésének kísérletei	46
1. A disszertáció hipotéziseit alátámasztó mérési indexek	46

1.1.	Monocle.....	47
1.2.	Soft Power 30 Index	47
2.	A nagyhatalmi képességek és külpolitikai tevékenységek mutatója: az Elcano Global Presence Index	48
2.1	Legfontosabb komprehenzív grafikonok.....	50
2.1.1.	A globális jelenlét változása a három dimenzióban: gazdasági dominancia	50
2.1.2.	Országok külföldi jelenlétének összehasonlító rangsora: az Egyesült Államok dominanciája globálisan és mindhárom dimenzióban.....	51
2.1.3.	Három dimenzió egymáshoz viszonyított aránya három meghatározó hatalom vonatkozásában 2018-ban	52
2.2.	Adatok, pozíciók változása a vizsgált időszakban	52
2.2.1.	Globális kisugárzás, jelenlét pozíciói és változásai.....	53
2.2.2.	Partikuláris területek: puha jelenlét.....	53
2.2.3.	Partikuláris területek: katonai jelenlét: „rég hatalmak” vezetése csökkenő tendenciával.....	54
2.3.	Diverzifikáció és koncentráció a nagyhatalmak körében	56
VII. A disszertáció egyedi fogalom meghatározásai		57
VIII.A vizsgált hatalmi centrumok a Pax Americana részeként és a világ multipolarizálódása időszakában.....		58
IX.Nagyhatalmi források, képességek és az okos hatalmi külpolitika eszköztára		62

A SMART KÜLPOLITIKAI STRATÉGIA PRIORITÁSAI ÉS A PUHA HATALMI ESZKÖZÖK TÉRNYERÉSE AZ USA-BAN ÉS KÍNÁBAN 1989 ÉS 2012 KÖZÖTT.....	68
--	-----------

Bevezetés.....	68	
I. Amerikai Egyesült Államok a kétpólusú világrendszer felbomlása után	70	
1.	Modell értékek: az amerikai hitvallást és identitást megalapozó idealista értékészlet, filozófiák, ideológiák, irányzatok	70
1.1.	Az amerikai hitvallás és alkotmány.....	70
1.2.	Amerika küldetésstudata	74
1.3.	Az amerikai identitásmixet meghatározó irányzatok	78
1.4.	Értékkészlet közvetítése a hidegháború puha hatalmi 'ideológiai hadviselése' révén.....	79
2.	Unilaterális hatalmi kihívások egy megváltozott biztonsági környezetben	81
3.	Nemzetközi szerepvállalás puha és kemény eszközökkel az egymást váltó adminisztrációknál	85
3.1.	Bevezetés	85
3.2.	A kényszerítő és vonzó/kooptív erőforrások külpolitikai dialektikája az elmélet tükrében.....	85
3.3.	A váltakozó adminisztrációk puha hatalmi politizálásának jellegzetességei és okai headline-okban	88
3.4.	Egységes prioritások a sokféleségben	91
3.5.	Sokféleség az egységben: az elnöki ciklusok.....	92
3.5.1.	George H. W. Bush	92
3.5.1.1.	A bush-i új világrend koncepció elmélete és gyakorlata	93
3.5.1.2.	USA és Európa	95
	<i>A; Annus mirabilis: A Szovjetunió és a közép-kelet-európai rezsimek összeomlása.....</i>	<i>95</i>
	<i>B; Annus mirabilis: Németország egyesítése és Európa jövője</i>	<i>97</i>

3.5.2.	Bill Clinton	99
3.5.2.1.	Az amerikai értékek közvetlen/nyílt exportálása: a Clinton-adminisztráció demokrácia- és szabadpiac terjesztési stratégiája	99
3.5.2.2.	Geoökonómiai szemlélet és puha hatalmi eszközei	100
3.5.2.3.	Külpolitikai akciók a kollektív védelem, kiterjedt biztonság és a multilaterális békeépítés jegyében, valamint az unilaterális hatalom béke-koordinátori kísérletei	102
	<i>A; A Clinton-doktrína</i>	102
	<i>B; A transzatlanti biztonsági szervezet megújult szerepe</i>	102
	<i>C; A kibővülő NATO a clintoni globális stratégiai elgondolás részeként</i>	103
	<i>D; Külpolitikai akciók a gyakorlatban</i>	104
3.5.2.4.	Kemény hatalmi fellépések a kiterjesztett biztonság, az emberi jogok, a demokrácia terjesztése védelmében.....	104
3.5.2.5.	Legfontosabb puha hatalmi békekoordinátori kísérletek	106
3.5.2.6.	Az új évszázad nemzetbiztonsági stratégiája	107
3.5.3.	George W. Bush	108
3.5.3.1.	A clintoni nemzetépítés konzervatív bírálata a katonai fellépések és az 'illuzórikus nemzetközi normák' kerülése jegyében.....	108
3.5.3.2.	A Bush-kabinet külügyeket érintő kulcspozícióin az újkonzervatívok hangsúlya.....	109
3.5.3.3.	9/11 és a külpolitikai taktika 180 fokos kemény fordulata	111
3.5.3.4.	Az afganisztáni és az iraki „könnyű lábnyomok” és a kemény hatalmi külpolitikai megközelítés libikókajátéka	112
	<i>A; A „könnyű lábnyomú” afganisztáni intervenció és a követő újjáépítés puha hatalmi kísérletei</i>	112
	<i>B; A bushi kemény hatalmi külpolitika 'építőkövei' és lépései</i>	114
3.5.3.5.	Az új Bush-kabinet hitvallása, valamint az USA legitimitását visszaszerezni hivatott nem katonai izomzata (transzformációs diplomácia, gazdasági asszisztencia, kommunikáció).....	117
	<i>A; Felelős és demokratikus államok számának bővítése: transzformációs diplomácia, gazdasági asszisztencia és kommunikáció.....</i>	119
	<i>B; Kooptív eszközök az atomfenyegetés megakadályozása jegyében</i>	121
	<i>C; A katonai erő hozzájárulása a smart és puha hatalmi teljesítményhez</i>	121
3.5.4.	Barack Obama	123
3.5.4.1.	Barack Obama: a „puha hatalom elnöke”	123
3.5.4.2.	Barack Obama: a „puha hatalom elnöke”? Partnerségek a kompromisszum, a pragmatizmus és dilemmák jegyében.....	126
3.5.4.3.	A legsikeresebbnek, leghatásosabbnak bizonyuló puha hatalmi eszköz, az új nyilvános diplomácia: az ország-márkázás eszköze	129
3.5.4.4.	Hillary Clinton egyedi puha hatalmi márkája	131
	<i>A; Elkötelezettség digitális diplomácián keresztül</i>	132
	<i>B; Elkötelezettség partnerségek révén.....</i>	133
	<i>C; Elkötelezettség a nők alapjogai mellett</i>	134
3.5.4.5.	2011: a fordulat éve	135
	<i>A; A katonai erő, mint a puha fellépések támogatója vs a puha erő militarizálódása.....</i>	135
3.5.4.6.	Eltávolodás puha hatalmi politizálástól: Obama második ciklusa	136

II. A puha hatalmi gondolkodás és eszköztár térnyerése, beágyazódása a Kínai Népköztársaság stratégiáiba 1989- 2012	142
1. A multipoláris világrendre készülő Kína puhasága	142
2. A puha hatalom kettős minősítésének kínai jellegzetessége	142
3. A több ezeréves civilizációval rendelkező feltörekvő hatalom egyedisége	143
4. A Kínai Népköztársaság modellnek is tekinthető puha hatalmi forrásai: ideológiák, eszmék, értékek, értékrendszer	144
4.1. Filozófiai alap: kemény és puha csak együtt egységet	144
4.2. Ideológiai vákuumhelyzet feloldása tradicionális irányzatokkal	145
<i>A; Kínai nacionalizmus: a nemzeti egység kovásza</i>	152
<i>B; Konfucianizmus: példa általi morális vezetés</i>	147
<i>C; Taoizmus: a dolgok természetes menete</i>	148
5. A puha hatalom térnyerése Kínában a kétpólusú világrendszer felbomlása után	149
5.1. Kína 21. századi puha hatalmi jellegzetessége – brief headline-ok helyett	149
5.2. A kínai puha diplomáciai alapelv, stratégia kifejlődése	151
6. Az ősi konfucianus harmonikus, ideális társadalom- és állammodell hidegháború utáni <i>puha hatalmi</i> doktrínái és stratégiái	154
7. A harmonikus világ koncepciójának elemei	157
8. A puha retorika az erkölcsi fölény (szembenállás) kiemelése eszközöként	158
9. A konnektivitás 21. századi gyakorlata: regionális puha hatalmi kapcsolatépítés a fejlődő világban	159
10. A puha hatalmi doktrínák mögötti súlyos belső problémák	161
11. A kemény befolyásolás egyedi eszközei: digitális aktivitások közvetlen katonai konfrontáció vagy gazdasági kényszer alkalmazása nélkül	162
 GAZDASÁGI ÉS CIVILIZÁCIÓS KOMPARATIVIZMUS: MODELLEK, VONZÁSOK, VALÓS FOLYAMATOK	166
I. A „felzárkózási” vagy „kínai modell”, mint a kínai puha hatalom forrása és eszköze v/s a washingtoni konszenzus	166
<i>A; Nyugati perspektíva</i>	166
<i>B; Kínai narratíva</i>	169
<i>C; Összegzés helyett: új fogalmak, új narratívák indulása</i>	170
II. A vágy titoktalan tárgyai: a mintaként szolgáló amerikai és kínai gazdasági modellek	170
1. A modellek	170
2. Történelmi civilizációs –kulturális gyökerek	171
<i>A; A nemzetközi kereskedelem és regionális gazdasági primátus 2000 éven keresztül működő kínai mechanizmusa: a hódoltsági ajándék-rendszer</i>	171
<i>B; A Pax Americana részét képező Bretton Woods-i rendszer több mint fél évszázada tartó nemzetközi gazdasági primátusa és annak alapjai</i>	172
<i>C; Gazdasági modellek eltérő civilizációs alapokon</i>	174
III. A fejlődők mintájaként emlegetett kínai gazdaság valóságos folyamatai az új évezred első két évtizedében	175
<i>A; A gazdasági fejlődési csoda kétarcúsága</i>	175
<i>B; Külgazdaság</i>	178
<i>C; Európai Unió – Kína</i>	179

A TECHNOLÓGIA, MINT 21. SZÁZADI NAGYHATALMI KÉPESSÉG PUHA HATALMI SZEREPE AZ USA-BAN ÉS KÍNÁBAN.....	180
1. A technológia sajátosságai.....	180
1.1 A technológia, mint puha hatalmi befolyásoló eszköz.....	181
2. Amerikai Egyesült Államok.....	182
2.1. Elon Musk és a Tesla – márkavédjegy: nyugati, amerikai XXI. századi sikertörténet.....	187
3. Kína.....	190
3.1. A technológiai cégek területi megoszlása.....	192
3.1.1. A kínai Szilícium-völgy s egyben a kiemelt gazdasági övezetek doyenle: Sencsen.....	192
3.2. Legnagyobb technológiai vállalatok: a BAT mozaikszóval emlegetett Baidu, Alibaba Tencent.....	194
3.3. A WeChat (eredeti mandarin nyelven: 微信) – a kínai internetes ökoszisztéma, mint kínai puha hatalmi márkavédjegy.....	197
3.3.1. A puha hatalmi márkavédjegy puha befolyásának megkérdőjeleződése.....	199
3.3.2. Kína puha hatalmi márkavédjegye kizárólag kínai szórvány külföldi jelenléttel.....	201
3.4. Összegzés.....	202
AZ ÚJ FEGYVERKEZÉSTŐL A KERESKEDELMI HÁBORÚT ZÁRÓ DIPLOMÁCIAI PÁRBESZÉD MEGINDULÁSÁIG: ÁZSIA FELÉ FODULÁS (2012 – 2018).....	204
I. Politikai puha és kemény erőforrásokat egyaránt mozgató sakkjátszma a Kelet – ázsiai regionális vezető szerepért (2012 -).....	204
1. Bevezetés.....	204
2. Pivot to Asia és a Dél-kínai tenger válsága: megindul az új fegyverkezés korszaka?.....	205
3. Az Amerikai Egyesült Államok katonai stratégiája – kemény erődemónstráció.....	206
4. A kiegyensúlyozás diplomáciai puha vetületei.....	208
5. A Dél-kínai tenger válsága és Kína kemény erőforrásait mozgató új status quo törekvései...	209
6. Az Egyesült Államok és legfőbb szövetségese, az Európai Unió reakciója.....	211
II. Az Új Selyemút, mint a nem digitális konnektivitáson keresztüli hálózatépítés keretrendszere.....	212
1. Új Selyemút: Kína diplomáciai puha erejének prioritása.....	212
2. Új Selyemút: földrészek közötti kapcsolatrendszer újradefiniálásának eszköze.....	213
3. Új Selyemút: külgazdasági puha erőforrás, a ragadó/ragasztó gazdasági erő megnyilvánulása és a pénzügyi intézményesülés kerete.....	215
4. Összegzés.....	218
III. Az amerikai-kínai kereskedelmi háború kemény légköre és eszközei, valamint puha megoldási ígérete.....	219
1. Felfokozott nemzetközi légkör.....	219
2. Az Egyesült Államok belső helyzetképe.....	220
3. Első félév: a gazdasági kemény erő egyoldalú megnyilvánulása.....	222
4. A gazdasági kemény erő kétoldalú játszmája és egy elhúzódó kereskedelmi háború várható következményei.....	225
5. Diplomáciai tűzszüneti rendezés a kiegyezés jegyében.....	228
IV. A puha hatalom szerepe az új fegyverkezés indulóévét, 2012-t követően.....	229
V. Szuperhatalmi alternatíva rajza.....	231

ÖSSZEGZÉS.....	233
FÜGGELÉK.....	242
IRODALOMJEGYZÉK.....	244
A SZERZŐ TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI.....	264

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: SoftPower 30 mérési kategóriái (objektív és közvéleménykutatási adatok)
2. ábra: Az Elcano Global Presence Index
3. ábra: Globális gazdasági, katonai és puha jelenlét 1990 és 2017 között
4. ábra: Globális, gazdasági, katonai és puha hatalmi jelenlét rangsora (országok közötti összehasonlítás) 2017
5. ábra: Dimenziók és változók hozzájárulása a globális jelenléthez: Egyesült Államok, Európai Unió, Kína (a teljes globális jelenlét százaléka, 2018)
6. ábra: Az Elcano Global Presence Index Európai Uniót is elemző első 10 pozíciója (index érték)
7. ábra: Az Elcano Global Presence Index Európai Uniót is elemző első 10 pozíciója (index érték)
8. ábra: A katonai külföldi jelenlét első 10 helyezettje (Index érték, 2005 – 2018)
9. ábra: Változások a külföldi katonai jelenlétben: Egyesült Államok, Európai Unió, Kína vizsgálata 2005-2018 (éves átlagos eltérési arányok, %-ban)
10. ábra: Az Európai Uniót is vizsgáló első 10 pozíció: külföldön állomásoztatott csapatok száma (index érték 2005 – 2018)
11. ábra: Külföldi jelenlét koncentrátsága: Egyesült Államok, Európai Unió, Kína, világátlag (HHI érték pont a 2005 és 2018 közötti adatok alapján)
12. ábra: A puha hatalmi jelenlét változói globális százalék arányában az EU-ban, az USA-ban és Kínában 2018-ban
13. ábra: A COIN-stratégia három pillére és működési elve
14. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok külkereskedelmi pozícióromlása: USA-Kína reláció 1981-2011
15. ábra: A kínai hódoltsági ajándékrendszer és a Pax Americana összehasonlítása
16. ábra: Az antik görög, a császárkori kínai, a modern európai és az amerikai államközi rendszer összehasonlítása az alkotmányos struktúra és az alapintézmények szerint
17. ábra A központi költségvetés kutatásra és fejlesztésre fordított kiadásai 1962 és 2017 között (nem védelmi és teljes ráfordítás)
18. ábra Az összesített hozzáadott érték növekedésének forrásai Kínában 1981 és 2012 között (a hozzájárulások súlyozott növekedési ráta százalékpontban értendők)
19. ábra A legnagyobb kínai tech-óriások által támogatott vállalatok száma
20. ábra A világ 10 leglátogatottabb weboldala 2018 január
21. ábra Az Amerikai Egyesült Államok és Kína katonai kiadása és arzenálja 2013-ban
22. ábra Kulturális – társadalmi jellegzetességek komparativizmusa: Kína, USA

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS:

Őszinte hálával tartozom *Michael Cox*, *Christian Lequese* és *Bertrand Badie* professzoroknak, valamint Dr. *Imola Strehonak*, a Sciences Po Politikatudományok Doktori Iskola dékánhelyettesének, hogy ösztönösen vagy tudatosan értekezésem végleges témája felé orientáltak. *Professzor Joseph Nyenak*, hogy ajánlásával, professzor Nicholas Cullnak, hogy mentorságával segíteni kívánják amerikai vendégkutatói munkámat, továbbá *professzor Pierre-Bruno Ruffin*nak és *Salát Gergelynek*, *Lord Astley Abbotts Hodgsonnak* valamint PhD *Eszterhai Viktornak*, hogy szakértői nagyinterjút adtak nekem. Valamennyien első megkeresésre, azonnal hozzájárultak ahhoz, hogy elemzéseim során megközelítéseim mélyebbek, „belsőbbek” lehessenek.

Nagyon köszönöm Dr. *Kőváriné Ignáth Éva* és Dr. *Friedmann Viktor* bírálóimnak, valamint *professzor Kengyel Ákos* elnöknek értékestervezetemhez fűzött hasznos ajánlásait, bírálatait. S mindenekelőtt témavezetőmnek, *Bradean-Ebinger Nelu* professzornak köszönöm, hogy megkereséseimkor azonnal együttműködött velem.

„A csatatér már nem feltétlenül a mező többé, az emberek fejében van.”

(Michael Mullen, az USA Egyesült Vezérkari Főnökségének volt elnöke)

„A mester mondotta:

„Csak aki a régit ápolva ismeri meg az újat, csak az lehet mások tanítójává.”

(Konfuciusz, Beszélgetések és mondások. II. 11.)

KUTATÁSI ALAPVETÉSEK

Ebben a fejezetben a kutatás alapjait szolgáló tényezők közül a vizsgálati módszereket, a kutatással kapcsolatos elméleti és személyes irányultságú megfontolásokat, valamint a szerkezeti felosztást veszem alapul.

I. A téma meghatározása

A disszertáció a nemzetközi kapcsolatok két meghatározó hatalma 'okos' külpolitikai stratégiája (puha és kemény hatalmi eszközök kombinációja) prioritásait vizsgálja 1989-től, a kétpólusú világrendszer felbomlásától 2018-ig. E két hatalom a következő: a hidegháború végével unipoláris hatalmi helyzetbe kerülő Amerikai Egyesült Államok valamint az ámulatba ejtő, évtizedeken keresztül kétjegyű évi gazdasági növekedést produkáló, s egyben a világ legnagyobb populációjú állama, a tekintélyelvű Kína. Külkapcsolataik e hatalmaknak is legjellemzőbben gazdasági indíttatásúak és irányultságúak, nyersanyag és piacszerzés a cél (a külkapcsolatok globálisan meghatározó gazdasági jellegét statisztikák, indexek igazolják kétségbe vonhatatlanul.) Emellett azonban mindkét hatalom kivételesség és e kivételességből fakadó küldetés- és felelősségtudattal rendelkezik. A globalizálódó, kölcsönös függőségek által egyre inkább meghatározott világban a smart külpolitikát folytató szereplők, legyenek azok kivételesek vagy kevésbé azok, a kemény és puha hatalmi eszközeik lehető legeredményesebb, leghatásosabb kombinációjával igyekeznek együttműködni külső kapcsolataikban a smart hatalmi stratégiai gondolkodás atyja, Joseph Nye szerint. A smart stratégia mellett a nemzetközi kapcsolatok Harvard-professzora dolgozta ki a puha hatalom (*soft power*) legismertebb, legnagyobb hatású analitikus koncepcióját.¹ E szerint a *soft power* erőforrások a másik félre vonzással, azonosulási vágygal ható ideák (a kultúra, a külpolitikák, valamint – és mindenekelőtt – az értékek) a kényszerítő vagy (le)fizető erőforrásokkal, a katonai és gazdasági együttműködés eszközeivel szemben. A dolgozat állítása szerint a külpolitikát, annak prioritásait alakító két dialektikus erő közül a puha erőforrások közé tartozik minden vonzás

¹ David Baldwin 2013-as „*Power and International Relations*” című tanulmányában elismerően és nem kevés sorban elemzi Joseph Nye tudományos munkásságát, de álláspontja szerint Joseph Nye ugyan valóban bevezette a *soft power* fogalmát a nemzetközi kapcsolatok tudományos szótárába, azonban nem ő vezette be a puha hatalom koncepcióját, mint ahogy arra Nye több művében utal (2014b, 2007, 2011). Baldwin szerint (Baldwin 2013, p. 289) „az a koncepció, hogy valaki alakítsa mások preferenciáit – vagyis rávegye arra, hogy azt tegye, amit a befolyásoló akar – mély történelmi gyökerekkel bír, melyeket Giulio Gallarotti tárt fel, sorjázott „*Cosmopolitan Power in International Relations*” (Gallarotti 2010) című művében. Ezek bemerése meghaladja egy doktori értekezés elemzési lehetőségeit. /Maga Gallarotti szerint a puha hatalom a liberális elvekkel összhangban álló cselekvéseket jelent (Gallarotti 2010, p. 37), melyek erőforrásai – egyezően egyébként az értekezés álláspontjával – szerinte kézzelfogható/materiális: militáris és gazdasági eszközök is lehetnek, gondoljunk csak a humanitárius akciókra vagy a globális szabad kereskedelemre.

által ható együttműködési erőforrás, míg a kemény hatalom eszköztárát a kényszerítő katonai erő és a gazdasági korlátozások, kényszerek jelentik. Összefoglalóan a puha hatalom a vonzáson alapuló együttműködő erő, míg a kemény hatalom a kényszer eszköze. Így a puha hatalom eszköztárát erősíti a másokat vonzó gazdasági modell /jólét (nyugati), jólét ígéretének (kínai) éthosza/, a technológia minden nem militáns célra szánt eredménye, hiszen a technológiai vívmányok és fejlesztő cégek, vállalataik egy ország imázsának, külföldi pozitív képének kihagyhatatlan részét képezik. A globalizálódó, egymástól egyre függőbbé váló világban e mellett a domináns gazdaság a nemzetközi kapcsolatokban „sticky”, ragadó, ragasztó erő, amely magával ragad majd nem ereszt – ahogy erre Joseph Nye elméletéből kiindulva Walter Russell Mead hívta fel a figyelmet. Katonai erő is játszhat puha hatalmi szerepet gyenge államok katonai erejével való együttműködés (képzések, cserekapcsolatok) révén vagy katasztrófák esetén humanitárius akciókkal. Az erőforrások a külkapcsolatokban természetesen soha nem választhatóak el a nagyhatalmi képességektől. A dolgozat a hagyományos nagyhatalmi képességek táráat kiegészíti a technológiával és a modellértékek szókapcsolattal megjelölt befolyásoló erőt tükröző képességgel. Ez a képesség egy ország/külkapcsolati szereplő teljes (civilizatorikus) kultúráját jelenti a dolgozat definíciója szerint, a projektálni kívánt intézményrendszerrel a politikai-gazdasági-társadalmi kultúrán át az érték- és eszmerendszeréig (meghatározó ideológiáig, vallásig, filozófiáig). Az univerzalizistikusnak tartott amerikai értékrendszer terjesztésétől, közvetítésétől a kivételesség tudatával fűszerezett kínai béke és harmónia sugárzásáig több ideológia terjesztése soft power erőforrássá válhat egy-egy külpolitikai smart power stratégiában. Ez a képesség első megközelítés szerint tisztán puha erőforrásnak tűnik, de válhat a kemény hatalmi befolyásolás eszközévé, okává is (a történelem folyamán évezredekig semmi más jegyében nem folytak olyan véres háborúk, mint ideológiák és vallások jegyében). A dolgozat külön jelentőséget tulajdonít annak, hogy felvázolja a vizsgált meghatározó nemzetközi szereplők ’modell-értékei’ történelmi-ideológiai gyökereit és ezek mai meghatározottságát. Az értekezés elemzése során egyértelműen az állami szintű külkapcsolati aktivitásokra fókuszál, azzal együtt, hogy az amerikai puha hatalom nem jelentéktelen hányada nem állami szereplőktől származik.

Külön fejezetben tárgyalja a dolgozat a 21. századra külön nagyhatalmi képességgé, e mellett puha hatalmi erőforrássá váló technológiát. Teszi ezt oly módon, hogy felvázolja a vizsgált hatalmak közül a technológiai fejlődést, fejlettséget mára leginkább meghatározó és befolyásoló két állam, az Egyesült Államok és Kína civilizatorikus jellegzetességeket is felmutató információ – technológiai iparága legmeghatározóbb szektora, a mesterséges intelligencia fejlődését.

Önként adódna egy puha hatalmi fókuszú elemzésnél harmadik ’hatalomként’ -meghatározó nemzetközi szereplőként – az Európai Unió vizsgálata is. Az Európai Unió a legtöbb föderális jellegzetességet mutató nemzetközi szervezet, ahol ezzel együtt a tagállamok kor-

mányközi döntéshozatala a meghatározó. Külső szakpolitikái (az EU de facto külpolitikája) révén azonban uniós szinten, méreteken köt szerződéseket, vonz szövetségeket az európai alapértékek mentén a 2003-as biztonsági stratégia önmeghatározása szerint „jóra törekvő erőként” (*force for good*). Egy disszertáció terjedelmi korlátai azonban sajnos nem teszik lehetővé e harmadik nemzetközi erőnek a másik két, sok tekintetben meghatározóbb nemzetközi erőével hasonló mélységű elemzését – saját korábbi próbálkozásom is tanúsága ennek.

II. A dolgozat szerkezete

1. Térbeli keret

Szűk értelemben a dolgozat vizsgálatának tárgya a nemzetközi kapcsolatok két meghatározó hatalma. E két nemzetközi entitás az első kettő szereplő a külföldi megjelenést (*external projection*) illetően az Elcano Global Presence Index által vizsgált három dimenzió (globális, puha, gazdasági) terén országok közötti összehasonlítás esetén. Az Amerikai Egyesült Államok a kétpólusú világrendszer felbomlásával unilaterális hatalommá vált (ennek eufóriájával és kényszer-kötelezettségével együtt), amely szerepéből kimozdulva a világgazdasági válság óta folyamatosan megingó nagyhatalom; Kína központi regionális hatalom, erősödő globális ambíciókkal. Több szakértő szerint „civilizáció-állammá” kezd válni ismét. Tágabb értelemben a dolgozat érinti a világ valamennyi területét, amellyel a vizsgált hatalmak prioritást élvező külkapcsolattal rendelkeznek. Így a dolgozatban érintett tulajdonképpen az egész világ.

2. Időbeli keret

A dolgozatban fókuszként vizsgált időszak a kétpólusú világrendszer felbomlásától az amerikai-kínai kereskedelmi háború „tűzszüneti” tárgyalásaiig, praktikusán a diplomáciai rendezési időszak kezdetéig terjed. Évszámokban az 1989-től 2018. decemberig tartó időszak. (A dolgozat a disszertációban szándékosan analizálni kívánt amerikai-kínai kereskedelmi háborút jelenségként, de nem megkerülhető jelenségként értékeli.)

Tág értelmű időkeretként a más országok számára mintaként szolgálható értékrendszer forrásai visszanyúlnak Kína esetében több ezer évre, Konfuciusz és tanítványai tanáiig valamint a „középső birodalom”, a császári Kína külkapcsolati és -kereskedelmi hálózatát is jelentő hódoltsági ajándék („*tributary*”) rendszerhez. Az Amerikai Egyesült Államok esetében ez a tág időkeret a nyugat-európai (angol, francia és német) felvilágosodás időszakát jelenti, az értékrend európai gyökerei azonban visszanyúlnak egészen a görög városállamok időszakáig.

3. Tematikus tagolás

A dolgozat az összegzés mellett 5 nagy tematikus és két időszakos (1989-2012; 2012-2018) szerkezeti egységre oszlik.

1. Elméleti alapok

A dolgozat a hipotézisek és kutatási kérdések megfogalmazása után definiálja az általa használt alapvető fogalmakat, elhelyezve azokat a nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepük szerint. Kitér a puha és smart power elmélet alakulására azok közelmúltbeli történeti – politikai konnotációjában, majd a puha hatalom szűk értelmezésén túlmutató jellegzetességek és hiányosságok felvázolása után röviden jellemzi a nemzetközi szakirodalomba bekerült kapcsolódó power fogalmakat, a sticky ('ragadó, ragasztó') és a sharp powert. A Walter Russell Mead által bevezetett ragadó vagy ragasztó – gazdasági – hatalom a kemény és puha hatalom jelentéskörét is árnyalja. /Mead levezeti általa a nyugati hegemon gazdasági rendszer jellegét, működését./ A sharp power fogalma a dezinformáló, manipuláló célzatú, elsősorban állami irányítású diplomáciai és média kommunikációt fedi a 2010-es évek végétől. A már létező, a nemzetközi szereplők puha hatalmi valamint teljes külpolitikai tevékenységét mérő indexek eredményeinek elemzése után (mely indexek eredményei visszaigazolják a dolgozat állításait) a hegemon szerepének 21. századi módosulását körvonalazó alfejezetet követően a dolgozat állítása szerinti 21. századi nagyhatalmi képességeket veszi sorra, azok puha vagy kemény forrásjellege szerint.

2. A smart külpolitikai stratégia prioritásai és a puha hatalmi eszközök térnyerése az USA-ban és Kínában 1989 és 2012 között

A két elemzett meghatározó nemzetközi szereplő, az unilaterális hatalmi helyzetű Amerikai Egyesült Államok és a központi regionális hatalom Kína külpolitikai aktivitásait *párhuzamosan* vizsgálja a második szerkezeti egység. A civilizatorikus kulturális beágyazottság jelentőségét is hangsúlyozandó, felvázolja a 21. századi amerikai és kínai puha hatalmi képességek eszmei – ideológiai – filozófiai gyökereit azok kialakulásának, térnyerésének történeti kontextusában – az egyes országok hidegháború utáni külkapcsolati prioritásait vizsgáló fejezet felvezetéseként. A szerkezeti egység az egyes amerikai kormányzati vagy egy-egy államfő-pártfőtitkár nevéhez köthető kínai ciklusok időszakában elsősorban a puha hatalmi külpolitikai eszközök, stratégiák, irányelvek térnyerésének módját, ezek vezetői kommunikációban való megjelenését vagy hiányának módját, körülményeit vázolja fel.

3. Gazdasági és civilizációs komparativizmus: modellek, vonzások, valós folyamatok Kínában és az Egyesült Államokban

A szerkezeti egység kiindulópontja az a folyamat, ahogy a kínai gazdasági növekedés egyre inspirálóbbá vált azon fejlődő térségekben, ahol a washingtoni konszenzus 10 pontos gazdaságpolitikai eredendően ajánlásai, majd többször normagyűjteménye nem hozta meg a várt eredményeket. (Szinte kivétel nélkül soha nem adaptálták a feltételeket a helyi körülményekhez, az egyedi történelmi – kulturális – filozófiai – gazdasági – társadalmi fejlődésből adódó

fejlettségi igényeknek megfelelően.) A kínai gazdasági teljesítmény nyugati elemzőket arra sarkallta, hogy modelleket dolgozzanak ki, többek között a kínai felzárkózási modellt (Tálas Barna 2011) vagy a washingtoni konszenzusra rímelő pekingi konszenzus (Joshua Cooper Ramo 2004) elméletét a kínai fejlődés egyediségét összefoglaló és mintául szolgálható kulcsfogalmakkal. A pekingi konszenzus és annak három alapelve / tényezője (folyamatos megújulás-modernizáció, kiegyensúlyozott népjólét, szuverenitás) megjelenésüktől állandó kritika tárgyai (a dolgozat részéről is), de egyben folyamatos hivatkozási alap a nyugati szakirodalomban. A kínai szakértők elzárkóznak bármilyen külföldi felhasználású modell megfogalmazásától. A dolgozat állítása szerint az, hogy Kína a fejlődő világ vezetője lehet, gazdaságdiplomáciájában gyökerezik (fejlesztési politikájában, segélyek, alacsony kamatozású hitelek folyósításában belügyekbe avatkozás, társadalmi rendszerre vonatkozó kívánalmak nélkül). Kivételessége pedig szuverenitása, valamint az, hogy adaptált módszerei alkalmazásai, fejlesztési stratégiái egyediek (pragmatizmusán, innovációs és adaptációs képességén felül).

Ugyanakkor modell értékű vonzás tárgya lehet mind az amerikai-nyugati, mind a kínai gazdaság (jólét / fejlődésből következő jólét reménye). Ezeknek a vonzó modelleknek megvannak a külön történelmi – civilizációs gyökerei, amelyeket a dolgozat e fejezete számba vesz, majd összehasonlítja a két intézményesült civilizációs kultúrát / Kínai Császárság (*Pax Sinica*) – *Pax Americana*/, valamint azokat a nyugati (európai és amerikai) illetve kínai történelmi alkotmányos struktúrákat és alapintézményeket, amelyek a dolgozat állítása szerint alátámasztják, befolyásolják a külgazdasági kapcsolatokat is. A két intézményesült civilizációs kultúra intézményei a kínai császársági központú hódoltsági ajándékrendszer és a Bretton Woods-i intézményrendszer. Kína regionális primátusát nemzetközi kapcsolati és kereskedelmi hálózata, a hódoltsági ajándék-rendszer biztosította 2000 éven keresztül – az ópium háborúval kezdődő megaláztatás századáiig. Ez a hálózat olyan kötőerőt biztosított, hogy a kulturális fölényrel vezető birodalom mellett a hódoltaknak („barbároknak”) saját területükön függetlenséget, kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatokat biztosított, védelmet nyújtott.² Egyben azonban a Középső Birodalom biztonságát, gazdasági és kulturális dominanciáját is biztosította a régióban. Az Amerikai Egyesült Államok a *Pax Americana* részét képező Bretton Woods-i rendszer (1946-tól) több mint fél évszázada tartó nemzetközi gazdasági primátusa, intézményei révén monetáris és általában külgazdasági világvezető. A hidegháború időszaka alatt, az 1980-as években az Egyesült Államok megnyitotta piacait – akár nem kölcsönös alapon – az export felé. Ez a politika, amely a kommunizmus feltartóztatása átfogó stratégiá-

² Leborulással járó istenségnek kijáró tisztelet külsőségei között voltak kötelezettek a „barbárok” bizonyos időközönkénti ajándék átadásra másrésztől. Valamennyi ide érkező delegációtól is ezt a külsőséget követelte meg a 'Középső Birodalom' (császári Kína). Arról, hogy ezt hogyan értékelték a 19. századi, először közeledni, kereskedni, diplomáciai kapcsolatokat fejleszteni kívánó felvilágosult európai britek – akik szintén barbárokként, „nyugati barbárokként” említődnek a Kínai Mennyei Birodalom feljegyzéseiben –, arról Lord Amherst 19. század eleji kínai útja tanúskodik, aki megtagadta a tradicionális szertartást, s ezzel meghiúsult a diplomáciai-kereskedelmi kapcsolat(fejlesztés) a két terület között. (Bővebben: Kissinger 2011/2014)

jának része volt, segített az egész világon megszilárdítani az amerikai rendszer támogatását. Mára Amerika adóssága is kötőelemmé, ragasztó hatalmi erejévé vált. „Ez a nemzetközi monetáris rendszerbe beágyazott amerikai/nyugati ragadó-ragasztó erő lételeme” (Mead 2004, p. 50). A dolgozat a harmadik szerkezeti egység utolsó fejezetében igyekszik feltárni a kínai gazdasági csoda új évezredben meghatározó valóságos hajtóerejét, növekedés-indikátorait, a folyamatok kétarcúságával, visszásságaival együtt. Teszi ezt annak az elvnek a jegyében, hogy puha hatalmi befolyásolásról csak akkor beszélhetünk, *ha valóságos vonzást kivált(hat) ó, legitim erőforrás mozgatja azt* (Nye; Cox 2014).

4. A technológia, mint 21. századi nagyhatalmi képesség puha hatalmi szerepe az USA-ban és Kínában

A 21. századra a dolgozat állítása szerint a technológia, s különösen ennek vezető ágazata, a mesterséges intelligencia az adott állam, nemzetközi szereplő legjelentősebb nagyhatalmi képességévé vált a gazdaság után. A dolgozat folyamatelemzés tárgyává teszi azt a folyamatot, mely során a tárgyalt időszak kezdetén a Szilícium-völgy kis innovatív amerikai start upjai világvezető szereplővé váltak. Ezek az információ – technológiai vállalatok határozzák meg ma a nemzetközi piacot. Majd azt a folyamatot vázolja fel, ahogy az ázsiai, felzárkózó fejlődési modellnek megfelelően a kínai, államilag erősen megtámogatott, a Made in China program keretében programszerűen fejlesztett és programvezetővé, programfelelőssé vált információ – technológiai vállalatok egyre kevesebb utánzás, szabadalomlopás és egyre több innováció révén közeli versenytársaivá, s több – nem az alapvető képességeket jelző (hardware) – területen világvezetővé váltak amerikai riválisaikkal szemben. A területileg rendkívül koncentrált amerikai iparágat a monopóliumellenes törvények hiánya, az állammal több szálon összefonódó kínait a több központú megjelenés és 2014 után névleg a verseny és a piacgazdaság igénye jegyében a monopolelles törvények bevezetése jellemezte, amely a tárgyalt időszakban tényszerűen a külföldi vállalatok kiszorítását célozta. (Majd 2020-tól a kínai csúcstechnológiai vállalatok ’túlzott térnyerésének’, nemzetköziesedésének (tőzsdére vitelének) korlátozását / megakadályozását.) Mindeközben mindkét hatalom iparága, annak vállalatai, fejlesztései az ország imázsának, pozitív képének megrögzült alaptartozékaiává váltak. A dolgozat példaként hoz két, természetében, fejlődésében civilizatorikus eltéréseket is mutató cégtörténetet. Az egyik a nyugati 21. századi sikertörténet mintája: a sokak szemében amerikai ikon, mások szemében még mindig ellenikon innovátor – feltaláló – ügyvezető igazgató Elon Musk és cége, a Tesla története, a másik a hosszú ideig kínai puha hatalmi márkavédjegynek is tartott WeChat, a kínai internetes ökoszisztéma kiépülésének története.

5. Az új fegyverkezéstől a kereskedelmi háborút záró diplomáciai párbeszéd megindulásáig: Ázsia felé fordulás (2012-2018)

A 2012-től kezdődő új felfegyverkezés időszakát a nemzetközi kapcsolatokban megnevezése szerint sem a puha hatalmi erőhatások dominanciája jellemzi. Ekkortól a két hatalom külkapcsolatát a globális nemzetközi viszonyokat is meghatározó jelenségek, irányelvek, programok dominálták, amelyeket alapvetően jellemzett azok főként kemény vagy programonkénti puha hatalmi jellege. A szerkezeti egység elemzi (végkimenetel-magyarázó folyamatkövetés) a kelet – ázsiai vezető szerepért vívott amerikai – kínai politikai, puha és kemény erőforrásokat egyaránt mozgató sakkjátszmát. Több jellemzője felől közelíti meg a kínai, hivatalos kommunikáció szerint jellemzően puha befolyásolás új útját megvalósítani hivatott Új Selyemút vagy Egy Övezet, Egy Út kezdeményezést. E komplex geopolitikai – kínai bejelentés szerint ’közjót megcélzó’ – stratégiai terv, mint a kínai puha diplomácia prioritása, a nem digitális konnektivitáson keresztüli hálózatépítés keretrendszere. A kezdeményezés fejlesztési politikája ugyanakkor jelzi Kína domináns, „sticky” (ragadó – ragasztó) hatását a célországok kereskedelmére és teljes gazdaságára. Az egység analizálja továbbá egy kemény gazdasági vámjellegű korlátozásokat foganatosító, s így törvényszerűen kereskedelmi háborúhoz vezető protekcionista gazdaságpolitika körülményeit és esetleges kihatásait a globális értékláncokra a 21. századi interdependencia korában. Vácsolja emellett a 2018. decemberi tüzszüneti rendezést a kiegyezés és a tárgyalások megindulása jegyében és céljával. E szerkezeti egység témája, az új fegyverkezés időszaknak fejleménye Kína önmagáról sugárzott képének nyilvános, felsővezetői megszólalásokban is manifesztálódó megváltoztatása, amely váltás párhuzamos a 2017-es teljes belső hatalomkoncentrációval, a „fékek és egyensúlyok kiiktatásával”. A megváltozott kínai önkép szerint a Kínai Népköztársaságnak „központi szerepet kell játszania” a világban. Hszi államelnök-pártfőtitkár 2017. októberi kongresszusi beszédéből emellett egy, a nyugatinak alternatívát kínáló, rivális globális nagyhatalommá válás igénye is kiolvasható. Folyamatos párhuzamosan a puha külpolitikai gondolkodás jegyében a globalizáció és a piacgazdasági nemzetközi kereskedelem fenntartása fontosságának hangsúlyozása, s minden típusú protekcionizmus bírálata az államfő-pártfőtitkári beszédekben. (Kína külkereskedelmének köszönheti az utóbbi bő három évtizedben bemutatott, történelmi léptékekkel mérve is páratlan fejlődését, s a globalizációnak köszönhetően vált a világ gyárává.) Az időszakban alkalmazott monopóliumellenes intézkedések, melyeket praktikusán a külföldi közvetlen tőkekihelyező vállalatok ellen foganatosítottak, nyugati perspektívából könnyen nevezhetők versenyt gátlónak, a protekcionizmus egy megnyilvánulásának.

III. A téma jelentősége, aktualitása

1. A disszertáció olyan jelenségeket vizsgál, melyeket ebből a perspektívából mélységükben még kevésbé elemeztek. Ez a fókusz: a vizsgált két meghatározó szereplő a hidegháború befejeződését követő nemzetközi kapcsolatrendszerben milyen prioritások (stratégia, irányelv, program, aktivitások és kommunikáció), milyen tényezők mentén, milyen szempontok szerint alkalmazza puha, illetve kemény hatalmi külpolitikai eszközeit.

2. Tudományos szempontból a téma fontossága abban ragadható meg, hogy nem létezik olyan átfogó, kvalitatív és kvantitatív eszközöket egyaránt alkalmazó, az elméleti – eszmei előzményeket, valamint történeti vonatkozásokat is tárgyaló mű, amely a nemzetközi kapcsolatok legtöbb külső projekciót, megjelenést magáénak tudható két államának külpolitikai stratégiáit és azok eszköztárát puha és kemény jellegük szerint vette volna górcső alá. /Kína esetében ez az elsőséget jelentő második hely 2017-re vált realitássá, 2005-ben még nem volt az./

A nagyhatalmi képességek két további változója vizsgálatát tartja elengedhetetlennek a klasszikus változók mellett a dolgozat a külpolitikai aktivitások elemzésekor (technológia, modellértékek), s ennek indokoltságát részben azok puha hatalmi képességéből vezeti le.

3. A téma iránti személyes érdeklődésem bizonyítéka, hogy e témához kötődik valamennyi eddigi nemzetközi kapcsolatok tárgyú publikációm. Kutatásaimat eddig jellemző kulturális és diplomáciai hangsúly korábbi életpályámnak is köszönhető. Mind kulturális újságíróként, mind kulturális és oktatási területen, nemzetközi szakállamtitkárságon, valamint a Magyar UNESCO Bizottság Titkársága főtanácsosaként és koordinációs referenseként közel kerültem a puha hatalom gyakorlásához és monitorozásához – a politikai és szakmai élet nem kis részét jellemző – felszíni, féltudatos módon.

A doktori iskola keretében Erasmus plusz egyéni kutatói ösztöndíjaim segítettek ahhoz, hogy rátaláljak disszertációm végleges témájára. Az LSE emeritus professzora, Michael Cox³ ismertetett meg több alapvető, a témát érintő dokumentummal, s 'bibliográfiai válogatása' orientált a végleges témám felé.

Sajnos eddig csak két, 2017-ben még Európai Unió – tagállamba sikerült eljutnom doktori tanulmányaim kezdete óta, Franciaországon kívül az azóta már nem EU-tagország Nagy-Britanniába. Az Amerikai Egyesült Államokban (és Kínában sem) sikerült a témához személyesen közelebb kerülnöm eddig, bár élő meghívásom van a 2015 óta évente kiadott Soft Power 30 index összeállításában társalkotó Dél-Kaliforniai Egyetem egy tudományos műhelyébe, pontosan az Annenberg School for Communication and Journalism Intézetébe.

³ A 2013-14-es parlamenti évben stratégiai prioritást élvezett a soft power a brit parlamentben. A Lordok Háza felállított egy tanácsot, a Select Committee on the Soft Power and the UK's Influence-t a puha hatalmi befolyás elemzésére. Az ő szakmai tanácsadója volt Michael Cox a tanács által megjelentetett, döntéshozók számára ajánlásokat tartalmazó „Meggyőzés és hatalom a modern világban” (*Persuasion and Power in the Modern World*) címmel nyilvánosságra hozott jelentésük, fehér könyvük szerint. Ebben a minőségében kerestem meg.

Aktuális a témát számos tényező teszi. A 2000-es évek első évtizedének második felétől kiemelt érdeklődés övezi mind a soft, a hard, mind pedig a smart power fogalmát. A legkülönbözőbb konnotációkban merül fel a puha és kemény hatalom emlegetése mind politikai megszólalásokban, mind a sajtóban, időnként a fogalmak letisztázottsága nélkül.

IV. Módszerek és elemzési szempontok

A disszertáció együtt alkalmaz kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket, a kvalitatív módszerek dominanciájával, s nem jelentéktelen súlyt képvisel a történeti megközelítés. A fókusz jellemzően deduktív. A hipotézisek vizsgálata, a kutatási kérdésekre adott válaszok tartalmazznak számszerű adatokat, annak köszönhetően, hogy léteznek mind partikulárisan a puha hatalmat mérő, mind az országok és egyetlen nemzetközi szervezetként/integrációként az Európai Unió külpolitikai tevékenységét és nemzetközi helyzetét monitorozó szintetikus indexek. Ezek azonban külföldi jelenlét (*external projection*) és nem hatalmi befolyás síkján kvantifikálhatók. A kvalitatív magyarázati sémákat a mérési indexek mellett a külgazdasági kapcsolatok, jellegzetességek jellemzésére alkalmas hivatalos statisztikák (kereskedelmi, gazdasági, demográfiai adatok) egészítik ki.

A kvalitatív módszerek közül a szövegelemzés, illetve kis mértékben a diskurzuselemzés módszereit alkalmazom, vagyis elsősorban primer és szekunder forrásokra épülő beavatkozás-mentes vizsgálatra (dokumentumelemzés, szakirodalom elemzés, narratív elemzés) támaszkodom. Az elemzést alapvetően angol, emellett magyar s igen kis mértékben francia és német nyelvű források bevonásával végzem, amelyek között hivatalos nyilatkozatok, jelentések, politikai felsővezetői beszédek mellett különféle sajtótermékek, gazdasági és politikai elemzések, valamint publikált személyes közlések, visszaemlékezések is helyet kapnak. Valamennyi idézett idegen nyelvű dokumentum, szöveg saját fordítás, kivéve a hivatalos fordításban magyar nyelven is elérhető európai uniós dokumentumokat. Amennyiben ettől mégis eltértek, azt külön jelzem a dolgozatban.

Ebben a kutatásban a weberi tudományfelfogással összhangban álló pozitivistá felfogás mellett, amely szerint a fő cél a jelenségek – jelen esetben külpolitikai lépések, projektek, tervek, stratégiák – megértése és magyarázata, a vizsgált jelenségeket a dolgozat tárgyának megfelelően értékrendek szerint is értékelni kívánom (normativitás) elsősorban konstruktivistá, szerepelméleti elemzéssel, felsővezetői beszédek, nyilatkozatok, stratégiák, kiadott fehér könyvek segítségével. A dolgozat egyik alaphipotézise ugyanis éppen az, hogy a vizsgált hatalmaknak – ahogy minden nemzetközi befolyással is rendelkező entitásnak – létezik egy olyan, modellként szolgáló/szolgálható kulturális vagy értékrendszere, amely a 21. században önálló nagyhatalmi képesség. Természetesen a normatív erőket leírom, a civilizatorikus-kulturális gyökerű értékrendszereket elemzem, nem értékelem.

Kutatási módszerem alapvetően külpolitikai folyamatok, prioritások elemzése egy már megalkotott analitikai koncepció (soft power elmélete) és stratégia (smart power) adott külpolitikai döntésekben, lépésekben, programokban, tervekben játszott szerepének vizsgálatával. A smart power külpolitikai stratégia a puha és kemény hatalmi eszközök, vagyis egy, a nemzetközi kapcsolatokban szerepet játszó entitás teljes külpolitikai eszköztárának adott külpolitikai helyzetben alkalmazott elemeit, jellegét határozza meg. Az elemzések – amelyek jelen disszertáció esetében külpolitikai döntések, lépések elemzését, dokumentumelemzést, szakirodalom elemzést, narratív elemzést jelent – egyben terepet nyújtanak arra is, hogy egy már kidolgozott analitikai koncepciót tágabban értelmezzek, mint az eredeti koncepció, kiegészítsem annak eszköztárát. Ebben a tekintetben a dolgozatban alkalmazott módszer elmozdulást jelent az esettanulmány, esettanulmányok felé.

A hipotézisekben felvetett állítások vizsgálatára, illetve a kutatási kérdés megválaszolására *a legmegfelelőbb módszert a végkimenetel-magyarázó és összehasonlító folyamatkövetés (explaining-outcome and comparative process tracing) kínálja. A folyamatkövetés – amelyet tipikusan esettanulmányok esetében alkalmaznak – kvalitatív módszer. Alapvetően annak vizsgálatára szolgál, hogy milyen hatások érvényesülnek a szereplők interakciójában*, és esetlegesen ezeket milyen elmélet(ek) magyarázza(k) meg. (Paterson 2010, p. 971) A Clayton Roberts által 1996-ban *kolligációként* elnevezett (Roberts 1996) *folyamat elemzés során „az események sorát történeti magyarázat felállításával narratív formában követjük és tárgyaljuk.”* (Samaan 2019, p. 14) Így a hatalmi helyzetben bekövetkezett változások értékelésére is igen alkalmas metodológiai eszköz. Az összehasonlító folyamatkövetés fő célja az ok-okozati összefüggések tudományos igényű feltárása és elemzése, amit időszakonkénti és területenkénti összehasonlításban valósítok meg. Ilyenkor tehát a végkifejlet már ismert, *a kutatási kérdés pedig jelen értekezés esetében abból adódik, hogy miként, milyen belső és külső körülmények között, milyen külpolitikai környezetben, milyen külpolitikai eszközkészlet, stratégia alkalmazásával jutottunk el a végkifejletig.*

Jól használhatóak a folyamatíviek, elemzések során az elsősorban felsővezetői megszólalásokat vizsgáló szerepelmélet (role theory) megközelítései. A szerepelméletet a nemzetközi kapcsolatok területén elsősorban *a nemzetközi pozícióban történő változás jelzésére* használják, de a disszertáció számára e szerepe mellett azért is fontos, mert több esetben, *felsővezetői beszédeken, megnyilatkozásokon keresztül kapcsolatot teremt a külpolitikai prioritások és az adott külpolitikai szereplő által megnyilatkozásaiban „mozgósított” alapértékek, értékrend között.* Kalevi J. Holsti definíciója (Holsti 1970 p. 245-6) szerinti „szerepfelfogás [...] azt jelöli ki, *hogy milyen eszmék mentén folytatja egy állam a külpolitikát (tehát preskriptív)*”⁴

⁴ Breuning 2011, p. 23 Magyar nyelven idézi Hettyey 2018, p. 132; e tanulmány a szerepelméleti iskoláról rövid, átfogó áttekintést nyújt: u.o. pp. 127-135.

(Elkülöníti egyben a szerepfelfogást a pusztán leíró szerepperformansztól, a valóságos külpolitikai viselkedéstől, amellyel a szerepfelfogás nem minden esetben azonos.)

Jelen értekezés pluralista megközelítést alkalmaz. A belpolitikai környezet és a külső hatások együttes számbavételének fontossága egyes kormányzatokhoz, ciklusokhoz kötődően nyilvánvalóvá válik az elemzések során. A belpolitikai helyzetkép több esetben fényt vet arra, hogy az adott szereplőn belüli preferenciák miként alakulnak, a „nemzeti érdek” és stratégia miként formálódik. (Milner 1992, p. 493)

A dolgozat elemzési, folyamatkövetési tárgyát képező meghatározó stratégiai eszközök változásában, doktrínák, hangsúlyok alakulásában a külpolitikai környezet és prioritások sokrétű, több elmélet egyidejű alkalmazását igénylő vizsgálata szükséges (realista – neorealista – neoliberális – konstruktivista).

A neorealizmus alapfeltevése szerint a vizsgált jelenségek, vagyis a történelem, a nemzetközi kapcsolatok tárgya megfigyelésünktől függetlenül is létezik. Így például az állam, mint egész egy körülírható entitásként fogható fel, amelynek a legfőbb attribútuma az önérdekkövetés és ezen belül is saját biztonságának szavatolása a nemzetközi rendszerben. Eszerint a valóság, mint olyan, felfogható, leírható és rekonstruálható. (Munslow 2003, p. 7) A neorealista gondolkodás szerint az események, változások nem politikai döntések eredményei, hanem a rendszer struktúrájának – az államok közti anarchikus viszonyoknak – elkerülhetetlen termékei. A neorealista magyarázat szerint ebből következően a kapcsolatok a regionális erőegyensúly, illetve annak változása termékei. Így a smart külpolitikai stratégia kemény hatalmi elemeket nagy súllyal alkalmazó változata írható le ezzel az elméleti megközelítéssel. Az erőegyensúly-politika szövetségei, kooperációi feltételezik a valami ellenében való együttműködést. Az együttműködések alapja nem a vonzás alapvetően, az érdekek közössége ellenpontozáson alapul. A bipoláris világrend felbomlásának időszakában W. H. G. Bush-adminisztráció valamennyi kulcspozícióban lévő politikusa és tanácsadója realista gondolkodó volt, s az NDK és a közép – kelet – európai rezsimek belső eróziója, összeomlása segítette ahhoz az unilaterális hatalmi helyzetbe kerülő amerikai vezetést, hogy a rendszerváltó folyamatok melletti kiállásával politikája a klasszikus puha hatalmi befolyásolás, értékközvetítés mintapéldájává válhatott 15 évvel azelőtt, hogy a nemzetközi szakértő, neoliberális gondolkodó Joseph Nye kidolgozta volna puha hatalmi analitikus koncepcióját. A neorealista gondolkodás térnyerésének klasszikus rendszerváltás utáni politikája az első G. W. Bush kormányzatot jellemezte.

A neoliberális (institucionalista) megközelítés szerint az államok a nemzetközi politikában egy bizonyos értékrendet követnek, és a külpolitikai cselekvést eszmék és ideológiák határozzák meg, amelyek az államok belső természetéből, berendezkedéséből fakadnak. Eszerint a kapcsolatok megváltozása politikai (értékrendi) döntés, a szereplőkön belüli belső viszonyok vizsgálata pedig kiemelt fontosságú a jelenségek megértéséhez. A neoliberális magyarázat szerint az együttműködések legfőbb elősegítője a szereplők (államok) közti kölcsönös függőség

(Keohane–Nye 1972). A nemzetközi együttműködések, mind a kétoldalúakat, mind multilaterálisakat, kölcsönös és közös érdekek jellemzik. Szakértői viták tárgya, hogy a kapcsolatok elmélyítésének és fenntartásának háttérében mennyiben húzódik meg egyfajta ideológiai vagy értékrendi közelség az érintett felek között és mennyiben a megélénkülő gazdasági kapcsolatok dinamizálták a felek politikai közeledését. A korábban jelzettek szerint azonban a példa értékű gazdasági modell vonzása (nyugati demokratikus-piacgazdasági minta a jólét, kínai gazdasági csoda a jólét reménye képzetét kelti) vonzó puha hatalmi erővel rendelkező befolyásoló erő. A neoliberális elmélet gyakorlati megvalósulásaként a Clinton-kormányzat(ok) kül- és biztonságpolitikai stratégiai elképzelései tekinthetők, amelyet egy tisztán wilsoniánus elv: a demokrácia elterjesztése köré építettek, nem mindig pusztán Wilson eszközeivel. A kormányzat(ok) stratégiai elképzeléseihöz kötődő geoökonómiai szemlélet ugyanakkor egyértelműen a globális puha erőképeség jegyében rajzolódott ki. Szándékaik szerint lehetőséget teremtettek a gazdasági és társadalmi vágyott minta követésére kétoldalú és multipolirális gazdaságdiplomáciai eszközökkel: külgazdasági kapcsolatokkal, szövetségekkel, intézményesedéssel.

A nemzetközi kapcsolatok konstruktivista megközelítése szerint nincsenek valóságban létező, jól körülhatárolható hatalmi, nemzeti érdekek – mint a neorealistánál –, hanem kultúránként, társadalmanként eltérő elvek, értékek és normák konstruálják a valóságot. (Lebow 2000, p. 67) Ekképpen a neorealizmus megközelítésében nagy szerepet játszó struktúra a konstruktivista felfogásban a közösségi percepciók (észlelés, érzékelés) terévé válik. Az egyéni döntéshozatali folyamatok egymásra hatásának eredményeképpen a struktúra egyfajta közös eredője a döntéshozatali folyamatok egyéni percepcióinak. A konstruktivista magyarázat szerint a szereplőkben (vagy legalábbis a közvélemény által formált vezető rétegben) élő hiedelmek és percepciók alapvetően határozzák meg a kapcsolatok alakulását. (Cox 1981). Hogy pontosan mik a szereplők hiedelmei és percepciói, arra identitásukból következtethetünk, amelynek (ki)alakulása összetett folyamat eredménye, amely egyesíti a történelmi tapasztalatot és örökséget, a külső hatásokra adott kollektív válaszokat, illetve a mindenkori vezetés által „konstruált” domináns narratívát. Nem azonos a fent hangsúlyos módszertanként megjelölt szerepelméleti iskolával (a felsővezetői kommunikáció, stratégia és elmélet elsőségének hangsúlyozása), de igen gyakran említik együtt a két iskolát, hiszen elemzési módszereink is több esetben szinte azonos.

V. Hipotézisek és kutatási kérdés

Korunk geopolitikai változásaival párhuzamosan az államok (beleértve a gazdasági / politikai egyesüléseket) a stabilitásért, biztonságért és hatalomért folytatott küzdelmükben a hagyományos gazdasági és katonai, valamint államközi diplomáciai eszközeik mellett összetettebb eszközöket is használnak az úgynevezett “smart” – intelligens – külpolitikai stratégiájuk részeként.

A; *Hiptézis*ek:

1. *A 21. századi nemzetközi szereplők külpolitikai aktivitásai valamint az e lépéseket befolyásoló, indőnként meghatározó nagyhatalmi képességei besorolhatóak azok puha vagy kemény hatalmi jellege szerint. Ebből következően leírhatók a puha és kemény hatalmi elemeket elegyítő smart külpolitikai stratégiával.*

(A disszertáció egy későbbi alfejezetében röviden kitérek a 2010-es évek közepétől egy ország manipulatív diplomáciai eszközeiként és politikáiként definiált sharp power fogalmi ismeretetésére is. A megváltozott biztonsági környezetben ugyanis a puha vagy kemény hatalmi vonásokat mutató külpolitikai eszközök, aktivitások mellett jelentőségre tettek szert szűk értelemben sem puha (vonzó, együttműködő, önkéntességen alapuló), sem kemény (kényszer alkalmazó) elemként be nem sorolható külpolitikai eszközök. Ezek befolyásoló hatása azonban nem éri el azt a szintet, hogy külstratégiát alakító domináns elemként vizsgálandók lennének.)

2. *A megváltozott biztonsági környezetben a puha hatalom jelentésköre bővebb Joseph Nye analitikus koncepciója által meghatározottnál.*

3. *Az egyes nagyhatalmi képességek nem csak besorolhatók puha vagy kemény hatalmi eszközkészletként, 21. századi jelentéskörük, hatásmechanizmusuk pontosítható, árnyalható azok puha (befolyásolás vonzás, kooperáció útján) vagy kemény (kényszer általi befolyásolás) hatalmi analízisével.*

4. *A globalizálódás és a hálózatosodás erősödése mellett és ellenére a kulturális forrásoknak, közvetíthető, vonzás tárgyát képezhető értékrendszernek olyan jelentősége van a nemzetközi kapcsolatokban, hogy külön nagyhatalmi forrásként és képességként szükséges vizsgálni a 21. században. Miközben a nemzetközi szereplők – köztük a nagy- és központi regionális hatalmak – küzdenek és együttműködnek a nemzetközi szintéren, civilizatorikus erőforrásaik (a legszélesebb értelemben vett kultúrájuk) fontos szerepet játszik befolyásukban és működésükben. Ez igaz a technológiai képességekre is.*

5. *Egy domináns helyzetben lévő állam meghatározó nagyhatalmi erőforrása és képessége, a gazdasága egészének működése összetett a nemzetközi kapcsolatokban, vonzás által hat majd rabul ejt. Így indokolt lehet a „sticky” („ragadó, ragasztó”) hatalom kifejezés gyakoribb használata nem a külstratégiát alakító egyes külpolitikai elemek, hanem egy domináns gazdaság egészét érintő gazdasági működési mechanizmus leírására és elemzésére.*

6. *A vizsgált meghatározó hatalmak nemzetközi rendszerben betöltött szerepe valamint politikai működési gyakorlatuk nagyban befolyásolja puha és kemény külpolitikai aktivitásaik jellegét, módját.*

B; *Kutatási kérdés*:

A dolgozat kutatási kérdése a következő: *Miként, milyen hangsúllyal jelentek meg puha és kemény hatalmi elemek a vizsgált országok külpolitikai tevékenységeiben a megadott időszakon belül? Mi magyarázza a különbségeket?*

I. A vizsgált hatalomterminusok jelentésköre és elhelyezése

A kétpólusú világrendszer felbomlása utáni hatalmi térkép felvázolásának kísérlete előtt elengedhetetlennek érzem az általam használt fogalmak releváns elhelyezését a hatalomfelfogások között.

1. Hatalomszemléletek

A dolgozat "leggyakoribb" szava és fogalma magyar nyelven a hatalom, nemzetközileg használt angol kifejezéssel power. Az angol power szó szerinti magyar fordítása 'erő, befolyás, energia'. Ennek az erő fogalomnak a magyar társadalomtudományi szakirodalomban használt megfelelőjévé vált a hatalom kifejezés. (A magyar erő kifejezés főként egyénekhez, személyekhez köthető, a hatalom viszont mindig társadalmi helyzetekhez és szerepekhez kapcsolódik.) Az igen nagyszámú és sok nézőpontból megközelített hatalomfelfogások sorjázása helyett a legáltalánosabb s így leguniverzálisabb forrást idézem a fogalom lényegi, "szubsztanciális" megragadásához. Általánosan két vonatkozásban, fizikai vagy társadalmi és szociális összefüggésben beszélünk erőről és hatalomról. A fizikai jelentése: energia a munkára („*energy for work*”), „fizikai, fiziológiai tevékenységre való képesség, a munkára, teljesítményre való képesség hatásfoka”⁵ (azt a szintet jelöli, amelyen egy munka megvalósul, vagy az energia megtérül). Társadalmi és politikai értelemben egy társadalom összegyűjtött vagy felhalmozott ereje: az emberek és események befolyásolására való képessége. Így a hatalom (a dominancia képessége) legszűkebb, statikus koncepciójú értelmében legitimált erőnek is nevezhető. A nemzetközi szakirodalomban az erő és hatalom e viszonyáról részletesen írt a weberianus, német-brit származású, Nagy-Britanniában Lord Dahrendorfként ismert Ralph Gustav Dahrendorf szociológus, filozófus, politológus és politikus, akit nemzedéke egyik legnagyobb hatású alakjának tartanak. Dahrendorf nevéhez köthető a hatalom statikus és dinamikus koncepciójának szétválása (Dahrendorf [1959] 1976, p. 166). A számos fókuszú hatalomelméleti elemzés közül jelen dolgozat témája a hatalom statikus kontra dinamikus koncepciójának szétválása és dichotómiája tárgykörébe sorolható. A nemzetközi szakirodalomba Joseph Nye által bevezetett soft power analitikai koncepció és smart (külügyi) stratégia az erő és hatalom érvényesülésének, közvetítésének statikus, A-tól B-be irányuló koncepciójához köthető, miközben egyben Nye több művében hívja fel a figyelmet a public diplomacy fontosságára, mely az értékek és politikák közvetítésénél nagyobb súlyt helyez az egymás közötti

⁵ Juhász József et alii (szerk.) 2003: *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó, p. 318.

kapcsolatokra és a másik felé irányuló figyelemre, a másik (meg)hallgatására. (kifejtve: Nye 2010, p. 7) Majd 2020-ban, a Routledge-nál megjelent, a kínai típusú puha hatalmat elemző gyűjteményes tanulmánykötet előszavában az amerikai – kínai versengés időszakában a puha hatalom formájában megjelenő nyilvános diplomácia jelentőségét minden eddiginél nagyobb-nak értékelte. (Edney et al. 2020)

A hatalom statikus felfogása szerint a hatalom két entitás közötti egyoldalú befolyásgyakorlás, egyoldalú befolyásolási képesség. A politikaelméleti iskolák közül történetileg a különböző funkcionalista és klasszikus marxista elméletek sorolhatók ide. A hatalom leghíresebb, legerjedtebbé vált és egyben statikus koncepciójú fogalom-meghatározása Max Weber nevéhez köthető. E szerint „minden olyan esetben hatalomról („*Macht*”) beszélhetünk, ha egy társadalmi kapcsolaton belül van rá esély, hogy valaki saját akarátát az ellenszegülés ellenére is keresztülvigye, függetlenül attól, hogy min alapul ez az esély (Weber [1922] 1972 p. 77). Weber hatalomfelfogása alapvetően konfliktusos kapcsolaton, „konfliktus – viszonylaton” alapul, melynek feloldása vagy egyetértés révén vagy – és főként – küzdelem („*Kampf*”) árán valósulhat meg. „*Politik ist Kampf*” – írja egy helyütt (Weber [1918] 1988, p. 329). E küzdelem, versengés nem feltétlenül erőszak útján folyik, megkülönböztet erőszakos és békés küzdelmet. Mindemellett életművében erősen hangsúlyozza egy, részben kompromisszumon (a teljes kompromisszumot lehetetlennek tartja) vagy/és még inkább, a „tisztá meggyőződés” óvatosságán alapuló „felelőség etika” fontosságát. A pontosság és egyértelműség kedvéért fontos megjegyezni azt is, hogy a fizikai kényszer lehetőségét is magában rejtő hatalomtól a nagy német gondolkodó megkülönbözteti az uralom („*Herrschaft*”) fogalmát (angol fordításokban *domination/rule/authority*), melynek alapja, hogy a társadalom (vagy partnerség) tagjai önként elfogadják az uralom jogosságát, legitimitását. „Engedelmességen alapul, és az engedelmességnek az egyes esetekben – a fásult megszokástól kezdve a tisztán célirányos megfontolásokig – a legkülönbözőbb motívumai lehetnek. Bizonyos engedelmeskedni akarás – tehát az engedelmességhez fűződő (külső vagy belső) érdek – minden uralmi viszonyhoz hozzátartozik.” (Weber [1922] 1987, p. 220)

A hatalomelmélet dinamikus percepcióját olyan apológéták helyezték a nemzetközi kapcsolatok elméletének megkerülhetetlen kategóriájává, mint Michael Foucault, Anthony Giddens vagy Jürgen Habermas, jellemzően a kritikai elmélet (és annak kritikája) képviselői, valamint a poszt-strukturáliszták. (A hatalom dinamikus működésének lehetőségeire a nagyhatalmi politika szereplőit elsősorban az aszimmetrikus háború korszaka döbentette rá.) A dinamikus hatalomelmélet képviselői jellemzően rávilágítanak a statikus percepció korlátaira. Miközben nem tagadják a hatalom aszimmetrikus jellegét, a hatalmi centrumok szerintük alkalmasak a meglévő asszimetriák szabályozására és strukturálására. Adott esetben gyengébb erők is kerülhetnek ki győztesen, s egy uniót például a résztvevők koncertjeként látnak, ahol mindenki keresi érdekei érvényesülését. A hatalom felfogásukban jellege szerint mindent magába foglaló és átható. A hatalom megragadásában és definiálásában a szubjektum szerepét hangsúlyozzák. Michael

Foucault (a kortárs francia filozófusokhoz hasonlóan) tagadja a szabad és racionális szubjektum hatalmi viszonyok rendszere általi determináltságát. „*A szubjektum és hatalom*” („*The subject and power*”) című írása előfeltevése az, hogy a hatalom nem elnyomás útján, hanem az egyének „gyártófolyamata”, „gyártása” – s közben önmaguk alakulása és formálódása – révén valósul meg. (Foucault 1982. pp. 777-95) Írásaiban kevésbé a hatalmat, mint fenomenont elemzi, inkább azokat az utakat kívánja felvázolni, melyeken keresztül a kortárs társadalom gyakorolja a hatalmat az egyének tárgyiasítására – elrendezésére – besorolására – karakterizálására. Az egyének objektiválódásának három útját különbözteti meg Foucault. A tudomány uralma és rend általi karakterizálás, valamint valamely karakterjegy, tulajdonság általi besorolás mellett a harmadik forma kifejtése vált a legismertebbé. Ez az az alternatíva, amikor az egyének önmaguk kívánják azonosítani magukat egy nagyobb struktúra részeként. Ennek megragadására Foucault a legérzékletesebb, legérzékibb, legempirikusabb „esettanulmány-sorozatot” választja: a szexualitás történetének elemzését. Három kötetes műve 2. és 3. kötetét 8 év hallgatást követően, döbbenetet keltő halálhírével szinte egy időben publikálta. (A sors legfeketébb humorú játéka: Foucault AIDS-ben halt meg.) A három kötet tanulmányaiban főleg azt elemzi, hogy az erő és a hatalom milyen formákban, milyen csatornákon, főleg milyen diskurzusok mentén jut el a legegényibb, legészrevétlenebb magatartásformákig, az erő vagy hatalom hogyan ösztönzi, kényszeríti vagy korlátozza, hogyan rendezi és intézményesíti az adott jelenségről szóló beszédet. A szexualitás történetében megjelenő hatalomformák – melyeket Foucault a hatalom „mikrofizikájának” nevez – „egy olyan újféle mechanizmus, melynek diffúz, mindent átszövő működése elől sokkal nehezebb menekülni, mint a hagyományos elnyomó hatalométól” (Klaniczay 1996 p. 5), nem statikus és birtokolható valami, hanem „mozgásban levő, áramló, hálózatszerű szerveződés” (Kelemen 2009, p. 142 idézi: Görözdí 2015).

2. Hard, Soft és Smart Power fogalmak meghatározásai

Az amerikai Joseph Nye által kidolgozott hard/soft power koncepció, valamint a smart power stratégia a hatalom fent vázolt statikus – kontra – dinamikus felfogásának ellentétpárja közül a hatalom statikus percepcióját valló iskolákhoz köthetők.

A hatalomelemzés két domináns hagyományát a nemzetközi kapcsolatokban David A. Baldwin a hatalmat erőforrásként megjelenítő nemzeti hatalmi elmélet /*strukturális hatalom (structural power)*/ és a relációs megközelítés /*relációs hatalom (relational power)*/ kettősségeként értelmezi, definiálja (Baldwin 2013, pp. 285- 86). Eredendően 2002-ben írt gyakran hivatkozott tanulmánya („*Power and International Relations*”) átdolgozott formában 2013-ban a Saga kiadásában jelent meg a „*Handbook of International Relations*” című kézikönyv egy fejezeteként. Az első látszat ellenére a két hatalomszemlélet nem feleltethető meg a hatalom filozófiai – szociológiai statikus és szimbolikus felfogása szétválásának. (Michael Foucault posztmodern követői például kevés érdeklődést mutattak a relációs megközelítés iránt.) 2016-ban Baldwin

a hatalom és nemzetközi kapcsolatok viszonylatát elemző konceptuális analízis-kötete azonos című fejezetében hat hatalomelemzési perspektívát emel ki, amelyek a hatalmat, mint identitást, célt, eszközt, mechanizmust, versenyt vagy képességet hangsúlyozzák. Kiemeli továbbá a „relational” (a hatalom két szereplő jelenlegi vagy potenciális kapcsolata) és „property” (a hatalom egy szereplő tulajdona, tulajdonságai összessége) koncepciók szétválását, különbözőségét (Baldwin 2016, pp. 49-50). A koncepciók jelentéshorizontja azonos a fent említett különálló tanulmánya két hatalomfelfogásával (*structural / relational power*). Joseph Nye felfogása szerint a relációs hatalmi szemlélet túl efemer, mülékony gyakorlatias politikusok és vezetők számára. Nézete szerint a **hatalom, mint „erőforrások birtoklása”** (*possession of resources*) gondolat **közelebb áll a politikai döntéshozók megközelítéséhez**⁶ (Nye 2011, p. 240), „konkrétabbnak, mérhetőbbnek és kiszámíthatóbbnak tűnik” általa a hatalom. „A hatalom ebben a tekintetben a jó lapok birtoklását (*holding the high cards*) jelenti a nemzetközi póker – játszmában” (Nye 1990, p. 26) a puha hatalom atyja szerint. Az értekezés előző alfejezetbeli megközelítése a hatalomszemléletek egyirányú (A-ból B-be) irányuló befolyásolására fókuszált, amely befolyásolásnak természetesen alapfeltétele a saját erőforrások birtoklása. A soft power analitikai koncepció 2004-es kidolgozása idején az egyirányú befolyásgyakorlás „kézikönyve” volt. Max Weber sokat hangoztatott tételmondata szerint a hatalom (*Macht*) egy egyén vagy társadalmi csoport képessége arra, hogy keresztülvigye akaratát, akár mások akarata, célja ellenére is, bármilyen út vezessen is ehhez a lehetőséghez. A konfliktushelyzetek feloldásának eszköze vagy az egyetértés vagy – és főként – küzdelem, versengés (*Kampf*) lehet. Joseph Nye szerint a hatalom (*power*) arra való képesség, hogy egy egyén vagy társadalmi csoport megszerezze, amit akar (elérje célját) a másik viselkedésének befolyásolásával. A hard power a direkt úton megvalósított akarat, s a másik preferenciái megváltoztatásának képességén alapul. Eszközei a (le)fizetés, a megvesztegetés vagy a megfélemlítés, kényszerítés lehetnek a sokat emlegetett „stick and carrots” stratégia szerint. A soft power a hatalom másik arca, az indirekt úton megvalósított akarat, a másik preferenciái formálásának képességén alapul. Eszköze a kultúra, értékek, politikák vonzereje. Nye soft power koncepciójának kidolgozásakor a hatalom hagyományos koncepcióját társítja a pszichológia egy iskolája, a viselkedélmélet – a Behaviourizmus – tanaival. Nye koncepciójában a behaviour (a viselkedés) az a mód/az az út, ahogyan/amelyen keresztül a hatalmat gyakorolják. Ilyen mód a hard power esetében a megfélemlítés, fizikai erő, (le)fi-

⁶ Nye 2011, p. 240: „Baldwin,»*Power and International Relations*« (185-186), contests my statement but does not offer compelling evidence that would make me change it. In my experience in government, policymakers do tend to focus our resources”.

Magyar fordításban: David ' Baldwin,» *Power and International Relations*« (185-186) művében vitatja az állítást, ugyanakkor nem kínál semmilyen olyan bizonyítékot, ami arra késztetne, hogy változtassak rajta. Kormányzati tapasztalataim szerint a döntéshozók erőforrásainkra összpontosítanak.”

Joseph Nye itt Baldwin első kiadásban 2002-ben megjelent tanulmányára hivatkozik (Baldwin 2002), amelyet a nemzetközi kapcsolatok azonos című („*Handbook of International Relations*”) és szerkesztésű kézikönyve 2013-as kiadására bővített, átdolgozott.

zetés, a soft power esetében az együttműködés és egyetértés. A parancsoló erő vagy hatalom (*command power*) erőszakon, az együttműködő erő vagy hatalom (*co-optive power*) vonzáson keresztül működik. Nye szerint az együttműködő erő alkalmazása sok esetben nem elsősorban azért ajánlott, mert az etikusabb, hanem azért, mert hasznosabb, eredményesebb lehet nemzetközi (akár konfliktus) viszonyokban is. (Max Weber közel egy századdal korábban a nemzetközi kapcsolatokat alapvetően jellemző konfliktusviszonyokat a ritkán működő egyetértés vagy – és főként – küzdelem, versengés által látta feloldhatónak.) Ezzel együtt Nye több helyen kiemelte, hogy nélkülözhetetlennek tartja a katonai erő súlyát, s hogy a puha, együttműködő, vonzáson alapuló erő vagy hatalom soha nem működőképes önmagában, kemény hatalmi eszközök nélkül, s e tételét alátámasztandó kidolgozta a hard és soft power elemeit egyesítő smart power stratégiát. A smart vagy intelligens hatalmi stratégia Nye definíciója szerint arra való képesség, hogy a hard és soft forrásokat (az erőszak, megfélemlítés vagy lefizetés kemény erejét, valamint a kultúra, az értékek és külpolitikák, azaz az ideálok soft, vonzáson alapuló erejét vagy hatalmát) egy hatásos stratégiában egyesítsék. *A nagyhatalmi erőforrások teljes tárházát lefedő smart power stratégiai koncepciót egyedül Joseph Nye dolgozott ki a nemzetközi szakirodalomban. A dolgozat ezért követi az ő fogalom meghatározását.* Egyébiránt valamennyi ismert smart power fogalom-meghatározás rendkívül közel áll Nye definíciójához. Suzanne Nossel, Holbrooke ENSZ – nagykövet helyetteseként a Clinton-adminisztráció időszakában, ugyanabban az évben vezette be a fogalmat Foreign Affairs -írásában, amelyben Joseph Nye először használta. Nossel a „*Smart Power: Reclaiming Liberal Internationalism*” című cikkével (Nossel 2004) meg kívánta alapozni a visszatérést a liberális internacionalizmushoz a külpolitikában. Valójában a smart power fogalma hasonló Nye puha hatalmi képesség-definíciójához. A Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központja (*Center for Strategic and International Studies*) fejlesztette tovább a fogalmat. 2007-es meghatározás szerint a smart power “olyan megközelítés, amely komoly hangsúlyt helyez az erős katonaság szükségességére, egyben azonban sokat fektet a szövetségekbe, partnerségekbe, illetve valamennyi szinthez tartozó intézményekbe is, hogy kibővítsé befolyását és megalapozza cselekvése legitimitását”. (Nye -Armitage 2007, p. 14) Chester A. Crocker szerint az intelligens hatalom „magában foglalja a diplomácia, a meggyőzés, a kapacitásépítés stratégiai felhasználását; a költséghatékonyság, valamint a politikai és társadalmi legitimitás szempontjai szerinti hatalom és a befolyás megteremtését”. (Crocker 2007, p. 13).

II. A kétpólusú vilárendszer követően megjelenő hard/soft koncepció, valamint a smart power stratégia kidolgozásának lépései és politikai konnotációja

A hidegháború befejeződése, a bipoláris világrend felbomlása után az Amerikai Egyesült Államok „az” unipoláris globális nagyhatalom a legtöbb nemzetközi elemző szerint. Ekkor, 1990-ben, ebben az elméleti miliőben vezette be a neoliberais Joseph Nye a nemzetközi

kapcsolatok fogalomkészletébe a soft power fogalmát, mint az állam hatalmának azon vonásait takaró alapeszmét, amely a befolyásolás legalapvetőbb-legfinomabb, legszubtilisabb eszközei, a kulturális vonzerő, ideológia, nemzetközi szervezetek révén gazdasági vagy katonai erő alkalmazása nélkül, azonosuláson és szimpátián keresztül meggyőzéssel éri el a partnerországok együttműködését, illetve az emberek széles körének elismerését. (Nye 1990, p. 188) *„A vezetés kötelessége: az amerikai hatalom változó természete”* („*Bound to Lead: The changing nature of the American power*”) című munkájában kiemeli, hogy az USA nem pusztán katonai és gazdasági téren a legerősebb hatalom a bipoláris világ felbomlása után, hanem a hatalom harmadik dimenziója, s egyben másik arca, az úgynevezett soft power területén is az. (Gondoljunk akár csak a mindennapi élet legelemibb szintjére, a Coca – Cola, Hollywood, a kék farmer befolyására, hatására.) 2001 után, amikor „Amerika volt az egyetlen szuperhatalom, de képtelen volt megelőzni, kivédeni Szeptember 11-ét” (Nye 2004a, p. 3) *„The paradox of American power”* („*Az amerikai hatalom paradoxona*”) című művében visszatért a koncepcióhoz, s hangsúlyozta az elkötelezettség fontosságát a világ többi részével („*rest of the world*”). Majd 2004-ben, egy évvel a négyhetes iraki intervenció után, amely katonai beavatkozás a Bush kormányzat nemzetközi politikában alkalmazott messianisztikus unilateralizmusa legnagyobb bukásának, kudarcának bizonyult, Nye önálló kötetben fejtette ki a „*Soft Power*” elméletét.

Ekkor már láthatóak voltak a beavatkozás nem várt, s beláthatatlan veszélyeket is rejtő és sejtető következményei. Ez a Bush – kormányzat rendkívüli népszerűtlenségét eredményezte. A katonai szuperhatalom Amerika expanziójával (nem kizárólag morálisan) bukott. Nye alapművében a fentiekben jelzettek szerint elegyíti a nemzetközi kapcsolatok elmélete és a pszichológia (*behaviourismus*) tudománya vizsgálati módszereit. Két alapelemet különböztet meg a hatalom definiálásához. Az egyik a képességek és erőforrások birtoklása, a másik a viselkedés hajtóereje: a motiváció. Egy ország hatalma függ a népessége, területe, extenzív természeti kincsei nagyságától, gazdasági, katonai erejétől és társadalmi stabilitásától. Mindezeket túl azonban van még egy meghatározó eleme a hatalomnak, az a képessége, hogy befolyásolja mások viselkedését, irányítsa a történéseket. A soft power elmélete szerint három alapvető és számos kiegészítő módszere van annak, ahogy mások viselkedése sikeresen befolyásolható. Lehet ilyen módszer egyrészt a megfélemlítés (parancs vagy kényszer), másrészt a megvesztegetés, illetőleg, harmadrészt a vonzás és együttműködésre késztetés a célból, hogy a befolyásoltak a befolyásoló akaratát a magukévá tegyék. Megismétli korábbi műve fogalom meghatározását: a soft power az az alternatív erő, amely a hagyományos hard power ellenpólusaként jelenik meg, s azon képességen alapul, amely a vonzás által, s nem kényszerítés vagy fizetés, megvesztegetés útján éri el célját.⁷ Ez az adottság egy ország kultúrája, politikai eszméi (vala-

⁷ Nye 2004-es elméletében megfogalmazott puha hatalom definíciója abban különbözött az első, 1990-es meghatározástól, hogy a viselkedés formálásában kihangsúlyozta a vonzást. 1990-ben arra a *képességre* irányította figyelmet, amellyel

mint a nemzetközi szervezetek) attraktivitásából táplálkozik. Az ilyen attraktivitást vagy mások is legitimnek tartanak, vagy morális hatalommal bír. Ebben az összefüggésben a kultúra magában foglal univerzális értékeket, olyan értékeket és érdekeket népszerűsít, melyet mások is magukénak éreznek. A célok eléréséhez, ahhoz, hogy valaki megszerezze, amit akar („*to get what you want*”) legtöbb esetben a másik fél pozíciójának megváltoztatása szükséges. A hard power a célok elérésének direkt útja, a „sticks and carrots” stratégián, mások érdekeltté tételén, megvesztegetésen vagy megfélemlítésén alapul. A soft power, a hatalom másik arca, ezzel szemben a célok elérésének indirekt útja. Egy ország elérheti az általa kívánatos eredményt a világpolitikában úgy, hogy egy másik ország követni akarja őt (csodálja értékeit, követi a példáját, törekszik annak jólétét és nyitottságát elérni). A parancsoló hatalom a képesség arra, hogy megváltoztassuk mások tetteit. Az együttműködő, ko-optív hatalom arra való képesség, hogy formáljuk mások akaratát. Nye elhíresült háromdimenziós sakkjátszma metaforája is azt hivatott alátámasztani, hogy a globális környezetben bekövetkező változások a globális információs társadalom korában az erő hagyományos, kényszerítésen alapuló felfogásának kiterjesztését indokolják. E szerint a világpolitika agendája olyanná vált, mint egy háromdimenziós sakkjátszma. A nemzetek közötti viszonyok a transznacionális ügyek három szintjét különböztetik meg. A felső szint a klasszikus katonai ügyek, az unipolaritás szintje (Nye kiindulópontja 2004-ben is az, hogy az USA az unipoláris világ egyetlen szuperhatalma.) A középső szint a gazdasági ügyek szintje, ahol a hatalom eloszlása multipoláris. Az alsó szint pedig a terrorizmus, a nemzetközi bűnügyek, a klímaváltozás, a fertőző betegségek és további olyan ügyek csoportja, ahol a hatalom széles körben oszlik meg és kaotikusan szervezett az állami és a nem állami szereplők között. E tényezők folyamatosan hatolnak be kihívásként a nagy stratégiák világába. Nye 2004-es megjelenésű írása szerint az óriási hiba az, hogy a fókusz legtöbbször teljesen a katonai eszközökkel végrehajtott katonai megoldásokon van. Eközben azonban a kedvező eredmény elérése felső transznacionális szinten gyakran igényli a puha hatalmi eszközök használatát. Mindezek mellett maga Nye hívja fel a figyelmet arra, hogy a „puha” minden más „hatalmi tényezőnél” jobban kiszolgáltató a körülményeknek, szituációknak. Ha túlságosan nagy a kulturális, ideológiai távolság, akkor nem hatásos. Önmagában, egyedüli erőként továbbá nem működőképes a külpolitikában. Ezért is dolgozta ki a puha és kemény hatalom elemeit egyesítő smart power elméletét. (Nye, 2004, 2007, 2009, 2010, 2013) A fogalmat, mint arról korábban szó esett, már 2004-ben, „*Soft power*” című művében bevezette, hogy elkerülje azt a félreértést, miszerint a soft power önmagában, egyedüli erőként, hard erőforrások nélkül működőképes

elérhető, hogy mások az akarják, amit te (*to get others „to want what you want*”), ne pusztán azt tegyék. (Nye 1990., pp. 31-32) 2004-ben a puha hatalmat annak képességeként írta le, amely révén „*vonzással érhető el, amit akarunk*, nem kényszerrel vagy fizetéssel. (Nye 2004 a, p. x) A „*The Future of Power*” című művében egy hosszabb, formálisabb fogalom meghatározást kínált, amely szerint:” [t]eljes definícióval a puha hatalom az a képesség, hogy másokat befolyásoljunk olyan együttműködő (*co-optive*) eszközökkel, mint a napirend meghatározása, a meggyőzés vagy a pozitív vonzalom kiváltása a cél érdekében (*to obtain preferred outcomes*). (Nye 2011, pp. 20-21)

külpolitika lehetne. *A könyv megjelenését megelőző évek megmutatták, hogy tradicionális kemény hatalmi eszközökkel, különösen a katonaiakkal önmagukban nem lehet a kívánatos, vágyott külpolitikai célokat elérni. A geográfiailag szétváló területek között hidakat építő digitális forradalom általános, globális síkon jelezte ezt. Ami azonban direkt módon egyértelművé tette, az az afganisztáni és főként az iraki intervenció, a „megelőző háború” Bush doktrínája, a mind Irakban, mind Pakisztánban nagyon rosszul menedzselte „War on terror” stratégia és a helyi viszonyokhoz nem adaptált demokratizálás. A 2000-es évek első évtizedének végére az unilaterálisizmus legnagyobb apológétái számára is ki kellett derülnie, hogy Amerika, ha befolyásolni tudja is, ellenőrizni semmiképp nem képes a világ többi részét. Még a terrorizmus ellen folytatott harc során is meg kell nyernie az emberek lehető legnagyobb hányadának szívét és elméjét.* 2008-ban jelent meg Nye „*Powers to Lead*” című könyve, mely kötet a mikro-vállalkozások vezetőitől a nemzetközi vállalatok felsővezetőin át a politika felsővezetőiig ad támpontokat arra, mi tehet sikeressé egy vezetőt. E könyvében Nye bevezeti a kontextuális intelligencia („*contextual intelligence*”) fogalmát, mint arra való képességet, hogy valaki megértse a változó környezetet, kiaknázza a lehetőségeket s használja az események tapasztalatait stratégiája véghezvitelében. Ez a képesség (*ability*) tesz alkalmassá egy vezetőt arra, hogy olyan arányban ötvözze a hard és soft készségeket (*skills*), amely adott szituációban a legcélravezetőbb. A 2010-ben „*Soft Power and the US Foreign Policy*” címen megjelent rendkívül tág perspektívájú és alapos tanulmánygyűjtemény szerkesztői, *Michael Cox* és *Inderjeet Parmar* felkérésére írt „*The future of soft power in US foreign policy*” című tanulmányában kifejti, hogy a kontextuális intelligencia a külpolitika területén egy hatalom részéről önmaga erősségeinek és gyengeségeinek ismereteivel, valamint annak tudatával kezdődik, hogy a hatalom kontextus-függő. Annak felismerésével folytatódik továbbá, hogy a kemény katonait a puha attraktív erő/hatalom eszközeivel elegyítő integrált nagy stratégia szükséges a küzdelmekhez, s a szívét és elméjét kell megnyerni a lehető legtöbb érintettnek. A 2010-es évek világpolitikája olyanná vált, mint egy háromdimenziós sakkjátszma – ahogy azt elhíresült elméletében korábban kifejtette –, melyben folyamatos a hatalom diffúziója a nem-állami szereplők felé. Még a felső szinten is – ahol Amerika reprezentálja a védelmi kiadások közel felét világviszonylatban –, Amerika első a légi, tengeri és szárazföldi hadászat területén, de nem képes kontrollálni az „elfoglalt” – demokratizálni kívánt területek nemzeti lakosságát. A hidegháború időszakát hozza sikeres példaként az intelligens külpolitikai stratégia megvalósítására, mely során a feltartóztatás kemény eszközeivel harcoltak a szovjet agresszió ellen, míg a soft power eszközeit használták arra, hogy megrendítsék az emberek hitét és hűségét a kommunista rendszerben. A tanulmány tartalmazza Joseph Nye konklúzióit, melyeket egy két-párti (Demokrata – Republikánus) tanács, a CSIS Smart Power Commission társelnökeként 2007-ben, még a második ifj. Bush-kormányzat idősza alatt szerzett tapasztalatai alapján vont le. /A másik alelnök Richard Armitage volt, korábban három vietnámi bevetésen is résztvevő tengerésztiszt, majd Reagan külügyi tanács-

adója, s politikai pályája végén, az intervenciók időszaka alatt, 2001 és 2005 között, az ifjabb Bush-kormányzat külügyminiszter – helyettese Colin Powell alatt. (Ez idő alatt sajnálatosan belekeveredett a „Plame-affair”-ként elhíresült CIA kiszivárogtatási botrányba, amely kiszivárogtatásért később bocsánatot kért.)/ A testület tagjait, demokrata és republikánus párti kongresszusi csoportok képviselőit, korábbi nagyköveteket, nyugdíjas katonatiszteket, nemzetközi szervezetek vezetőit a washingtoni “Stratégiaért és Nemzetközi Tanulmányokért Felelős Centrum” (*Center for Strategic and International Studies in Washington*) kérte fel a munkára. A testület első hallásra végtelenül naivan idealistának tűnhető konklúziója az volt, hogy levonta a tanulságait annak, hogy az Amerika-kép és befolyás csökkenő tendenciát mutat a világon, s az USA-nak félelemkeltés helyett optimizmust és reményt kellene sugároznia. Ez a tételmondattal a Harc a Terror Ellen („*War on Terror*”) stratégia újragondolásának, leváltásának igényét jelentette egyfajta intelligens – smart – külügyi stratégia kidolgozása jegyében egy “szmartabb” és biztonságosabb Amerikáért. (Nye-Armitage 2007) ***A hard power katonai eszközökön és fizetésen alapuló stratégiája mellett a soft power olyan nem államon kívüli eszközei erősítésére hívták fel a figyelmet, mint a diplomácia, a fejlesztéspolitikák és a kommunikáció.*** Konklúzióik szorosan találkoztak az akkor nem régen kinevezett nemzetvédelmi miniszter, Robert Gates kormányhoz intézett felhívásával, miszerint a soft power fent említett eszközeire több pénzt és figyelmet kellene fordítania kormányzatnak, a haderő önmagában ugyanis nem tudja érvényesíteni Amerika érdekeit világszerte. A miniszter felhívásában kihangsúlyozta, hogy Amerika közel fél billió dollárt költött akkor fegyverkezésre, miközben a külügyi kormányzat éves büdzséje 36 milliárd US dollár. (Vagyis az USA ***ötszázszorosát költötte fegyverkezésre*** annak, ***mint*** mind a diplomáciához, mind a kommunikációhoz nélkülözhetetlen csatornákra, ***a broadcastingra és cserekapcsolatokra, csereprogramokra (exchange).*** /S ***szubsztanciálisan a diplomácia sem más, mint cserekapcsolat.***/ Ugyanakkor Nye természetesen arra is hangsúlyt fektetett tanulmányában, hogy megjegyyezze, a soft power eszközök – különös tekintettel a diplomácia és a fejlesztéspolitikák (*economic assistance*) – alulfinanszírozásának részben az oka az, hogy egyrészt kritikus helyzetekben nagyon nehéz kimutatni a rövid távú hatásukat, másrészt a soft power források egy jelentős hányada kormányon kívüli forrás.

A testület ***öt kritikus területet*** nevezett meg, amelyre az ***amerikai külpolitikának fókuszálnia*** kell szerintük a nagy, ***intelligens stratégia kidolgozásakor***:

- I.*** Amerikának újra kell éleszteni ***kapcsolatait, partnerségeit, nemzetközi intézményeit***
- II.*** ***globális fejlesztés*** --- egy sávba kell kerülnie az amerikai érdekeknek és az emberek érdekeinek világszerte /a globális közgyógyellátást érintő nagy kezdeményezést hozta példaként későbbi tanulmányában (Nye 2010) egy lehetséges jó kezdetként/
- III.*** ***a public diplomacy erősítése*** ---- a testület ez alatt nem TV és rádióállomások támogatását értette, hanem a face-to-face kapcsolatok erősítését, így az oktatás s olyan cserekapcsolatok támogatását, amely civil társadalmat/közösséget vonz. Álláspontjuk szerint ugyanis kül-

földi lakosságot elsősorban személyes emberi kapcsolatokon keresztül lehet megnyerni. / Egy, a nemzetközi megértés erősítését célzó új alapítvány a fiatalokra fókuszált például./

IV. a gazdasági integráció erősítése: a testület szerint egy nyitott nemzetközi gazdaság fenn-tartása elengedhetetlen a növekedéshez és prosperitáshoz, így a protekcionizmus vissza-szorítása és a **folyamatos elkötelezettség (engagement) a globális gazdasághoz**

V. technológia és innováció --- olyan globális kihatású és jelentőségű program felvállalása, amely révén Amerika visszanyerheti az elvesztett vezető szerepét. A testület megnevezte a két ügyet, melyet ilyen jelentőségűnek érez, ezek az energiabiztonság és a klímaváltozás. A jelentés szövege szerint: „az energiabiztonság és a klímaváltozás ügye amerikai vezetést igényel a globális egyetértés és az innovatív megoldások érdekében.” (Nye-Armitage 2007, p. 1)

2009 elején Nye a *Leadership Excellence*-ben adott iránymutatást a hatékony vezetői stílusról megjelölt célközönség szerint gazdasági felsővezetőknek. Valójában bármely vezetőnek, így politikusokhoz is szól(hatott volna) és szólt. Megnevezte azokat a tényezőket, körülményeket, amelyek a stílus-választást alapvetően befolyásolhatják. Ezek a következők:

- a szituáció autokratikus vagy demokratikus
- a szituáció nyilvános vagy magán
- a kondíciók általánosak, normálisak vagy kritikusak
- a problémák rutinjellegűek vagy újak
- milyen mértékű változás szükséges és kívánatos

Ugyanezen a helyen azonos vonatkozásban a kontextuális intelligencia öt vezetői feladatát is megnevezi:

- rendszerek felmérése, kijelölése
- hatalmi viszonyok felmérése
- tendenciák szétválasztása azok komplexitása és bizonytalansági faktora szerint
- stíluskeverék arányainak beállítása
- a vezető sejtéseit tényekkel, más nézőpontú megközelítésekkel ellátó, „oktató” információáramlás-rendszer létrehozása és fenntartása

(Nye 2009. pp. 16-63)

2011-ben „*The Future of Power*” című kötetében az önmaga által liberális realizmusnak nevezett nézetei nevében egy olyan amerikai okos hatalmi stratégiát javasol, amelynek a középpontjában a globális információs korszak kontextusában a multilateralizmus és a partnerség áll. Ebben az érdekek és értékek szintézisén alapuló stratégiában a nemzeti édeket részesíti előnyben. Az értékeket egyben azonban ’megfoghatatlan’ („*intangibe*”) érdekeknek tekinti. Elismeri a kompromisszumok („*tradeoffs and compromises*”) elkerülhetetlenségét, az ő nagy stratégiája a nemzeti túlélés kivétel nélküli prioritása jegyében a multinacionális „jó munka” minden eszközét (*all manner of multinational good works*) ajánlja.

Joseph Nye e művében felhívta továbbá a figyelmet, hogy a „preferenciák és a stratégiák szorosan összefüggnek. A preferenciák az eredmények tükrében rangsorolnak egy adott környezetben, a stratégia pedig a szereplő azon törekvése, hogy az adott környezetben a lehető leghatásosabb módon elérje az előnyben részesített eredményeket. Elemzési szempontból szerinte az egyik helyzetben („*setting*”) az integrált külpolitikai stratégiai mix részeként alkalmazott preferenciák stratégiákká válhatnak egy másik helyzetben. (Nye 2011, p. 240)

Elméletének piedesztálra emelése és megkérdőjelezése kereshetőségében a soft power atyja 2021-ben összegezte puha hatalom felfogása jellegzetességeit, s egyben árnyalta, kiegészítette 2004-es eredeti koncepcióját. Maga a puha és kemény hatalmi definíció jelentésköre nem módosult, azonos az eredetivel. Saját, jelentést gazdagító, kiegészítő szavaival **Nye *”hatalmi viselkedés spektruma⁸ az önkéntesség fokára összpontosít” a cél érdekében megvalósuló viselkedés-változtatás során.*** „Kemény hatalmi viselkedés esetében kényszerrel távolítja el a célpontot eredeti céljaitól negatív szankciók eszközével; vagy tranzakciós ösztönzés (*transactional inducement*) révén változtatja meg, manipulálja a célpont választását pozitív szankciók kilátásba helyezésével, távlatával (*prospect*). A puha hatalmi viselkedés esetében a vonzás lehet direkt egy ügynök (*agent*) nem szándékos, előre eltervezett cselekvése (*no deliberate action*) révén (egy/a hegyen álló város – effektus) vagy indirekt és kommunikáció által közvetített. A meggyőzés (vagy reklám) vonzás által közvetített, ahol az ügynök szándékosan formálja (*frames*) a kommunikációt. Mérsékelt a formálás (*modest framing*), amikor oly módon fokozza a vonzerőt, hogy megőrződik a célpont önkéntes választása. Ilyenkor valóban puha hatalmi vonzásról beszélhetünk. Az extrém formálás (például hazugság vagy megtévesztés) azonban, amely során súlyosan eltorzítják a valóságot, s ezzel eltávolítják a célszemélyt valódi (*meaningful*) választásától, a kemény hatalmi viselkedéshez vagy kényszerhez közelít. A puha hatalom az önkéntes választás fokának függvénye... nem annak a függvénye, hogy az információ igaz-e, hanem annak, hogy az ügynök szándéka valódi vagy hamis információ közvetítése (*agent’s intention of presenting true or false information*). Az ügynök szándékai lehetnek jóindulatúak vagy ellenségesek, valamint a puha hatalom felhasználható fegyverként vagy harmadik fél ellen vagy a cél egy részének a másik ellenébe állításával. **A hatalmi viselkedés lágyágának, puhaságának mértéke attól függ, mennyire önkéntes a célzott szereplő vonzalma.** (Nye 2021, p. 203)

⁸ A spektrum kifejezés használata itt nyilvánvaló utalás és átvétele David Baldwin 2016-os, a „*Power and international relations: a conceptual approach*” című kötetében megjelent meghatározásnak. E szerint a spektrum egy vizsgálandó tárgy egy dimenziója különböző fokozatai, mértékei (*degree*) szemléltetésének egy módja. A hatalomnak ezzel szemben sok önálló dimenziója van Baldwin szerint, amelyek közül bármelyik reprezentálható kontinuum által. (Baldwin 2016, p. 166) 2013-as tanulmányában a hatalom fontosabb dimenziói közül Baldwin kiemeli/megnevezi a hatókört (*Scope*), a területet (*Domain*), a súlyt (*Weight*), a költségeket (*Costs*) és az eszközöket (*Means*). (Baldwin 2013, p. 275) Ilyen eszközök lehetnek többek között egy korábban kidolgozott saját sémája szerint *szimbolikusak* (kommunikáció által közvetítettek), *gazdaságiak*, *katonaiak* vagy *diplomáciaiak*. A szerző egy nukleáris háború által veszélyeztetett korban arra kereste a választ, a katonai mellett milyen technikákkal élhet külpolitikája alakítása során az államvezetés (Baldwin [1985] 2020)

III.A vizsgálat során kiemelt puha hatalom szűk értelmezésén túlmutató jellegzetességei vs hiányosságai

1. Kritikák

1.1. Puha hatalom és hatásosság

A „*Future of Power*” (‘*Hatalom jövője*’) (Nye 2011) című könyvében Nye megerősíti, **hogy a puha hatalom inkább leíró, mint normatív fogalom**. Ebből következően a szerző egyrészt felhívja a figyelmet, hogy a puha hatalom aljas célokra is felhasználható. „Nem feltétlenül jobb az elmét, mint fegyvert forgatni.” (Nye 2011, p. 81) Másrészt ezzel Nye annak az álláspontjának az alapjait is lefekteti, hogy **a puha hatalom nem mond ellent a realizmus nemzetközi kapcsolatok elméletének**. „*A puha hatalom nem az idealizmus vagy a liberalizmus egyik formája. Ez egyszerűen a hatalom egy formája, a kívánt eredmények elérésének egyik módja.*” (Nye 2011, p. 82) A *neorealista, valamint más racionalista és neoracionalista* szerzők (*Stephen Walt kivételével*) mégis kizáróan utasítják el a puha hatalmat, mivel azt állítják, hogy **a nemzetközi kapcsolatok szereplői csak kétféle ösztönzőre reagálnak: a gazdasági ösztönzőkre és az erőre**. *Stephen Walt*⁹ viszont **2005-ben** a Foreign Affairsben megjelent ‘*Az amerikai hatalom megszelídítése*’ („*Taming American Power*”) című cikke a puha hatalmi érvelés egy példája is lehetne. E szerint az **USA-nak mások számára is elfogadhatóvá kell tennie a domináns helyzetét: a katonai erő kíméletes alkalmazásával, a főbb szövetségesekkel való szorosabb együttműködéssel, és ami a legfontosabb, Amerika omladozó nemzetközi imázsának újjáépítésével**. (Walt egy 2013-as nyilatkozata szerint 9/11 óta nagyobb esélye van annak, hogy villámcsapástól haljon meg valaki az Egyesült Államokban, mint terrortámadástól.)

A birodalmi gondolkodás olyan apologetái, mint Niall Ferguson, ugyanakkor a puha hatalmat egyszerűen hatástalannak minősítették. A magát a 2003-as iraki invázió után humorosan a neoimperialista csapat fizetett tagjának nevező skót-amerikai gazdaságtörténész, médiaszemélyiség, Bloomberg-szerző, jelenleg a Stanford University Hoover Intézetének vezető kutatója, korábban szintén Harvard – professzor Ferguson a „*Colossus*”¹⁰ előszavában írt

⁹ Stephen Walt Joseph Nye-hoz hasonlóan a Harvard Egyetemen (John F. Kennedy School of Government) oktató nemzetközi szakértő, Walt defenzív neorealista, nevéhez köthető az 1985-ben kidolgozott félelem egyensúly-elmélete (Balance of Threat Theory), az erőegyensúly politikájának modifikálása. Az elmélet szerint az államok szövetségesi magatartását az a félelem, fenyegetettség-érzet határozza meg, amelyet más államoktól érzékelnek, így szövetségeik révén az érzékelt fenyegetettség ellen tartanak egyensúlyt. A törékeny államok nagyobb valószínűséggel válnak opportunistává a fenyegetettséggel szemben saját védelmük érdekében (Walt 1985).

¹⁰ Ferguson „*Colossus: The Rise and Fall of the American Empire*” című könyve 2005-ben, egy évvel Joseph Nye analitikus koncepciója kidolgozása után jelent meg. E szerint Amerika birodalom, mindig is az volt, csak ‘tagadás általi birodalom’ („*empire in denial*”). A civilizált értékek – a szabadság, a demokrácia, a kapitalizmus – fáklyahordozója, fegyveres erői meghaladják az öt követő mintegy tíz nemzet seregét, s katonai bázisai ott vannak a föld nemzetjeinek felében – tehát birodalom. Kötetében eltérő ideológiai alapállásuk mellett a *wilsoni* „*biztonságossá tenni a világot a demokrácia számára*” irányelvet követve idézte nagy súllyal Henry S. Truman szavait, miszerint: kizárólag „*úgy lehet megmenteni a világot a totalitarizmustól, hogyha az egész világ az amerikai rendszert veszi át, ugyanis az amerikai rendszer csak úgy maradhat fent, ha »világrendszerre« válik.*” (Ferguson 2005, p. 80.)

erről. Az egyébként felkavaró nézeteiről is híres Ferguson a Pax Britannica pozitív szerepének tolmácsolója. Egy esszéjében, amelyet egy Seneca-epigráffal vezetett be – „ahol a római hódít, ott él” („*Where so ever the Roman conquess, he inhabits*”) – a brit birodalmat az erényes gyarmati adminisztráció példaképének nevezte. Szerinte a kérdés az, Amerikában ma megvan-e az a döntő jellemvonás, amely nélkül az egész birodalmi projekt el van ítélve: az életerő.

1.2. A puha hatalom: megfelelési kényszerítő hatalmi forma?

Bizonyos helyzetekben – a világpolitika összefüggésében is – a puha hatalom **megfelelési kényszerítő hatalmi formaként** működik egy tudományos elmélet szerint. Ilyenkor – a **reprezentációs erő alkalmazásakor** – **nagyon nehéz lehet elválasztani a puha erőt a keménytől. Ez egy nem fizikai, mégis kényszerítő – megfelelési kényszerítő – hatalmi forma, amelyet a nyelv segítségével gyakorolnak.** Amennyiben a vonzás szociolingvisztikailag, a reprezentációs erő révén épül fel, a puha hatalmat **nem a kemény erővel szemben kell értelmezni, hanem annak folytatásaként** más eszközökkel (Mattern 2005).¹¹ **Ez a fajta erő a partnerek kilétét/önazonosságát/identitását fenyegeti és kényszeríti őket, hogy megfeleljenek.** (Mattern 2005)⁷ Ellenkező esetben megkockáztathatják, hogy gonosznak titulálják őket. A puha hatalom – az a képesség, hogy kényszerítés helyett vonzerőn keresztül éri el a kívánt eredményt – a világpolitikát érintő tudományos gondolkodás és politikai gyakorlat fontos részévé vált. Ugyanakkor **a vonzerőt** – a puha hatalom alapösszetevőjét – **a tudományos kutatások nagyrészt elhanyagolják.** Az elmélet szerint még a legszembetűnőbb feltételezések – **a természetes vonzerő és a meggyőző érvelés útján felépített vonzalom – sem működőképes a világpolitikában.** A világpolitika összefüggésében sokkal értelmesebb **a vonzódást, mint olyan viszonyt modellezni, amelyet reprezentációs erő révén építenek fel.**

1.3 Puha hatalom: megkötő erő?

Figyelemfelkeltő azoknak a cikkeknek az érvelése is, amelyek felhívják a figyelmet arra, hogy **a koncepció elhanyagolja a puha képesség védelemi használatát. Nye megközelítése ugyanis 'főleg arra összpontosít, hogyan lehet másokat magunkhoz kötni'** („*mainly focuses on how to get others to do your bidding*”), tehát a hatalom, erő offenzív képességére fókuszál. Nye analitikus koncepciója kidolgozása teljes időszakában, a 2010-es évek közepéig unilaterális hatalomként tekint hazájára, az Egyesült Államokra,¹² s a vizsgált időszak valamennyi

¹¹ Janice Bially Mattern szerint például George W. Bush és a Coalition of the Willing noha katonai és gazdasági erőt nem használt arra, hogy szorgalmazza más államok csatlakozását a koalícióhoz, egyfajta erőt – reprezentációs erőt – mégis alkalmazott. George W. Bush 'vagy velünk vagy, vagy a terroristákkal' („*you are either with us or with the terrorists*) fordulata Mattern szerint valójában kemény erő.

¹² 2015-ben megjelent „*Is the American Century Over?*” című kötete is a melletti érvrendszer, hogy Amerika évszázada nem ért véget. (A kötet „*Véget ér-e az amerikai évszázad?*” címmel 2017-ben magyarul is megjelent Magyarics Tamás kitűnő fordításában az Antall József Tudásközpont gondozásában.) Egy 2021-ben adott interjújában azonban már egyértelműen multilaterális világról beszél Joseph Nye, amelyben az Egyesült Államok az első, Kína a második, az Európai Unió

adminisztrációja is ebből a pozícióból folytatatta külpolitikai aktivitásait. Több kutató hívta fel a figyelmet, hogy a feltörekvő hatalmak, például Kína, új megközelítéseket teremtenek a puha hatalom számára, védelmi erőként használják fejlett országokban a Kína-félelem ellen-súlyozására (Yıldırım – Mesut 2020) Ami tény, az, hogy *Kína* valóban kétféle puha hatalmi stratégiát céloz meg a fejlett (*védelmi startégia*) és fejlődő országokban (*offenzív stratégia*)

1.4 A blowback hatás veszélye

Többen állítják, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani a blowback-hatásra, vagyis annak felkutatására és megértésére, hogy a szereplők puha hatalmi kísérletei miként üthetnek vissza, ami hírnévkárosodáshoz vagy veszteséghez – szakszóval „*soft disempowerment*”-hez / *'puha hatalomfosztáshoz'* – vezethet (Brannagan- Giulianotti 2018). Ennek kapcsán mind Joseph Nye, mind a 2013-14-ben Nagy-Britanniában a Lordok Háza által felállított Soft Power Committee kiemeli, hogy a puha hatalom csak ***akkor működőképes, ha mások legitímnek tartják, vagy morális hatalommal bír*** (House of Lords SC 2014, Nye 2004 a, 2019).

2. A szűk értelmezésen túlmutató jellegzetességek

2.1. A vonzás hatóköre

Joseph Nye a puha hatalmat ***hatékonyabb eszközként*** értékeli, ***mint a kemény erőt***, hiszen a puha energiaforrások azok az eszközök, amelyek ***vonzást keltenek***. „A csábítás mindig hatékonyabb, mint a kényszer, és sok olyan érték, mint a demokrácia, az emberi jogok vagy az egyéni lehetőségek mélyen csábítóak.” (Nye 2004 a) Ugyanakkor ő maga is felhívja a figyelmet arra, hogy abban az esetben, ha ***túl nagy a kulturális távolság*** két ország/entitás között, a puha hatalmi források ***korlátozottan vagy egyáltalán nem hatnak***. Angelo Codevilla¹³ jegyezte meg nagyon találóan a puha hatalom hatásossága kapcsán, hogy ***a puha hatalom gyakran figyelmen kívül hagyott lényeges aspektusa az, hogy a lakosságot különböző dolgok, ötletek, képek vagy kilátások vonzák vagy taszítják***. (Codevilla 2008.) ***A puha hatalom akadályozott, amikor a politikák, a kultúra vagy az értékek taszítanak másokat ahelyett, hogy vonzanák őket***, ahogy arra maga Joseph Nye is felhívta a figyelmet analitikai koncepcióját kidolgozó könyvében (Nye 2004 a)

a harmadik, s Japán a nyegyedik gazdaság. A soft power fogalom atyját akkor fél éve megjelent „*Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*” című műve kapcsán interjúolta meg akkor a Georgetown Journal of International Affairs (Nye 2020)

¹³ Angelo M. Codevilla nemzetközi kapcsolatok olasz-amerikai származású professzor emeritusa a Bostoni Egyetem Pardee Globális Tanulmányi Iskolájában. Dolgozott az Egyesült Államok haditengerészeténél és a külügyi szolgálat tisztjeként valamint az Egyesült Államok Szenátusa Hírszerzéssel foglalkozó Választott Bizottsága hivatásos munkatársaként 1977 és 1985 között.

2.2. A vonzás idődimenziói

Nemzetközi államközi / politikai entitások közötti kapcsolatok vizsgálatokor különösen fontos kiemelni, hogy a puha hatalom **a kormányok számára nehezebben** kezelhető eszköz, mint a kemény hatalom, két okból kifolyólag: **kritikus erőforrásainak sokasága kívül esik a kormányok ellenőrzésén**, valamint **a puha hatalom hajlamos „közvetetten működni a politikai környezet alakításával”**. **Néha évekbe** (sőt évtizedekbe – dolgozatíró) **telik a kívánt eredmények elérése**. (Nye 2004 a; idézi és elemzi: Carnes 2008. pp. 59-71) Rendkívül fontos sajátossága ez a puha hatalomnak. A kemény erő hatása gyors, a puha erőé lassú. *A dolgozat álláspontja szerint ezért futott zátonyra a Condoleezza Rice – Robert Gates nevéhez köthető kül- és biztonsági stratégia valamint azok aktivitásai a második Bush-kormányzat idején, s ezért nem törték át a falakat az Obama-Clinton-Gates okos / puha kül- és biztonsági stratégia kísérletei és eredményei az első Obama-adminisztráció ideje alatt.*

2.3. A vonzás kritikus, érintő területei

Joseph Nye 2004-ben, a puha hatalom analitikus koncepció kidolgozásakor „Soft Power” című kötete egy sorában így fogalmaz: **„a puha erő ez: arra készlet másokat, hogy vágyják a kívánt eredményt – inkább készlet együttműködésre, mint kényszerít”** (Nye 2004a, p. 5). Más szavakkal egy ország megszerezheti a kívánt eredményeket a világpolitikában azért, mert más országok követni akarják. Nye hivatkozik egy ország követni kívánt értékeire, a nemzetközi diplomáciában betöltött szerepére, s arra a képességére, hogy más országokat a világpolitikába vonzzon. Ugyanakkor a jólét és nyitottság szintje, a példa ereje nem csak nemzetközi politikai, hanem gazdasági példa követésére is csábíthat. **Az üzleti innováció** (Monocle soft power mérésére használt részindexe), **a gazdasági modell** (Soft Power 30 soft power mérésére használt egyik dimenziója), **a jólét vonzereje** vagy **a fejlesztési támogatások** (Elcano Global Presence Index egyik soft power mérésére használt faktora) egyikéről sem mondható el, hogy katonai erővel vagy gazdasági szankciók fenyegetésével kényszerít a változásra. Egy ország/politikai szereplő nemzetközi gazdaságban betöltött Janus-arcú szerepére Walter Russell Mead „America’s Sticky Power”¹⁴ című, 2004-ben a Foreign Policyben megjelent írása (Mead 2004 a) hívja fel a figyelmet. A ’ragadó/ragasztó hatalom’ elmélete nem tart ellen Joseph Nye 2002-ben kifejtett nézeteinek, azt erősítő s egyben árnyaló szándékkal jelentette meg a szerző. A tanulmány bevezetője szerint: **„az Egyesült Államok gazdaságpolitikája és intézményei ’ragadó / ragasztó hatalomként’ („sticky power”) működnek, az Egyesült Államok rendszeréhez vonzanak más országokat, majd magukhoz láncolják, kötik őket”**. Határozottan elválasztja

¹⁴ Walter Russell Mead – később Yale-profsszor, a The Wall Street Journal kolumnistája – az esszé írásakor a Külkapcsolati Tanács, az Egyesült Államok külpolitikáját elemző nonprofit think tank Henry A. Kissinger vezető kutatója. Az írás része a még ugyanabban az évben megjelent „Power, Terror, Peace, and War: America’s Grand Strategy in a World at Risk” (’Hatalom, terror, béke és háború: Amerika nagy stratégiája a veszélyeztetett világban’) című kötetének (New York: Knopf, 2004) (Mead 2004 b).

a ragadó/ragasztó hatalmat az erőszak katonai hatalmától, amit az árnyaltság és képleteség kedvéért ő „*sharp powernek*”, „éles hatalomnak” nevez.

IV. Puha – kemény hatalmi megoszlás szerint egyértelműen nem csoportosítható erőtevézők

A nemzetközi kapcsolatok elemzése során előtérbe kerültek olyan power fogalmak, amelyek vagy nem sorolhatók az egyes külpolitikai aktivitások közé, annál átfogóbb kategóriák (*sticky power*), vagy nem játszanak olyan jelentős szerepet egy másik külpolitikai szereplő befolyásolásában, hogy a nagyhatalmi képességek között külön alkategóriaként besorolásra kerüljenek (*sharp power*). Mégis van indoklottsága annak, hogy a disszertációban külön kitérjek rájuk.

A; Sticky Power: a hegemon gazdasági rendszer ragadó/ragasztó ereje

A sticky (’ragadó/ragasztó’) powert **egy/a domináns gazdasági rendszer egésze működésének leírására és elemzésére** tartom rendkívül alkalmas kategóriának, **s nem a disszertációban elsősorban vizsgált egyes külpolitikai aktivitások elemzésére**. Emellett a gazdasági nagyhatalmi képességek között külön alkategóriának számíthat domináns gazdaság esetében, mely ragadó/ragasztó jellegénél fogva rabul ejt, majd nem ereszt.

Walter Russell Mead a fogalmat bevezető „*America’s Sticky Power*” című írásában Joseph Nye 2002-ben megjelent művéből „*The Paradox of American Power: Why the World’s Only Superpower Can’t Go It Alone*” (’*Az amerikai hatalom paradoxona: miért nem képes a világ egyetlen szuperhatalma egyedül menni*’’) (Nye 2002) indul ki. Nye a hatalomnak csak két típusára fókuszál, de Mead szerint kevesebb figyelmet kapott az a különbségtétel, amelyet Nye jelez a kemény erő két típusa, a gazdasági és a katonai között, mint amit az megérdemelne. Mead költői ihletésű és szépségű tanulmányában „a hagyományos katonai hatalmat „sharp”, ’éles’ hatalomnak nevezi, amely szuronyokkal indítja el az ellenállókat abba az irányba, amely felé menniük kell. A gazdasági hatalom Mead terminológiájában „sticky”, ’ragadó / ragasztó’ hatalom, amely gazdasági intézményekből és olyan politikákból áll, amelyek másokat az Egyesült Államok befolyása felé vonzanak, majd csapdába, rabul ejtik, s így magukhoz kötik a partnereket. Mead szerint a puha hatalommal – a rendszerben rejlő értékekkel, eszmékkel, szokásokkal és politikával – együtt, az éles (*sharp* – Mead terminológiájában a katonai erő) és ragasztó hatalom „fenntartja az Egyesült Államok hegemoniáját, olyan mesterséges és történelmileg önkényes dolgot teremtve ezzel, amely révén az Egyesült Államok vezette globális rendszer kívánatosként, elkerülhetetlenként és tartósként jelenik meg.” (Mead 2004 a p. 48) **A gazdasági vagy ragasztó hatalom különbözik Mead terminológiájában mind az éles, mind a puha hatalomtól** – vagyis nem alapul **sem katonai kényszeren, sem pedig az akaratok egy-**

szerű egybeesésén. „Tekintsük a húsevő napos növényt,¹⁵ amely *egyfajta lágy, puha erővel vonzza zsákmányát*, kellemes illattal, amely a rovarokat csalogatja a nedve felé. *De miután az áldozat megérintette a nedvet, elakad; nem menekülhet. Ez ragasztó erő; a gazdasági hatalom így működik*”. (Mead i.m. p. 50) /2004-ben az esszé absztraktjában a szerző nagyon optimista az amerikai gazdasági erő rabul ejtő képességét illetően: „[a] ragadó – ragasztó erő segíthet Irak stabilizálásában, a jogállamiság oroszországi meghonosodásában valamint az Egyesült Államok és Kína közötti fegyveres konfliktusok megelőzésében.” (Mead i.m. p. 46) / A húsevő növény metaforával nagyon képletesen ragadta meg másrészt Mead a vonzáson alapuló gazdasági befolyásnak azt az arculatát, azt a veszélyét, amit még a fejlesztési beruházások kapcsán is hangsúlyoznak a puha hatalmi hatás valóságos érvényességét kritikusan szemlélő megközelítők – legyen szó akár az Amerikai Egyesült Államok, akár Kína, akár a világvezető Európai Unió fejlesztéspolitikájáról.

A dolgozat álláspontja szerint a *fejlesztési befektetések* a külföldi jelenlét puha hatalmi eszköztárát erősítik (összhangban egyébként Joseph Nye nyilatkozataival, a W. H. Mead – esszé szövegével és az országok puha hatalmi erőforrásainak külföldi jelenlétét rangsoroló Soft Power 30 index koncepciójával).

B; Sharp power

A sharp power fogalom 21. századi szerzőknél eltérő tartalmat takarhat, de közös jellemzőjük, hogy külpolitikai aktivitások. *Nagy visszhangot a 2010-es évek második felétől* kapott, amikortól *a manipulatív diplomáciai eszközök, politikák egy szinonímájaként* alkalmazzák. Ebben a jelentésében ugyanakkor *nem bír akkora jelentőséggel, hogy prioritást élvező külpolitikai aktivitássá vált volna* vagy *nagyhatalmi képesség aldimenziójaként* szemléljük. *A nemzetközi kapcsolatokat elemző diskurzusban azonban nagy visszhangot* kapott.

A sharp power (’éles hatalom’) kifejezés a 19. század eleje óta bukkan fel a nemzetközi kapcsolatok elemzése kapcsán. Kisebb visszhangot a kétpólusú világrendszer felbomlása után *Walter Russel Mead 2004-es esszéje* nyomán kapott. Az előző fejezettrészben említettek szerint a *katonai erőképeség fedi Mead sharp power fogalmát*. A szerző szavai szerint „Az Egyesült Államok stratégiai gondolkodása az idő múlásával az elsöprő katonai fölény felé fordult, mint a nemzetbiztonság legbiztosabb alapja. Ez részben a nagyobb biztonság nyilvánvaló okai-ból fakad, részben abból, hogy a fölény fontos visszatartó erőt jelenthet. Az elsöprő katonai felsőbbrendűség megteremtése nemcsak a potenciális ellenségeket tarthatja távol a katonai támadásoktól; visszatartat más hatalmakat is attól, hogy megpróbáljanak vetélkedni az Egyesült Államok rendszerével, felépítményével. A támogatók fenntartják, hogy hosszú távon ez a stratégia olcsóbb és biztonságosabb lehet (Mean 2004 a, p. 49).

¹⁵ Magyar nevén a Vénusz légyecsapója valószínűleg

Párhuzamosan azzal, hogy a keleti szakirodalom egyre többet cikkezik a kínai puha hatalom defenzív és offenzív kettősségéről, a nyugati szakirodalomban és sajtóban a sharp power fogalmát kezdték el komoly jelentésmódosulással használni 2017-től, nem utolsósorban Kína vonatkozásában. A még 1983-ban alapított, külföldi országokban a demokrácia terjesztését célul tűző nonprofit amerikai NGO, a National Endowment for Democracy (NED: 'Nemzeti Alap a Demokráciáért') 2017. novemberben szorgalmazta a 19. század eleje óta felbukkanó *sharp power* ('éles hatalom') kifejezés új jelentéskörének bevezetését¹⁶ a politikai szótárba. E szerint a *sharp power* egy ország manipulatív diplomáciai eszközeinek, politikáinak alkalmazása a célország politikai rendszerének befolyásolására és aláásására. Jelesül Christopher Walker NED alelnök és Jessica Ludwig kutató a *Foreign Affairs* magazinban, mint a manipuláció egy módjáról jelentettek meg cikket a sharp poweréről. A szerzők az autoriter kormányok által a demokratikus országokban alkalmazott agresszív és felforgató politikaként írták le a sharp befolyásolást / manipulációt, mint olyan politikák gyakorlatát, amelyek nem tartoznak sem a kemény, sem a puha hatalom jelentéskörébe. Ahogy a cikk bevezetőjében fogalmaznak: „néhány uralkodó elemzéssel ellentétben az a befolyás, melyet Peking és Moszkva a média, a kultúra, a think-tank-ek és az akadémia területén tett kezdeményezések révén gyakorol, nem „vonzás offenzíva”, ahogy Joshua Kurlantzick „*Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*” (Kurlantzick 2008) („*Vonzás Offenzíva: Hogyan alakítja át Kína puha hatalma a világot*”) című könyvében nevezte. Nem is „alternatív ötletek megosztására” irányuló törekvés vagy „a vita kiszélesítése”. (Walker-Ludwig 2017) A NED cikke külön megnevezi az orosz állam által finanszírozott RT News Network-öt és a kínai állam által támogatott Konfuciusz Intézet oktatási partnerségeit az éles hatalom példáiként. Walker egy 2018-as, a *Journal of Democracy*-ben megjelent írása szerint az autokratikus államok nem feltétlenül igyekeznek „szíveket és elméket megnyerni” (amely befolyásolás a puha hatalmi erőfeszítések közös referenciakerete), de biztosan törekednek arra, hogy dezinformációkkal manipulálják célközönségüket. Az éles hatalom magában foglalhatja egy ország arra irányuló próbálkozásait, hogy manipulálja és menedzselje az önmagáról szóló információkat egy másik ország hírmédiájában és oktatási rendszereiben vagy megossza, illetve félrevezesse a célország közvéleményét azzal a céllal, hogy elterelje a figyelmet vagy elfedje az önmagáról szóló negatív információkat. Az éles hatalom és az autoriter rezsimek közötti közvetlen kapcsolat abból adódik Christopher Walker szerint, hogy a befolyásolásnak ez a módja kihasználja a szabad és ingyenes hozzáférhető rendszerek közötti aszimmetriát, lehetővé téve az autoriter rezsimeknek, hogy korlátozzák a szólásszabadságot és torzítsák a demokráciák politikai környezetét, miközben egyúttal megvédik saját belföldi közösségi tereiket a külföldről érkező

¹⁶ A következő weboldal a kifejezés használatának gyakoriságát jelzi a 19. század eleji megjelenésétől napjainkig: https://books.google.com/ngrams/graph?content=sharp+power&year_start=1600&year_end=2019&corpus=26&smoothing=3&direct_url=t1%3B%2Csharp%20power%3B%2Cc0

demokratikus felhívásoktól. A sharp hatalmi eszközök használata könnyebb egy autoriter rezsim számára, mint egy demokratikusnak. (Walker 2018. pp. 9-23).

2018 óta az „éles hatalom” kifejezés rendkívül intenzív terjedése figyelhető meg cikkekben, tudományos viták során és kongresszusi meghallgatásokon. A Kínai Kommunista Párt képviselői elutasító értelemben alkalmazták a kifejezést, elutasítva azokat a nyugati állításokat, miszerint országuk sharp hatalomgyakorlatot folytatna (CPCC 2018). Christopher Wray, az FBI igazgatója viszont 2018. februári meghallgatásán a Szenátus hírszerzési bizottsága előtt arról beszélt, hogy az egyetemeken működő kínai nyelvi és kulturális központok, a Konfuciusz Intézetek kémkedési eszközként használhatók a közvélemény befolyásolására vagy az akadémiai szabadság elfojtására bizonyos témákat érintően a viták korlátozásával vagy elutasításával. A Washington Free Beacon 2018. márciusi információi szerint továbbá a CIA „krónikázta” Kína információs hadviselési tevékenységét az Egyesült Államokban, amely során pénzügyi ösztönzőket, például személyzetet és támogatást nyújtottak tudományos intézmények és agytrösztök finanszírozásához, hogy ezzel lebeszéljék azokat a Kínát negatív színben feltüntető kutatásokról. (Johnson 2018). Salát Gergely Kína-kutató, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Tanszékvezetője szerint viszont semmi olyan befolyásolás nem történik kínai részről, amelyre nyugati példát ne lehetne hozni (Salát–Pál 2021). Több elemző szerint a sharp befolyásolást a kínai gyakorlatban szinte teljes egészében online hajtják végre. Sok média- és elemzői jelentés hivatkozik a kínai „**informatizált hadviselésre**” (Bitzinger 2018) a kínai állam **politikai és kémkedési erőfeszítéseinek** leírásaként. Miközben **hivatalosan az a kínai informatikai hadviselés végrehajtása**. (Az informatikai hadviselés védelmi területén ugyanakkor *Kína jogi eszközöket és az informatika kombinációját alkalmazza a másként gondolkodók cenzúrázására és felügyeletére a kínai „nagy tűzfal” alprogram keretében. Az 1998-ban indult, és működését 2003. novemberben megkezdő, a kínai nagyfal nevével szándékos történelmi kapcsolatot, allúziót teremtő kínai nagy tűzfalat (Great Firewall) bővebben a kínai informatikai hadviselés részeként a Kínát elemző fejezetben tárgyalom.)*

*A **puha hatalom vonzó politikákat alkalmaz, olyanokat, amelyek pozitív benyomást keltenek egy ország iránt és elősegítik a nagyobb megértést, hogy végül meggyőzéssel befolyásolják egy másik ország döntéseit** (e politikák magukban foglalhatják a diákcseréket, a kulturális és sportesemények támogatását). A **kemény hatalom egy ország kényszerítő politikája, mellyel egy másik országot cselekvésre vagy döntései megváltoztatására kényszerít** (katonai erővel, gazdasági szankciókkal és diplomáciai fenyegetésekkel). Az **éles hatalom egy ország manipulatív diplomáciai eszközeinek, politikáinak alkalmazása a célország politikai rendszerének befolyásolására és aláásására a mai közkeletű használata szerint.** A befolyásolásnak ez a módja gyakran tartalmaz digitális elemet és kihasználja a szabad és ingyenesen hozzáférhető rendszerek közötti aszimmetriát. A dezinformálás általi befolyásolás valóban nehezen illeszthető főleg a puha, de akár a kényszer által befolyásoló kemény hatalmi eszköztárba*

is, bár az utóbbihoz áll közel. /A dezinformálás egy fajtájaként is interpretálható kínai nagy tűzfal (információ visszatartása, kiiktatása) például az informatikai hadviselés része./ Ezzel együtt befolyása (jelenleg) nincs olyan erős, hogy a puha és kemény hatalmi képességekkel egy szinten kerüljön elemzés tárgyává.

VI.A nemzetközi hatalom mérésének kísérletei

Több kísérlet létezik a nemzetközi hatalom mérésére. Néhányuk *földrajzi területekre* koncentrál: *városokra* (*The Global Power City Index*) vagy *régiókra* (*Soft Power Asia, Asia Power Index*). Mások a *nemzetközi kapcsolatok bizonyos partikuláris területei* szerint rangsorolnak: a *puha* (*Monocle, Soft Power 30*) vagy a *katonai hatalmi jelenlét* szerint (*Global Fire Power*). A *hatalom, mint önálló, külön mérési faktor* a „Legjobb Országok” (*Best Countries*) *rangsorának* egyik alindexeként jelenik meg. A US News évente megjelenő kiadványa a szerint rangsorolja az országokat, hogy milyennek látják azokat az állampolgárság, a kulturális befolyás, a vállalkozói szellem, a kockázatvállalás, az örökség, a nyitott üzleti élet, a hatalom és az életminőség tekintetében. (Az ország értékeléseket több mint 20 ezer egyén választja ki.) Az általánosan a puha hatalmi jelenlét körébe sorolt diplomáciai jelenlét erősségét, komprehenzivitását külön vizsgálja a *Lowy's Global Diplomacy Index*. 61 országot rangsorol, köztük 2021-ig 21, Nagy-Britannia kiválása óta 20 EU-tagállamot. Diplomáciai tevékenységüket a nagykövetségek, főkonzulátusok, konzulátusok, nemzetközi szervezetekhez delegáltak és a hivatalos diplomáciai küldöttségekhez delegált alternatív képviseltek szerint vizsgálják. Az országok *külpolitikai tevékenységét és nemzetközi tevékenységét átfogó és multidiszciplináris módon összehasonlító* első index az *Elcano Global Presence Index* 2010 óta. Három dimenziót vizsgál: *a gazdasági, katonai és a puha külföldi jelenlétet*. 2012 óta az Európai Uniót önálló politikai entitásként is kezeli.

1. A disszertáció hipotéziseit alátámasztó mérési indexek

A nemzetközi kapcsolatok irodalma kiterjedten foglalkozik a Joseph Nye által bevezetett puha hatalom mérésével és konceptualizálásával. A kidolgozott és évente megjelenő mérési indexek közös tulajdonsága, hogy jellemzően nem a valóságos hatást, befolyásolási képességet, csak jelenlétet képesek mérni, ahogy erre külön fel is hívják a figyelmet. A partikulárisan csak a puha hatalmat mérő indexek ugyanakkor sok szubjektív faktort is vizsgálnak közvélemény kutatások révén.

A *Monocle* és a *Soft Power 30* partikulárisan a *puha hatalmat* méri, a dolgozat fókuszához legközelebb álló *Elcano Global Presence Index* a *külpolitikai tevékenységeket átfogóan* és multidiszciplinárisan vizsgáló index, amely szubjektív faktorokat nem alkalmaz. A kizárólag a puha hatalmi jelenlétet mérő indexek is alkalmaznak olyan *faktorokat, dimenziókat, aldimen-*

*ziókat, részindexeket, amelyek visszaigazolják a disszertáció azon tételét, mely szerint a puha hatalom eszköztára tágabb az eredeti Nye általi fogalom és koncepció által meghatározásnál, gazdasági változókat is tartalmaz. Az Elcano Global Presence Index ezen túl alkalmas teljeskörű külpolitikai aktivitások szemléltetésére, a külpolitikai szereplők aktivitásainak, kisugárzásának (egyirányú hatásgyakorlás) dimenziók – katonai, gazdasági, puha – és azok változói szerinti százalékarányos összehasonlítással. Így jellemzően, többnyire **intenciói szerint sem valóságos befolyásolási hatásfokot, hanem külföldi kisugárzást (jelenléte) vizsgál.***

1.1. Monocle

Az első összetett indexet a puha hatalmi jelenléte mérésére a Monocle média társaság és az Institute for Government think tank dolgozta ki 2010-ben. Statisztikai mérőszámok és szubjektív panel pontszámok kombinációjával méri 26 ország puha hatalmi erőforrásait. A mutatók 5 részindexet vizsgálnak: a kultúrát, a diplomáciát, az oktatást, az üzleti innovációt és a kormányzatot. Az index a létrehozók szándéka szerint az országok puha erőforrásait méri, s az eredmények nem tekinthetők közvetlenül a befolyásoló képesség mutatóiként. Az intézet párhuzamosan megjelentet egy éves kiadványt is Soft Power Survey címen. 2016/17-től a listát körülbelül 50 olyan faktor felhasználásával számítják ki, amelyek jelzik a puha erő működését, használatát. Beleértve olyan tényezőket, mint a kulturális missziók száma (elsősorban nyelvviskolák), a legkiválóbb diplomáciai képességek, az olimpiai érmek, az ország építészeti értékének minősége vagy az üzleti márkázás.

1.2. Soft Power 30 Index

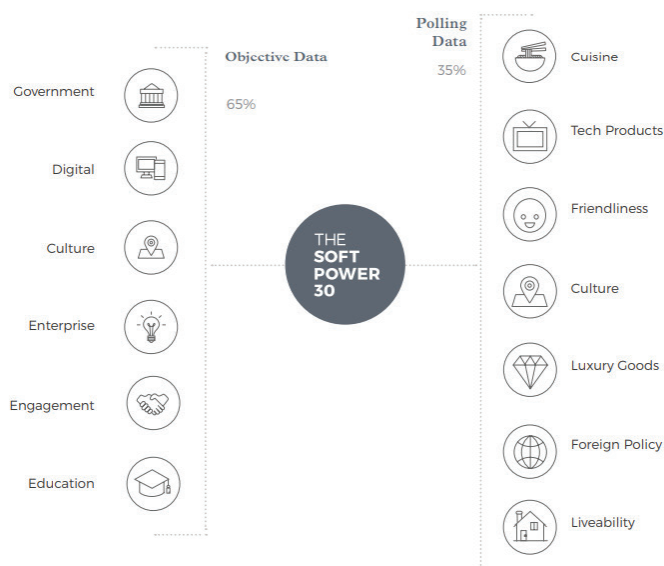
A „Soft Power 30” index talán a legátfogóbb alternatíva, teljesítmény a nemzetközi befolyásolás puha dimenziója mérésére. Az alkotók az index első megjelenése, 2015 óta Joseph Nye alalitikus koncepciójából indulnak ki, de nem egyszerűen a Nye-elméletet fordítják le mérhető kategóriákra, a számok nyelvére. Szakmai közvélekedés szerint minden döntéshozó számára olvasandó és olvasott kiadvány az évente megjelenő „Soft Power 30”, de a dolgozat szerint is kizárólagos olvasata magában hordozza a ’fair play’ játékszabályok érvényesülésének idealizmusát a bizonytalan időkben. Az alkotók szerint ’a globális egyensúlyteremtés szükségessége sürgős cselekvési felhívás vezetők, diplomaták és külpolitikai döntéshozók számára, készen kell állniuk a bizonytalan időkre. Azok az országok, amelyek leginkább alkalmazzák a puha hatalmat a pozitív együttműködés megerősítésére, jobban tudják kezelni a jelenlegi bizonytalanságot és geopolitikai instabilitást, és végső soron alakítják a globális eseményeket. A nemzetközi kapcsolatokban a hatalmat hagyományosan a könnyen számszerűsíthető kemény hatalommal határozzák meg, amely kényszer által valósul meg: erő alkalmazásával, az erő fenyegetésével, gazdasági szankciókkal vagy pénzügyi ösztönzőkkel. A puha hatalom elkerüli a „sticks and carrots” hagyományos külpolitikai eszközeit, ehelyett hálózatok épí-

tésével, 'lenyűgöző' („compelling”) narratívák kommunikálásával, nemzetközi szabályok felállításával és azokra az erőforrásokra támaszkodva igyekszik a befolyását elérni, amelyek természetüknél fogva teszik vonzóvá az országot a világ számára”. (Soft Power 30 2015 p. 8)

A Portland médiacég a los angeles-i Dél-Kaliforniai Egyetemen együttműködésben 2015-ben készítette el először és tette közzé az elemzést. A rangsor nagyobb hányadban (65 %) objektív adatok vizsgálatán alapul. Ezek: *egy ország politikai intézményeinek minőségén (government), a kulturális vonzerő hatóterén (culture), a diplomáciai hálózatok erősségén (engagement), a felsőoktatási rendszer globális hírnevén (education), a gazdasági modell vonzerején (enterprise),* valamint *az ország digitális összekötöttségén* alapul a világgal (*digital*)¹⁷ Más kategóriák adatait közvélemény kutatások felhasználásával (35 %) számítják.

Mind az objektív adatokat, mind a közvélemény kutatások kategóriáit mutatja a következő ábra.

1. ábra: Soft Power 30 mérési kategóriái (objektív és közvéleménykutatási adatok)

forrás: The Soft Power 30 <<https://softpower30.com/>>

2. A nagyhatalmi képességek és külpolitikai tevékenységek mutatója: az Elcano Global Presence Index

Az országok *külpolitikai tevékenységét és nemzetközi helyzetét átfogó és multidiszciplináris módon összehasonlító* első index az **Elcano Global Presence Index** 2010 óta (adatokat 2005 óta vizsgál). Vizsgált területei a legközelebb állnak a jelen disszertáció által elemzett nagyha-

¹⁷ A 6 kategória definíciói: *digital*: egy ország digitális infrastruktúrája és képessége a digitális diplomáciában; *culture*: egy nemzet kulturális eredményeinek vonzereje, globális lefedettsége mind a tömeg, a pop, mind a magas kultúra területén; *enterprise*: egy ország gazdasági modelljének vonzereje, üzleti nyitottsága (friendliness) valamint innovációs képessége; *education*: az emberi tőke minősége egy országban, ösztöndíjrendszere és vonzereje a nemzetközi hallgatók számára; *engagement*: az ország diplomáciai hálózatának erőssége és hozzájárulás a globális összekötöttséghez valamint a fejlődéshez; *government*: elkötelezettség a szabadság, az emberi jogok és a demokrácia valamint a politikai intézményeik minősége iránt

talmi képességekhez. (Mérései a demográfián és a diplomáciai képességen kívül szinte valamennyi nagyhatalmi dimenziót vagy faktort érintik.) Az Index célja 16 változó vizsgálatával annak tükrözése, hogy az egyes országok vagy ország csoportok milyen mértékben és mely területeken sugároznak határaikon kívül három dimenzióban: gazdasági, katonai és puha területen. Emellett a spanyol (európai) Elcano Royal Institute által kidolgozott mérési rendszer az Európai Uniót külön entitásként, egyedüli politikai szereplőként vizsgálja 2012 óta, így automatikusan valamennyi többi regionális társulásnál szorosabb kötődésű szövetségként kezeli az EU-t. Ez a szintetikus index számszerűsíti és összesíti az országok külpolitikai jelenlétét („*external projection*”) és nemzetközi helyzetét. Ezzel az eljárással hozzájárul egyrészt az egyre erősödő gazdasági interdependencia időszakában a globalizáció konceptualizálásához, újrakonceptualizálásához. Másrészt leképezi az országok és régiók külső kisugárzását, megjelenését mind történelmi fejlődésükben, mind az aktuális helyzetükben. Ezzel méri a tényleges nemzetközi jelenlétet, azt, hogy milyen erős az egyes országok, régiók képessége arra, hogy alakítsák a folyamatokat számos területen elfoglalt helyzetük szerint. Az index az akadémiai közösség, néhány nemzetközi szervezet és több think tank erőfeszítéseire épül. 2018-ban már 130 ország 66 348 adata alapján számolták. A három dimenziót – a gazdasági, a katonai és a puha hatalmat – a következő mutatók révén vizsgálja:

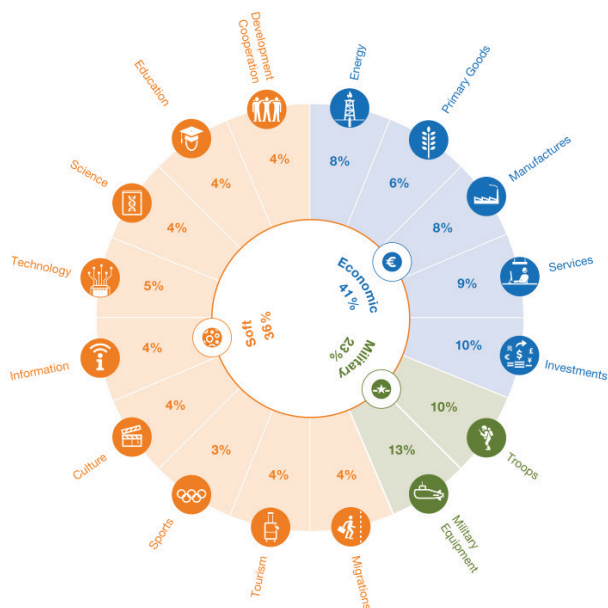
A **gazdasági hatalmat** – *tulajdonképpen a külgazdasági mérleg sorai* – az energia, az elsődleges termékek, a gyártási cikkek és szolgáltatások exportján keresztül, valamint a közvetlen külföldi befektetések révén mérik.

A **katonai jelenlétet** a *külföldre telepített csapatok* és a *katonai felszereltség* alapján vizsgálják.

A **puha jelenlétet** a migráción, a turizmuson, a nemzetközi versenyeken elért sportteljesítményeken, kulturális kisugárzáson, a nemzetközi szabadalmak és szellemi tulajdon használatából származó jövedelem alapján, a tudományos folyóiratokban megjelent cikkek alapján, a külföldi hallgatók száma alapján s a fejlesztésre fordított beruházás alapján monitorozzák.

Az Index szándéka – ezt külön hangsúlyozzák – az *egyes országok külső jelenlétének* és *nem hatalmának mérése*. Egy országnak lehet ugyanis erős a nemzetközi kisugárzása és gyenge a regionális vagy globális befolyása (vagy fordítva). A külső jelenlét és a hatalmi befolyás közötti kapcsolat függ valamennyi ország külpolitikájától vagy a befolyásgyakorlás korlátozott számú tényezőjétől egy másik regionális vezető külső jelenlététől függően. (EGPI)

2. ábra: Az Elcano Global Presence Index dimenziói és változói

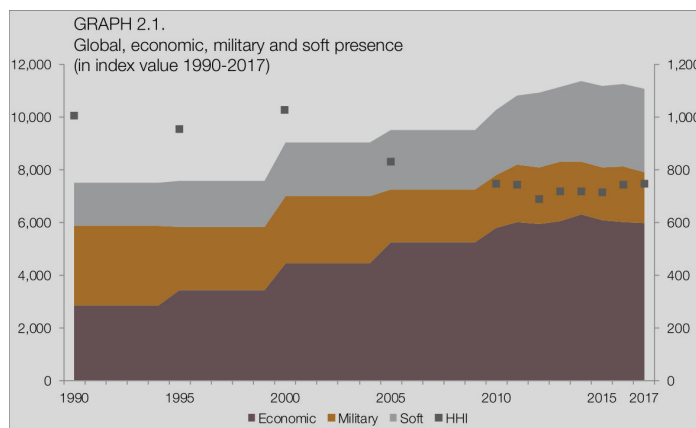
Forrás: Elcano Global Presence Index, Elcano Royal Institute (Olivé-Gracia 2020. p.7) <https://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/>

2.1 Legfontosabb komprehenzív grafikonok

2.1.1. A globális jelenlét változása a három dimenzióban: gazdasági dominancia

Egy közel két évtizedet felölelő (1990-2017) összehasonlító grafikon megmutatja a globális jelenlét változását gazdasági, katonai és puha dimenziókban.

3. ábra: Globális gazdasági, katonai és puha jelenlét 1990 és 2017 között

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Report p. 20

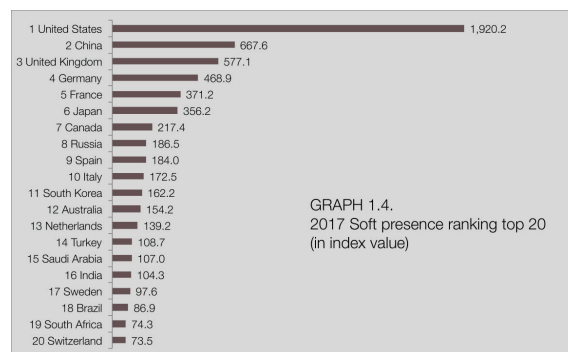
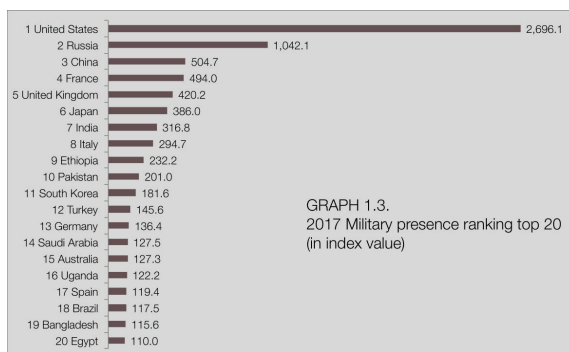
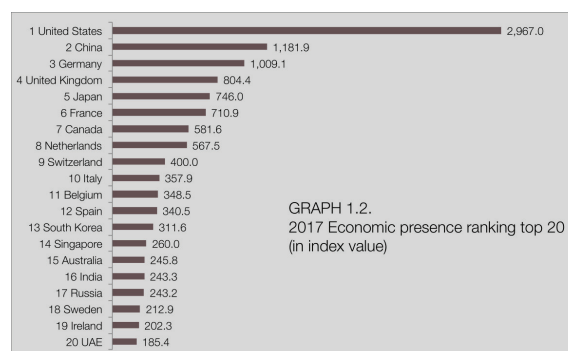
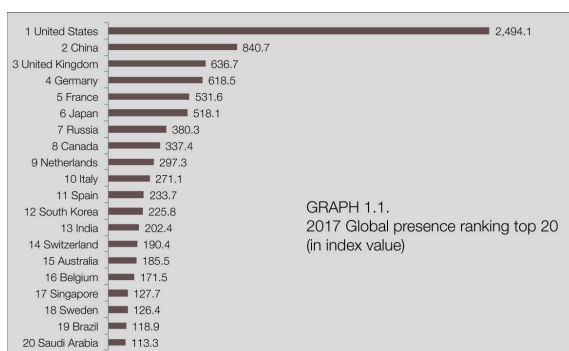
A 3. grafikon semmi meglepőt nem mutat. A vizsgált 27 évet lépcsőzetes masszív gazdasági növekedés jellemzi, 2014-től kezdődően lassú, kismértékű folyamatos visszaeséssel. A katonai jelenlét nem drasztikus, enyhe csökkenése figyelhető meg (a 2012-től datálható új fel-fegyverkezés ellenére, melynek jelszava a statisztikai adatok tanúsága szerint is a minőségre, s nem a mennyiségre törekvés. Emellett a nyugati katonai jelenlét csökkenésével párhuzamosan

az ázsiai külföldi jelenlét növekszik, nagyobb befolyással bíró országok esetében nem kis mértékkel.) A külföldi katonai jelenlét szerepének megváltozása mellett az Egyesült Államok gyakorlatává az vált, hogy egy új haditechnikai eszköz bevezetésével párhuzamosan a régi, elavult eszközöket kivezeti a felhasználandó fegyvernemek közül. **A puha hatalom erősödik** (ami azért nyilvánvaló, mert *a Global Presence Index az információval és technológiával is számol a puha változók között*).

2.1.2. Országok külföldi jelenlétének összehasonlító rangsora: az Egyesült Államok dominanciája globálisan és mindhárom dimenzióban

Akár globálisan, akár az egyes partikuláris területekre (gazdasági, katonai, puha) vonatkozóan **az Egyesült Államok létező unipoláris dominanciája a külföldi jelenlét, kisugárzás terén adatokkal nagyon komolyan alátámasztott állítás** a disszertációban vizsgált időszak végén is. Az Egyesült Államok külföldi gazdasági jelenléte 2,5-szerese, puha jelenléte 3-szorosa, katonai jelenléte pedig 5-szöröse **Kínának**, amely ország **globális, gazdasági és puha kisugárzás terén a második, katonai téren a harmadik** a rangsorban Oroszország után (USA-Oroszország katonai jelenlét arányszám 2,5-szeres).

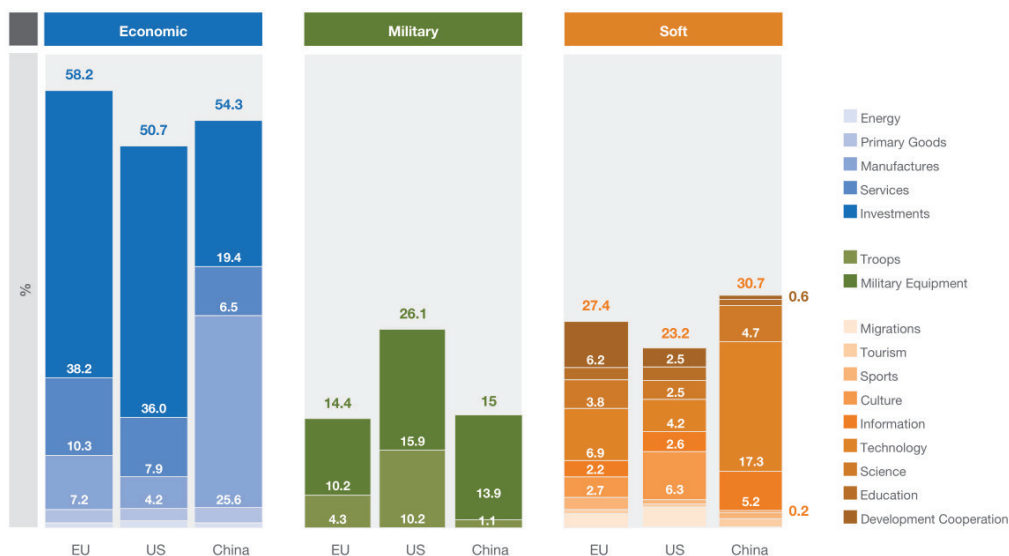
4. ábra: Globális, gazdasági, katonai és puha hatalmi jelenlét rangsora (országok közötti összehasonlítás) 2017

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Report 2018 pp. 13-15

2.1.3. Három dimenzió egymáshoz viszonyított aránya három meghatározó hatalom vonatkozásában 2018-ban

5. ábra: Dimenziók és változók hozzájárulása a globális jelenlétnek: Egyesült Államok, Európai Unió¹⁸, Kína (a teljes globális jelenlét százaléka, 2018)

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index (Olivie-Gracia 2020. p.14)

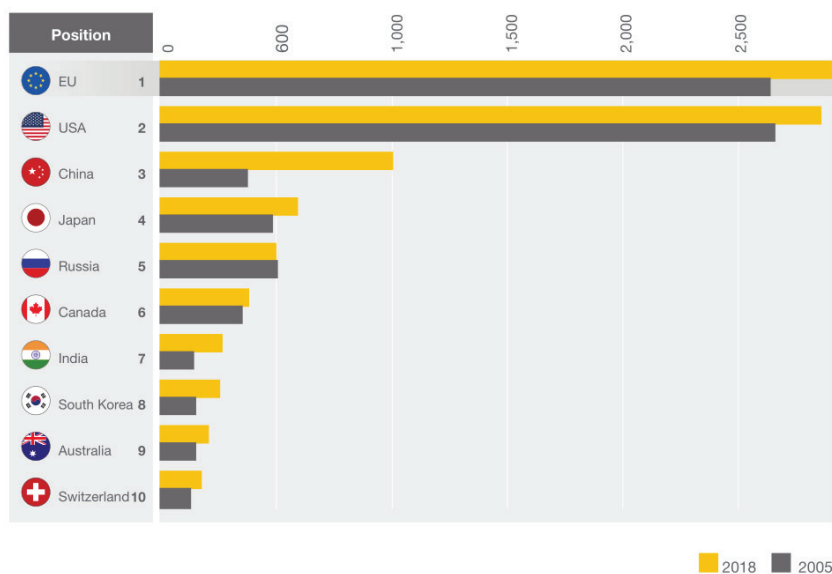
A vizsgált időszak utolsó évére koncentrált összehasonlító táblázat (5. ábra) mutatja, hogy **a két vizsgált hatalom külföldi jelenlétét a nemzetközi gazdasági kapcsolatok: a külkereskedelem és a közvetlen tőkekihelyezés dominálja** 2018-ban is. Ezen belül **az Egyesült Államok esetében a beruházások (USA 36%) uralják** a külgazdasági jelenlétet, **Kína esetében a gyártási export arányszáma magasabb (25,6%)** a második beruházásénál (19,4%). /A szolgáltatások exportjának aránya: USA 7,9 %, Kína 6,5%)/

2.2. Adatok, pozíciók változása a vizsgált időszakban

Két eltérő időpontban mért adatokat összehasonlítható módon mind Kínáról, mind az Amerikai Egyesült Államokról a spanyol index egy, elsősorban az Európai Unió aktivitásait fókuszba helyező policy paperében közöl. A „Regional or global player? The EU’s global profile” című elemzés az egyes nemzetközi szereplők (egyes országok és az EU) 2005-ös és 2018-as adatait indexeli különböző dimenziók, szempontok szerint. (Olivie-Gracia 2020)

2.2.1. Globális kisugárzás, jelenlét pozíciói és változásai

6. ábra: Az Elcano Global Presence Index Európai Uniót is elemző első 10 pozíciója (index érték)

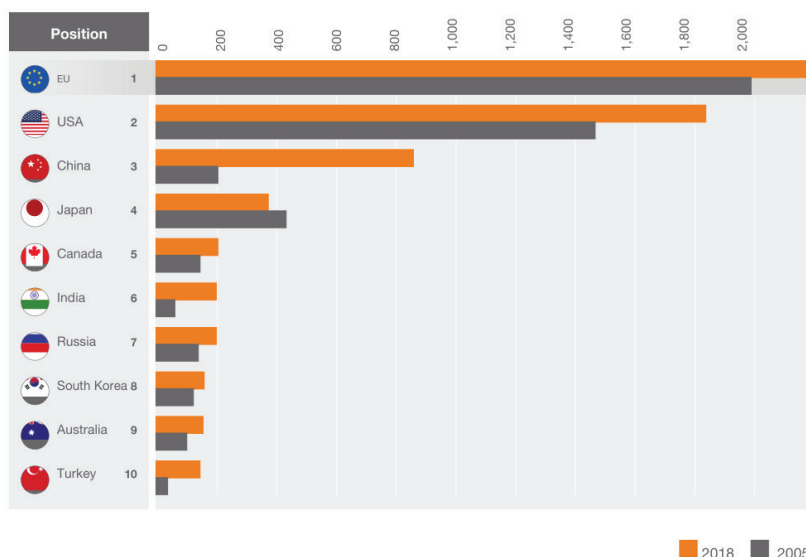
Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index (Olivie-Gracia 2020. p.10)

Talán meglepő módon, az Elcano Global Presence Index alkotói által felállított különböző dimenziók és változók hozzájárulása a globális kisugárzáshoz azt mutatja, hogy az Európai Unió külső kisugárzása jobban meghatározott, kidolgozott, mint az Egyesült Államoké 2018-ban, míg a két hatalom adatai 2005-re majdnem azonos mértékű jelenlétet, globális kisugárzást mutatnak. A jelenlét azonban nem jelent befolyásolási hatásfokot! Kína globális kisugárzása ugyan 2018-ban is csak harmada volt az Egyesült Államokénak, viszont szinte megháromszorozódott 13 év alatt (2005-ben csak a hatoda volt a másik két meghatározó nemzetközi szereplőnek). Egyben Kína pozíciót cserélt a 2018-ban a rangsorban negyedik Japánnal.

2.2.2. Partikuláris területek: puha jelenlét

Az **Európai Unió**, mint önálló politikai entitás közkeletű elnevezéssel a puha hatalom hatalmaként **élen jár a puha jelenlét rangsorában** is (7. ábra). Nem lényegtelen a különbség az **EU** 2018-ban mért indexértéke (valamivel több, mint 2200 pont) és az **Egyesült Államoké** között (második pozíció: 1840 pont), de nem az ezeket az értékeket követő, pozícióban harmadik **Kínához** (860 pont), s főként nem a globális rangsorban negyedik Japánéhoz viszonyítva (373 pont), amelyek **lemaradása több mint 2-szeres** illetve 5-szörös **az Egyesült Államok indexértékéhez képest**.

7. ábra: Az Elcano Global Presence Index Európai Uniót is elemző első 10 puha hatalmi pozíciója (index érték)

Forrás: Elcano Royal Institute, *Elcano Global Presence Index* (Olivie-Gracia 2020, p. 13)

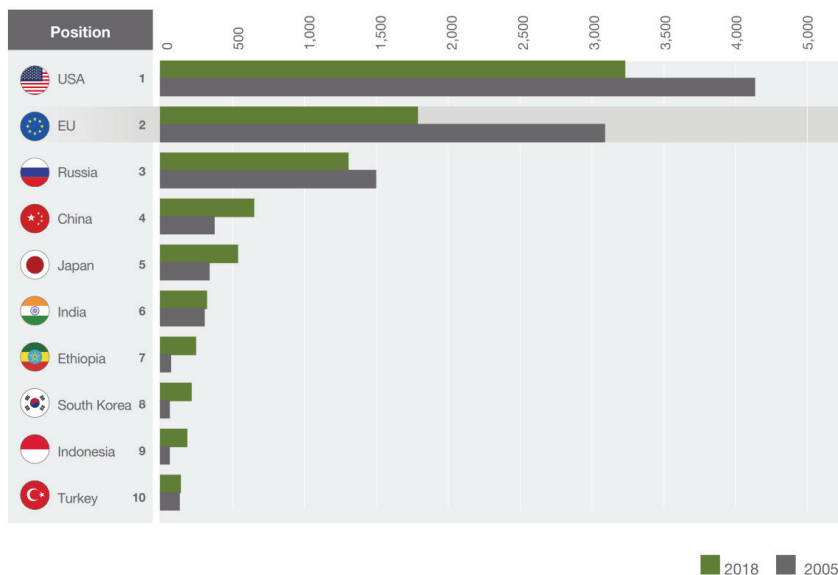
A grafikonból az is kiderül azonban, hogy az **Egyesült Államok globális puha jelenléte az elemzett 13 év alatt gyorsabban nőtt, mint az Európai Unióé.** /A növekedési/csökkenési ütemben beállt változás iránya megegyezett a két nagyhatalom stratégiai céljaival. A 2003-as iraki beavatkozástól elemi szüksége volt a puha hatalom erősítésére az unipoláris pozícióját veszteni kezdő nagyhatalomnak morálisan is. Az Európai Unió 2016-os külügyi stratégiája viszont határozottan azt mondja ki, hogy az uniónak el kell mozdulnia a puha/civil hatalmi státuszától (EC 2016, p. 4). / **Kína globális puha hatalmi sugárzása** globális külföldi jelenléténél is jelentősebb ütemben nőtt: 13 év alatt több mint **megnégyszereződött**, míg Japáné visszaesett. Az 5. ábra mutatja, hogy Kína globális jelenléte puhább 2018-ban (30,7%) nem csak az Egyesült Államokénál (23,2%), a globális puha kisugárzásban élenjáró Európai Unióénál is (27,4%). Ez **a technológia dominanciájának, s a 2010-es évek közepétől ámulatot kiváltható fejlődésének köszönhető Kína nemzetközi kapcsolataiban.** A változó a **kínai puha nemzetközi jelenlét több mint felét teszi ki 2018-ban.** A **dominanciát** ugyanakkor az index által vizsgált adatok nem minőségi, mennyiségi jellege, valamint **a szellemi tulajdonjogok teljesen szabad értelmezése/használat**a teszi lehetővé Kína számára.

2.2.3. Partikuláris területek: katonai jelenlét: „rég hatalmak” vezetése csökkenő tendenciával

A **globális katonai jelenlét rangsorát a „rég hatalmak”** vezetik, de **jelenlétük folyamatos csökkenő tendenciát** mutat (8. ábra). A vezető Egyesült Államok külföldi katonai jelenléte 2005 óta 906 ponttal csökkent (a rangsorban harmadik Oroszorszáigé 109 ponttal). Az Európai Unió katonai jelenlét tekintetében a második helyen áll, annak ellenére, hogy a katonai jelenlét indexe masszívan csökkent 2005 és 2018 között (1289 ponttal, ezen belül a 2010-es évek első felében éves 6,5%-os csökkenéssel).

A régi és új ázsiai hatalmak ellentétes tendenciát mutatnak, amely egyben azt is jelenti, hogy közelíteni kezdett a régió a világnormához, kiegyensúlyozottabbá, normalizáltabbá válik a pozíciója. Kína világviszonylatban a negyedik helyet foglalja el, 272 pontos növekedéssel 13 év alatt. /Japán az ötödik (+209 pont), India hatodik (+42 pont), Dél-Korea nyolcadik (+139 pont) és Indonézia a kilencedik (+125 pont).

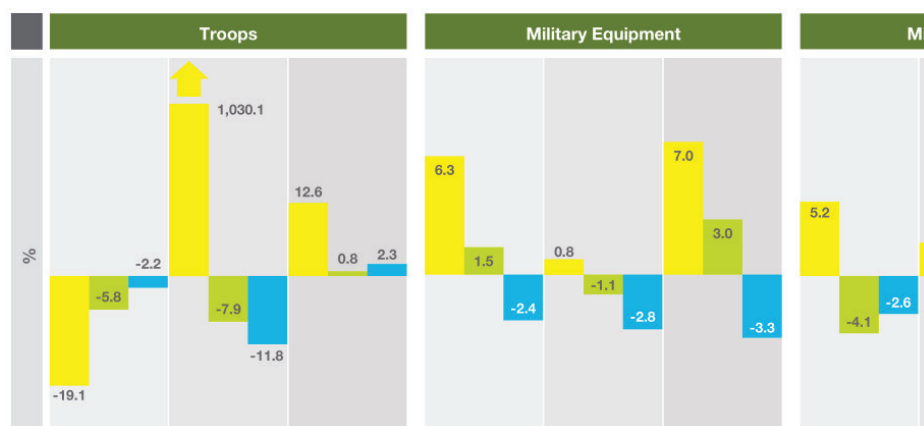
8. ábra: A katonai külföldi jelenlét első 10 helyezettje (Index érték, 2005 – 2018)

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index (Olivie-Gracia 2020, p. 17)

Ahogy azt az alábbi, 9. ábra is mutatja, **Kína katonai jelenléte 2005-től kezdődően folyamatosan, 2010 és 2015 között drasztikusan növekszik. Az Egyesült Államok katonai jelenléte a 2000-es évek első évtizede közepének, végének mély csökkenési tendenciája után lassú felfelé irányuló tendenciát mutat.**

9. ábra: Változások a külföldi katonai jelenlétben: Egyesült Államok, Európai Unió, Kína vizsgálata 2005-2018 (éves átlagos eltérési arányok, %-ban)

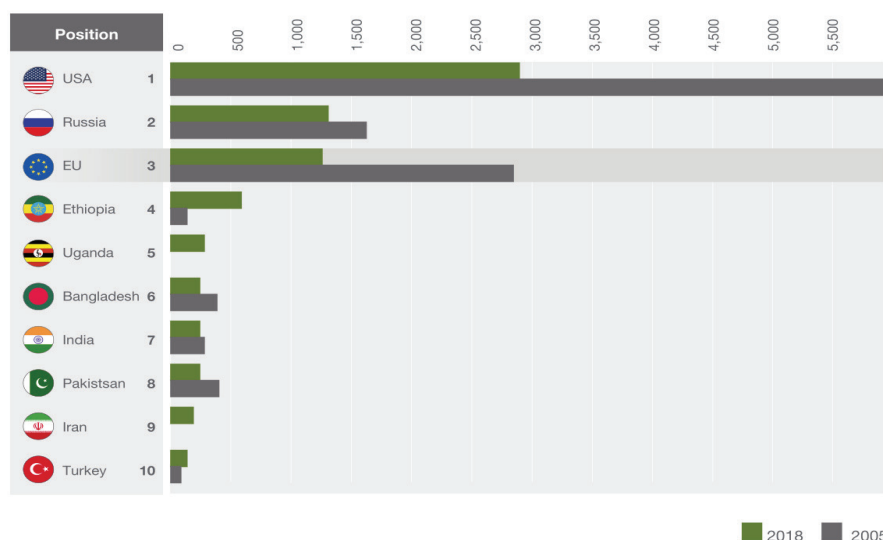

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index (Olivie-Gracia 2020, p. 20)

A külföldön állomásoztatott csapatok száma az a változó, amely – különösen a kétpólusú világrendszer felbomlása után – szorosan összefügg a nemzetközi konfliktusok előfordulásával,

valamint az ENSZ békefenntartó missziók telepítésével. A balkáni, különösen a koszovói, boszniai és szerbiai konfliktusok, posztkonfliktusok miatt. Az Elcano Global Presence Index méréseinek kezdő dátuma, 2005 tekinthető referenciaévnak e változó tekintetében. Az USA és Oroszország a két rangsort vezető hatalom, de a 2000-es évek közepe óta mindkét ország csökkentette külföldi jelenlétét. **A külföldre telepített amerikai csapatok száma különösen meredeken csökkent 2005 és 2010, valamint 2010 és 2015 között (5, 8%-os majd 7,9%-os évi csökkenés volt az átlagos).**

10. ábra: Az Európai Uniót is vizsgáló első 10 pozíció: külföldön állomásoztatott csapatok száma (index érték 2005 – 2018)

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index (Olivie-Gracia 2020, p. 19)

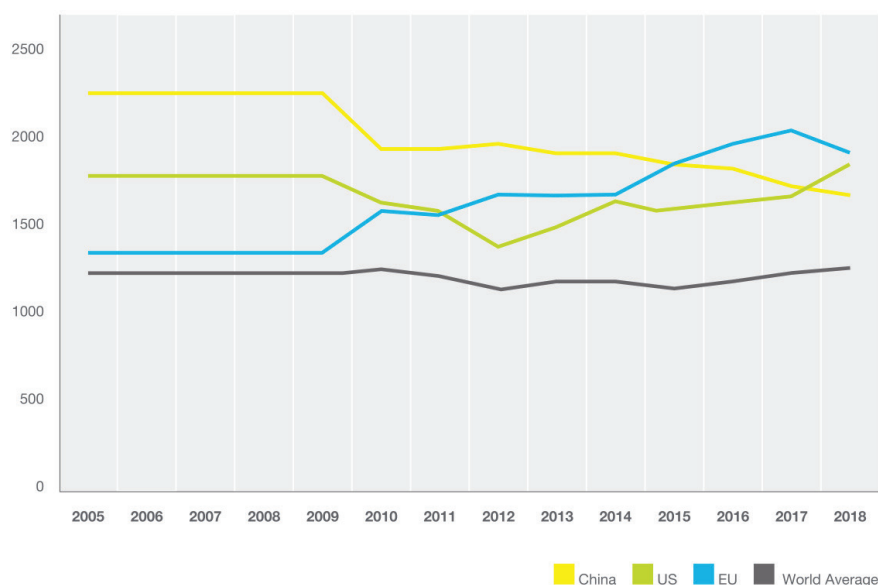
Az EU a 2005-ös második helyről a vizsgált időszak végére a harmadik helyre esett vissza a rangsorban. 2015 és 2018 között egy kismértékű pozitív elmozdulás (2,3%) volt megfigyelhető. **Az USA külföldi jelenléte** (ahogy az Európai Unióé is) **kevesebb, mint a felére apadt 2005 és 2018 között, amihez természetesen hozzájárul az is, hogy a 2005-ös referenciadátum nem volt békeévnél minősíthető semmiképp.** Eközben **Kína külföldi katonai jelenléte folyamatosan nő, a vizsgált időintervallumban megkétszereződött. Külföldön állomásoztatott csapatainak száma ennek ellenére annyira nem számottevő globálisan, hogy nincs az első tízes ország-rangsorban. Azzal együtt nincs, hogy a 2005 és 2010 közötti 19%-os csökkenés után 2010 és 2015 között 1000 %-ot meghaladó mértékben nőtt a külföldön állomásoztatott csapatai száma.**

2.3. Diverzifikáció és koncentráció a nagyhatalmak körében

Az általános gondolkodás szerint az tűnne logikusnak, hogy azok az országok, amelyek a külföldi gazdasági – katonai – puha jelenlét terén világvezetőnek számítanak, szignifikánsan jelen vannak a nemzetközi kapcsolatok legkülönbözőbb területein. A koncentráció – diverzifikáció

terén azonban lényeges különbségek mutatkozhatnak. 2005-ben az Európai Unió globális külföldi kisugárzása volt a legdiverzifikáltabb (1349 pontos koncentráció), a második az Egyesült Államok (1750 pontos koncentráció) és Kína a harmadik (2195 pontos koncentráció). Az USA globális külföldi kisugárzása egyre diverzifikáltabbá vált 2005 és 2012 között, majd egyre koncentráltabbá 2012-t követően. Ezzel szemben Kína folyamatosan, nem rohamtempóban diverzifikálja külső kisugárzását a felmérés kezdete óta, a globális külső kisugárzás rapid növekedésével párhuzamosan.

11.ábra: Külföldi jelenlét koncentrátsága: Egyesült Államok, Európai Unió, Kína, világszerte (HHI érték pont a 2005 és 2018 közötti adatok alapján)

Forrás: Elcano Royal Institute, Elcano Global Presence Index (Olivié-Gracia 2020, p. 15)

VII. A disszertáció egyedi fogalommeghatározásai

A *soft power* (a disszertáció értelmezésében *együttműködő erő*) a nemzetközi kapcsolatok szereplőinek azon képességén alapul, amely révén külpolitikai aktivitásaik során *a másik szereplő preferenciáit vonzással vagy kooperáció révén formálják, így része minden vonzásra és kooperációra, együttműködésre készítő erőforrás* valamint *külpolitikai aktivitás*,¹⁹ *ami nélküli a kényszerítő befolyásoló szerepet*. (Itt a mérce a befolyásolt aktivitásának önkéntességi foka.) A példa ereje nem csak nemzetközi politikai és kulturális – értékrendszerbeli, hanem gazdasági, sőt a hadsereget érintő példa követésére is csábíthat. (Így az ösztönösen puha hatalminak minősíthető együttműködő klasszikus és szakdiplomáciai aktivitások mellett a gazdasági modell vonzásán alapuló együttműködés, a *kölcsönös előnyöket nyújtó külgazda-*

¹⁹ Joseph Nye definíciója szerint a soft power a hatalom másik arca, az indirekt úton megvalósított akarat, a másik preferenciái formálásának képességén alapul. Eszköze a kultúra, értékek, politikák vonzereje. Így semmilyen, a természetes vonzóerőn túli, kívüli, vagyis materiális ösztönzőerő (pl. fizetés, pénzáramlás) nem része.

sági kapcsolatok (befektetések, kedvező hitelek, külkereskedelem) a fejlesztési támogatások és asszisztencia valamint a hadseregek közötti együttműködések, kiképzési programok, humanitárius segítségnyújtás is puha külpolitikai aktivitások.)

A **hard power** (a disszertáció értelmezésében a **kényszer eszköze**) egy ország kényszerítő politikája, mellyel egy másik országot cselekvésre vagy döntései megváltoztatására kényszeríti (katonai erővel, gazdasági szankciókkal, diplomáciai fenyegetésekkel)²⁰

A **sticky power** szó szerinti és nagyon plasztikus magyar fordításban **ragadó, ragasztó erő, egy domináns gazdaság egészét jellemző működési mechanizmus, mely más külpolitikai szereplőket magához vonz a követni kívánt példa erejével, majd magához köti azokat.** (Ezt a disszertáció állítása szerint nem csak az amerikai dominanciájú gazdasági intézményrendszer, a globalizálódott világ minden domináns helyzetben lévő külgazdasági szereplője és szövetségesei közötti kapcsolatot jellemző hatásmechanizmust modellezi Walter Russel Mead már többször idézett „*America's Sticky Power*” című esszéjében.)

A **modellérték** a disszertáció terminológiája szerint befolyásoló erőt tükröző külön **nagyhatalmi képesség**. Egy ország/külkapcsolati szereplő **teljes (civilizatorikus) kultúráját** jelenti, **a projektálni kívánt intézményrendszertől a politikai-gazdasági-társadalmi kultúráján át az érték- és eszmerendszeréig** (meghatározó ideológiáig, vallásig, filozófiáig).²¹

VIII. A vizsgált hatalmi centrumok a Pax Americana részeként és a világ multipolarizálódása időszakában

Henry Kissinger minden idők egyik legnagyobb hatású nemzetközi kapcsolatokat tárgyaló munkáját, „*Diplomácia*” című kötetét azzal indította, hogy a XXI. századig „*minden évszázadban színre lép egy ország, amely – hatalmánál fogva, valamint szellemi és erkölcsi indíttatásból – saját értékrendjének képére formálja át a nemzetközi rendszer egészét*”. (Kissinger 2008, p. 9)

Akár az idézett kissingeri, akár valamennyi további hegemon elméletben kulcsszerepet játszik, hogy a hegemon (legyen szó világ- vagy csak regionális szerepről / színtről) politikai, katonai és gazdasági hatalmát egy kiépített intézményrendszeren keresztül tudja gyakorolni, és az új szabályokat ezeken keresztül tudja rákényszeríteni a nemzetközi közösségre.

Az USA hegemon helyzetét, és így a Pax Americana korszakát a disszertáció a II. világháborútól eredezteti²²: ugyan gazdasági fölényel már az 1870-es évektől rendelkezett, a bri-

²⁰ Joseph Nye szerint a hard power a direkt úton megvalósított akarat, s a másik preferenciái megváltoztatásának képességén alapul. Eszközei a (le)fizetés, a megvesztegetés vagy a megfélemlítés, kényszerítés lehetnek a sokat emlegetett „stick and carrots” stratégia szerint.

²¹ Több ideológia terjesztése soft power erőforrássá válhat egy-egy külpolitikai stratégiában az univerzalisztikusnak tartott amerikai értékrendszer terjesztésétől, közvetítésétől a kivételesség tudatával fűszerezett kínai béke és harmónia valamint Kína kétezer éven át működő külgazdasági és -kapcsolati hálóját jelentő tributary-rendszer filozófiája sugárzásig.

²² Sok elemélet létezik arról, mikor kezdődött és medig tart(ott) Amerika évszázada. Egy kollektív gyűjt össze ezek közül Joseph Nye már hivatkozott, angolul 2015-ben, magyar nyelven Magyarics Tamás fordításában 2017-ben megjelent, „Is

tektől azonban csak a Land Lease Act-en keresztül nyerte el a tengeri támaszpontok és így a világkereskedelmi útvonalak feletti felügyeleti jogot (Csizmadia 2017, p. 56), s ezzel egyszerre szerezte meg a katonai és gazdasági vezető szerepet Nagy-Britanniától. Ezt követően „kiépítette a Bretton Woods-i rendszert, mely az IMF és a Világbank felállításával egyértelműen az USA fölényére épült, illetve a Marshall-segéllyel segített talpra állítani (és felvevőpiaccá alakítani) a háborúban megrokkant Európát” (Fleming-Williams 2015 magyarul idézi: Csizmadia 2017, p. 56). Mindeközben a már Roosevelt elnöksége alatt kezdődő antikolonialista külpolitika célja a britek megfosztása volt a nagyhatalmat biztosító gyarmatbirodalmtól. Ezzel az Egyesült Államok saját hegemon szerepét biztosította (s külpolitikája oldalvizén hozzájárult Franciaország európai hatalommá történt lefokozásához is). Az európai országok valójában integrálódtak az USA vezette liberális nemzetközi rendbe. Az Egyesült Államok „közjót” biztosító szereplőként a hidegháború időszakában ténylegesen hozzájárult az európai országok gazdasági fejlődéséhez a Marshall – segély biztosításával, az amerikai piacok nyitottságával, a tengeri szállítási útvonalak biztosításával. A NATO keretein belül az amerikai hegemonia ’szolgáltató’ jellegének megfelelően katonai védelmet nyújtott, a katonai költségvetéshez az Európai Unió országok többsége csak meglehetősen kis összeggel járult hozzá, miközben az Egyesült Államok önkorlátozó hegemon szerepének megfelelően a szervezetben minden résztvevőnek egyenlő szavazati joga volt. Az amerikai központú nemzetközi intézményrendszerben az európai országok is kiemelt szerepet kaptak. Két ország, Nagy-Britannia és Franciaország az ENSZ BT tagja, gazdasági súlyuknál jelentősebb szerepet kaptak a nemzetközi gazdasági szervezetekben. A nemzetközi kapcsolatok nyugati eredetű szabályai döntően az európai, vesztfáliai államközi rendszer szabályaiból nőttek ki, az európaiak számára a hasonló világlátás miatt ezek a szabályok természetesen, univerzálisak voltak és maradtak. Az európai normatív minták a közép – kelet európai államok integrációja és a Keleti Partnerség Program megindításakor ezekkel az amerikai szabályokkal ’szinte azonosan rokonok’ voltak.

Az Európai Unió így a nemzetközi rendben csak másodrangú hatalom, de a számára nyújtott előnyök komolyan támogatták fennmaradását (Wallace 2002). Az EU döntéshozói egy olyan elitet alkottak, amely aktívan alakította az amerikai hegemonián alapuló rendet, nem csak elfogadta azt. /Bővebben erről Robert W. Cox ’új – Gramsci elmélete’ (Cox 1987)/

Az Egyesült Államok saját ideológiai táborán belül (liberális internacionalizmus) biztosított „szolgáltató jellegének”, a közjó biztosításának legnagyobb haszonélvezője egyébiránt a két világháborús ellenség, Németország és Japán volt, illetve – tágabb értelemben – Nyugat-Európa és a Távols-Keleten Japán mellett elsősorban Dél-Korea és Tajvan.

Több kifejezéssel illetik elemzők az USA szerepét vagy szerepfelfogását – a II. világháború után. Saját ideológiai táborán belül – a világ valamivel több, mint felének területe – „szol-

the American Century Over?” című kis kötetében. (Nye 2017 pp 15-7.) /A következetesség miatt hozom ebben az összefüggésben példaként Nye kötetének összefoglalóját./

gáltató állam” volt (Magyarics 2011/a, p. 10; 2012, p. 5), John Ikenberry megfogalmazásában „globális szolgáltatásokat nyújtott” (Ikenberry 2006 p. 14), „egy norvég kutató, Geir Lundestad pedig egy ízben »meghívásos birodalomként« kategorizálta az 1945 utáni amerikai világrendet”(idézi: Nye 2017, p. 18).

Mivel a ’globális közjó’ szabályai szerint játszani kifizetődőbb, mint fellépni ellene, az ereendően az 1970-es évek elejétől Henry Kissinger közvetítésével az imperialista Szovjetunió ellenében kiépülő amerikai – kínai politikai stratégiai párbeszéd az 1970-es évek végétől gazdasági téren minőségi változással mélyült. A Maot váltó új államfő-pártfőtítkár Teng Hsziao-ping 1978-ban meghirdetette a „reform és nyitás” gazdaságpolitikát. A meghirdetett politika a nemzetközi kapcsolatokban azt jelentette, hogy a Kínai Népköztársaság hajlandó volt az Amerikai Egyesült Államok játékszabályai szerint játszani. Kína az USA szabályait követve erősödött meg. Miközben a meghirdetett alacsony aktivitású külpolitika jegyében a nemzetközi kapcsolatok terén önmérsékletet gyakorolt, tengerparti területei rendkívül hatékonyan integrálódtak a nemzetközi kereskedelembé. Célja: Kína gyors erősödésének elérése volt.

A kétpólusú világrendszer felbomlásával azután hirtelen minden állam globálisan, politikai beállítottságtól függetlenül, az Amerikai Egyesült Államoktól várta konfliktusai megoldását (európaiaktól arabokon át az afrikaiakig). Majd, nemzetközi jogi háttér – ENSZ jóváhagyása – nélkül megvalósuló fegyveres beavatkozások alkalmával kétségbe vonták az USA legitimitását. Sőt, a helyzet még ennél is bonyolultabb volt: Koszovo esetében például az ellenérdekeltek a beavatkozást, Ruanda esetében viszont a beavatkozás elmaradását nehezményezték.

Arról, hogy a rendszerváltás unipoláris ’pillanata’ meddig tartott vagy tart, nagyon megoszló a szakértők véleménye. A nemzetközi kapcsolatok amerikai szakírói közül többen, a defenzív neorealista Waltz (Waltz 1993), a szintén neorealista Mearsheimer, aki egyben az offenzív realizmus atyja²³ (Mearsheimer 1990) vagy Christopher Layne (Layne 1993) a ’90-es évek első évtizedében már azt jelezték, hogy az erőviszonyok dinamikája többpólusú erőeloszláshoz vezet. Ezzel szemben a »liberális világrend« világvezető kutatója, tudósa”-ként (McKeil 2021) jellemzett John Ikenberry valamint Michael Mastanduno és William Wohlforth szerkesztésében megjelent *World Politics* különszám még 2009-ben is a poszthidegháborús világ egyértelmű és nagyon hosszan tartó unipolaritását jelezte előre. Ahogy Joseph Nye is arra a kötet címadó kérdésére, hogy „*Véget ér-e az amerikai évszázad?*”, 2015-ben azt a választ adta, hogy nem. (Nye 2015/2017) A 2000-es évek közepén, G. W. Bush új nemzetbiztonsági stratégiája és az intervenciók után, 2005-ben az *International Security* azonos folyóirat-számban megjelent írásaikban az erőegyensúlyi folyamat folytatódását jósolta két nemzetközi biztonsági szakértő, az amerikai Robert Pape és az indiai származású T. V. Paul. Más módszerek alkalmazásával látták azonban megvalósulónak, megvalósíthatónak, mint a hagyományos

²³ Mearsheimer nézete szerint a hatalmi működés, viselkedés vezérlőelve a „hegemonia megszerzése, mint végső cél” („*hegemony as [...] ultimate goal*”) (Mearsheimer 2001, p. 22)

katonai képességek szabályozása. Nézetük szerint ez a módszer a globálisan kialakuló, tanulmányaik címében is szereplő 'puha egyensúlyozás' („*soft balancing*”), mely lehetőséget nyújt egyben az Egyesült Államok hatalma ellenőrzésére.

Az mindenképpen kétségtelen tény, hogy a 2008 – 09-es válság után a nemzetközi rend egypólusú jellege egyre gyakrabban kérdőjeleződött meg. Kína regionális szerepének megváltozása kétségbe vonhatatlanná vált. A Pentagon már 2006-os jelentésében kiemeli, emlékeztet Teng Hsziao-ping 1991-ből származó „12 írásjeles” Kínának szóló politikai útmutatására: „Vizsgálódj tárgyilagosan, vesd meg a lábad, kezeld az ügyeket nyugodtan, *rejtse el a képességeidet és várd ki a sorodat*, ne tűnj ki, és sohase törj az élre.”²⁴ (DoD 2006 magyarul idézi: Rác 2007, p. 87)

Az Egyesült Államok „relatív hanyatlása” (Acharya 2014) mellett a fejlődő országok nemzetközi súlya folyamatosan növekedett – különösen azoké, amelyeket látszatra szinte alig érintett a válság –, s egyre erősödött az a nézet, hogy a világ hamarosan egy többpólusú időszakába térhet vissza (Boxill 2014).

A klasszikus geopolitikai irányzatok és a nemzetközi kapcsolatok elméletének Kenneth Waltz már említett nézetein (Waltz 1979) nevelődött strukturális realista irányzata szerint a többpólusú struktúra nagyobb instabilitást és versenyt eredményez a nagyhatalmak között. Más nézőpont elméleti origó pontjának Robert Keohane „*After Hegemony*” című műve megjelenését tekinthetjük 1984-ben. E nézet szerint a szereplők megtalálják az utat az együttműködéshez, újonnan létrehozott intézmények, transznacionális mechanizmusok s egy új nemzetközi rend megvalósítása révén. A multipolarizáció természetesen nem jelenti, nem jelentheti automatikusan egy új szabályokon alapuló nemzetközi rendszer létrejöttét. Azonban biztosan olyan megváltozott környezetet, feltételeket teremt, amelyhez minden szereplőnek alkalmazkodnia kell, függetlenül attól, hogy ez kedvező vagy kedvezőtlen a számára.

Számos hegemonia-elmélet és összegzés létezik. Magyar nyelven többek között Eszterhai Viktor gyűjtötte egybe azt a 4 pillért, amelyen az Egyesült Államok hegemónikus hatalma a Pax Americana időszakában nyugodott / nyugszik. Ezek a világgazdaságban és a pénzügyi életben betöltött vezető szerep; a katonai dominancia, melyet a világon egyedülálló katonai kapacitása és szövetségi rendszere biztosít; a nemzetközi intézményrendszer, amelyet összefoglalóan Bretton Woods-i rendszernek nevezünk és azok a – nyugati – szabályok és normák, amelyeket a nemzetközi életben univerzálissá váltak (Eszterhai 2019).

Magyarics Tamás „*Az Egyesült Államok külpolitikájának története – Mítosz és valóság: Érdekek és értékek*” című megkerülhetetlen magyar nyelvű kötetében hívja fel a figyelmet arra, hogy a hegemonia *fenntartása* a szövetségesek („*alávetettek*”) egyetértő támogatásával valósulhat meg, valamint úgy, hogy a hegemon hatalom a saját maga alkotta rendszer szabályaival összhangban cselekszik, kerülve az unilaterális megoldásokat. (Magyarics 2014b, p. 584)

²⁴ Kiemelés tőlem.

IX. Nagyhatalmi források, képességek és az okos hatalmi külpolitika eszköztára

Az erőforrások birtoklása – s ezzel az egyes entitások nagyhatalmi erőforrásainak és képességeinek köre és súlya – nem csak minden „nemzeti hatalmi megközelítésnek” („*the »elements of national power« approach depicted power as a possession or property of states*”) (Baldwin 2013, p. 274) és szemléletnek, de valamennyi külpolitikai stratégiának is kiindulópontja. Az alábbi összesítés az államok, szövetségek XXI. századi külkapcsolatait meghatározó nemzetközi hatalmi forrásokat sorolja fel és definiálja (Tálas 2015 alapján átdolgozott).

A nemzetközi hatalom forrásai:

- **katonai hatalom:** jelentős és a világ minden részében bevethető modern hadsereg (Tálas 2015);
- **gazdasági hatalom:** a világgazdaságban való részesedés és szerep; csúcstechnológia és általános technológiai fejlettség (Tálas 2015);
- **diplomáciai hatalom:** „nemzetközi napirend meghatározása, ill. a döntések meghozatalában való részvétel lehetősége” (Tálas 2015); annak művészete, hogy megtaláljuk a közös területet, kapcsolódást különböző érdekek között, kerüljük el a konfliktust²⁵ (Ruffini 2015)
- **kulturális hatalom:** a társadalmi kiterjedtség és támogatottság; modellérték a világban.

A hagyományos, sokak (köztük Joseph Nye) által kemény erőforrásként értelmezett katonai és gazdasági nemzetközi hatalmi források mellett a diplomáciai²⁶ és kulturális források közkeletű értelmezés szerint puha erőforrások. Az alapvető különbségtétel *a befolyásolás kényszer* (és lefizetés) *illetve a vonzás általi hatásgyakorlása között* húzódik (*kényszer: kemény hatalom; vonzás: puha hatalom*).

Valamennyi nemzetközi szereplő kiemelten hangsúlyozza a *katonai erőforrások* erőssége fontosságát. Emellett a *külföldi katonai jelenlét folyamatos csökkenése és a gazdasági jelenlét növekedése figyelhető meg globálisan*. Ezt a külkapcsolati tevékenység mérésére vállalkozó Elcano Global Presence Index is kimutatta fent említettek szerint globálisan (1. ábra).

²⁵ Pierre-Bruno Ruffini, a L'université Le Havre Normandie és a Sorbonne professzora, tudomásom szerint a tudományos diplomáciát elsőként átfogóan elemző esszékötetben, kimutatja a tudomány lehetséges avant-garde szerepét a diplomáciában. A soft power mellé bevezeti a befolyásolás diplomáciáját („*diplomatie d'influence*”, „*diplomacy of influence*”) fogalmát a tudományos diplomácia jellemzésére. Nézete szerint a befolyásolás diplomáciája révén érhetőek el a közös érdekek, kerülhetőek el a konfliktusok meggyőzés és meggyőződés útján. (A soft power kulcsszavai: meggyőzés – vonzás, szimpátia útján.) Michel Foucher szavait kölcsönzi, aki szerint a befolyásolás diplomáciája az az erő, amely segítségével az államok döntéshozóként működnek és bárki más is akként érzékeli őket („*agir comme décideur et être perçu comme tel, avec quelques autres*”) (Ruffini 2015. pp. 15-16)

²⁶ Joseph Nye felfogásában természetesen csak abban az esetben beszélhetünk a diplomácia puha hatalmi jellegéről, hatásáról, ha a „cél a legitimnek ítélt napirend meghatározása, de a viselkedési sprektum részei a vonzalom és a meggyőzés.” (Nye 2021, p. 201; bővebben Nye 2011)

- **Gazdaság (c)** **köztes elem**
- **Technológiai fejlettség (d)** **köztes elem**
- **Diplomácia (e)** **köztes elem; rendszerint puha erőforrás**
- **(Modell)érték (f)** **köztes elem; rendszerint puha erőforrás**

Természetesen egy hatalom/állam/entitás befolyása annál nagyobb a nemzetközi rendre, minél több képességterületen tartozik az élbolyba, s minél ügyesebben alkalmazza a kemény és puha eszközöket okos hatalmi külügyi stratégiájában. A nagyhatalmak, elsőrendű regionális hatalmak külügyi tevékenységének vizsgálata, elemzése ugyanakkor azt mutatja, hogy a XXI. század megváltozott feltételei között egy kivételével valamennyi képesség egy, a kemény hatalmi képességtől puha hatalmi képességig terjedő skála más-más pontján elhelyezkedő köztes elem.

a; *A demográfia tekinthető egyedül egyértelmű, kizárólagos kemény hatalmi képességnek.*

b; *A katonai képesség hagyományosan a kemény erő jelképe, ugyanakkor a képességei fejlettsége okán a vonzás tárgyát is képezheti, s partnerségek erősítésének eszköze is lehet missziók, az oktatásban és tudományban alkalmazottakhoz hasonló csere kapcsolatok (hadseregek közötti együttműködések, kiképzési programok) esetében vagy katasztrófa-helyzetekben humanitárius segítségnyújtás révén. Az Amerikai Egyesült Államokban Robert Gates és nemzetbiztonsági adminisztrációja két elnök egy-egy elnöki ciklusában is kísérletet tett az erődemonstráció és katonai erőalkalmazás helyett a szíveket és az elméket megnyerni a külügyi tárcával szoros együttműködésben.*

c; *A gazdasági képesség Janus-arcúságáról* külön alfejezetben esett már szó (Sticky Power).

- *A gazdaság(i) modell) vonzó ereje mind az Egyesült Államok (piac gazdaság, mint a jólét szimbóluma, nyertesekhez tartozás érzése), mind Kína (ámulatot kiváltó fejlődési ütem, jólét reménye) esetében hatalmi, puha hatalmi erőforrás lehet.*

- *A hegemon szerepben lévő gazdaság nemzetközi kapcsolatokban játszott ragadó/ragasztó, magához vonzó majd rabul ejtő sajátossága köztes elemként mutatja a gazdasági hatást,*

- *a gazdasági szankciók valamint a vám- és nem vám jellegű külgazdasági korlátozások a kemény hatalmi eszköztárba sorolandók,*

- *a fejlesztési támogatásokat, asszisztenciát minden mutató, s az elemzések túlnyomó többsége (Joseph Nye is) és a dolgozat is a puha erőforrások közé sorolja.*

/A partikulárisan a puha hatalmat mérő, vizsgáló Monocle 5 részindexe közül az egyik az üzleti innováció, de 2016 óta az innováció mellett 50 faktor között az üzleti márkázást is vizsgálja. A gazdasági modell vonzerejeként definiálható „enterprise” pedig a „Soft Power 30” index által vizsgált öt puha objektív adat egyike./

Joseph Nye 2004-es „Soft Power” analitikai koncepcióját kidolgozó kötetében a hatalom három típusa („Three Types of Power”): a katonai, gazdasági és puha hatalom jellegzeteségeit vázolja egy összehasonlító táblázatban. E mátrix olvasata szerint a gazdasági

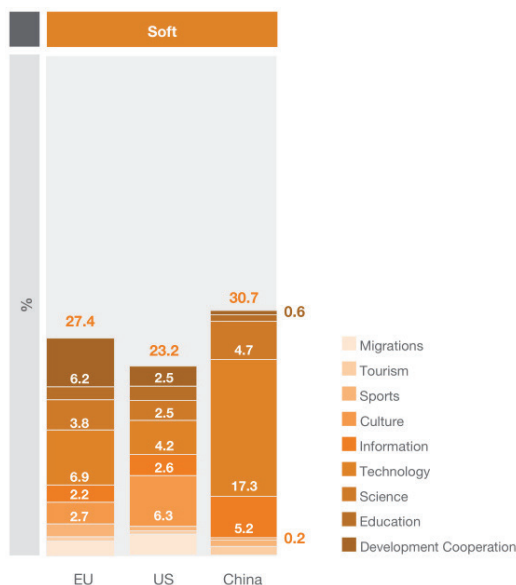
erő nyomásgyakorló eszközei kifinomultabbak, mint a katonai erőé (amelyé „*coercion, deterrence, protection*” főként „*threats, force*” által). A gazdasági erő esetében a befolyásoló gazdasági ügyletekkel szorítja sarokba („*coercion*” főként „*sanction*” által) vagy egyszerűen lefizeti („*inducement*” főként „*payments: aid, bribes*” által) a befolyásoltat, akinek így vagy nincs más módja vagy érdekeltté vált abban, hogy együttműködjön. (Nye 2004, p. 31.) A katonai és gazdasági erő hatásában szinte nem lát különbséget az elmélet atyja a kötet tanúsága szerint.

- d; A dolgozat álláspontja szerint a ***technológiai fejlettség minden teljesítménye, melyet nem katonai felhasználásra szántak, alkalmazásában személyi jogot korlátozó elemet nem tartalmaz***, része egy ország pozitív képének, annak 'márkavédjegye', s így része az ország ***puha hatalmi*** eszköztárának.

(Kína nagy nemzeti viszonyító rendszere, az *össz nemzeti erő* vizsgálatakor, mint minden anyagi tényezőt, a technológiát is a kemény hatalmi tényezők részeként vizsgálja. Ezzel ellentétben valamennyi nyugati – egyben nem kormányzati mérési index – számol a technológiai eredményekkel, termékekkel a puha hatalom mérésének indikátorai között.)

Ahogy az alábbi, puha erőforrási jelenlét változóit globális százalékarányban monitorozó grafikon (12. ábra) mutatja, ***az Elcano Global index mérései szerint a tudomány, információ és technológia igen nagy százalékarányát teszi ki a puha hatalmi erőforrásoknak mind az Európai Unióban, mind az Egyesült Államokban, mind Kínában 2018-ban.***

12. ábra: A puha hatalmi jelenlét változóit globális százalék arányában az USA-ban és Kínában (valamint az EU-ban) 2018-ban

Forrás: Elcano Royal Institute, *Elcano Global Presence Index* (Olivie-Gracia 2020)

2018-ban mért adatok szerint az ***Egyesült Államok*** 23.2 %-os puha hatalmi jelenlétéből tudomány 2.5%; technológia: 4.2%; információ: 2,6% össz.: **23.2%/9.1%**. ***Kína*** 30.7 %-ból tud-

mány: 4.7%, technológia: 17.3%; információ 5.2% **Össz.: 30.7%/27.2%**. (Csak a benchmarkig kedvéért: az **Európai Unió** 27,4 %-os puha hatalmi jelenlétéből tudomány: 3,8%; technológia: 6,9%, információ:2,2%; **össz. :27.4/12.9%**.) Valamennyi hatalom esetében érzékelhető a **tudomány – technológia – informatika hangsúlyos jelenléte**. Kína szinte megdöbbentően kiugró teljesítménye a többi változó alulreprezentáltsága mellett annak köszönhető, hogy a tudományos publikációk és a bejegyzett szabadalmak számát vizsgálja elsősorban az index (tehát mennyiségi számokat). Ami még feltűnő, **az Kína kulturális külföldi jelenlétének** (0.2%) **alulreprezentáltsága a technológiához** (17.3%) és a tudományhoz (4.7 %) képest, miközben a kulturális szuperhatalommá válás célját Hszi államfő-pártfőtítkárr már 2011-ben, a hivatalba lépése előtti évben megfogalmazta. Ez mutatja **a két terület hatótere, hatóereje közötti különbséget is**. Az Egyesült Államok kulturális jelenléte (6.3%) nem kis mértékben haladja meg a tudományosat (4.6%), de ennek az említettek szerint a vizsgált alváltozók is okai (az index **a nemzetközi szabadalmak és szellemi tulajdon használatából származó jövedelem** valamint **a tudományos folyóiratokban megjelent cikkek** alapján számolja **a tudomány részarányát** a puha hatalom dimenzióján belül. Továbbá az amerikai kulturális puha hatalom nem jelentéktelen hányada származik államon kívüli szereplőktől. A tudomány – technológia – információ súlyát, s kiemelten csak **a technológia súlyát az is mutatja**, hogy míg a puha hatalmi erőforrások közül **a kulturális mellett a fejlesztési együttműködés a legtöbbet kommunikált, s egyben a legnagyobb hatásfokú puha hatalmi erőforrás, a jelenlét** vonatkozásában **a többi változóhoz képest aránya meglepően alacsony**. Az Egyesült Államokban 2.5%, míg Kínában mindösszesen 0.6% 2018-ban. (Az Európai Unióban a legjelentősebb: 6.2%-a a nemzetközi szervezet teljes külső kisugárzásának, s ezzel fejlesztés terén világvezető.)

e; A **diplomácia**, legyen az akár kétoldalú, akár multilaterális, **a kooperáció és csere kapcsolatok** eszközeként **hagyományosan puha erőképességnek** számít. A XXI. század tízes éveitől azonban bekerült a nemzetközi kapcsolatok szótárába **az éles hatalom**, mint **egy ország manipulatív diplomáciai eszközeinek**, politikáinak alkalmazása a célország politikai rendszerének befolyásolására és aláásására. Mind többször említődik továbbá a diplomáciai gyakorlatban az agresszív érdekvényesítés, a nyers erő és a hatalmi fölény érvényesítése. Hszi államfő-pártfőtítkárr és adminisztrációja kapcsán kimutathatóan 2020 óta – a pandémia időszakától – emlegeti a nyugati sajtó és elit a **farkas harcos diplomáciai** („**Wolf Warrior Diplomacy**”) eszközök használatát, a gyakorlat kezdetét azonban már pár évvel korábbra datálják. A farkas harcos diplomácia **szakít a teng hsiziao pingi konfrontációt, vitákat kerülő, együttműködő retorika hagyományával, konfrontatív és harcias**, támogatói hangosan ítélik el a Kínával szembeni kritikákat a közösségi médiában és az interjúkban (Jiang-Westcott 2020). Emellett Donald Trump sem a megnyerő, konfrontációt kerülő retorikájáról volt ismert.

f; *A kulturális hatalomforrást a képességek területén képviselő értékrendszer, melyre állam-, intézmény- és külkapcsolati rendszer is épül, alapvető puha hatalomforrás.* Ugyanakkor értékek *nevében kemény hatalmi fellépések is* lehetségesek, mint a nagy-/kiemelt regionális hatalmak külpolitikai aktivitásainak alábbi elemzése is mutatják.

A SMART KÜLPOLITIKAI STRATÉGIA PRIORITÁSAI ÉS A PUHA HATALMI ESZKÖZÖK TÉRNYERÉSE AZ USA-BAN ÉS KÍNÁBAN 1989 ÉS 2012 KÖZÖTT

Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok két és fél évszázada létező, ideológiai alapon megszerveződött modern állam (szövetség), amelynek közvetlenül az európai felvilágosodásból eredeztethető alapértékeit alapító alkotmányába is belefoglalták. A kétpólusú világrendszer felbomlásával **unilaterális helyzetbe került** hatalommá vált (ennek eufóriájával és kényszer-kötelezettségével együtt). E szerepéből kimozdulva a világgazdasági válság, sőt az afganisztáni és iraki intervenciók és következményei óta folyamatosan megingó nagyhatalom.

Kína több ezer éves civilizációs, kulturális múlttal rendelkező ország. A kétpólusú világrendszer felbomlásakor, s azóta is **központi regionális hatalom**, jelenleg a világ legnagyobb populációjú, s egyben tekintélyelvű állama, mely ország ámulatba ejtő, évtizedeken keresztül kétjegyű évi gazdasági növekedést produkáló fejlődése révén vált a világ második gazdaságává és egyben közepesen fejlett országgá a vizsgált időszakban. Vásárlóerő paritáson mérve a 2010-es évek első felében (2014-re) lekörözte az Egyesült Államokat, de vásárlóerő paritáson mért fogyasztás terén – egy főre vetítve – 2018-ban a 73. legfejlettebb gazdaság volt Gabon mögött és Azerbajdzsán előtt.

A két hatalom politikai rendszerének működése között van egy alapvető különbség, amely meghatározza puha hatalmi külpolitikai aktivitásaikat is. Az amerikai elnöki ciklusok négy évenként váltják egymást. A hidegháborút követően sem a külügyminiszter személye, sem a törvényhozás két pártja közötti többségi arány nem volt azonos két egymást követő adminisztráció időszakában, még akkor sem, ha azonos elnök kormányozott két cikluson keresztül (sem Clinton, sem G. W. Bush, sem Obama elnöksége alatt).

Kína államfői és egyben pártfőtitkárai többnyire változatlan apparátussal 10 évenként váltották egymást kötelező érvénnyel 1982-től alkotmányban rögzítetten a hatalomkoncentráció megakadályozása érdekében a szabályozás feloldásáig. Elnökségük-pártfőtitkárságuk megkezdése előtt már 5 évvel a döntéshozó hatalmi apparátus részévé, kiszemelt tagokká váltak.

Így a rendszer autokratikus vagy demokratikus jellege mellett az az időszak, amely egy stratégia, prioritás, irányelv, doktrína kidolgozására és végrehajtására adottá vált, biztosított volt, nem azonos a két ország esetében. Az Amerikai Egyesült Államok adminisztrációinak maximum négy év állt rendelkezésére egy puha prioritású hatalmi stratégia kidolgozására, Kína esetében külpolitikai prioritást élvező doktrínák, koncepciók, irányelvek kidolgozására egy folyamatosan kirajzoló fejlődési ív szerint – mely ív közvetlenül köthető a képességek elrejtése tengeri politikájától való elmozdulás-sorozat ívével – több évtized. A Hu Csin-tao ak-

kori államfő-pártfőtitkár által 2005-ben a tartós béke és közös jólét érdekében, retorikájával meghirdetett *harmonikus világrend* (békés nemzetközi környezet) irányelvei ma is meghatározzák Kína nemzetközi kapcsolatait, a hatalmon lévő elnök-pártfőtitkár külső kommunikációját. A békés nemzetközi környezet a párt legitimációját is biztosító további folyamatos fejlődéséhez elemi szüksége Kínának. Azt, hogy Kínának többet kell investálnia a puha hatalomba, Hu Csin-tao a kommunista párt 17. kongresszusán, 2007-ben jelentette be, s ezt az álláspontot képviselte és képviseli következetesen felsővezetői kommunikációban a 2012-ben hivatalba lépő vezető, Hszi Csin-ping is. A *Made in China* stratégiai terv és iparpolitika összevont két ötéves terv keretében nem tíz, tizenöt évre irányozza elő, milyen területű fejlesztések révén váljon világvezetővé Kína a technológia, s kiemelten a mesterséges intelligencia területén három lépcsőfokot jelentő három szakaszban 2030-ra.

Az amerikai politikai kultúrában elsőként a katonaság használta a soft power terminust, szintén 2007-ben a haditengerészet kimondta, hogy a puha hatalom stratégiája fontos része. (Chief Of Naval Operations 2007 idézi: Nye 2021, p. 204) Az adminisztrációk közül puha hatalmi külpolitikai prioritást az amerikai felsővezetői kommunikáció szóhasználatában is kimutatható módon megfogalmazó egyetlen adminisztráció az első Obama kormány. Ekkor jelentett be a külügyminiszter, Hillary Clinton egy /első (és utolsó)/ négyéves tervet a diplomácia és fejlesztés terén (*Quadrennial Diplomacy and Development Review*), amely négyéves terv szövege szerint a külügyminisztérium a vezetést a civil társadalom erején keresztül, a civil hatalom erejével („*leading throw civilian power*”) kívánta megerősíteni. A Hillary Clinton nevéhez köthető új nyilvános diplomácia prioritása, a person-to-person kommunikáció előtérbe helyezése, melynek szerepe volt az Egyesült Államokról kialakult kép, imázs módosítása (egy kevésbé tolakodó hegemon képének megteremtése) azonban megtört az Iszlám Állam radikalizálódása következményeként. A puha hatalom a kormányok számára nehezebben kezelhető eszköz, mint a kemény hatalom. Néha évekbe, sőt évtizedekbe telik a kívánt eredmények elérése. Rendkívül fontos sajátossága ez a puha hatalomnak. A ***kemény erő hatása gyors, a puha erőé lassú.*** Így a puha hatalmi eszközhasználat ugyan elemi része szinte minden 21. századi külpolitikai szereplő politikáinak (önmagában vannak diplomáciai kapcsolataik, nem katonai célra, korlátozásra szánt csúcstechnológiai újításai). A ***puha hatalmi külpolitizálás stratégiai prioritássá*** vagy ***hangoztatott domináns eszközzé*** jellemzően azonban akkor válik (a nemzetközi kapcsolatokban domináns szerepet játszó országok esetében), ***amikor az országról / hatalomról kialakult képet kívánják javítani.*** Vagy ***morális hatalomvesztés esetén (unilaterális hatalom USA)*** vagy ***feltörekvő hatalomként, egykori presztízs visszaszerzése céljával (központi regionális hatalom Kína).*** /Ettől eltérő eset, amikor a puha hatalmi külpolitizálás létet meghatározó / összetartó jellegzetesség (mint az Európai Unió esetében, ez azonban csak szövetség, nemzetközi szervezet esetében lehetséges, ahol a katonai védelem főként más forrásból biztosított)/. Az időben nem távoli *morális presztízs vesztes utáni pozíció*

visszaszerzése nehezebb, s a puha hatalom akadályozott, amikor a promótálni kívánt politikák, a kultúra vagy az értékek nem vonzanak, sőt esetleg taszítanak másokat. Ezért rendkívül lényegesnek tekintem annak felvázolását, a két hatalom esetében milyen ideálok, közvetíteni kívánt „modell értékek” épülnek be a gyakorlati külkapcsolatok működési mechanizmusába és a felsővezetői kommunikációba. Teszem ezt annak az adatnak a tudatával és birtokában, hogy Kína ugyan összekötötte soft power stratégiáját a sikerrel: gazdasági növekedésével, amely lenyűgöző rekordjaival több százmillió embert emelt ki a mélyszegénységből valamint hagyományos kultúrája elemei vonzerejével, de a közvélemény kutatások azt mutatják, hogy általános vonzereje tekintetében elmarad az Egyesült Államoktól a világ legtöbb részén, beleértve Ázsiát is. (Shambaugh 2020 citálja: Nye 2021, p. 205)

Továbbá, bár nem tartozik az értekezés kiemelt vizsgálati eszközei közé a közösségi média-használat és médiaelemzés, nagyon elgondolkodtató Joseph Nye egy – szövegösszefüggésből kiragadott – mondata, amellyel egy, Kína puha hatalmi sajátosságait elemző összegző kötetet vezet be 2020-ban. Azét a Kínáét, amely a puha sikertörténetei mellett a Nagy Tűzfal országa, ahol a kiberszuverenitás a felsővezető által megfogalmazott nemzetközi politikai célkitűzés. Joseph Nye saját szavaival abban a korban, „amikor a történet terjesztésének és az emberi percepció formálásának képessége egyre fontosabbá válik, a kibertéren keresztül közvetített és felgyorsított leglenyűgözőbb történet győzedelmeskedik.” (Edney et al. 2020 Foreword)

Mind az Egyesült Államokat, mind Kínát elemző fejezetrészt egy eszmetörténeti áttekintéssel kezdem, amelyet a gyakorlati külpolitikai politizálás prioritásainak íve követ azok puha illetve kemény hatalmi meghatározottsága szerint. A kétpólusú világrenszert követő nemzetközi kapcsolatokban 2012 jelentett cezúrát, mely év biztonságpolitikai és katonapolitikai szakértők egybehangzó véleménye szerint is egy új felfegyverkezés kezdődátuma, melynek következtében a puha és kemény hatalmi eszközök, prioritások szerepe is módosult.

I. Amerikai Egyesült Államok a kétpólusú világrenszert felbomlása után

1. Modell értékek: az amerikai hitvallást és identitást megalapozó idealista értékészlet, filozófiák, ideológiák, irányzatok

1.1. Az amerikai hitvallás és alkotmány

Rendkívüli történelmi jelentőségű volt az a tett, amikor 1787. szeptember 17-én a philadelphiai konvenció elfogadta az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát, a modern több párt rendszerű köztársasági államforma gyakorlati kísérletének első megnyilvánulását. Az amerikai alkotmány független, ezért bármilyen központosítási kísérlethez fenntartásokkal közeli tagállamok együttműködésének kereteit teremtette meg. A Függetlenségi Nyilatkozattal

együtt megalapozta az „**amerikai hitvallást**”, az Amerikai Egyesült Államok **alap értékkészletébe, az emberi szabadságba, a demokráciába és individualizmusba** vetett bizalmat, miközben lefektette a **republikanizmus, a föderalizmus, a hatalmi ágak szétválása valamint a fékek és ellensúlyok rendszere** gyakorlati megvalósításának alapjait”. (Bakó 2012, p. 117) A **felvilágosodás szellemében megvalósuló polgári állam demokratikus köztársasági modellje** az 1865-ben zárult amerikai polgárháború után, 1870-től indulóan, közel negyed évezredig többnyire integrálni volt képes az amerikai társadalmat – a gazdasági fejlődés majd világgazdasági primátus hátszelével.

„Az amerikaiakban az ország megszületésétől egészen napjainkig létezik egy erkölcsi felsőbbrendűségi tudat másokkal szemben. A mítosz eredetéből talán azt a mozzanatot érdemes kiemelni, hogy az Egyesült Államok az egyetlen olyan jelentősebb modern állam, amelyet egy ideológiára alapozva hoztak létre. (Richard Hofstadter: »Amerika maga ideológia.«) **A locke-i liberalizmus és a republikanizmus a 18. század végén valóban egyedülálló elméletet jelentett.**” (Magyarics 2010, p. 4)

John Locke-ot, a polgári kormányzás első konkrét megfogalmazóját, Thomas Jefferson a mesterének tartotta. A Függetlenségi Nyilatkozatba bizonyos sorai szó szerint kerültek be. 1660-61-ben, oxfordi egyetemi éve alatt dolgozta ki az állam kialakulásáról és működéséről szóló elméletének alapjait „*Two Tracts on Government*”, amit kiegészített, átdolgozott 1690-ben a „*Two Treatises of Government*” (*Két értekezés a kormányzásról*) című írásában. Az átdolgozott teljes mű egy évvel azt követően jelent meg, hogy a dicsőséges forradalom vívmányaként III. (Oránai) Vilmos elfogadta a *Jogok Nyilatkozatát (Bill of Rights)*, s ezzel új államforma született, az alkotmányos királyság. Locke értekezése szerint az államformát az határozza meg, hogy a közösség kinek (kiknek) a kezébe teszi le a hatalmat. A fentiek alapján különböztethető meg egymástól a demokrácia, az oligarchia és a monarchia. Locke a hatalommegosztás elméletének első rendszeres kifejtője. A társadalmi tényezőket intézményekké transzformálja, s a hatalom hármasszoros megosztása mellett kiemeli, önálló hatalmi tényezőként kezeli az állam föderatív ’funkcióit’ – a hadüzenetet, békekötést, nemzetközi szerződések kötését stb. –, illetve a nem önálló hatalomként kezelt felségjogot. (Az eszmerendszer a 17. századi Anglia társadalmi realitásában gyökerezik, hisz abban, hogy a társadalmi hierarchia rétegei – a király, a lordok és a köznép / polgárság – egyensúlyba kerültek.)

Ezzel együtt Thomas Hobbeshoz hasonlóan Locke is azt állította, hogy az ember eredendően nem társadalomba szerveződve élt, hanem természeti állapotban, a maga uraként. Hobbes szerint az embert természetes állapotában az önfenntartási ösztön és az el nem apadó hatalmi vágya irányítja, tehát ember embernek farkasa („*Homo nomini lupus est*” *elv*). (1651-ben megjelent főművét pár évvel a rendkívül véres harminc éves háború befejeződése után, párizsi száműzetésben írta, s a korszakban a „korlátlan” abszolút monarchia realitását vallotta.) John

Locke természeti állapotában viszont az Isten teremtette természeti törvények tiltották mások életének, egészségének, szabadságának, birtokának megkárosítását vagy megsemmisítését. Nézetei szerint ez az állapot törvények beiktatásával lehetne békés. A szabályozással lehetővé válik a természeti törvények megsértőinek megbüntetése. A társadalmi szerződés alapjai ezek a törvények, amelyek alkotói (törvényhozó hatalom) és végrehajtói az emberek által maguk közül választott felsőbb instanciák (három szétváló hatalmi ág) képviselői, tagjai (képviseleti rendszer). A tagok választásának feltétele, hogy betartsák a természet adta törvényeket. Ha a vezetők nem tartják be a természeti törvényben foglaltakat, a népnek joga van a forradalomhoz. Locke-nál törvény és szabadság között egyenes a megfelelés. Nézete szerint az ember természetes szabadsága, hogy a természet törvénye szabályozásán kívül semmi más ne szabhasson neki korlátot. Locke eredeti szavaival: „*a state of perfect freedom to order their actions, and dispose of their possessions and persons as they think fit, within the bounds of the law of Nature, without asking leave or depending upon the will of any other man*” - ahogy azt a már 1689-ben közreadta „*The Second Treatise on Civil Government*” (‘*Második Értekezés a Polgári Kormányzásról*’) című írásában. A szabadelvűség irányzatának klasszikus képviselőjeként az egyén szabadságát jelöli meg, mint legfontosabb politikai célt. (A liberalizmus eredeti latin („*liber*”) jelentése felszabadított, azaz nem szolga.) Locke nézetei szerint a szabadság elidegeníthetetlen része a magántulajdon.

Annak a népnek a révén, miszerint „az Egyesült Államokat olyan emberek hozták létre, akik *az egyéni szabadságot mindennél többre értékelték*, s akiknek a jelszava az lehetne: »*A Hazám a szabadság*«”²⁸, válhatott az USA *a későbbiekben, a hidegháború idején a „szabad világ védelmezőjévé”*. A jelszavak leple alatt azonban a jeffersoni és lényegében wilsoni „szabadság birodalma” helyett – legalábbis 1947-től, a trumani feltartóztatási politika kezdetétől – egy alapjában véve hagyományosnak mondható nemzetbiztonsági birodalom kialakítása vette kezdetét.

Az amerikai alkotmány bevezetése egyben megteremtette azt az államberendezkedési mintát, amely az Immanuel Kant által elsőként, a 18. század végén megfogalmazott demokratikus béke elmélet alapfeltételének valós, reális megtestesüléseként is interpretálható volt.

Az alapokmány tartalma szerint - Kant kategóriáit kölcsönözve -, az autonóm, morális én” a „kategorikus imperatívusz” alapján cselekszik. (magyar nyelven kifejtve: Kant [1788] 2004). Az idézett terminusok a königsbergi filozófus, a német idealizmus megteremtője egyik alapműve, morálfilozófiája, „*A gyakorlati ész kritikája*” alapkategóriái.

Immanuel Kant az akkori nemzetközi rendszert jellemző anarchikus állapotot felváltható békés világregend lehetőségét kereste és vázolta fel azokban a művekben, melyek demokratikus

²⁸ Joshua Muravcsik: *Exporting Democracy. Fulfilling America's Destiny*. Washington D. C., The AEI Press, 199., p. 47. (Mihajlo Mihajlovot idézi egyetértően Joshua Muravcsik.) Magyarul idézi: Magyarics 2010, p. 6

béke elméletének pillérei, elemei. A nemzetközi béke és a második világháború után kezdődő liberális rend pillérszerkezetét (kanti háromszög)²⁹ is előre jelző műveit a háborús konfliktusoktól agyonterhelt Európában, pontosabban Königsberg városában írta, abban az élettérben, amit élete 80 éve alatt csak néhányszor hagyott el. A szakirodalomban kanti háromszöggént ismert reláció elméleti alapjának három pillére Kant három különböző írása: az „*Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*” című történetfilozófiai műve, „*Az erkölcsök metafizikája*” valamint „*Az örök béke*” című esszéi voltak.

A königsbergi filozófus, a német idealizmus megteremtője *demokratikus béke elméletének* egyik pillérét az 1784-ben közreadott, fent idézett „*Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*” (*Idee zu einer Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*) című első, s talán legfontosabb történetfilozófiai műve adja. Kant itt kifejti, hogy „az ember saját szabadságával társai szabadságát illetőleg bizonyosan visszaél, [...] önös, állati hajlama, hogy ahol csak lehet, önmagát kivételnek tekintse. Szüksége van tehát egy úrra, aki akaratát megtöri, és arra kényszeríti, hogy egy általános érvényű akaratnak, amely mellett mindenki szabad lehet, engedelmessé váljon. Az emberi nem történetét nagyjában úgy lehet tekinteni, mint a természet rejtett tervének a véghezvitelét, hogy egy belsőleg és erre a célra külsőleg is tökéletes államalkotmányt hozzon létre, mint az egyetlen állapotot, melyben az emberiségbe oltott összes képességeit tökéletesen kifejlesztheti [...] Egy olyan filozófiai kísérletet, amely a természetnek az emberiségben való tökéletes polgári egyesülést célzó általános világtörténelmét akarja megalapozni”.³⁰

A demokratikus béke elmélet másik pillérének számító *'Örök béke'* („*Zum ewigen Frieden*”) címet viselő esszéje megjelenési éve 1795. Az esszé szerint a hadsereg feloszlata és a szuverén államok közös megegyezése szolgálja a tartós békét. Műve felveti a világpolgári jog (*ius cosmopolitanum*) szerepét is. A béke érdekében szükség van egyrészt egyfajta nemzetközi jog megalkotására, amely szabályozná az államközi kapcsolatokat, másrészt a nemzetközi kereskedelem elterjedésére és növekedésére, mivel az egymással kereskedő államoknak nem lenne érdekük háborúzni egymással. Kant kiemeli az érett és egyenrangú népek közti kereskedelmi integráció szerepét a béke fenntartásában,

²⁹ A kanti háromszöggént ismert reláció („*Triangulating Peace*”) három sarokpontja - s egyben a második világháború után kialakuló nemzetközi liberális rend három pillére - a *demokrácia*, a *szabad kereskedelem* és a *nemzetközi szervezetek*. (Russett-Oneal 2001, p. 35). A szereplők kölcsönös gazdasági függősége egymásra és a békére is visszahathat. Bruce Russett elemzése szerint e pillérek „rende támogatják a kompromisszum kész együttműködések, a kölcsönösen előnyös nemzetközi interakciókat valamint a közös normákat és kommunikációt, általuk pedig a nemzetközi békét”. (Russett 2013, pp. 101-102; magyar nyelven az idézet: Csizmadia 2020, p. 22) *A kanti háromszögben felvázolt viszonyrendszer szoros egyezést mutat Joseph Nye nézeteivel a nemzetközi relációkról.*

³⁰ Immanuel Kant ([1784] 1922): „Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről.” Fordította: Sándor Pál, Budapest, Európa Könyvtár, *Nyolcadik tétel, Kilencedik tétel.* <<https://mek.oszk.hu/04800/04821/04821.htm>> Forrás: Országos Széchenyi Könyvtár Európa Könyvtár

megszilárdításában. E hatás azonban nem vonatkoztatható jelentősebben eltérő fejlettségű és alapvető konfliktushelyzetben élő népek esetleges ilyen irányú törekvéseire. Miközben a demokratikus béke elmélete alapműveiről beszélünk Kant írásai kapcsán, a történelem iróniája és a demokrácia fogalmi sokrétőségének manifesztuma, hogy a mű egyben „Kant politikai hitvallása a köztársasági alkotmány mellett és a demokratikus alkotmány ellen. Amikor Kant »köztársaságinak« vallja magát, mégpedig abban a formában, amit ő ezen a terminuson ért, ezzel nyilvánvalóan cáfolja a francia forradalmi tapasztalatot.” (Infranca 1998) Saját szavaival: „A demokratikus államforma a szó tulajdonképpeni értelmében szükségszerűen despotizmus, hiszen olyan végrehajtó hatalmat hoz létre, melynek keretein belül mindenki mások fölött, ill. esetlegesen másokkal szemben döntési joggal rendelkezik”. (Kant [1795] 1971, p. 183) Kant az egész modernitás paradoxonát ragadja meg ezen a ponton: ti. rámutat a despotizmus és a demokrácia közti kapcsolatra. Ezzel szellemi elődje az 1800-as évek első felében alkotó arisztokrata származású francia politikai gondolkodó, diplomata Alexis de Tocqueville-nak. Tocqueville főműve, az 1830-as évekbeli Amerikai Egyesült Államokat, az egyének társadalmi helyzetét valamint a piachoz és az államhoz való viszonyukat elemző „*De La Démocratie en Amérique*” („*A demokrácia Amerikában*”) megjelenésétől máig az amerikai politikaelméleti gondolkodás egyik meghatározó alapműve.

Kant a köztársasági eszme képviselője volt. Szerinte a „tiszta köztársaságot” - amit az egyetlen maradandó államalkotmánynak tekint - csak a hatalommegosztás és a törvényhozás képviseleti rendszere biztosítja. Számára II. Frigyes Poroszországa jelentett mintát arra, hogy egy monarchia is alakulhat képviseleti rendszerré, elérheti reform útján a tiszta köztársaság forradalmi céljait. (Erről bővebben: Brunner et alii 1999). /Thomas Hobbes, John Locke és Immanuel Kant nézeteiről bővebben: Pál 2018a/

1.2. Amerika küldetéstudata

A „hegyen fénylő város” (John Winthrop) – „Az emberiség utolsó és legszebb reménye” (Abraham Lincoln) – Woodrow Wilson liberális internacionalizmusa és leágazása

Az amerikai küldetéstudat gyökerei egészen a XVII. századhoz, a gyarmatosítás kezdeteihez köthetőek. A gazdag angliai merkantilista családból származó puritán jogász, később Massachusetts gyarmat majd állam kormányzója, *John Winthrop* nevéhez köthető egy Máté evangéliumi idézet, a 'hegyen fénylő város' („*Shining City on a Hill*”) beemelése az amerikai önmeghatározások körébe. A metaforát az 'új hazára' találó puritán közösségre, valamint az általuk alapított gyarmatra, Massachusettsra, New England második kolóniájára használta az Arabella fedélzetén tartott egy beszédében. Az eredeti bibliai szöveg: „*Ti vagytok a világ világossága. Nem rejtethetik el a hegyen épített város*”³¹ - önmagában sejteti a kiválasztottságot.

³¹ Máté 5, 14. *Szent Biblia*. Fordította: Károli Gáspár, Budapest, Boldog Élet Alapítvány, 2002. Az Új Testamentom Könyvei 7.

A XX. – XXI. századi amerikai politikai kommunikáció az alapító város közössége helyett „az” Egyesült Államok szimbólumává emelte a Hegyen fénylő város képét. Ezen beszédek /John F. Kennedy (1961), Ronald Reagan (1989), Barack Obama(2016)/ a hegyen álló, fénylő eredeti városban hangzottak el természetesen, az egyik legelső kolónia helyszínén, ahol a bevándorlók újrakezdheték az életüket és a semmiből „felépíthették” magukat. (Bővebben: Pál 2018 a, p. 7)

Az amerikai küldetés-kiválasztottság tudat következő, újságírói, írói zsargonná is vált szlogenje *Abraham Lincolntól*, az egyik legnagyobb hatású elnöküktől származik, aki itt úgy beszél az Amerikai Egyesült Államokról, mint *'az emberiség utolsó és legjobb reménye'* („*last, best hope of earth*”).³² 1862-ben a Kongresszushoz idézett éves beszéde a Polgárháború legsötétebb időszakában hangzott el. Lincoln a később mintegy 4 millió rabszolgát felszabadító Alkotmány kiegészítéséhez és emancipációs kiáltványhoz kért támogatást, mint a győzelemhez legegyszerűbben vezető lehetőséghez. Lincoln beszéde szerint a rabszolgáknak adott szabadság biztosíthatja az amerikaiak számára a szabadság megőrzését. A szabadságellenesség utolsó maradványának eltörlése annak mércéje, Amerika „nemesen megőrzi vagy hitványul elveszíti szerepét, mint az emberiség utolsó és legjobb reménye”. /„*nobly save, or meanly lose, the last best hope of earth*”/ (Magát az idézetet magyarul idézi: Magyarics 2012, p. 6)

Woodrow Wilson, az 1913-ban hivatalba lépő új demokrata elnök szintén az amerikai idealizmus és küldetésstudat hagyományát képviselte. Az Egyesült Államok vezetői már „az 1900-as évek elejétől gondosan ügyeltek arra, hogy az amerikai *eszmék*, s *ne* az amerikai *nép* felsőbbrendűségét hirdessék.” (Magyarics 2012, p. 17) A gyakorlat szintjén Wilson elnök tett először (s ebben a formában utoljára) kísérletet elméletben az amerikai 'modell értékek' egyetemes átíratú érvényesítésére a békepolitika jegyében (14 pont). Sokan egy szelíd liberális rend fáklyahordozójaként tekintenek rá. Vannak ugyanakkor, akik Wilsonban látják a Pax Americana egyik legkorábbi szószólóját, aki szerint a Keletre „rá kell róni a nyugat színvonalát.” (Lásd: Berman 2006, p. 81; a wilsonismus vitájáról: Thompson 2010) Külpolitikáját a legtöbb gondolkodó – köztük a puha hatalom analitikus koncepció kidolgozója, Joseph Nye - szemében a legmagasabb rendű, humanista eszmékre szándékozta alapozni, s legalábbis a retorika szintjén szinte valamennyi későbbi elnök mintájává vált. Elhíresült szavai szerint: „[m]int ha az isteni gondviselés arra tartogatott volna egy földrészt, hogy jöjjön egy békés nép, amely a szabadságot és az emberek jogait mindennél többre becsüli.” Már 1901. márciusi írásában a Princeton professzoraként „az”/egyfajta nemzetközi erkölcsi rend letéteményesének és alapjának az amerikai demokratikus intézményeket tekintette, amelyek természetüknél fogva a béke közvetítői a despotikus és monarchikus államokkal ellentétben. (Wilson 1901) Később, elnökként, 1914-es évértékelő beszédében az amerikaiak hangját a béke, a remény és

³² Abraham Lincoln (1862): „Annual Message to Congress. December 1” <http://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/congress.htm> Forrás: Abraham Lincoln Online. Speeches & Writings

a szabadság hangjaként határozta meg a világ népei között.³³ A gyakorlatban a *wilsonizmus* s *liberális internacionalizmus*a szakítást jelentett az Amerikai Egyesült Államok reálpolitikai alapú, izolacionista külpolitikával, amely az ország 'békés' fejlődését biztosította az 1823-as Monroe-doktrínában kinyilvánított tétel szerint az ország nemzetközi konfliktusokban is semleges elszigetelésével. Wilson ugyanakkor a békés (háborút nélkülöző) együttműködések és válságkonszolidáció rendíthetetlen híve volt, aki számára a háborúba lépés ideiglenes kényszerű intézkedés volt, nem a 'nemzet-karakter' állandó kifejezése. (Bachevich 2005, pp. 9-33) Hitt abban emellett, hogy egyedül ő hivatott arra, hogy igazságos békét hozzon. /Holland biográfusa, J. W. Schute Nordholt szerint gyermekkorától jellemző miszticizmsa, magasztossága (a biblia és az angol romantikus költők, elsősorban Wordsworth iránti rajongása) és a politikai szükségszerűségek bizonyultak összeegyeztethetetlenek a politikai gyakorlatban többnyire. (Nordholt 1991)/ Egyébiránt a központi hatalmak tagországainak bizalma is belé helyeződött. Elvei a háború nélküli külpolitikát, a nemzeti önmeghatározást, a komoly viták nemzetközi testületekben történő elbírálását és az amerikai demokrácia népszerűsítését hirdetik. Kijelenthető, eszméi a soft power elméletének minden működési területét és több mechanizmusát felölelik.

Kissinger elhíresült, szállóigévé vált mondata lett a roosevelti és wilsoni politikát összehasonlítva, hogy száz év múlva az erőegyensúly politikát és a geopolitikai kihívásokat / érdekeket szem előtt tartó Rooseveltt eredményeire fogunk emlékezni, de a liberális internacionalista Wilson formálta az amerikai gondolkodást. Az értekezés felfogásával is egyezően általánosan a wilsoni „hozzáadott értéket” két területhez kötik. (Magyarics 2012, p. 9) Egyrészt Wilson *a biztonság „parttalan felfogását”* vallotta. Az Egyesült Államok biztonságához nélkülözhetetlennek tartotta a világ többi részének biztonságát az ország fennállása óta először. E biztonságpolitikai doktrína ekkortól mindkét politikai oldal kormányainál követőkre talált. Több elemző szerint ez a gondolkodásmód akadályozta több alkalommal is, hogy Washington ésszerű kompromisszumokat kössön.³⁴ Wilson elnöksége után váltak - mindkét pártoldal kormányainál - visszatérően eldöntendő kérdésekké: Felelőséget kell-e vállalnia az Amerikai Egyesült Államoknak az egész világ rendjéért és békéjéért? Át tudja-e látni, értheti-e a problémákat annyira, hogy megpróbálja? A tapasztalat egyúttal azt is mutatja azonban, Washington értékalapú politizálása ritkán nélkülözötte az érdekei érvényesülését.

A másik vetület a közös békére szerveződő 'egy világ' (*one world*) wilsoni álma, melyet tisztán morális vezetéssel gondolt megvalósíthatónak. Radikális társadalmi változások és konfliktusok időszakában Wilson állhatatosan hitt a tárgyalások útján megvalósítható béké-

³³ Woodrow Wilson: *Second Annual Message*. December 8, 1914. <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29555>> Forrás: The American Presidency Project

³⁴ James Chace – Nicholas X. Rizopoulos: *Grand Strategy. Toward a New Concert of Nations: An American Perspective*. 2002. július 15. <www.worldpolicy.org/journal/chase-rizopoulos.html> Magyarul hivatkozik: Magyarics 2012, p. 9

ben, egy győzelem nélküli békéért állt ki az I. világháborút követő béketárgyalások előestéjén. Az erkölcsstelennek tartott hagyományos (európai) erőegyensúlyi politikát akarta felváltani a nemzetközi rend átalakításával, *egy nemzetközi jogon és intézményrendszeren alapuló szisztémával*. A kanti háromszög, vízió alapján tett kísérlete elsősorban a nemzetközi viták rendezésére és a jövőbeli háborúk megelőzésére hivatott Nemzetek Szövetsége szervezetén *alapuló szisztémát* jelentett (volna). 1917-ben, a háborúba lépés évében a szenátushoz intézett szavai szerint: „[a] világ teljes jövőbeli békéje és politikája attól függ, hogy a jelenlegi háború igazságos és garantálni tudja-e az új berendezkedés stabil egyensúlyát. Csak egy nyugodt Európa lehet stabil Európa. Nem erőegyensúlynak, közösségi hatalomnak kell érvényesülnie, amely nem a rivalizálásra, hanem a közös békére szerveződik.” (Wilson 1917)

A háború utáni rendezésről 1919. januárban közzétett tizennégy pontban javasolta a rendszer alapintézményének a Nemzetek Szövetségét. A Népszövetség felállítását javasoló utolsó pont előtt még szó volt olyan nemzetközi alapjogokról is, mint például a tengerek, a hajózás teljes szabadsága vagy a nemzetek önrendelkezése; valamint az etnikai szempontok figyelembe vétele, a titkos diplomácia megszüntetése, a leszerelés, a megszállt területek szuverenitásának helyreállítása. (Wilson 1919-ben a Népszövetség létrehozásáért tett erőfeszítéséért béke Nobel-díjat kapott.)

A wilsoni liberális internacionalizmus a gyakorlatban azonban sem külföldön, sem belföldön nem kapott kellő támogatást a politikában. A Wilsoni pontokat ugyan tárgyalási alapnak tekintették, a versailles-i megállapodás tartalmazta a Nemzetek Szövetségének alapokmányát, de ténylegesen nem vették figyelembe a tárgyalásokon. E szerződések megalkotására azonban, a sors iróniája, a Wilson elnök vezette amerikai delegáció sem hivatkozhatott elegáns kívülállóként visszamenően. Az amerikai kongresszus sem a békeszerződést, sem a Népszövetség alapokmányát nem hagyta jóvá. A Népszövetség soha nem lett az, mint amilyennek Wilson megálmodta. Az első kísérlet, mely a jeffersoni - lincolni küldetéstudatot próbálta átültetni a valóságba, kudarcot vallott.³⁵

³⁵ A békeszerződésben nem csak a „győzelem nélküli béke” víziója nem realizálódott, a wilsoni elvek közül többek között a titkos diplomácia megszüntetése sem érvényesült a tárgyalások során. Az elnök számára alapfontosságú nemzeti önrendelkezést sem biztosították, vagy ha igen, az a győztesek számára részrehajlóan valósult meg, nem történt meg az erőegyensúly-politika felülírása. Wilson több elvét sértő súlyosan büntető jellegű békeszerződéseket kényszerítettek a vesztesekre, melyekből dekódolni lehetett az újabb világháborút. (Nem véletlen, hogy Clemenceau elnök és delegációja a Népszövetség felállítása körüli vitában egy katonai szövetség jellegű szervezetben látta volna a francia biztonság garanciáját, félve egy újabb német támadástól.) Az, hogy a 14 pont nem érvényesült a béketárgyalások során, lehetett köszönhető annak is, hogy Wilson nem építhetett szónoki képességére, mely mozgósításával a világ közvéleményének nyomása révén szeretett volna ’békés’ megoldást találni. Köszönhető volt annak, hogy Wilson, a szemében a tartós béke fennmaradása kulcsát jelentő Népszövetség felállítása érdekében a tárgyalások során hajlandó volt több elvét feladni. Emellett az elnök és delegációja nemzetközi *tárgyalástechnikai* (nem politikaelméleti) tapasztalatlansága is az okok között szerepel a büntető jellegű békekötést követelő Georges Clemenceau francia elnökhöz és David Lloyd – George brit miniszterelnökhöz képest. Eredménye az amerikai elnök béketárgyalások alatti azon rossz taktikájának is, miszerint pártpolitikai alapon kereste nem csak szövetségeseit, az amerikai delegáció tagjai

1.3. Az amerikai identitásmixet meghatározó irányzatok

Rogers M. Smith politikai szakértő 1993-ban publikált tanulmányában négy irányzatot, szellemi hagyományt különböztet meg a „többrétű hagyományok” („*multiple traditions*”) modellje szerint, amelyek az amerikai társadalom ’létélményét’ (*identitásmixét*) meghatározták: ezek a *liberalizmus*, az *etnokulturalizmus*, a *polgári radikalizmus* és az *inkorporacionizmus*. (Összegzésük magyar nyelven Bakó 2012 alapján pp. 117 – 18) Felhívja egyben a figyelmet már a tanulmány absztraktjában, hogy *az amerikai politikai kultúra többféle hagyomány többször konfliktusos és ellentmondásos viszonyának folyamata, terméke*. Nem egysíkúan a liberális vagy demokratikus hagyományok kifejeződése, amit a viszonylag szabad és egyenlő feltételek, valamint a felvilágosodás eszméi alakítanak, ahogy azt a szerző szerint az amerikai politika elemzői az 1800-as évek első felében alkotó Tocqueville óta látják és láttatják (Smith 1993, p. 549).

A *liberalizmus* garantálja az egyén politikai és gazdasági jogait az állami önkénnyel szemben, miközben előírja a kemény munka révén megvalósuló emberi boldogulásba (*covenant of works*) vetett hit sérthetlenségét.

Az *etnokulturalizmus*, mely irányzatnak Huntington kiemelt fontosságot tulajdonít, ki-rekesztő jellege miatt a legvitatottabb pontja az identitásmixnek. Az amerikai hitvallást alapvetően zsidó – keresztény (azon belül fehér angolszász protestáns) szellemi hagyományra korlátozza, a sikeres asszimilációt minimum annak elfogadásához köti.

A *polgári radikalizmus* az állampolgári kötelezettségekre helyezi a hangsúlyt. E szerint a szabad és fenntartható közösség alapja az iskolázott, képzett, művelt, közügyekben jól informált, kritikus, de szabatos véleményformálásra és aktív közéleti tevékenységre képes és hajlandó lakosság. A társadalom autonóm felnőttek önkéntes társulása.

Az *inkorporacionizmus* az Egyesült Államok azon képességére utal, amellyel képes a rendkívül különböző háttérrel érkező bevándorlók integrálására. Az 1960-as évek szellemi hatására (Foucault, Derrida) a multikulturalizmus amerikai eliten belül történő előretörésével az olvasztótégelyt felváltotta a „salátástál” metafora, amely kifejezi azt a változási folyamatot, amelyen keresztül a különböző etnikai identitások célt és értelmet nyernek. Az 1990-es évek közepi main stream gondolkodás szerint az „Egyesült Államok modern nemzetállamból posztmodern multikulturális rezsimmé változott” (Kurth 1983, p. 93 idézi (angolul): Tarnóc 1995, p. 163)

Az Amerikai Egyesült Államok *kompetitív identitását* vagy más szóösszetétellel *verseny-*

közé sem választott egyetlen republikánus politikust, még a Népszövetség koncepció feltétlen hívének számító öt megelőző elnököt, William H. Taftot sem. Valószínű, hogy az elnök betegségének tárgyalások alatti elhatalmasodása is szerepet játszott. Az amerikai szenátusban történt események nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az elnök idegösszeroppanást, később pedig idegbénulást kapott, toloszékbe került, s haláláig (1924. február 3.) már nem is állt a nyilvánosság elé.

képességi modelljét ezek a tömören definiált **szellemi hagyományok alapozzák** meg a globális erőterben. Simon Anholt nemzetközi politikai tanácsadó, imázs kutató, a több dimenziós Anholt-Ipsos Nation Brand Index társalapítója dolgozta ki a kompetitív identitás elméletét. *E versenyképességi modell elemei a márkamenedzsment, a közdiplomácia, a kereskedelem, a befektetés, a turizmus és az exportösztönzés szintézise* (Bővebben: Anholt 2007. pp. 25-42).

1.4 Értékkészlet közvetítése a hidegháború puha hatalmi 'ideológiai hadviselése' révén

A hidegháború időszaka alatti amerikai külpolitika puha jellegzetességeit lényegre törően, pontosan és egyben kritikusan analizálja Magyarics Tamás írásaiban. Részben az ő megközelítéseit követem ebben az alfejezetben. (Fő forrás: Magyarics 2012, pp. 17-22)

1945 után két ideológiai irányzat osztotta két részre a világot, s 'biztosított' egyfajta bipoláris globális egyensúlypolitikát: a liberális és proletár internacionalizmus. A folyamat természetesen egyben a világháborúig regnáló hatalom újrafelosztásához és ideológiai hadviseléshez vezetett. 1947-től, a trumani feltartóztatási politika kezdetétől a biztonsági érveket mindenek fölé helyező, alapjaiban hagyományosnak mondható „nemzetbiztonsági birodalom” kialakítása vette kezdetét. Ugyanakkor a technológiai fejlődés, különösen a kölcsönös megsemmisítés veszélyét hordozó, jelképező termonukleáris fegyver, a hidrogénbomba megjelenése egy újfajta nemzetközi stabilitást eredményezett: a kölcsönösen biztosított megsemmisítés elvét. (Az elvet a magyar származású matematikus, fizikus, feltaláló Neumann János dolgozta ki és promótálta a fegyverkezési korlátozás érdekében az 1950-es évek közepétől.) A folyamat kedvezett annak, hogy a kulturális tényezők, köztük az államok önképe és másokban kialakult/kialakított képe a korábbiaknál jelentősebb szerepet kapjon. A fegyverkezési hajszá mellett a hidegháború központi kérdése puha hatalmi lett: ki nyeri meg a „szívekért és az agyakért folytatott küzdelmet”. A liberális internacionalista vezető hatalom perspektívájából ez azt jelentette: ki nyeri meg a küzdelmet a kommunista ideológiával szemben. S ebben a küzdelemben az Egyesült Államok kormányzatai igen erősen és a felmerülő eszköztár okán is igen hatásosan támaszkodtak a nyilvános diplomácia adta lehetőségekre, amikor is egy másik ország társadalmának a megszólítása, befolyásolása a cél, nem annak kormányáé.

A hidegháború időszaka szíveket és elméket befolyásoló legjelentősebb Egyesült Államokbeli hivatalos szervezete, a kormányzati szervként funkcionáló Amerikai Tájékoztatási Hivatal (*USIA, United States Information Agency*) volt. 1953-ban állították fel azzal a céllal és mottóval, hogy 'közvetítse az amerikai történetet a világ felé' („*Telling America's story to the world*”) műsorszórással, a kultúrán (könnyű és komolyzene, kiállítások, művészet) keresztül és csereprogramokkal. A propaganda és nyilvános diplomácia 1945 és 1989 közötti legfontosabb szervezete valójában a hidegháború amerikai külpolitikájának alapvető elemévé vált. Nicholas Cull brit származású amerikai történész, nemzetközi

kapcsolatok, média és kommunikációs szakértő a szervezetet elemző kötetében az amerikai populáris kultúra hatását – s ezzel a nyilvános diplomácia szerepét is - olyan mértékűként írja le könyve prologusában, hogy „első pillantásra a kulturális diplomácia szükségtelen eszköznek is tűnhetett”. (Cull 2008, p. 489) Mindeközben az Amerikai Tájékoztatói Hivatalt az akkori „amerikai diplomácia feltűnően kevés jelentése említi”. (Cull i.m., p. xiv)

Joseph Nye többször, nem csak megnyilatkozásokban, tanulmányban is nehezményezte, hogy a puha hatalom parttalan kiterjesztése révén a populáris kultúra nemzetközi hatását is puha hatalmi hatásként értékeli. (Nye 2009, pp. 160-63) A nézet cáfolata a hidegháború amerikai közdiplomáciája. S általánosan nem a - minőségi - amerikai populáris kultúra összemosása az igazi veszélyforrása a puha hatalom külföldi hatásának az értekezés szerint. A populáris kultúra, nem direkt módon, olyan, az amerikai alkotmányban is rögzített értékeket is közvetít(het) talán még ma is, de közvetített különösen a hidegháború időszak alatt, mint az individualizmus, a szabadságérzet, s ezen érték-primátusokból fakadóan az új szakadatlan keresése. A hollywoodi filmek alapüzenetei is az individualizmus, szabadságvágy, fair play fogalmak vagy a protestáns manicheus szemléletben is gyökerező Jó és a Rossz küzdelmére épített narratívák – természetesen szinte kivétel nélkül a Jó győzelmével. Az üzenet, a terjeszteni kívánt imázs nyitott fülekre talált a világ nem kis részén /de nem az egész világon (Nye 2004a) /. A „vadnyugati” filmekben rejlő üzenetek – a magányos, igazságra törő hős, a „Jó individuum” erkölcsi és fizikai diadala – szintén ezen értékek mentén verbalizálhatók. Nem véletlen, hogy a „Vadnyugat” bizonyos mértékben Amerika jelképévé vált. Arnold J. Toynbee szemléletének, miszerint „általában egy kultúra jobban »emészthető« elemei tudnak hatékonyabban behatolni egy másik kultúrába” (magyarul idézi: Magyarics 2012, p. 21), *a hidegháború Egyesült Államoka tömegkultúrájának puha befolyása a legjobb visszaigazolása.*

Emellett az amerikai gazdaság márkázott termékei és cégei is kiterjesztett kulturális kontextusban az „amerikai életforma” egyértelműen transzcendens élményét – a nyertesek közé tartozás érzését – közvetítették magával a demokratikus államformával és a piacgazdasággal párhuzamosan.

A hidegháború időszakában a nemzetközi közvéleményt az akkor még valóban az állami és nem állami szereplők összehangolt erőfeszítéseivel befolyásolta a közdiplomácia. A legalapvetőbb értelmű „puha hatalom”, az amerikai értékek és intézmények külföldi terjesztése terén „pozitív” (*offenzív*) taktika folyt. (Ezen belül az 1950-es évek elején a legmagasabb szinten jóváhagyott pszichológiai hadviselés.) Megfogadták George Kennan feltartóztatási politikája taktikai elvét, s „belülről” kívánták az ellenséges ideológiai rendszert bomlasztani. E politika legfontosabb hivatalos fedőszerve az Amerikai Tájékoztatói Hivatal (*USIA*) mellett a hidegháború időszakában a CIA volt. A rádióállomások, a Szabad Európa Rádió, az Amerika Hangja, a Szabadság Rádió a Nemzetbiztonsági Tanács és a CIA koordinálásával működött. A magas kultúra („*high brow culture*”) terjesztésének minden, a

kommunista értékrenddel szembenálló kulturális szervezetét, kiadványokat és rendezvényeket (baloldaliakat is) támogató Congress for Cultural Freedom nevű szervezetet szintén a CIA pénzelte. Évtizedeken keresztül kívánta a kommunista blokk értelmiségét kultúrájához vonzani postázott kötetekkel az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség könyvküldő szolgálata. Több ezer közép- és kelet-európai tudós és kutató alakított ki továbbá személyes és intézményi kapcsolatokat amerikai kollégákkal, illetve intézményekkel a Rockefeller-, a Ford-, valamint és leginkább a Fulbright - csereprogramok segítségével.

Az ideológiai hidegháborúban az amerikai populáris kultúra (*low brow culture*) spontán hódítása melletti tudatos terjesztés (*USIA*) talán leghatásosabb eszközei a pop és dzsessz együttesek és előadók fellépései voltak a kommunista országokban. Emellett a kormányzat által támogatott rádióadók ontották az amerikai popzenét. Rendszer természetesen sem könyvküldő szolgálatok, sem pop és jazz együttesek hatására nem dőlt össze, a kommunista közép-kelet-európai államok és a Szovjetunió a rendszer belső eróziója révén omlottak össze, *de nyilvánvalóan nem kis részük volt a közép- és kelet európai vér nélküli, „bársonyos” rendszerváltásokban.*

A puha hatalom azonban ott gyűrűzik be könnyen, orientálja és alakítja mások preferenciát, ahol nem nagyon távoli az az értékorientáció, amelyen keresztül vagy már eleve léteznek vagy könnyen kialakíthatók az azonos preferenciák. Ahol túl távoli az értékorientáció, ott lassan gyűrűzik be, orientál, változtat/alakít preferenciát, ha változtat/alakít egyáltalán.

Az amerikai értékkonszenzus alapja az alkotmányban lefektetett klasszikus liberális értékkészlet, az Amerikai Egyesült Államok puha erejének legalapvetőbb forrása. A puha hatalom érvényesülésének egyik legnagyobb veszélye, ha a belpolitika ideológiai váltógazdasága nem kerüli ki azt a tévutat, hogy ahelyett, hogy legalább ezen alkotmányban lefektetett értékkészlet mentén konstruktívan közelítené az álláspontokat, a (belső) ellenségképet tartja fenn militáns retorikával. (Ez az ***értékkészlet az emberi szabadságba, a demokráciába és individualizmusba*** vetett bizalom, amely az alkotmányban párosul *a republikanizmus, a föderalizmus, a hatalmi ágak szétválása, valamint a fékek és ellensúlyok rendszere* gyakorlati megvalósításának alapjaival.)

2. Unilaterális hatalmi kihívások egy megváltozott biztonsági környezetben

A hidegháború befejeződése, a bipoláris világrend felbomlása után az Amerikai Egyesült Államok „az” unipoláris globális nagyhatalom a legtöbb nemzetközi elemző szerint. (Legmarkánsabb ideológiát talán *Charles Krauthammer* neokonzervatív közíró alkalmaz az USA-ra 1990-91-ben „*Az Unipoláris pillanat*” című írásában. Szerinte az USA „az egyetlen ország, amely a megfelelő katonai, diplomáciai, politikai és gazdasági kapacitással rendelkezik ahhoz, hogy meghatározó szereplője legyen bármely konfliktusnak a világ bármely pontján.” (Krauthammer 1990-91. pp. 23-33)

Az első eufória időszakában, még 1989-ben írta meg *Francis Fukuyama* 'A Történelem vége?' („*The End of History?*”) című, állandó hivatkozási alappá vált cikkét arról, hogy a szovjet típusú szocialista rendszer bukásával elhárult az utolsó akadály is az emberi nem történelmének legfejlettebb kormányzati formája, a nyugati típusú liberális demokrácia globális térhódítása elől. Mint olyan államforma elől, amelyik kielégíti az emberiség „legmélyebb és legalapvetőbb igényeit”. Ezzel az ellentétes ideológiák harca lezárul. (Fukuyama 1989)

Egy pillanatra úgy tűnt továbbá többek szemében, hogy a nagyhatalmi erőviszonyok relációjára alapozott geopolitika tudománya is túlhaladottá vált. (Foucher 2013)

A kétpólusú egyensúlypolitikát jelentő világrendszer aránylag gyors felbomlása számos kihívással szembesítette az Amerikai Egyesült Államokat. Miután a Szovjetunió már nem biztosított már bizonyos rendet az érdekszférájába tartozó országokban, az USA vált a világ egyetlen „sheriffjévé”, csendőrévé. A földkerekség több pontján alakultak hatalmi vákuumok, mely révén a földrajzi tér igen szélesre nyílt az amerikaik előtt. Washington döntése unilaterálisnak tűnő pozíciójában kormányokat átívelően jellemzően az volt, hogy igyekezett számára geopolitikailag kedvező módon betölteni ezeket a réseket. A stratégiai céloknak az a konszenzusa azonban, amely a kétpólusú világrendszer kül- és biztonságpolitikát jellemezte, eltűnt. A hidegháború időszakában két tömb között az emberi szívekért és agyakért folytatott ideológiai hadviselés folyt. Biztonságpolitikai kérdésekben azonban Békés Csaba rendkívül logikus nézőpontja szerint a két szuperhatalom kapcsolatát a termonukleáris fenyegetés kölcsönös megsemmisítés elve értelmében az 50-es évektől (1953-tól kezdődően) folyamatosan a *kényszerű kooperáció* jelezte. „Kritikus helyzetekben [...] *automatikusan a kooperációs elem érvényesült a konfrontációs elemmel szemben.*” (Békés 2014, p. 4) /Mind a carteri, mind az első Reagan-kormányzathoz kötődő konfrontatív amerikai politika a propaganda és kommunikáció szintjén működött leginkább szerinte./

Az *amerikai külpolitikai hagyományokat* 2002-ben Walter Russel Mead *négy kiemelkedő politikus* nevéhez köthető tradícióval azonosította. Ezek a *wilsoni* (globalista és idealista), a *hamiltoni* (globalista és realista), a *jeffersoni* (idealista és nacionalista) és a *jacksoni* (realista és nacionalista) hagyományok. (Mead 2002, pp. pp.87–94; Hämmerle 2016, p. 4)

E tradícióknak többnyire megfeleltethető a nemzetközi kapcsolatok elméletének az a négy iskolája, melyek konfrontációja dominálta a politikai gondolkodást a hidegháborút követő két évtizedben (Magyarics 2014 b p. 582).

Az *„internacionalista realisták”* a szelektív érdekérvényesítést (létfontosságú vagy perifériális érdekek különválasztása) követelik külterületeken.

A *„konzervatív realisták”* a visszahúzódó, belpolitikai kérdések megoldására koncentrálnak a politika apologetáit.

A *neokonzervatívok* és a *liberális „internacionalisták”* ugyanakkor proaktív politika mellett törnek lándzsát. Washington a kedvező nemzetközi helyzetet kihasználva az újkonzervatív

felfogás szerint akár erőszakkal is, a liberális internacionalisták szabályai szerint lehetőleg „puha” eszközökkel kell, hogy terjessze a liberális demokráciát és a piacgazdaságot a világon.

2008-ban, a gazdasági világválság évében vezette be Henry R. Nau a **konzervatív internacionalizmus** fogalmát, azt az ideológiai irányzatot jelölve ki ezzel, amely **választ kívánt adni a liberális internacionalizmus szerintük túlzott idealizmusára és korlátaira**. A konzervatív internacionalizmus hisz a nemzetközi liberális rendben, de bizonytalan a jövőjét illetően, ugyanis nézetük szerint a történelemnek nincs fix fejlődési íve, a gazdasági fejlődés önmagában nem hoz politikai liberalizációt. A liberális értékek meghonosítását a szabad világ periferiáin érdemes és lehet elősegíteni az irányzat szerint, s elsősorban nem ideológiai, hanem történelmi – kulturális okokból, de az értékexport eszközei közül kifejezetten nem zárja ki a militáris megoldásokat. A liberális internacionalizmussal szöges ellentétben a nemzetközi szervezetekre a nemzeti szuverenitás gátjaként tekint, az elitnek kisebb jelentőséget tulajdonít, ugyanis a szabad társadalom legitimációját e felfogás szerint a közvélemény biztosítja. (Nau 2008; magyar nyelven összegzi: Csizmadia G. 2020, p. 12)

Az amerikai befolyás globalizálódására irányuló törekvések ugyanakkor magukban rejtették a Pax Americana bukásának csíráit. A második világháborút követő időszak „jótékony hegemónja” szövetségeseinek – övezete államainak – már nem tudott annyi prioritást biztosítani, mint korábban, erőforrásait sokkal szélesebb körben kellett megosztania, új kötelezettségeik és mozgósítható erőforrásaik viszont nem voltak egyensúlyban. Az Egyesült Államok és legszorosabb szövetségesei közötti közös világszemlélet körvonalai is bizonytalanabbá váltak, elhanyagáltak. A kétpólusú világrendben felmerülő egzisztenciális veszély elmúlásával több kulcsfontosságú állam vezetőjének szemében devalválódott az amerikai sokoldalú biztonsági védőháló szerepe. Alappéldának számít Németország relációja. George H. W. Bush még Németországot szerette volna partnernek a vezetésben, de álma meghiúsult. (Az okok elsősorban az akkori német belpolitikában keresendők. A volt NDK területeinek integrálása óriási erőforrásokat kötött le, s a Helmut Kohl kancellár vezette Németországnak az egyesítés fejében a szovjetekkel a „csekkfüzet” diplomácia jegyében bevállalt pénzügyi kötelezettségeknek is eleget kellett tennie.) Majd később, 2003-ban, Gerhard Schröder nem állt az amerikaiak mellé az ENSZ BT-ben a *coalition of willing* iraki „villámháborúja” ügyében, újraválasztási kampányának egyik elemévé a Bush-kormányzat külpolitikája elítélését tette, sőt, szinte kivételes módon, egy ad hoc Párizs – Berlin – Moszkva „tengely” is létrejött Washington ellenében. (Elődei, Helmut Schmidt és Kohl kancellárok akár a közvélemény és Németország akkori taktikai érdekei ellenében is rendszeresen kiálltak az amerikai kormányzatok mellett az 1990-es években.)

Az Euro-atlanti szervezet, a NATO szerepe az egyes hidegháború utáni kormányzatok politikájában jó szenzora (lehet) annak, mennyire unilaterálisként vagy multilaterálisként képzelik el Amerika szerepét. A hidegháborús, határozottan katonai konfrontációt követően

fokozódott az alapvetően katonai szervezet politikai rendeltetése, küldetése. Az európai szövetségesek többségénél a vizsgált időszak jelentős hányadát a védelmi kiadások csökkentése („békeosztalék” kivetése) jellemezte. Ezzel együtt a szervezet talán legfontosabb misszióját továbbra is a különböző multilaterális katonai akciók jelentették (és jelentik). A folyamat elősegítette a két legszorosabb szövetséges közötti jelképes „tér-köz” tágulását. (Az atlanti szövetség minimalista felfogása is hangot kapott az amerikai politikai közbeszédben. Elhíresült Donald Rumsfeld, 2001 és 2006 között George W. Bush nemzetvédelmi minisztere 2001-es szólama, miszerint „a misszió határozza meg a koalíciót, s nem a koalíció a missziót” /, *the mission determines the coalition, and the coalition not ought to determine the mission*” (Rumsfeld 2001). Másrészt a militáns megoldásokat kerülni kívánó szövetségesek érvelése szerint – amely kommunikáció szemantikailag találkozott Bacevich 2005-ös ítéletével/ jellemzésével, mely szerint az amerikai a második világháború óta fegyverzetben álló wilsoni nemzet („*Wilsonians under arms*”) -, az amerikaiak túlságosan hidegháborús megközelítéssel gondolkodtak, amikor a biztonságpolitikát érintő új kihívásokra katonai válaszokat kívántak adni, vagy legalábbis semmiképp nem zárták ki a válaszok opciói közül. Az európaiak többsége akkori perspektívája szerint ezek a gazdasági, társadalmi, sőt vallási és kulturális gyökerű kérdések katonailag kezelhetetlen kihívások. Az első Clinton - adminisztráció is hajlott *kezdetben* arra, hogy stratégiájában a geopolitikai megközelítéseket geoökonómiaival váltsa fel.

Az USA végső soron azonban ebben az időszakban a hegemonia stratégiai hármasságát, a „*dissuasion* (’lebeszélés’) – *reassurance* (biztosítás) – *nonproliferation* (leszerelés)” triádját próbálta minél teljesebben megvalósítani. Azaz garanciák biztosítása mellett, unilaterális eszközzel, világ militáris ereje minél nagyobb részének monopolizálásával akart a washingtoni vezetés másokat fegyverzetcsökkentésre bírni. (Ez a stratégiai triád a „koalíciós hegemonia” / hegemon stabilitás³⁶ mellett olyan „singular hegemonia” lehetőségét is magában rejtette, ami a Brit Birodalmat jellemezte a 19. század nagy részében (idézőjeles hegemon megnevezések, kifejtés: Magyarics 2011b, pp. 17-8). „A” „nagy” stratégia körvonalazását azonban nagyban nehezítette a hatalom diszperziója, fragmentációja a világban. Számos új állam jött létre, valamint megnőtt a nem állami szereplők száma egyrésztől, másrésztől a globalizáció, a kommunikációs forradalmak révén egyre nehezebbé vált a vélt vagy valós ellenfelek/elleneségek kontrollja, terveik feltérképezése, „kifürkészése”. Így a person-to-person kommunikáció, a személyes meggyőzés humán és digitális konnektivitás révén előtérbe került a vizsgált időszakban, a nyugati stratégiában.

³⁶ John Ikenberry e *koalíciós hegemoniát hegemon stabilitásnak* nevezi, ugyanis a rendszer stabilizálása során a hegemon liberális karakterű hierarchiát visz a rendbe. „Kétoldalú megállapodások és multilaterális szervezetek révén védelmet nyújt” a vele szövetséges államoknak, „míg gazdasági erejét belső piacainak megnyitásával és befektetésekkel érvényesíti”. (Ikenberry 2011, pp. 192-3 magyarul idézi: Csizmadia G. 2020, p. 30)

A „Grand Strategy” több fogalmi megközelítése létezik ugyan, de az Egyesült Államok alap- /”nagy” stratégiája hagyományosan, korszakokat átívelően az ország összes erőforrásainak aktivizálása az állam biztonságának szavatolása érdekében. *A nagyhatalmak ellensúlyozása, az ország területének és lakosságának védelme* mellett a demokratikus intézményrendszer és piacgazdaság globális kiépítése hagyományos alapeleme ennek a stratégiának hidegháborún innen és túl. Ennek oka a személyes ideológiai beállítódástól függetlenül szinte valamennyi nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó szereplőt jellemző amerikai missziós tudat is.

A hidegháború után ez az alapstratégia módosult: annak tudatával és deklarálásával, hogy a haramia vagy kudarcot valló/vallott államok ellen fel kell lépniük az egymást váltó adminisztrációknak ideológiai indíttatásuktól szintén függetlenül (preventív célból, a fenyegetések és kihívások egy részének megelőzésére).

3. Nemzetközi szerepvállalás puha és kemény eszközökkel az egymást váltó adminisztrációknál

3.1. Bevezetés

A hidegháború utáni globális erőviszonyokban bekövetkező változások nem hoztak sok, a puha hatalom mintapéldájaként idézhető külpolitikai lépést, ugyanakkor olyan külpolitikákat eredményeztek, amelyek indikátoraivá váltak egy olyan konceptuális analízis kidolgozásának, amely nem katonai vagy gazdasági kényszerítő erőre épül, hanem vonzáson, értékeken alapuló együttműködésre. (A dolgozat a már jelettek szerint Joseph Nye analitikus koncepciójánál kiterjedtebben: gazdasági eszközöket, hatásokat is bevonva értelmezi a puha hatalmi erőforrásokat – több szakértővel és valamennyi, a puha hatalmi hatás mérésére vállalkozó kezdeményezéssel együtt.)

3.2. A kényszerítő és vonzó/kooptív erőforrások külpolitikai dialektikája az elmélet tükrében

A puha vagy kooptív hatalom külpolitikai aktiválása nem új keletű. Az Egyesült Államok az előző alfejezetben vázoltak szerint a hidegháború, a kétpolúsú világrendszer idején használta a nemzetközi intézmények létrehozásában, a kulturális és akadémiai cserék előmozdításában, valamint a nyilvános diplomácia keretében (bővebben lásd Pál 2018a pp. 10-12) a kommunista ideológia feltartóztatására vagy az ideológiai hadviselés részeként. Amerika puha hatalmának térnyerését beárnyékolta ekkor, hogy folyamatosan a kemény hatalmi erejére épített, s Eisenhower elnök figyelmeztetése a Katonai – Ipari Komplexum átható hatásáról³⁷ a hideg-

³⁷ A többszörösen kitüntetett republikánus ikon, Dwight D. Eisenhower, aki másodszor a „*Béke és prosperitás*” szlogennel nyert választást, s 1957-ben ’meghirdetette’ az „*atommal a békéért*” nemzetközi programot, elhíresült leköszönő beszédében (*Farewell Address*) 1961-ben arra a veszélyre hívta fel a figyelmet, amelyet az újonnan létrejött „amerikai katonai - ipari komplexum” jelent az emberi szabadságjogokra és a helyzetek békés kezelésére. (Eisenhower 1961). /*A militáns eszközöket kizáró, felülíró békepolitikát és soft power külpolitikai prioritást* a hidegháború időszakában (elsőként biztosan) leghitelesebben Eisenhower elnök

háború végére hidegháború végére valósággá váltak. Majd az 1991-es Öböl-háború tanúsága szerint a kétpólusú világrendszer felbomlását követően nem a katonai kiadások csökkentését és ez által a gazdasági növekedést célzó „megosztott béke” (*peace dividend*) utáni vágy/iránti elvárások igazolódtak vissza rövidtávon. A háború Amerika barátainak és ellenségeinek egyaránt elsöprő hagyományos katonai fölényét mutatta meg, s a védelmi kiadások átmeneti növekedését involválta. (Egyben ugyanakkor olyan széles körű együttműködést, kooperációt generált – valaki/valami: az iraki rezsim ellenében –, amelyre azóta sem volt példa). Majd Szomáliában, Haitin és a Balkánon bekövetkezett válságok az amerikai katonai erő újabb bevetését eredményezték. Valójában 1989–1999 között az Egyesült Államok 48 nyílt katonai beavatkozást hajtott végre, míg a hidegháború alatt csak 16-ot. (Berman 2006, p. 145) Több nemzetközi megközelítés szerint a 20. század végére Amerika hajlamosnak látszott minden nemzetközi problémát katonai lencsén keresztül szemlélni. C. Wright Mills ’katonai metafizikának’ (*„military metaphysics”*) nevezte ezt a jelenséget. Andrew Bacevich, az elismert amerikai történész, nemzetközi szakértő és az amerikai haderők nyugalmazott ezredese, vietnami veterán szerint Amerika gondolkodása elválaszthatatlanul átszőődött a militarizmus fogalmaival, amit a szakértő ’a katonák romanticizált szemléleteként’ definiált, amely miközben hajlamos a katonai hatalmat a nemzeti nagyság legigazibb mércéjeként látni, a katonai erő hatékonyságával szemben túlméretezett elvárásokat eredményezett. Bacevich azt állította, hogy az Egyesült Államok a második világháború óta ’fegyverzetben álló wilsoniak’ nemzete lett (*“Wilsonians under arms”*), amely nemzet elköteleződött amellett, hogy katonai eszközökkel exportálja a szabadság és a demokrácia amerikai értékeit, s ezáltal megrontja Wilson eszméit, aki számára a háború egyszerűen ideiglenes intézkedés volt, és nem a nemzet jellegének állandó kifejezése (Bacevich 2005. pp. 9-33).

A wilsonizmust az amerikai hatalom jóindulatú, szelíd természetével azonosította (a leg több nemzetközi szakértő, köztük Joseph Nye is. Számára többek között a Wilson által támogatott univerzális értékek Amerika puha erejének forrásai, szívdobbanásai: erőteljes és meggyőző mágnesek, amelyek más országokat is saját pályájára húznak. Nye szerint, Bacevichhez hasonlóan, az Egyesült Államok hidegháborús politikáját a kemény hatalom vezérelte, de Bacevichsel ellentétben *Nye úgy vélte*, hogy **a hidegháború utáni egyre kaotikusabb és instabilabb környezetet két olyan erő jellemzi, amelyek csökkentik a kemény erő hasznosságát: a globalizáció és a kölcsönös függőség.** Amit Nye 1990-ben sikeresen megragadott, az a változó kontextus, amelyben az amerikai döntéshozóknak működniük kellett, és az előttük álló kihívások. Az interneten keresztüli információáramlás azt jelentette, hogy a kormányok

próbált képviselni a felsőpolitika, a kormányzatok szintjén. A sors fekete humoraként azzal a megerősítéssel ez az értekezés álláspontja, hogy mára forrásokkal igazolt tény, hogy az eisenhoweri adminisztráció sem fontolgatott semmilyen beavatkozást az 1956-os magyar forradalom esetében sem, dacára a rab népek felszabadítását irányzó korabeli szövegeknek. Sőt, az ekkori közép-kelet európai forradalmi hullámot mára bizonyítottan a kelet-nyugati kapcsolatokat megzavaró fejleménynek tekintették (lásd: Békés-Rainer 2002)./

elvesztették az irányítást a határaikon belüli információáramlás felett, miközben az amerikai értékeket és érdekeket világszerte egyre inkább eladták Hollywoodon, a CNN-en és az MTV-n keresztül. Az egymástól egyre inkább függő világban az USA-nak lehetősége volt arra, hogy kultúráját, értékeit és politikáját felhasználva másokat vonzzon, megszerezze támogatásukat céljai és törekvései számára, valamint alakítsa mások preferenciáit példamutatással. Az eszmék, az értékek és a kultúra szerepére összpontosítva Nye döntő mértékben hozzájárult az amerikai külpolitika vitájához, és örvendetes korrekciót ajánlott fel a realista diskurzus által uralt vitában (amelynek hangsúlya az államokra, a hatalomra és a katonai erőre irányult). Nye azonban alábecsülte azt a mértéket, amennyire az amerikai értékek és érdekek globális terjesztését többen a globalizáció „sötét oldalaként” fogják értékelni. Ez a világ veszélyes kettéosztásához vezet, amit Benjamin Barber 1992-ben nagyon találóan „Jihad vs McWorld” elnevezéssel illetett azonos című tanulmányában. Barber számára „az egyik (világ) a McWorld – amelyet a technológia, az ökológia, a kommunikáció és a kereskedelem köt össze” –, s előrehaladása csak az ellenérzetet táplálta Amerika látszólagos elengedhetetlenné válása miatt (Barber 1992). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az amerikai kultúra és értékek összességében ellenérzéseket váltanak ki a Közel-Keleten és a világ más részein. Nagyon gyakran az amerikai politikák és cselekvések jelenthetik az elégedetlenség forrását. Barber azonban 1992-ben arra is helyesen felhívja a figyelmet, az amerikai értékek és kultúra exportját nem mindenütt üdvözlötték.

Nye puha hatalom koncepciója nem érvényesült az Egyesült Államok külpolitikájának új paradigmájaként közvetlenül a hidegháború utáni korszakban, helyette az egyetemeken és a politikai körökben sok vita – és kritika – forrása lett. Nem véletlenül, ugyanis alapkonceptiója, kategóriái azért működtek öntörvényűen is.³⁸ Nye, mint elméleti szakember befolyása a Clinton-évektől vált érzékelhetővé, már csak azért is, mert Bill Clinton védelmi minisztere asszisztenseként szolgált az első ciklusban. Később Robert Gates két elnök két adminisztrációján átívelő védelmi minisztersége idején töltött be befolyásos pozíciókat a szakminisztériumban.

³⁸ David A. Baldwin 2016-ban megjelent kötetében feltárta az elmélet általa hiányosságnak vagy túlértékeltnek tulajdonított elemeit, egyben azonban úgy fogalmazott, hogy Nye puha hatalom koncepciója körüli „vita serkentette és tisztázta a döntéshozók és a tudósok gondolatait egyaránt – még azokét is, akik félreértették, ill. nem értettek egyet a nézeteivel”. (Baldwin 2016, p. 171) „Talán ez minden, amit valaki remélhet.” (Nye 2021, p. 206) 2021-ben Joseph Nye ezzel a tanulmányzáró mondattal egészítette ki a fenti Baldwin - sort.

3.3. A váltakozó amerikai adminisztrációk puha hatalmi politizálásának jellegzetességei és okai headline-okban

A felsővezetői kommunikációban (szóhasználatban is) kimutatható *kormányzati és külpolitikai prioritássá* a puha hatalom csak az *első Obama - kormányzat idején* vált – közvélemény kutatások kimutatásai szerint az előző kormányzat mindenkori csúcsokat döntőgető népszerűtlenségét követően. Ez volt az első és egyben utolsó amerikai adminisztráció, ahol a puha hatalmi eszközhasználat és külpolitika kiemelt prioritás volt. Barack Obama *a változás jelöltjeként próbált megjelenni*, vonzerejének része volt már a kampány során a puha erő fontosságának hangsúlyozása *és a vágy Amerika hitelességének helyreállítására*. Egy olyan Amerikáé, amelyik nem gondolja magáról, hogy tudja, mi a legjobb mindenki számára. A 2009. januárban hivatalba lépő elnök elutasította elődei időnkénti keresztes hadjáratot hirdető stílusát, kivételességtudatát azonban nem. Beiktatási beszéde szerint is Amerika még egyszer készen állt vezetni. Külügyminisztere, Hillary Clinton új nemzeti márka bevezetésére törekedett, *a kevésbé tolakodó hegemon hiteles és felelős szerepében akarták láttatni Amerikát*, egy, a digitális forradalom adta lehetőségekre *épülő új nyilvános diplomácia* bevezetésével, melynek kulcsszavává a *konnektivitás* vált. *Partnerségek révén* adminisztrációjával programjába a people – to – people kapcsolatok építése során *bevonta a világ legfejlettebb információ-technológiai vállalati csoportosulását, a GAFAM-ot is*, másik kiemelt prioritása, a nők társadalmi szerepének világméretű növelése érdekében is. A program az ISIS radikalizálódása nyomán Hillary Clinton leváltásával eljelentéktelenedett, szinte elhalt.

A *külpolitikai stratégiai ellenpontot, a kemény hatalmi politika dominanciáját*, prioritását a külkapcsolatokban az előző elnök, *ifjabb Bush első kormányzata* képviselte a fejezetben vizsgált időintervallumban. George W. Bush két cikluson keresztül kormányzott, *s a két adminisztráció ellentétes külpolitikai prioritások jegyében lépett fel elnöksége két ciklusában* (ha eltekintünk az elnökség első pár hónapját jellemző visszafogott politizálástól, amit az elődje „túlzott militarizmusától” és „illuzórikus nemzetközi normáitól” (Rice 2000) való elzárkózás jellemezett). Az ok védelempolitikai volt: 2001. szeptember 11-én az amerikai (és globális) gazdasági élet egyik legismertebb jelképének számító Világkereskedelmi Központ ikertoronyházát, valamint az amerikai katonai hatalom szimbólumát, a Védelmi Minisztériumot a világot ledöbbszentő, megsemmisítő rakétatámadás érte idősebb Bush elnök „*Towards a New World Order*” kongresszusi beszédének 11. évforduló napján. Ezzel az Egyesült Államok kontinentális területét 1814 óta először érte támadás. *9/11 után* a neokonzervatív ideológia mentén új keresztes hadjáratként is emlegetett, egyértelműen *kemény hatalmi politizálás jellemezte/uralta* a külkapcsolatokat.³⁹ *Az afganisztáni és iraki intervenciós villámháborúk és következményei*

³⁹ A Bush-doktrínaként emlegetett három Bush-beszédben körvonalazódó irányelv *180 fokos taktikai fordulatot* jelentett, *de stratégiai irányváltást nem* jelentett az USA hidegháború utáni politizálásában. Ez az irányelv szövegszerűen is kimutathatóan a preemptív önvédelem jogosságával összegezhető a „látor” államok ellenében. *Az intervenciókkal mind Afganisztánban, mind Irakban könnyű lábnyomot kívántak hagyni*, pár hónapos villámháborúk győzelmével.

súlyos nemzetközi politikai és morális válságba sodorták az országot. Az USA egyediségéről, erkölcsi felsőbbrendűségéről, érték alapú külpolitikájáról kialakított imázs, retorika a második Bush-kormány felállítására már sokat veszített fényéből. E második Bush-kormányzat *az Egyesült Államok rekordokat döntő nemzetközi népszerűtlensége* és a Kongresszusban a demokraták elsöprő többségével állt fel. A *Condoleezza Rice vezette külügyminisztérium a volt CIA-vezető Robert Gates nemzetbiztonsági minisztériumával* karöltve *a felelős és demokratikus kormányzatok számára* kívánta bővíteni a világon és különösen a Közel – Keleten *a nemzetépítés programjának* megvalósítása⁴⁰ során. A vezérlő új külügyi stratégia *fókuszában nem kemény erő, hanem a transzformációs diplomácia* állt. Programja *a puha aktivitások jegyében drámai módon kívánta növelni Amerika elkötelezettségét a világgal* a diplomáciai missziók *people-to-people kapcsolatai, a kommunikáció, s különösen a digitális kommunikáció* erősítésével, valamint a külügyminisztériumi költségvetési források bővítésével (Robert Gates nem csak egyetértése, kongresszusi felhívása szerint). *Ahol ez lehetségessé vált, a 2006 után átalakított, új nevén COIN stratégia jegyében indított katonai fellépéseket is kerülni kívánták,* illetve *a hadseregek közötti együttműködéseké transzformálni.* Vagyis az új, smart stratégiát puha hatalmi aktivitással kívánták transzformálni minden, nem egyértelműen a radikalizálódott felkelők elleni fellépés esetén. Az első Obama – kormányzat külügyminisztériuma a választások után beépítette külpolitikai aktivitásai közé kezdeményezéseik egy részét (people-to-people kommunikáció, digitális kommunikáció erősítése, Public Diplomacy 2.0). Tette ezt nyilvánvalóan azzal a tapasztalattal együtt, hogy a nemzetépítő transzformációs diplomáciai stratégiával, programmal elérni próbált célközönség nagy része úgy értékelte a közeledést, hogy Amerika egyirányú, üzenet vezérelt információs támadásba kezdett az arab és iszlám világ ellen. (A megalapozott előítéletek mélyen gyökereznek, illetve az előítéletek rendkívül gyorsan mélyülnek abban az esetben, ha a kultúrák távoliak.)

A két Clinton-kormányzat kül- és biztonságpolitikai elképzeléseit *egy tisztán wilsoniánus elv: a demokrácia elterjesztése köré építették, nem mindig pusztán Wilson eszközeivel, hanem egyértelmű kemény hatalmi fellépésekkel.* A kormányzatok, de különösen az első kormányzat stratégiai elképzeléseikhez kötődő *geoökonómiai szemlélet a globális puha erőképeség jegyében rajzolódott ki minden olyan külgazdasági együttműködés esetében, amelyek megvalósításának, eszközrendszerének nem voltak részei a washingtoni konszenzus követelményrendszerének és egyéb normáknak a kikényszerítései.* Szándékaik szerint *lehetőséget* teremtettek *a gazdasági és társadalmi vágyott minta követésére* kétoldalú és multipoláris gazdaságdiplomáciai eszközökkel: *külgazdasági kapcsolatokkal, szövetségekkel, intézményesedéssel.* A geoökonómiai szemlélet jegyében *az egész világot átfogó liberá-*

⁴⁰ A *demokráciaexport* valamint a valójában az *államépítés jelentését fedő nemzetépítés (nation-building)* stratégiáját, elvét vallották és követték *a hidegháború utáni kormányzatok általában.* Bill Clinton Szomáliában, Haitin és a Nyugat – Balkánon, George W. Bush Irakban és Afganisztánban, de még digitális konnektivitáson keresztül a saját nemzeti márka építését megcélzó Obama-Clinton kormány is ezt a gyakorlatot követte Afganisztánban.

lis gazdasági rendszer kiépítése volt a cél. A Clinton-kormányzat *második ciklusában* megnövekedtek (az elsőben is jelen voltak) a *kemény hatalmi fellépések a kiterjesztett biztonság, az emberi jogok, a demokrácia kiterjesztése védelmében.*⁴¹ Párhuzamosan az 1999-es NATO – bővítés, amely alapvetően a „biztonság zónájának” kiterjesztését célozta, egyben a piacgazdaság és demokrácia kiterjesztése clintoni céljaival is találkozott – a legpuhább hatalmi vonzás révén.

A kétpólusú vilárendszer váltó döntéshozó elnök *George H. W. Bush volt.* Amerikát ekkor egyrészt a fukuyamai történelem vége eufórikus hangulat pszichológiai környezete jellemezte, másrészt a nemzetközi viszonyok erőegyensúlyi status quo állapotát (európai keleti blokk megmaradása) fenntartani javasló nemzetközi szakértők, s az ezzel a szemlélettel egészen más indíttatásból mélyen egyetértő nyugat-európai vezető politikusok gyűréje. A *vilárendszer váltó elnök nevéhez két történelmi súlyú aktivitás* kötődik, mindkettő *a puha hatalmi külpolitizálás kvintesszenciája önmagában, s mindkettő megnyilvánulási formája a felsővezetői kommunikáció* volt. Az egyik *történelmi súly* egy *új világregend jelentőségének* hangsúlyozása, felvázolása volt⁴² (amely egyben *puha hatalmi stratégia indikátorává válható kezdeményezés,* de amelyet az amerikai kongresszus, ezzel bármilyen politikákba épülés útját elvágva, azonnal leszavazott). A másik *kiállítás:* a *Vasfüggöny lebontása,* s ezzel a közös történelmi gyökerekkel rendelkező *európai nyugat és kelet közös értékek szerinti egyesítése valamint az önrendelkezés* bevezetése *melletti kiállása* volt *beszédeiben.* Maga a 'kommunista', 'keleti' blokk összeomlása belső erodálódási folyamat eredménye. Idősebb Bush elnök kiállása beszédeiben manifesztálódott elsőként, s e beszédek a tanúságai annak, hogy hiátus- és válsághelyzetekben a kommunikáció milyen súlyú szerepet játszhat a nemzetközi kapcsolatokban. Már beiktatási beszédében is, ahol ideológiamentességet hirdetett és nem az amerikai értékek közvetítésének fontosságáról beszélt, a működő szabadság fontosságát hangsúlyozta, melyet a totalitarizmus túlhaladásával kötött egybe. Irak lerohanása előtt egy hónappal a „*Towards a New World Order*” („*Egy új világregend felé*”) című beszédében olyan új világ születéséről beszélt, ahol a jogállamiság kiszorítja a dzsungel uralmát. Az európai rendszerváltó folyamatok mellett valódi kiállítás manufesztumai a Mainzban és Budapesten elhangzott beszédei voltak. Magyarország esetében ez gazdasági kapcsolatok mélyítésével volt egybekötött, az újraegyesített Németországot pedig Amerika partnereként szerette volna látni a vezetésben. Beszédei után kemény hatalmi eszközöket nélkülöző nemzetközi folyamatok központi szereplőjének tűnhetett az amerikai adminisztráció, valójában

⁴¹ E fellépések – a kongresszus jelentős mértékű republikánus többsége mellett – a nemzetközi jog és a szerződések növekvő figyelmen kívül hagyásával párosult. (Nagyon összetett reakciókat váltott ki a nemzetközi felhatalmazás nélküli, a kiterjesztett biztonság jegyében indított katonai beavatkozás *a boszniai és a koszovói háborúba is.* A NATO korlátaira is nyilvánvaló fényt derített a beavatkozás, ugyanakkor mai európai szemmel kikerülhetetlen emberi jogi, humanitárius kiállást jelentett. A konzervatív ideológia e fellépések miatt is komolyan támadta a Clinton-kormányzatot, nem tekintvén nemzeti ügynek a fellépéseket.)

⁴² *Towards a New World Order*” („*Egy új világregend felé*”) című beszéde 1990. szeptember 11-én, a kongresszus két háza előtt hangzott el.

az unilaterális helyzetben lévő hatalom elnöke az adott történelmi pillanatban – *annus mirabilis* – nagyon nem jelentéktelen szerepben ***puha hatalmi eszközzel, kommunikációval már működő folyamatok mellé állt, s ezzel elodázott esetleges katonai konfliktusokat is.***

3.4. Egységes prioritások a sokféleségben

Voltak félreérthetetlenül kirajzolódó közös pontok a váltakozó adminisztrációk külpolitikáiban. Ezek a jellemzők vagy prioritások a ***nemzetbiztonsági államlét,*** valamint a kötelező érvénnyel ***négyévente*** elkészült ***nemzetbiztonsági stratégia kivételével*** valamennyi vizsgált kormányzat esetében ***automatikusan puha hatalmi eszközöket involváltak.***

*A *nemzetközi környezet megváltozott kihívásainak* megfelelően minden 'unipoláris pillanat/fordulat' beteljesülése mellett és ellenére az Amerikai Egyesült Államok a kétpólusú világrendszer felbomlása után ***nemzetbiztonsági állam,*** amelynek ***alapja*** a világban domináns súlyú ***kemény hatalmi katonai erőforrás:*** a világon ***bárhol bevethető modern hadsereg.***

*Valamennyi adminisztráció négyévente kötelező jelleggel jelent be új ***nemzetbiztonsági stratégiát.*** A stratégia rendszeres elkészítését még a Reagan- adminisztráció időszakában a Védelmi Minisztérium átszervezését megkövetelő 1986-os Goldwater – Nichols-törvény írta elő, amely elkötelezte az Egyesült Államokat a békefenntartási és békekikényszerítési missziók mellett, lehetőleg multilaterális keretben. A poszthidegháborús nemzetközi környezetben a vizsgált időszak valamennyi nemzetbiztonsági stratégiája elsősorban ***a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek elterjedését, valamint a szinergiájukat*** azonosítja a ***legalapvetőbb veszélyforrásként.***

*E nemzetbiztonsági állam kormányai ***adminisztrációkon átívelően és ideológiai irányultságtól függetlenül*** az Amerikai Egyesült Államok evidensként kezelt ***kivételességét tartják szem előtt, s ebből fakadó felelősségtudattal*** rendelkeznek.

*Valamennyi adminisztráció ***igyekezett (volna) könnyű lábnyomot hagyni fegyveres beavatkozásai során, a Közel-Keleten is.*** George H. W. Bushnak sikerült könnyű lábnyomot hagynia, a Clinton-adminisztráció az „off-shore balancing” politikai gyakorlatot igyekezett (volna) folytatni. A George W. Bush-adminisztráció időszakában, 2001-ben, az Afganisztán ellen október 7-én megindított „Tartós Szabadság” ’hadműveleti háború’ Washington és szövetségesei szándékai és kinyilvánítása szerint az év decemberében befejeződött. Irak ellen pedig a 2003. március 2-án megindított támadással kezdődő ’villámháborút’ George W. Bush május 1-én befejezettnek nyilvánította egy „Mission Accomplished” feliratú poszter előtt az USS Abraham Lincoln fedélzetén. Csak a „globális Balkán” (Brzezinski) bonyolultabb, eltérőbb és mélyebb gyökérzetű politikai-társadalmi-kulturális-történelmi képződmény volt a tartottnál.

****Valamennyi adminisztráció prioritásnak tekintette nem csak az 1990-es években,*** a későbbiekben, geopolitikai vetélytárrsá válásuk után is egy ideig, hogy ***Oroszország beépüljön a nemzetközi rendbe (bevonzza nemzetközi rendjébe).*** A hidegháború utáni amerikai elnökök

Európa lehetséges részeként gondolkodtak róla, s céljuk volt, hogy a szovjet hatalmi utódállam **ne az oroszok elleni győzelemként, hanem a kommunizmus, mint ideológia bukásaként** élje meg a Szovjetunió összeomlását, a rendszerváltást. Annak, hogy az ifj. Bush-adminisztráció röviddel a hivatalba lépése után felmondta a Szovjetunióval még az 1970-es években kötött rakétaelhárító rakétarendszerekről kötött megállapodást, az ABM – szerződést, a dolgozat álláspontja szerint elsősorban még nem hatalmpolitikai szempontjai voltak, hanem valóban egy olyan nemzeti rakétavédelmi rendszer kiépítése volt a cél, amely kinetikus energiával a kevesebb tömegpusztító, elsősorban nukleáris fegyverrel rendelkező országok ellen „biztos” védelmet nyújtana az USA-nak. Az első Obama – adminisztráció időszakában a diplomáciai kapcsolat új puha hatalmi hangsúlyának manifesztuma, hogy Medvegyev és Obama elnökök aláírták a START III nukleáris leszerelést segítő megállapodást. 2012-ben a viszony azonban súlyosan megromlott.

*Valamennyi adminisztráció célja volt/a lehetőségek szerinti célja lett volna **az izraeli – palesztin konfliktus békés, puha hatalmi eszközöket mozgató megoldása.**

*Valamennyi felsővezetés ambicionálta **a békekoordinátori szerepet, rendszerint puha hatalmi eszköz, diplomáciai tárgyalások, egyeztetések mozgósításával, alkalmazásával.**

3.5. Sokféleség az egységben: az elnöki ciklusok

3.5.1. George H. W. Bush

George H. W. Bush, a kétpólusú világrendszer váltó amerikai elnök még elnökválasztása előtt leszögezte, hogy nem a víziók embere. Folytatta a korábbi erőegyensúlyi politika hagyományát, elnöksége alatt a Bush – adminisztráció vezető tisztségeit „klasszikus” realpolitikuskok töltötték be: külügyminisztere James Baker, legközelebbi elnöki tanácsadója Brent Scowcroft biztonságpolitikai szakértő, védelmi minisztere Dick Cheney volt, aki csak az 1990-es évek végén került közel a neokonzervatívokhoz, az idősebb Bush – adminisztráció védelmi minisztereként még a Weinberger-Powell doktrína híve volt, amely számos feltételhez kötötte az amerikai fegyveres erők alkalmazását. Idősebb Bush elnök maga is erősen hajlott a realista/pragmatikus megközelítés felé. Brent Scowcrofttal, politikai tanácsadójával közösen írt és 1998 végén megjelent emlékirataiban ír arról, hogy külföldi vezetőkkel történő érintkezései során igyekezett elkerülni az illető ország belpolitikai viszonyainak taglalását s az amerikai értékek univerzális érvényességének sejtetését (Bush – Scowcroft 1998). Sőt, már 1989. január 20-án elmondott **beiktatási beszédében a működő szabadság fontosságáról beszélt – amelynek lehetőségét a totalitarizmus túlhaladásával kötött egybe –, s nem az amerikai értékek közvetítésének fontosságáról. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy annak az eszmerendszernek, amelyben az amerikai értékrendszer részben gyökerezik – az európai felvilágosodás kori individualizmusnak – a szabadság és függetlenség az alapeleme.** (Bővebben: Pál 2018 a, pp. 1-6) Eredeti szavakkal: *'békés, virágzó időben élünk, de még jobbra tehetjük. Mert*

új szellő fúj, és a szabadság által felfrissített világ újjászületni látszik. Az emberi szívekben, ha ez még nem is realitás, a totalitarizmus túlhaladott [...]Ez az az idő, amikor a jövő ígérete, képe ajtónak tűnik, amin keresztül a holnapnak nevezett szobába lehet lépni. Az elnök sem nem herceg, sem nem pápa, és nem keresem a kulcsot az emberek lelkéhez. Valójában nagyobb toleranciára és könnyedségre vágyom egymás attitűdje és életmódja iránt. (Bush 1989 IA)

Mindez nem jelenti azt, hogy a globális hegemonia igénye lekerült volna a hivatalos amerikai napirendről. A Pentagon 1992-es védelmi akciótervének az Egyesült Államok globális hegemoniájára vonatkozó kiszivárogtatott terve a Pax Americana elképzeléseit táplálta.

3.5.1.1. A bush-i új világregnd koncepció elmélete és gyakorlata

George H. W. Bush nem tartotta magát a víziók emberének, mégis nevéhez kapcsolódik a nemzetközi kapcsolatok (20. századi) történetében **a harmadik „új világregnd”** elképzelés, amely **idea puha hatalmi irányultságú külpolitikai stratégia, irányelv indikátora lehet(ett volna)**. Alig egy hónappal később, mint hogy Irak lerohanta Kuvaitot, *1990. szeptember 11-én* a kongresszus két háza előtt mondott **„Towards a New World Order”** (**‘Egy új világregnd felé’**) című beszédében – ahol az öbölháborúról beszélt – több téma mellett kiemelte, hogy a Perzsa-öbölben zajló háború lehetőséget teremt egy új világregnd kialakulásához. A beszéd kísérletet jelentett az amerikai külpolitikai hagyományok idealista (wilsoni elképzelések) és realista (roosevelti pragmatikus vagy realista idealizmus) mozzanatainak összeegyeztetésére. „Woodrow Wilson az első világháború után egy új világregnd megteremtésére törekedett, csak hogy rá kelljen jönnie, hogy sem a világ, sem az amerikai szenátus nem kész még az idealizmusára. Franklin D. Rooseveltt a második világháború idején tervezett egy új világregndet, olyat, ami nagyobb stabilitást és békét biztosít egy nagyhatalmi együttműködésen alapuló nemzetközi testület (az ENSZ) létrehozása érdekében. 1990-91-ben, a Perzsa-öböl válsága időszakában az idősebb Bush-adminisztráció gondolta újra az elvont koncepciót összhangban azzal az erőfeszítéssel, hogy felszámolja Kuvait invázióját.” (Miller-Yetiv 2001, p. 56)

Az 1990. évi Bush-elvek szerint *az erőszak helyett a törvénynek kell érvényesülnie a nemzetközi kapcsolatokban, a Szovjetuniót integrálni kell a nemzetközi közösségbe és a nemzetközi kapcsolatoknak nélkülöznie kell az ideológiát.* Eredeti szónoki szavakkal: *„Generációk százai keresték ezt a nehezen kitapintható utat a békéig, miközben ezer háború dúlt ezen emberi erőfeszítések során. Ma egy új világ küzd a születésért, egy egészen más világ, mint amit mi ismerünk. Egy olyan világ, ahol a jogállamiság kiszorítja a dzsungel uralmát. Egy olyan világ, ahol a nemzetek elismerik a szabadság és az igazságosság közös felelősségét. Egy olyan világ, ahol az erős tiszteletben tartja a gyengék jogait. Ezt a jövőképet osztottam meg Gorbacsov elnökkel Helsinkiben. Ő és más vezetők Európából, az Öbölből és a világ minden tájáról megértik, hogy az, hogy miként kezeljük ezt a válságot ma, a következő generációk számára is formálhatja a jövőt.”* (Bush 1990)

Az elképzelést azonban még a republikánusok sem támogatták egységesen, Kissinger egyenesen a kelet – nyugati allokáció hosszabbítását tanácsolta a szovjet megállapodásokért cserében. Egyetlen külső szereplő sem gondolta a történelmi tapasztalatok szerint ugyanis, hogy a szovjet blokk államaiban annyira mély a belső politikai-gazdasági-társadalmi korrózió, hogy a rendszer belülről összeomlik. (Így tulajdonképpen a diplomata és történész George F. Kennan 1940-es évek végi víziója és terve valósult meg, miszerint a kommunista rend belülről fog összeomlani, s Amerikának is arra kell fókuszálnia, hogy ez így történjen.)

A sors fekete humora, hogy a globális számítás szerinti harmadik új világrend vízió ere-
dendően nem George H. W. Bush elnökhöz, hanem **Mihail Gorbacsov** nevéhez köthető, aki
őszintén hitt a szocializmus megreformálhatóságában. Történelmi jelentőségű, **1988. decem-
ber 7-én az ENSZ Közgyűlése** előtt elhangzott felszólalásában nem pusztán a két nagyhata-
lom együttműködését fejlesztő, konkrét, praktikus lépéseket vázolta (többek között a Vörös
Hadsereg létszámának csökkentéséről, nem jelentős mértékben), hanem körvonalazott egy
'eszményi' hidegháború utáni, két pólus nélküli világot is. Ennek leglényegesebb elemei **az
ideológiamentes nemzetközi kapcsolatok, az egységes világgazdaság és széles körű nem-
zetközi együttműködés a biztonsági kérdésektől a környezetvédelemig** (Gorbachev 1988).
Ugyanebben az évben Gorbacsov bejelentette a Szovjetunó eltávolodását a brezsnyevi korlá-
tozott szuverenitás doktrínától, hogy a keleti blokk országaiban szabadon dönthessenek belső
ügyeikről (Szinatra – doktrína)

1989. július 6-án **'egy közös Európa ház'** („*common European home*”) **szükségességéről**
beszélt a strasbourgi Európa Tanács előtt: „A társadalmi és politikai rend néhány országban
megváltozott a múltban, s ez megváltoztathatja a jövőt is, de ez teljes egészében az egyes né-
pek döntése. Bármely beavatkozás a belügyekbe vagy bármely kísérlet a másik ország, barát,
szövetséges szuverenitásának korlátozására, váljon elfogadhatatlanná.” (Gorbachev 1989)

Valószínűleg az **'Egy Új Világrend Felé'** Bush-beszéd egy síkon **homage-nak**, de legalábbis
reakciónak is tekinthető Gorbacsov megnyilatkozásaira, csak Bush ugyan rendkívül hatásos
szónoki szavakkal, de a pragmatizmus felől közelítette meg az elveket.

A bushi (és gorbacsovi) „**új világrend**” **egy összetevője egy rövid időre** - a kongresszusi el-
zárkózás ellenére - mégis realitássá vált. **A smart külpolitikai stratégia elméleti bevezetése és
kidolgozása előtt több mint egy évtizeddel**, 1990. augusztus 1. után, az Öböl-háború jegyében
olyan **széles körű együttműködés és nagyhatalmi kooperáció** teremődött meg, mint sem előt-
te, sem utána, nem kis mértékben a Bush-adminisztráció külügyminisztere, James Baker komoly
erőfeszítései nyomán. Végül 34 ország vett részt a kooperációban az USA mellett, köztük 5
arab állam. **A cél és az összetartó erő azonban kényszer alkalmazása volt:** Szaddam Husszejn
rezsimjének elszigetelése és szoros ellenőrzés alatt tartása. **A tisztán puha diplomáciai erő-
feszítések eredményét itt** az jelentette amerikai részről, hogy **sikerült elkerülni: a konfliktus
arab – izraeli háborúvá váljon.** (Ezzel elkerülték, hogy Szaddam Husszejn az arab érdekek és

értékek védelmezőjeként lépjen fel a nyugati hódítók ellen.) Hasonló nemzetközi kooperáció nem ismétlődött meg. (A későbbiekben nem csak az iraki (és afganisztáni) kérdés, a Közel-Kelet másik viharsarka, **az izraeli-palesztin konfliktus** megoldása kapcsán is próbálkozott szinte **valamennyi amerikai elnök kooperációra és együttműködésre – ott valamilyen win-win megállapodás tető alá hozására –, de a kezdeményezések fennakadtak az érintetteken.)**

Az Öböl-háborút követően (is) egy regionális erőegyensúlyi politika érvényesült az amerikai vezetés részéről a térségben. Ez az amerikai külpolitikában a klasszikus reálpolitikai iskola győzelmét is jelentette. Az úgynevezett kettős feltartóztatás jegyében Irán és Irak egymást 'egyensúlyozta' a térségben. Az amerikai vezetés ellenállt az iraki rezsimváltoztatást követelő hangoknak, nem támogatta a Szaddám Huszein uralmát megdőnteni szándékozó kurdokat és síitákat.

3.5.1.2. USA és Európa

A; Annus mirabilis: A Szovjetunió és a közép-kelet-európai rezsimek összeomlása

George H. W. Bush elnökségének első éve, 1989, a rendszerváltó annus mirabilis, a közép – kelet – európai kommunista rezsimek összeomlásának éve. Washington politikusainak, biztonságpolitikusainak többsége úgy látta, hogy az Amerikai Egyesült Államok számára legkedvezőbb, ha Michail Gorbacsov marad a meggyengült, s ennek következtében rugalmas partnerként működő Szovjetunió élén. Ezt támasztja alá az 1898. március 14-én kibocsátott Nemzetbiztonsági Szemle */National Security Review (NSR-3)/* is, mely szerint az Amerikai Egyesült Államok célja a „status quo plus” megőrző stratégia a Szovjetunió vonatkozásában: az USA érdeke a peresztrojka támogatása, a szovjet reformok intézményesítésének elősegítése. (Az orosz gazdaság az 1990-es években az amerikai egytizedét is alig érte el, a népesség a felére esett vissza (Magyarics 2014a p. 1). Amerika nem is érzékelte – a történelmi tapasztalat szerint valóban rejtve maradt – politikai, gazdasági és társadalmi korrózió mélységét, mértékét a keleti blokkban. Továbbá több befolyásos szakértő – köztük az 1970-es évektől kormányon kívüli tanácsadó testületként működő trilaterális bizottság tagjai (pl. Kissinger) – teljesen egyetértettek a nyugat – európai vezető politikusok szinte egybehangzó véleményével, miszerint a szovjet katonai jelenlét a közép – kelet – európai stabilitás egyik fontos eleme (az európai hatalmak részéről a német erősödés, befolyás növekedésének ellensúlyozására).

George H. W. Bush egyik történelmi jelentősége **egy új világrend jelentőségének hangsúlyozása**, felvázolása volt (amely egyben **puha hatalmi stratégiát involváló kezdeményezés**). A másik **a Vaszfüggöny lebontása, a közös történelmi gyökerekkel rendelkező európai nyugat és kelet közös értékek szerinti egységesítése és az önrendelkezés bevezetése melletti kiállása volt**. (Az id. Bush-adminisztráció közel-keleti erőegyensúlyozó politikájáról nagyon megoszlanak a vélemények. Az elnök és adminisztrációja szándékai szerint a térség teljes instabilitását és a háború elkerülését célozta, tényszerűen azonban csak a háború későbbre tolását eredmé-

nyezte.) A kongresszus két háza előtt, **1989 nyarán** (május 12.) a Texasi A & M Egyetemen elhangzott beszédében **állt ki először** határozottan az **európai rendszerváltók mellett**. A rendszer **ekkorra Magyarországon és Lengyelországban kezdett leglátványosabban összeomlani**. Szabad kormányválasztások feltételei kezdtek kialakulni több párt között, megindítva a 'bársonyos forradalmakat'. Egy nemzetközi sajtótájékoztatón május 2-án hirdették ki Hegyeshalomnál a vasfüggöny lebontásának megkezdését. Több mint gesztus értékű volt, amikor idősebb **Bush elnök** a párizsi G7 csúcs előtt **Magyarországra is** ellátogatott két éjszakára és egy napra (július 11. és 13. között). Emlékezetes **Kossuth téri** beszéde során szakadó esőben széttépte a megírt beszédet és fejből beszélt meleg fogadtatás mellett **a reformok jegyében történő megbeszélések, további együttműködés fontosságáról**. Ezzel a történelemben először járt Magyarországon hivatalban lévő amerikai elnök. **Élt a hidegháború végének jól bevált puha hatalmi eszközével, csak ezúttal nem egy tömeget vonzó könnyűzenei együttes látogatott hozzánk, hanem egy tömegeket vonzó amerikai elnök lépett fel a Három kívánság című műsorban** (emellett edzett a Vasas pályán). Egy Nikolett nevű kislány szeretett volna találkozni vele, s az elnök kívánsága a magyar gyerekek számára a „szabadság, boldogság és hosszú élet” volt, amely a novemberben sugárzott adásban boldogság, szerencse és egészség fordításban hangzott el. **A Karl Marx Közgazdaságtudományi Egyetemen a közös értékek jegyében** beszélt **igazi poszthidegháborús puha hatalmi eszközökkel megvalósuló együttműködés fontosságáról** három területen: a **gazdaság, a környezetvédelem valamint a demokratikus és kulturális cserék** területén. Külön kiemelte a **technológia és tudományos együttműködés** fontosságát a **környezet-, gyógyszer- és nukleáris védelem szférájában**. A kelet és nyugat közötti közeledés jegyében egy **környezetvédelemi centrum** felállítását javasolta Mainzban hat héttel korábban, melynek **Budapest adhatna helyet**. Kormányzati és magán szakértők, valamint szervezetek együttműködésében **az ökológiai krízisek megoldására** keresnek a lehetőségeket az intézmény koordinálásával, hogy „a gazdasági fejlődés árát ne azon a vízen keresztül fizessük meg, amit megiszunk, s ne azon a levegőn keresztül, melyet belélegzünk.” (Bush 1989 Budapest) Látogatásának igazi, kézzel fogható jelentősége ugyanis gazdasági volt. Egy **vegyes vállalati és kooperációs szerződés** aláírása a **kereskedelmet és a működő tőke beáramlását** segítette elő. Látogatása után továbbá elnöki jogkörével élve Magyarországnak is megadta az időtartamhoz nem kötött, állandó érvényű legnagyobb kedvezményt. (Magyarország a fejlett ipari országoknál később, 1978-ban évenkénti hosszabbítási kötelezettséggel kapta meg a kedvezményt korábban.) A közgazdaságtudományi egyetemen elhangzott beszédét az egyetemen korábban tanító Nagy Imre és érzékelhető szellemiségének méltatása mellett a következő mondatokkal vezette fel: „Míg Magyarország újra megtalálja természetes szerepét Európában, a világ inspiráló erőként néz rá. Hazámban egy igen népszerű ismeretterjesztő könyv a »Budapest 1900« címet viseli. Dr. John Lukács szeretettel írja le az emlékezet Budapestjét, büszke tőzsdéjét, nagyszerű operáját, egy olyan időszakot, amikor Európa első elektromos metrója futott az Andrássy

út kedves boltjai alatt. Egy városét, amely vetekedett Párizssal pompában, Béccsel zenében, Londonnal az irodalmában – a tudás egy központjáról írt, amely felvilágosította (*enlightened*) a világot és olyan géniuszokat adott, mint Joseph Pulitzer vagy Bartók Béla. Ez a nagy (*great*) nemzet azonban – amely központi szerepet játszik minden tekintetben – négy évtizedre el volt választva Európától és a Nyugattól. És Magyarország ma újra nyit a nyugat felé” (Bush 1989 Budapest) ***A puha hatalmi jelenlét-bővítés mintapéldája is lehetne az a kapcsolatépítés, amelyet egynapos magyarországi tartózkodása során végigtárgyalt, felvetett.***

B; Annus mirabilis: Németország egyesítése és Európa jövője

Az annus mirabilis stratégiaileg és geopolitikailag eredendően legfontosabb kérdése, a német egyesítés, Németország jövőbeli sorsa a közép – kelet – európai események miatt kicsit halasztódott. A német kérdést ezzel együtt a 21. század egyik kulcskérdésének tekintették, nem utolsósorban a Nemzetbiztonsági Tanácsban dolgozó Condoleezza Rice és Philip Zelikov helyzetfelismerésének köszönhetően is.

Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai célját, Németország egyesítését, valamint az országnak szánt szerepét partnerként a vezetésben Bush elnök az 1989. ***május 31-én a mainzi Rheingoldhalléban*** elmondott „***A Europe Whole and Free***” („***Egy egységes és szabad Európa***”) című beszédében tette a világ számára félreérthetlenné a NATO és a Német Szövetségi Köztársaság megalakulása 40. évfordulójának évében.

A vezetésben partnerség célja 1989-ben a ***nyugat legalapvetőbb értékeinek – puha hatalmi forrásoknak – terjesztése és a szemben álló katonai szövetségek békés leszerelési politikája*** volt/lett volna.

„Emlékeznünk kell arra, hogy az a generáció, amely most Amerikában és Nyugat – Európában saját lábára áll, örököse a történelem bármely generációjánál nagyobb adománynak: a békének, a szabadságnak és a jólétnek [...] Valójában ez Európa második reneszánsza [...] A ***német*** nép géniusza felvirágzott ebben a békekorszakban, ***a technológia egyik vezetője*** és ***a Föld negyedik legnagyobb gazdasága*** lett. De ennél is fontosabb, hogy ***az emberi jogok, a demokrácia és a szabadság alapelveinek erőteljes előmozdításával inspirálta a világot. Az Egyesült Államok és a Szövetségi Köztársaság mindig is szilárd barátok és szövetségesek voltak, de ma egy további szerepet osztunk meg: partnerek vagyunk a vezetésben. Természetesen a vezetéshez tartozik egy állandó társ: a felelősség. A mi felelősségünk pedig az, hogy előre tekintsünk és megragadjuk a jövő ígérését [...Itt az idő. Legyen Európa teljes és szabad.]***” E cél megvalósításához a ***NATO kerete teremthetett lehetőséget*** az elnök szerint. Az a „NATO – szövetség, amely nem kevesebbet tett, mint lehetőséget biztosított Nyugat – Európa számára a megbékélés és a helyreállítás korszakának megkezdésére. Gyógyírt jelentett az évszázados versengésekre.” (Bush EWF 1989) A ***rövid távú eszközök*** pedig ***egyezmények*** lehettek ***a két katonai tömb***, a NATO és a Varsói Szerződés között ***kölcsönös leszerelési akciók***, a bevont

fegyverek megsemmisítése, valamint a külföldön állomásozó katonák számának csökkentése révén: amerikai részről az Atlanti-óceántól az Uralig terjedő területen, a Vörös Hadsereg részéről a Kelet-Európában állomásozó alakulatok katonáinak felére csökkentése révén.”

Az események azonban megelőzték a célokat. A „német kérdés” megoldásának egyik kulcsa augusztus 19-én a Páneurópai Piknik lett, amikor is a Sopronpuszta térségébe meghirdetett békés demonstráció alkalmával a budapesti NDK turisták menekülttáborának érvényes útlevél nélküli tízezernyi lakója áttört a rozoga határkapun. A szolgálatban lévő fegyveres határőrökön a szolgálati szabályzaton felülkerekedett az emberiség. /A német és magyar nyelvű toborzó plakátokon a következő felirat volt olvasható a Sopron közelében álló vasfüggöny helyén: „Picknick in Sopron am Ort des Eisernen Vorhang” (‘Piknik Sopronban a vasfüggöny helyén’)/. Magyarország az év végén bejelentette, hogy érvényes útlevéllel rendelkező NDK turisták bármilyen irányba átléphetik a határt. Az ekkorra a birodalmi túlterjeszkedés jeleit mutató Szovjetunió a történeteket magyar és német belügynek tekintette. A berlini fal elvesztette értelmét.

A Bush-adminisztráció puha hatalmi kooperáció révén megvalósítandó stratégiai célja volt, hogy Németország partnere legyen a vezetésben. A NATO és az Európai Közösségek célja viszont az volt, hogy Németországot feloldják Európában, s így biztonsági, gazdasági és politikai területen is szemmel tarthassák. (Anekdotalaként szokták emlegetni, s Lord Ismaynek tulajdonítják a NATO eredeti missziójának frappáns megfogalmazásaként, hogy a NATO célja Amerikát bent tartani (Európában), a Szovjetuniót kint tartani (Európából) és a németeket lent tartani. A szemlélet továbbélését támasztja alá, hogy a II. világháború után német katonák először az 1994-es lengyelországi Partnerség a Békéért hadgyakorlaton vettek részt nem NATO – tagország területén, s az első éles bevetésükre a ’90-es évek közepén került sor a Balkánon.) Az Európai Közösségek vezető hatalmai pedig Németország erősödésének veszélye miatt kifejezetten a Szovjetunió biztosította kelet – nyugati megosztottság fenntartását preferálták az annus mirabilis éve, 1989 elején. (Francia részről a hatalmi versengés évszázadokra nyúlik vissza, a diplomáciatörténetből többeknek, köztük legtöbben Richelieu bíborosnak tulajdonítják a mondást, miszerint annyira szeretem a németeket, hogy minél többet szeretnék belőlük. Európai vezető szerepük fenntartásában nem kis része volt a német egységesülést folytonosan, hosszú ideig igen sikeres megakadályozó törekvéseiknek.)

1989. november 28-án a Bundestagban az akkortól az egységesülés kancellárjaként emlegetett Helmut Kohl arról beszélt, hogy az „egység és szabadság” felé vezető út áll a németek előtt. 10 pontos javaslatot tett az „összes német” önrendelkezéséről. A NATO – tagság kérdése azonban a Szövetségi Köztársaságon belül is vita tárgya volt. /Amennyiben Németország semleges maradt volna, azzal a két szembenálló katonai szervezet jelentősége csökkenhetett volna, s az EBESZ átvehette volna a szerepüket. (Először Hans – Dietrich Genscher álláspontja ez volt). Washington érve szerint, amennyiben Németország semleges marad, biztonsága érdekében elsőrendű célja az lenne, hogy nukleáris hatalommá váljon, s ez csökkentené mind

az Európai Közösségek, mind a Szovjetunió jelentőségét. Bonn attól tartott, egy semleges Németország ellenében felerősödhet a brit – francia biztonsági együttműködés, amely lényegében az 1947-ben kötött kölcsönös biztonsági és egyéb segítségnyújtási dunkerque-i szerződések célja is volt./

1989. decemberben George H. W. Bush megüzente Kohl kancellárnak, az Amerikai Egyesült Államok akkor egyezik bele az egyesítésbe, ha Németország NATO-tag marad.

Mihail Gorbacsov 1990. május végi washingtoni látogatásán jelentette be, hogy Németországnak joga van a sorsáról magának dönteni. A háttérben a német csekkfüzet-diplomácia érte el a gyors és hatásos eredményt a be nem avatkozás politikájára, valamint az önrendelkezés biztosítása jegyében tartott két- és többoldalú tárgyalások mögött. Az alku tárgya a két részről eredetileg 3 és 48 milliárd márka folyósított kölcsön volt, a megegyezés összege végül 15 milliárd márka lett. Mind az Oroszországnak nyújtandó kölcsön, mind a két Németország-rész egyesítése olyan súlyos terheket rótt Németországra, hogy nem is volt képes az Amerikai Egyesült Államok partnerévé válni a vezetésben George Helbert Walker Bush nagy csalódására. A veszélypercepció fokozatos változásával a transzatlanti szemlélet is kritikusabbá vált, ahogy Európa nyugati részén általában. Németországban folyamatosan, egy évtized alatt.

3.5.2. Bill Clinton

3.5.2.1. Az amerikai értékek közvetlen/nyílt exportálása: a Clinton-adminisztráció demokrácia- és szabadpiac terjesztési stratégiája

Bill Clinton intuitív módon magáénak érezte Joseph Nye észrevételeit a hidegháború utáni korszak megváltozott kontextusáról, valamint a globalizáció és az interdependencia jelentette kihívásokat illetően. Külpolitikai tapasztalatok hiánya ellenére – vagy épp azért – azt vallotta, hogy a kül- és belpolitika határai elmosódnak. Azon unaliterális gondolkodás és wilsoni hit alapján, hogy a demokrácia és a liberalizmus előmozdítása stabilabb és békés nemzetközi rendet eredményez, az amerikai értékek promótálását, ’közvetítését’, előmozdítását szilárdan az amerikai külpolitika középpontjába helyezte. Vagyis *kül- és biztonságpolitikai stratégiai* elképzeléseit egy tisztán wilsoniánus elv: *a demokrácia elterjesztése köré építette, nem mindig* pusztán a wilsoni *puha hatalmi eszközökkel*.

Az *amerikai küldetésstudat* (*American Mission Statement*) nagyon nem állt távol Clinton és adminisztrációja gondolatvilágától. Az adminisztráció második külügyminisztere, Madeleine K. Albright szavaival az Egyesült Államok „nélkülözhetetlen nemzet” („*indispensable nation*”), míg Bill Clinton alelnöke, a 2000. év demokrata elnökjelöltje (aki vezető környezetvédekként 2007-ben kapott megosztott Nobel – békedíjat), Al Gore szerint az Egyesült Államok a világ „természetes vezetője”.

Az *adminisztráció hitvallását* legátfogóbban **Anthony Lake** nemzetbiztonsági tanácsadó vázolta fel 1993. szeptember 21-én a Johns Hopkins Egyetemen tartott „*From Containment to Enlargement*” („*Feltartóztatástól a bővítésig*”) című beszédében. Az *Egyesült*

Államok alapkoncepciója a hitvallás szerint a demokráciák és a piacgazdaságok erősítése, bővítése – szoros összefüggésben a geoökonómiai szemlélettel – puha hatalmi eszközökkel (kooperációval, humanitárius agendával), ahol ez lehetséges, kemény eszközökkel (katonai fellépés), ahol szükséges. A demokrácia kiterjesztésének négy módját különítette el az adott terület demokratikus és piacgazdasági fejlettségi szintje szerint. Ez a négy mód a jelentősebb piacgazdaságokra alapuló demokráciák erősítése („*A nagy piaci demokráciák közösségének erősítése*”); új demokráciák, piacgazdaságok létrehozása („*Új demokráciák és piacgazdaságok elősegítése*”); a demokráciákkal ellenséges államok agressziójának megfékezése („*The Backlash States*”) valamint a humanitárius válság követése, s humanitárius válság esetén a demokrácia és a piacgazdaság kiépítésével javítani a helyzeten („*Humanitárius agenda*”). Beszédét a következő mondatokkal zárta:”1953. januári beszédében Henry Truman megígérte a kommunizmus összeomlását. »Mély és **kitartó a hitem a szabad emberek/szabad világ** („*free men*”) **sorsszerűségében**« – mondta. »Türelemmel és bátorsággal egy nap új korszakba lépünk.« Most itt a korszak. Páratlan lehetőség pillanata ez. Áldás van rajtunk, hogy a világ leghatalmasabb és legelismertebb nemzetében élünk, amikor **az egész világ minden eddigénél jobban magáévá teszi eszméinket**. Hagyhatjuk, hogy ez a pillanat elmúljon. Vagy **mozgósíthatjuk nemzetünket a demokrácia, a piacok bővítése és a jövőnk érdekében**. Bízom benne, hogy a legjobb utat választjuk” (Lake 1993).

Párhuzamosan a hitvallás szellemiségével az 1995. februárban közzétett (*National Security Strategy of Engagement and Enlargement* („*Elköteleződés, Kapcsolódás és Bővítés Nemzetbiztonsági Stratégiája*”) egyik legfontosabb eleme a **demokrácia terjesztése volt amerikai vezetéssel – ugyanazon puha vagy kemény eszközök használatával, amit a hitvallás is involvál**. Elkötelezte az Egyesült Államokat a **békefenntartási és békekikényszerítési missziók mellett, lehetőleg multilaterális keretben**. Elkötelezte magát egyben a természet védelme, a fenntartható fejlődés elősegítése, valamint az amerikai versenyképesség és a külföldi piacokhoz való hozzájutás fokozása mellett.

3.5.2.2. Geoökonómiai szemlélet és puha hatalmi eszközei

Különösen az első kormányzat stratégiai elképzeléseikhez kötődő **geoökonómiai szemlélet egyértelműen a globális puha erőképesség jegyében rajzolódott ki minden olyan külgazdasági együttműködés esetében, amelyek megvalósításának, eszközrendszerének nem voltak részei a washingtoni konszenzus követelményrendszerének és egyéb normáknak a kikényszerítései. Szándékaik szerint lehetőséget teremtettek a gazdasági és társadalmi vágyott minta követésére kétoldalú és multipolirális puha hatalmi gazdaságdiplomáciai eszközökkel: külgazdasági kapcsolatokkal, szövetségekkel, intézményesedéssel.**

Bill Clinton kezdeti politikai – és egyben választási győzelmi – stratégiájának első számú területe belpolitikai szegmens, a gazdaság volt. /Többek szerint hozzájárult a külpolitikailag sokkal felkészültebb id. Bush kormányzatának vereségéhez, ahogy első választási kampánya

sikeréhez is, hogy – a republikánusoktól megszokottan – adócsökkentést ígért -, „read my lips: no new taxes” (’olvassátok le a számról: nem lesznek új adók’) – 1988. augusztus 18-i választási beszédében, de rögtön megválasztása után megszegte azt./

Bill Clinton sokat idézett **„It’s economy, stupid”** („A gazdaság az, ostoba”) szlogenje 1992-es választási kampányfőnöke, James Carville nevéhez köthető.⁴³

Az elhíresült szlogent az új politika a külkapcsolatokra is alkalmazni **kívánta kezdetben, a geopolitikai megközelítést felváltani geoökonómiaira, az egész világra kiterjedő liberális gazdasági szisztéma létrehozásának igényével.** Alapnézetük az volt még a fukuyamai ’történelem vége’ közhangulat hatása alatt, hogy a globalizációval az Egyesült Államokat a világ bármely szegletének eseménye valamilyen módon érinti. Így jobb olyan rendszereket kidolgozni, amelyek révén Washington ráhatása – és kontrollja - érvényesül ezekre a folyamatokra.

Clinton törvénybe iktatta az észak – amerikai szabadkereskedelmi megállapodást⁴⁴ (NAFTA 1993), és katalizátora volt annak, hogy 1995-ben a GATT helyett megalakult a Világkereskedelmi Szervezet, a kereskedelmi liberalizáció globális intézményesített megjelenési formája. (Az átalakult szervezetben hatékonyan kívánták ellenőrizni a tagok gazdasági tevékenységét és fel kívántak lépni a szabad kereskedelmet torzító olyan intézkedések ellen, mint például a dömpingárúk termelése és eladása.)

A geoökonómiai szemlélet diadalára az érték- és elvalapú politikai kapcsolatrendszer-építés felett (legalább is felületi szinten) a legjobban példa **az Amerikai Egyesült Államok és Kína közötti külgazdasági kapcsolatok alakulása.** A választási kampányban az idősebb Bush-kormányzat ellenében – a mellett, hogy nem avatkozott be humanitárius alapon a balkáni háborúba – a Clinton-stáb legfőbb érve az volt, hogy a Bush-kormányzat „kényeztette a pekingi mérszárosokat”. Hatalomban a Clinton – adminisztráció 1993. május 23-án egy évre megadta Kínának a „legnagyobb kedvezményes elbánás” (*most-favoured nations*) elvét azzal a kitételrel, hogy annak meghosszabbítása az emberi jogok alakulásán múlik. (A legnagyobb kedvezményes elbánás elvét eredetileg csak azon országok kaphatták meg, ahol az emberi jogok már érvényesültek.) 1994-ben azonban már újabb egy évre megkapta a legnagyobb kedvezmény elvét, s ekkor már szó sem esett az emberi jogok monitorozásáról, mint a kedvezmény megadásának feltételéről. (Magyarics 2014a p. 12). Az 1995-ben megalakult Világkereskedelmi Szervezetbe Kína 2001-ben lép(het)ett be. Clinton ekkori nyilatkozata szerint hitt a gazdaság, a szabad kereskedelem demokrácia exportot invokáló puha hatalmi lehetőségeiben: „Minél jobban liberalizálja Kína gazdaságát, annál teljesebben szabadítja felnépe lehetőségeit, kezdeményezésüket, figyelmere méltó vállalkozói szellemüket” (idézi: Davis 2018; NYT 2000)

⁴³ Carville mondatának első számú célközönsége eredetileg a belső Clinton – kampánystáb volt, s három üzenet között volt az egyik. A másik két üzenet: „Változás vs. more of the same” valamint „Ne felejtset el az egészségügyet” („Do not forget health care”). Clinton kampánya sikeresen használta az Egyesült Államokban akkor uralkodó recessziót a kampány egyik eszközeként George Helbert Walker Bush leváltására.

⁴⁴ A megállapodáson az előző elnök, idősebb Bush aláírása is szerepelt, a tárgyalások az ő elnöksége ideje alatt kezdődtek.

3.5.2.3. Külpolitikai akciók a kollektív védelem, kiterjedt biztonság és a multilaterális békeépítés jegyében, valamint az unilaterális hatalom békekoordinátori kísérletei

A; A Clinton-doktrína

A *Clinton-doktrína* összefoglalásának az elnök 1999-ben, San Franciscoban elhangzott beszédét tartják. E szerint: **„Első kihívásunk egy békésebb 21. századi világ építése. Ennek érdekében olyan szövetségeket újítunk meg, amelyek kiterjesztik a háborúval nem sújtott térségek területét.** Azon dolgozunk, hogy megállítsuk az életeket követelő és életünket veszélyeztető konfliktusokat [...] Fel kell tennünk a kérdést, hogy milyen következményekkel járhat a biztonságunkra, ha hagyjuk a konfliktusokat felgyülemelni és elterjedni. Ugyanakkor nem tudunk és nem is tehetünk meg mindent, nem tudunk ott lenni és nem is lehetünk ott mindenhol. **Ahol azonban az értékeink és érdekeink forognak kockán, és ahol változásokat tudunk elérni, ott felkészültnek kell lennünk arra, hogy ezt megtegyük.**” (Clinton 1999)

B; A transzatlanti biztonsági szervezet megújult szerepe

Az elnök szavaival összecseng második külügyminisztere, Madeleine Albright közvetlenül a NATO fennállásának 50. évfordulója előtti év végén, 1998. decemberben a NATO-csúcstalálkozón elhangzott beszéde (Albright 1998). A külügyminiszter összegezte *egy biztonsági állam biztonsági szövetségi rendszere biztonsága fokozása érdekében fontosnak tartott külpolitikai irányelveit és aktivitásait – köztük a békeépítés és a biztonság zónája kiterjesztésének puha hatalmi programjait a biztonság kiterjesztett védelméhez szükséges kemény hatalmi felkészültség mellett.* Ezek két területre összpontosultak.

1. A megváltozott biztonsági környezetben kijelölte a NATO kiterjedését (regionális szövetség) és a szövetségesek felé a megváltozott külső környezetben az elvárásait

Ezek szerint „a NATO nem törekszik globális horizontra, azokon a területeken képes működni, ahol jelenleg is, továbbá olyan területeken, amelyek a NATO-tagállamok érdekeit érintik. A teljes transzatlanti térség stabilitásáért, szabadságáért és a békéért küzdenek. Új tagokkal bővülten tovább erősíthetik az együttműködést európai demokráciákkal és olyan intézményekkel, mint az Európai Unió vagy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet. Nagyon fontos, hogy az európaiak fair részesedést vállaljanak, s rendelkezzenek saját védelmi identitással. Az Egyesült Államok ragaszkodik a „3D-elvéhez”, miszerint a NATO nem csökkenhet (*no diminution*), s nem lehetséges sem a diszkrimináció (*no discrimination*) sem a képességek megkettőzése (*no duplication*) (Albright 1998).

2. A kiterjesztett védelmi koncepció

A kollektív védelem továbbra is a NATO alapvető célja. Ugyanakkor „azok a fenyegetések, amelyekkel a NATO a 21. században szembenéz, számos forrásból származhat, a NATO közvetlen határain túli területekről is. Egy tömegpusztító fegyvert használó lator állam által elkövetett ballisztikus rakétatámadás ugyanolyan mértékben veszélyezteti határainkat, az V. cikk értelmében, mint a Varsói Szerződés egy tankja két évtizeddel ezelőtt [...] A rakétatechnológiák sebezhetővé tették határainkat jóval e határokon túli fenyegetésekkel szemben. A veszélyes és ragályos instabilitást legjobb az előtt megállítani, hogy elérnék a NATO határait. Ezért az általunk javasolt egyik kezdeményezés a ***Szövetség politikai és védelmi képességeinek megerősítése (elterjesztése) a tömegpusztító fegyverek által okozott fenyegetés elleni védekezésben.*** Ezért a NATO és partnerei ***vezető szerepet vállaltak a béke építésében*** Boszniában, valamint az erőszak kiújulásának megakadályozásában Koszovóban. A megújult konfliktusok csak még több szenvedést hozhatnak ártatlan emberek számára. Mindent meg kell tennünk ennek megakadályozásáért.” (Albright 1998)

E szellem jegyében a ***NATO elkötelezte magát a közel-keleti palesztin – izraeli konfliktus*** rendezése mellett is, egy ***'útiterv' felmutatása***, meghatározása révén. (A kezdeményezés azután csak kormányváltás után, ***2002-ben, nemzetközi nagyhatalmi összefogással*** határozott meg egy ***3 fázisú „Útitervet a békéért” (Road Map for Peace)***. Az Egyesült Államokat, az Európai Uniót, az ENSZ-t és Oroszországot összefogó ***„Kvartett”*** céljai hasonlóak voltak, de ez a nemzetközi összefogás sem tudott jelentős megegyezési eredményeket elérni.)

C; A kibővülő NATO a clintoni globális stratégiai elgondolás részeként

Az ***1999-es NATO-bővítés a „biztonság zónájának” kiterjesztését is célozta***, s a kosovoi, ugyanaz évi beavatkozással együtt erősítette Washington első számú partnerét és szövetségését, Európát, ahogy ***erősítette magát a Washington-Európa szövetséget is.*** Egy hosszú ideig elhúzódó háború Európa geopolitikailag, etnikailag és vallásilag érzékeny területén mindenképpen gyengítette volna az „Öreg Kontinentst”, és azt a képességét, hogy az USA partnere lehessen egy sor globális biztonsági kérdés megoldásában (pl. vízbiztonság, nemzetközi drogkereskedelem).

Még 1993. áprilisban Washingtonban a Holokauszt Múzeum átadásakor hívta fel az amerikai elnök figyelmét Lech Walesa lengyel és Václav Havel cseh elnök a térség biztonsági kockázataira. Nem tartották kizártnak, hogy Oroszország lépéseket tesz azért, hogy a kialakult biztonságpolitikai vákuumot kitöltse. (A félelem egy 1993. októberi puccskísérlet erejéig be is igazolódott.) A ***közép – európai államok „Nyugatba” integrálása biztonságpolitikai téren a NATO - tagságot jelentette***, amely lényegében illeszkedett ***Clinton globális stratégiai elgondolásához, a piacgazdaság és a demokrácia kiterjesztése igényéhez – részben puha***

hatalmi külpolitikai eszköztár mozgósításával. Clinton elnök 1994. január 10-i, a brüsszeli NATO-csúcs értekezleten történő bejelentésével elindították a Partnerség a Békéért (*Partnership for Peace*) programot, amellyel kezdetét vette a NATO fokozatos bővítése Közép – Kelet – Európában. (Magyarics 2014a, p. 5)

D; Külpolitikai akciók a gyakorlatban

Bill Clintont és adminisztrációját konzervatív realista kritikusai következetesen a Clinton-doktrínaként elhíresült stratégia miatt támadták, miszerint *doktriner módon alkalmazta a demokráciaterjesztést, s szerintük olyan helyeken avatkozott be kemény hatalmi eszközökkel, akár fegyveresen is, ahol az Egyesült Államoknak semmi érdeke nincs. A puha hatalom forrását jelentő alapértékek terjesztése ilyenkor nem vonzással, kooperációval, meggyőzéssel, hanem erőszak útján történik.* Azonban nem pusztán vélt vagy valós érdekhány lehetett (volna) a kritikusok támadásának oka, hanem esetenként a nemzetépítési akciók eredményei is. A legtöbbet – valójában nyugodtan állítható, hogy agyonidézett – példa a szomáliai intervenció, mely tragédiába, vérfürdőbe torkollott.

3.5.2.4. Kemény hatalmi fellépések a kiterjesztett biztonság, az emberi jogok, a demokrácia terjesztése védelmében

Joseph Nye szoros kapcsolatot teremtett Amerika puha hatalmának sikere és a multilaterális közöttek között: minél többet dolgozott az Egyesült Államok a partnereivel és szövetségeseivel, valamint a nemzetközi intézményeken keresztül, annál nagyobb támogatást és legitimitást szerzett. A két egymást követő Clinton-kormányzat kifejezett stratégiai célja volt *katonai műveletei multilaterális keretben* történő végrehajtása. (Természetesen ezek a fegyveres akciók nem bővítették az USA puha hatalmi eszköztárát semmilyen kiterjesztett értelemben, csak a műveletekhez biztosíthattak nagyobb legitimitást.) Az Egyesült Államok az ENSZ-en keresztül és azzal együttműködésben dolgozott a szomáliai és haiti humanitárius műveletekben, valamint NATO-szövetségeseivel a Balkánon. A Clinton-adminisztráció problémája ugyanakkor az lett, hogy a multilaterális törekvések a gyakorlatban bonyolultabbnak bizonyultak, mint elvileg, elméletben tűntek. Amint az Egyesült Államok műveleteket hajtott végre Haitin, Szomáliában és Boszniában,⁴⁵ egyre keserűbb vitákba keveredett az ENSZ-szel, a NATO-val

⁴⁵ Nagyon összetett reakciókat váltott ki az Egyesült Államok már említett, s a NATO korlátaira nyilvánvaló fényt derítő, ugyanakkor mai európai szemmel kikerülhetetlen emberi jogi, humanitárius kiállást jelentő katonai beavatkozás *a boszniai és a koszovói háborúba* az 1998-as NATO Albright-beszédben már idézett kiterjesztett biztonság jegyében. A kritikusok által „Madelaine – háború”-ként emlegetett fellépés valójában az USA legfőbb szövetségését, Európát erősítette. (Az első az 1995-ös daytoni megállapodással ért véget, miután a NATO keretei között az Egyesült Államok békefenntartó szerepet látott el.). Az 1999. évi, NATO égisze alatt zajló koszovói intervencióra azután került sor, miután a szerbek kivégeztek 45 albánt, köztük civileket egy Racak nevű faluban, valamint Milosevics azon tervének megakadályozása céljából, miszerint gyors megoldást az albánok tömeges kilakoltatása jelent az 1998-ban háborúba fordult krízisre. Koszovó önálló állammá vált. Mindemellett mindmáig vészesen instabil, s Szerbia mellett többek között az ENSZ sem ismeri el önálló államként.

és az európai szövetségesekkel. Tapasztalatai arra készítették a Clinton-adminisztrációt, hogy visszatérjen az általa „multilaterálisnak, amikor csak lehet, unilaterálisnak, amikor kell” politikához. Ez a **többoldalú elkötelezettség iránti ambivalencia a nemzetközi jog és szerződések növekvő figyelmen kívül hagyásával párosult a második ciklusban** a republikánusok által ellenőrzött kongresszusban is, amely párt többnyire, felületi szinten nagyon szkeptikus a puha hatalom megközelítéseivel szemben. Clinton második ciklusában az Egyesült Államok Kongresszusa megpróbálta visszafogni Clinton multilaterális tendenciáit, ahol csak lehetséges, azaz az érveléssel, hogy Amerika elidegeníthetetlen jogában áll, hogy a világ ügyeiben „egyedül menjen”, a nemzetközi intézmények ne korlátozzák.

A korábbi ENSZ-nagykövet, külügyminiszteri pozícióját 1997 és 2001 között betöltő közép – európai származású Madeleine Albright – mint az 1998-as NATO-beszédéből is kiejlik – jelentékeny mértékben befolyásolta **az amerikai külpolitikát a Balkánon és a Közel – Keleten**, s adott krízishelyzetekben **a kemény hatalmi eszközök bevetését tartotta a helyénvaló/egyedüli útnak**. Emlékirataiból is tudjuk, hogy egy alkalommal Colin Powelllel vitatkozva a katonai erő alkalmazásáról megkérdezte: „**Mi az érve a legjelentősebb katonai erő védelmében, ha nem használjuk azt?**” (Albright 2003, p. 182) Egy másik, elég szerencsétlen megjegyzése az Irak elleni szankciók ügyében leköszönése után öt évvel, 2006-ban nem segítette az USA-t népszerűbbé tenni: miszerint megérte a szankciós politika a humanitárius válság ellenére is.⁴⁶ (Albright-Woodward 2006)

1998. decemberben Clinton felhatalmazást adott a Desert Fox négynapos nagyszabású **bombázási kampányra iraki célpontok ellen**. Az akciót az előzte meg, hogy másfél hónappal korábban Clinton elnök aláírta az **iraki felszabadítási törvényt**. Az iraki demokratikus átalakulást célzó program létrehozására irányuló törvény szerint az Egyesült Államok politikája **az Irakon belüli demokratikus mozgalmak támogatása**. A nemzetépítés és demokráciaterjesztés **a Clinton-kormányzat hitvallása, de a döntő lökést a törvény megszületéséhez az amerikai kongresszusi diplomácia egyik megnyilvánulása jelentette**. A kongresszus megállapította: „Az Egyesült Államok politikájának támogatnia kell azokat az erőfeszítéseket, amelyek Szaddam Huszein által vezetett rezsim eltávolítására irányulnak, és elő kell mozdítania a rezsim helyébe lépő demokratikus kormány megjelenését.” A törvény Szaddam Huszein ’vonakodó kooperációjáról’ megállapította, hogy 1980 és 1998 között Irak a nemzetközi jog különböző és jelentős mértékű megsértését követte el, nem tett eleget az öbölháborút követően vállalt kötelezettségeinek, továbbá figyelmen kívül hagyta az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatait. (A kongresszusi diplomácia nyomását megelőzően 1998. januárban Donald Rumsfeld és Paul Wolfowitz,

⁴⁶ Az 1990-es évek közepén „olajért élelmiszert” néven ENSZ-határozat született az iraki gazdasági szankciókat enyhítendő, amivel mind az iraki kormányzat, mind az ENSZ alkalmazottak visszaéltek. Nagyban hozzájárult a humanitárius válsághoz – több százezer gyerek alultápláltsága, sőt halála –, hogy olajért hadiipari felszereléseket adtak el az iraki kormánynak.

az 1997-ben már intézményesen is megszerveződő neokonzervatív *Project for a New Century* „keményvonalasai” nyílt levelet intéztek Clintonhoz, amelyben katonai fellépést követeltek.)

Madeleine Albright külügyminiszter leköszönése alkalmával, 2001. január 8-án Kofi Annan-nak címzett utolsó mondata a következő volt: „Az Egyesült Államok továbbra is nyomást gyakorol Irakra, hogy pusztítsa el valamennyi tömegpusztító fegyverét, mint a gazdasági szankciók feloldásának feltételét, a Clinton-adminisztráció leköszönése után is.” (Albright 2001)

2002-ben a törvény hivatkozási alappá vált az iraki kormányzat elleni fellépés jogi támaszként.

3.5.2.5. Legfontosabb puha hatalmi békekoordinátori kísérletek

Maga Bill Clinton külpolitikája legfontosabb eredményeként az **1998-as belfasti (nagyépente-ki) megállapodás** 20. évfordulója alkalmával az Észak – Ír békefolyamat utolsó lépésének nevezhető egyezményt nevezte meg a belfasti Queen’s Universityn elhangzott beszédében. Bill Clinton 1994-től kezdődően segítette az Észak – Ír békefolyamatot, nem utolsó sorban azért is, mert a sokmillió amerikai ír közösség, amelyhez családja is tartozott, a Demokrata Párt (és az IRA) támogatója volt. Az 1998-as megállapodás esélyt adott egy békés életre egy gyűlölettől régóta átítatott válságzónának: egyfajta praktikus ’kifogástalanul’ ugyan nehezen működő önkormányzati modell szerint a két (katolikus és protestáns) közösség kompromisszumára építve a helyi kormányzást.

A Clinton-kormányzat hatalomra kerülése pillanatától sokat tett azért, s nagy reményeket fűzött ahhoz, hogy sikerül **megoldást** találni a közel-keleti kérdés neuralgikus kérdéseire, köztük mindenekelőtt az **izraeli-palesztin konfliktusra**. Az 1993-ban Osloban folytatott tárgyalások – melynek eredményeként Izrael és a Palesztin Felszabadítási Szervezet kölcsönösen elismerték egymást – reményt adtak erre, s a Clinton-adminisztráció törekedett az oslovi folyamat folytatására, fenntartására, de sem a Camp David-ben tartott tárgyalások, sem a 2000. decemberben, elnöksége utolsó pillanatában felajánlott ajánlat-csomag, a Clinton-paraméterek nem hoztak biztató, megnyugtató eredményt az eszkalálódott krízisre. Utóbbi területi megállapodási tervet mind izraeli, mind palesztin oldalról elvetették. A 2000 szeptemberében kezdődő Második Intifáda fegyveres összeütközései nem akadtak meg, sőt, 2005-ig tartottak. **Minden kísérlete, erőfeszítése ellenére a Bill Clinton-adminisztráció kudarcot vallott a Közel – Keleten, utódjára stratégiailag, politikailag érzékeny és fontos kérdések egész sorát hagyva.**

A Clinton-adminisztráció (elődjéhez, az idősebb Bush-adminisztrációhoz hasonlóan) sokat tett azért, hogy a hidegháború végét, a **Szovjetunió összeomlását** az oroszok ne népük elleni győzelemként, hanem a **kommunizmus, mint ideológia elleni sikerként** éljék meg. Madeleine Albright külügyminiszter és egykori tanára, a szintén Közép – Európából származó Zbigniew Brzezinski egymástól függetlenül arra az álláspontra jutottak, hogy **a clintoni vízióban élő egy-**

séges Európának Oroszországot is magában kell foglalnia (Magyarics 2014a p. 6). A vezető külpolitikai szakértő Brzezinski, akinek irányítása alatt az egykori tanítványa 1978 és 81 között a Nemzetbiztonsági Tanácsban dolgozott, geopolitikai alapon, a nagy erőközpontok egyensúlyi viszonyának tanulmányozásán keresztül jutott idáig. Albright továbbá azon az állásponton volt, hogy egy új, *megváltozott NATO-nak a megváltozott Oroszországgal jó kapcsolatokat kell ápolnia* az európai, de globális biztonságban gyökerező érdekeik mentén. (1997-ben meg is született egy NATO – Oroszország alapszerződés, amely felelősséget vállalt, hogy a küszöbön álló kelet – európai bővítés nem jelent majd jelentős katonai jelenlétet a térségben. Az orosz stratégiák többsége azonban formálisnak tekintette a portugáliai Sintrában született megállapodást. A hagyományos orosz erőegyensúlyi keretben gondolkodás szerint a bővítéssel járó katonai jelenlét végső soron Oroszország bekerítését szolgálta. (Magyarics 2014a p. 6)

Bill Clinton egyik nagyszabású külpolitikai beszédében, amely az Európai Uniónak szóló hommage is egyben,⁴⁷ beszélt a külügyminiszterével közösen vallott elvekről. A Charlemagne-beszédként elhíresült fellépés Aachenben hangzott el 2000. június 2-án. Szó szerint: „Olyan partnerség kialakítására kell törekednünk Oroszországgal, amely elősegíti a stabilitást, a demokráciát, és a Nyugattal való aktív együttműködést valamint (Oroszország) teljes integrálását a globális intézményekbe. Ez azt jelenti, hogy sem a NATO, sem az Európai Unió kapuit nem szabad bezárni Oroszország előtt. Az alternatíva egy káros versengés lenne Oroszország és a Nyugat között, és a megosztottság nélküli kontinensről alkotott vízióknak végét.” (Clinton 2000)

A béke-koordinációs fellépések sorát jelentékenyen növeli, hogy *Madeleine Albright külügyminiszter* asszony 2000-ben elsőként találkozott a legmagasabb rangú nyugati diplomaták közül *Kim Jong-illel, Észak-Korea kommunista vezetőjével*, amely találkozó a *diplomáciai elismerés* révén megadta a *lehetőségét egy tárgyalássorozatnak*, amelyek *az észak – koreai nagy hatótávolságú rakéták gyártásának felfüggesztéséig vezethettek (volna)*.

3.5.2.6. Az új évszázad nemzetbiztonsági stratégiája

A Clinton-kormányzat 2000. évi „*National Security Strategy for a New Century*” (‘*Nemzetbiztonsági Stratégiája egy Új Évszázadért*’) egy Hegemón küldetés-kinyilatkoztatásának is tekinthető (unilaterális szerepben): „*Az Egyesült Államok továbbra is a világ vezető ereje a béke, a jólét és a demokrácia egyetemes értékei védelmében*. Nemzetünk fő kihívása – és egyben felelősségünk – az, hogy fenntartsuk ezt a szerepet azáltal, hogy kihasználjuk az új globális korszak lehetőségeit mind országunk, mind a világ minden táján élő ember javára. Bízom benne, hogy katonaságunk képes – és továbbra is képes marad – nemzeti stratégiánk végrehajtására, valamint teljesíteni Amerika védelmi kötelezettségeit szerte a világon. *A biz-*

⁴⁷ „Európában még most is viták dúlnak a szuverenitás, a politikai hatalom, és a gazdasági hatalom alapvető kérdéseiről. Az európaiak azonban ahelyett, hogy harcolnának és meghalnának ezek miatt a kérdések miatt, Brüsszelben vitatják meg az együttműködés és a kölcsönös tisztelet szellemében.”(Clinton 2000)

tonság érdekében nem csak erős katonasággal kell rendelkezünk, vezető szerepet kell játszanunk országunkat és az egész világot érintő katonai fenyegetések elhárítására. Továbbra is éberrel dolgozunk a nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek és rakéták elterjedésének visszaszorítása érdekében. Folytatjuk a START – folyamatot az orosz és az amerikai nukleáris arzenál csökkentése érdekében, miközben megvitajuk a ballisztikus rakéták leszerelését célzó szerződés (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) módosítását annak érdekében, hogy *lehetővé váljon egy nemzeti rakétavédelem kialakítása a lator államok esetleges támadása ellen.* Továbbra is elköteleztettek vagyunk abban, hogy megszerezzük a Szenátus tanácsát és beleegyezését az Átfogó Atomcsend Egyezmény /*Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (CTBT)*/ ratifikálásához, s e döntő megállapodást életbe léptessük.”(NSS 2000)

Mind *Madeleine Albright 2008-as NATO-csúcson elhangzott beszéde a kiterjesztett biztonságról*, mind *a 2000. évi nemzetbiztonsági stratégia* mutatja, hogy ha ugyan 2001. szeptember 11. 180 fokos fordulatot is hozott a Clitonét váltó Bush-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában, *9/11 a kétpólusú világrendszer utáni amerikai külpolitikai stratégiai cél szintjén nem választóvonal.*

3.5.3. George W. Bush

Az elnöki székben két ciklus után Bill Clintont 2001. január 20-án George W. Bush, ifj. Bush váltotta. Az új elnök *választási kampánya során mértéktartást* hirdetett, s miközben kiemelte a *nemzetközi intézmények, szövetségek fontosságát*, elsősorban *elődje militarizmusát támadta az „illuzórikus nemzetközi magatartási normák”* (Rice 2000) *bevezetésének kísérlete mellett.* Visszafogottsága mellett természetesen az ifjabb Bush-kabinet is *az Egyesült Államok kivételessége, unilateralizmusa mellett tett hitet.* Condoleezza Rice, az elnökjelölt majd elnök bizalmi biztonságpolitikai tanácsadója még 1999-ben úgy nyilatkozott, a világon csak egy hegemon számára van hely (idézi: Berman 2006. pp. 149-50).

3.5.3.1. A clintoni nemzetépítés konzervatív bírálata a katonai fellépések és az 'illuzórikus nemzetközi normák' kerülése jegyében

A konzervatív megközelítést Condoleezza Rice egy írása összegzi. Az elnökjelölt egyik legbizalmasabb külpolitikai tanácsadója, később nemzetbiztonsági tanácsadója, illetve külügyminisztere 2000 első hónapjaiban a Foreign Affairs hasábjain (Rice 2000) jelentetett meg esszét. Rice hiányolta a Clinton-kormányzat következetes, egyértelmű nemzeti érdekeken alapuló irányelveit. Azt kifogásolta alapvetően, hogy *a nemzeti érdeket humanitárius célokkal helyettesíti*, valamint *bírálta demokráciaterjesztési – nemzetépítési politikáját, elsősorban a fegyveres erők gyakori alkalmazását konfliktuskezelésekben.* (Azt, hogy a katonai fellépések elkerülése Rice alapszemlélete volt, nem pusztán választási fogás, Rice külügyminiszteri tevékenysége, a transzformációs diplomácia programja, stratégiája mutatta meg a második Bush- ciklusban.)

A szomáliai 'kúszásként' („*creed*”) átkeresztelt afrikai beavatkozást hozta mintapéldának arra, amikor az Egyesült Államok nem a mögöttes politikai konfliktust kezelte, s maga a katonaság értelem szerűen nem tudott érdemi lépéseket tenni humanitárius kérdésekben. Ilyenkor nagy az esélye a téves helyzetértelmezéseknek, s az egyik (esetleg mindkét) összeütköző fél az Egyesült Államok ellen fordulhat. Mindemellett ***a különleges tanácsadó elengedhetetlennek tartott egy 21. századi, nem a hidegháború körülményeihez igazodó, ütőképes hadsereg esetében elvárt fejlesztést abban a korban, amikor Amerika katonai erejének ahhoz kell igazodnia, hogy az Egyesült Államok az egyetlen garancia a globális békére és stabilitásra.*** Míg a ***nemzetközi szervezetek, egyezmények fontosságát amerikai nemzeti érdekből is elengedhetetlennek*** tartotta, keményen ***bírálta*** a Clinton-adminisztrációt, amiért többször valamiféle „***illuzórikus nemzetközi magatartási normák***” szerint működött, például az Átfogó Atomcsend Egyezmény ratifikálása esetén. „1992 óta az Egyesült Államok egyoldalúan tartózkodik az atomfegyverek tesztelésétől. S ez egy példa a világ többi része felé, hogy ne kössék le a kezüket »örökre« („*in perpetuity*”) addigra, ha a tesztelés ismét szükségessé válik.” (Rice 2000) /Ahogy egyébként a Kioto protokoll aláírását is végzetes hibának tartotta a Clinton-adminisztráció részéről 1997-ben, ugyanis szerinte az USA nem engedheti meg magának a ratifikálást akkor, amikor a fejlődő országok s főként Kína abból kimaradnak. A Clinton-kormányzat azonban túl nagy kockázatot nem vállalt az aláírással, s különösebb népszerűsítést valószínűleg saját demokrata pártján belül sem valósított meg, ugyanis a Szenátus egyhangúan utasította el a ratifikálást./

Richard Haas, a Bush-adminisztráció egyik szóvivője „a’ la carte multilateralizmusként” jellemezte az előző kormányzat külpolitikáját.

Az elnökválasztás után a Bush-adminisztráció kezdetben valóban nagy körültekintéssel mozgott a nemzetközi porondon. Első State of Union beszéde 2001-ben költségvetési kérdésekre, a gazdaságra és főként az oktatás fontosságára fókuszált.

3.5.3.2. A Bush-kabinet külügyeket érintő kulcspozícióin az újkonzervatívok hangsúlya

A vizsgálat szempontjából rendkívül érdekes az adminisztráció külügyekben kulcspozíciót betöltő minisztereinek személye. A *külügyminiszteri posztot* az első Bush-adminisztrációban *Colin Powell* töltötte be. Powell húsz éven keresztül töltött be kiemelkedő szerepet négy – mind demokrata, mind republikánus – közigazgatásban Ronald Reagan nemzetbiztonsági tanácsadójaként, majd az idősebb Bush és a Clinton-adminisztráció közös vezérkari főnöksége elnökeként (a Védelmi Minisztérium legmagasabb katonai pozíciója) és George W. Bush külügyminisztereként. Megjárta Vietnámot, a Perzsa – öböl háborút, megtapasztalta a háború borzalmát. (Vietnámi élményeit írta meg 1995-ben megjelent önéletrajzi kötetében, a „*My American Journey*”-ben.) A nevéhez kötődő Powell doktrína korlátozza az amerikai akciókat, ha azok nem határozott nemzeti érdeket szolgálnak elsöprő erőfölénnyel és széles körű

társadalmi támogatással párosulva. Maga a Powell doktrína újságírói kifejezés, Colin Powell koreai és vietnámi háborús tapasztalatain alapul, az 1990-91-ben a Perzsa – öböl háborúban alkalmazott módszer szakszava. A Reagan-adminisztráció védelmi államtitkárának, Caspar Weinbergernek a katonai fellépést komoly feltételekhez kötő doktrínáján alapul. Powell az egyértelmű célokat, rizikófaktorokat, veszélyeket, a nem katonai fellépések lehetőségének teljes kimerítését, a konzekvenciákat, a nemzetközi támogatottságot is vizsgálva kilenc alapkérdést tett fel a felmerülő akciók kapcsán. (Bővebben: Cohen 2009; O’Sullivan 2009)

A védelmi miniszter *Donald Rumsfeld*, helyettese *Paul Wolfowitz* és az alelnök *Dick Cheney* az újkonzervatívok csoportjához tartoztak. Paul Wolfowitz volt a szellemi atyja még az idősebb Bush-adminisztráció alatt 1992-ben többek által tisztviselői minőségükben írt *Defence Policy Guidance*-nek (*DPG*) („*Védelempolitikai Irányelvek*”). Paul Wolfowitz az akkor védelmi miniszteri posztot betöltő Dick Cheney államtitkára volt 1992-ben. A *Defence Policy Guidance* szerint Washingtonnak aktívan kell „alakítania” a világot (exportálnia az amerikai értékeket, intézményeket). Meg kell akadályozni – haderő segítségével megelőzni – a globális, sőt regionális vetélytárs felbukkanását, sőt véleményük szerint az Egyesült Államoknak az ENSZ keretein kívül, ad hoc koalíciókban kell érvényesíteni érdekeit. /Az iraki intervenció során a hajlandók koalíciójával („*coalitions of the willing*”) az amerikai vezetés valójában ezt az elvet valósította meg a NATO toolbox (szerszámoszláda) használatával./ 1992-ben a Fehér Ház kénytelen volt elhatárolódni a Wolfowitz-doktrínaként elhíresült elvektől. 1997-ben a keményvonalas csoport intézményesen is megszerveződött, elvi nyilatkozatuk, a „*Project for a New American Century*” pontjai szó szerinti átvételei a *DPG*-nek. Paul Wolfowitz az első ifjabb Bush-kormányzat kampányidőszakában külügyi tanácsadóként működött Condoleezza Rice „Vulkánok” elnevezésű csoportjában.

Donald Rumsfeld karrierje a Nixon-kormányzatban indult, ahol különböző posztokat, többek között NATO-nagykövetit töltött be, majd Gerard Ford kabinetjében védelmi miniszter volt. Mellette *Paul Wolfowitz*, *Dick Cheney* és *Richard Perle* is Gerald Ford kabinetjének alkalmazottai voltak. A politikai életben Nixon bukása (Watergate – botrány), a vietnámi háború következményei és a gazdasági visszaesés után először Gerard Ford elnöksége idején (1975-77) elevenítették fel a jó és a gonosz harcának mítoszát, hogy új egységbe forrasszák a nemzetet a kialakult belpolitikai helyzetben. Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy George Lucas *Star Wars* című zseniális filmje, minden idők egyik legnézettebb mozija, 1978-as bemutatású.⁴⁸ (A nyugati manicheus szemlélet filozófiai, politikafilozófiai alapja Claude Lévi-Strauss azon állítása, miszerint az államnak muszáj kohéziós erőt biztosítania. Lehet ilyen erő a vallás, a nemzeti büszkeség, de a korszak Amerikája számára a félelmetes ellenség mítosza vált ilyen

⁴⁸ A *Csillagok háborúja* szériától az *Úrodüsszea* és az *Avatar* című filmekig elemzik a tudományos fantasztikum és a puha befolyásolás egyik leghatásosabb eszköze, az amerikai film kapcsolatát Nicholas Cull és James Chapman „*Projecting Tomorrow: Science Fiction and Popular Cinema*” című munkájukban. (Cull - Chapman 2013)

erővé. Ronald Reagan kormányzatának első ciklusában azután a vallási misztikumot áttemeltek a mindennapok szintjére. A „gonosz hatalma a Szovjetunió” embléma megidézte a George Lucas filmjével elővetített atomháborúra, csillagközi fegyverkezésre készülő Amerika képét, mely víziót a Szovjetunióval 1985-től kezdődő konstruktív párbeszéd szakított meg.)

A szinte kizárólag demokrata felmenőkkel rendelkező *Dick Cheney* mentora Donald Rumsfeld volt Gerald Ford elnöksége idején. A védelmi minisztériumban dolgozott a helyetteseként, majd kabinetfőnöke lett, minden idők legifjabbjaként töltve be ezt a posztot. Később alsóházi képviselő volt mindaddig, amíg idősebb Bush elnök kinevezte védelmi miniszterének (a rosszmájú megjegyzések szerint a katonai tapasztalatokkal nem rendelkező politikus minden eszközzel elkerülte a vietnámi besorozást), s a Perzsa-öböl válsága meghozta számára a politikai sikert. Többen vitatják egyébként azt a hivatalos lépései alapján állítható álláspontot, hogy Dick Cheney ekkor még realista republikánus politikai gondolkodóként a Weinberger – Powell doktrína szerinti mértéktartó, nagyon megfontolt katonai fellépés híve volt, s csak a kilencvenes évek végén került közel az újkonzervatív csoportosuláshoz. Ifjabb Bush elnök két ciklusa alatt alelnök, s sokak szerint ő vált az Egyesült Államok egyik legnagyobb hatású és legmegosztóbb amerikai háttérpolitikusává. (A 2018-as „*Vice*” című film Cheneyt alakító színésze például úgy nyilatkozott, hogy az ördögről mintázta a karaktert.)

3.5.3.3. 9/11 és a külpolitikai taktika 180 fokos kemény fordulata

2001. szeptemberben kiderült, hogy ugyan „Amerika volt az egyetlen szuperhatalom, de képtelen volt megelőzni, kivédeni Szeptember 11-ét” (Nye 2004a, p. 3). Idősebb Bush elnök „*Towards a New World Order*” kongresszusi beszédének 11. évfordulónapján az Egyesült Államok kontinentális területe 1814 óta először szenvedett el agressziót, méghozzá az amerikai gazdasági élet egyik legtekintélyesebb szimbólumának tekintett Világkereskedelmi Központ ikertoronyházát, valamint az amerikai katonai hatalom jelképét, a Védelmi Minisztériumot érte támadás. (A negyedik eltérített gép, amely Pennsylvania fölött lezuhant, feltételezett célpontja vagy a Fehér Ház, vagy a Kongresszus épülete volt – vagyis az amerikai politikai hatalom fellegvárai.)

A Condoleezza Rice – esszében jelzett ütőképes hadi fejlesztés és hadsereg elsőrendősége – amely a globális béke és stabilitás garanciája – hirtelen meghatványozódott. 9/11 stratégiában nem, de a taktika szintjén 180 fokos fordulatot hozott a Bush-adminisztráció külpolitikájában. A felfokozott közhangulatban a Kongresszus a testület történetében szinte példátlan gyorsasággal, s a kongresszus mindkét házának nagy többségével már október 26-án elfogadta az USA PATRIOT törvényt („*Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001*”), amely többek között sokkal könnyebbé tette a szövetségi hatóságoknak az állampolgárok (totális digitális) megfigyelését. Az USA közvéleménye döntő többségének helyeslésével találkozott az USA Patriot

Act. A szuperhatalom a hidegháború időszakában ekkor, másodszor választotta hivatalosan deklaráltan legalapvetőbb, legtöbbet hangoztatott értékei, a szabadság és a biztonság közül a másodikat az ország történetében.

9/11 után a radikálisabb nézeteket valló, nem az adminisztrációban dolgozó neokonzervatívok – az ifjabb *William Kristol* (az amerikai neokonzervativizmus egyik alapító, meghatározó alakjának, Irving Kristol fia), *Robert Kagan*, *Charles Krauthammer* vezetésével – is megerősödött. Ezt nevezi Fukuyama „A Neokonzervatív Pillanatnak” („*The Neoconservative Moment*”) (Fukuyama 2004). A konzervatív *Weekly Standard* szerkesztőjeként Robert Kagan Robert Cooperre, Tony Blair külcsatárjára hivatkozott, aki Kagan szavaival azzal érvelt, hogy bár Európa törvények és kooperatív biztonság alapján működhet, az Európán kívüli világgal való kapcsolatok során mégis szükség lehet erőszakra és külső cselekedetekre. Cooper számára a posztmodern világ kihívása Kagan szavaival „a kettős mérce gondolatának megvalósítása, tudomásul vétele [...] **Magunk között betartjuk a törvényt, de amikor a dzsungelben működünk, akkor a dzsungel törvényeit is alkalmazzunk kell.**” (Kagan 2002)

A patrióta újkonzervatívok és a wilsoni liberális internacionalizmustól nagyon nem távoli Joseph Nye azonos alapot, az amerikai hitvallást, az amerikai küldetéstudatot vallják magukénak. Csak teljesen eltérő eredményre, végrehajtási tervhez jutnak. Míg a nye-i soft power koncepció a vonzás és kooperáció apológiájának tekinthető, mentes minden erőszaktól, erőszakos küldetés teljesítésétől, az amerikai liberális demokrácia terjesztéséhez az újkonzervatívok az erőszaktól, a militáns eszközöktől sem riadnak vissza. Az újkonzervatív irányzatok között igen nagy a heterogenitás, de közös jellemzőjük a következő négy tétel: a patriotizmus; bármiféle „világkormány” elutasítása; világos különbségtétel barátok és ellenségek között (a *Robert Kagan – Irving Kristol* fémjelezte irányzat kifejezetten a reagani „jó” és „gonosz” birodalma elmélet továbbfejlesztői); valamint az a tétel, hogy a „nemzeti érdek” fogalma túlterjed az országhatárokon, emellett ideológiai töltetű.

3.5.3.4. Az afganisztáni és az iraki „könnyű lábnyomok” és a kemény hatalmi külpolitikai megközelítés libikókajátéka

A biztonságot igénylő, háborús közhangulat természetesen már szeptember 14-én eleven volt, amikor az amerikai törvényhozás elfogadta a háborús felhatalmazási törvényt Afganisztán ellen, s háborút indított egy olyan ország ellen, amely nem támadta meg. A Bush-adminisztráció ezzel meglehetősen rugalmasan értelmezte az ENSZ alapokmány legitim önvédelemre vonatkozó cikkét, amelyet hagyományosan nem ilyen esetekre alkalmaztak. A külpolitikai és elsősorban katonai lépések irányítója ekkortól Donald Rumsfeld és Dick Cheney.

A; A „könnyű lábnyomú” afganisztáni intervenció és a követő újjáépítés puha hatalmi kísérletei

A 2001. október 7-én indított „Tartós Szabadság” hadművelet, amelyben amerikai és brit csapatok, majd a tálibokkal ellenséges ún. Északi Szövetség egységei vettek részt, elindította Amerika történelmének leghosszabb háborúját. Hiába nyilvánították befejezettnek a háborút 2001. decemberben Amerika és szövetségesei, s választották meg a bonni konferencián az ország átmeneti civil vezetőjét, Hamid Karzait elnökké. Az ENSZ létrehozott egy multilaterális biztonsági szervezetet a biztonság megteremtésére, az afgán biztonsági erők kiképzésére, de már 2002-től felálltak a NATO, illetve más amerikai szövetséges országok egységeiből a **Tartományi Újjáépítési Csoportok**, hogy részt vegyenek az ISAF (NATO-vezetésű nemzetközi stabilizációs haderő) mellett a nemzet-/államépítésben, s 2003-tól át is vették az alulműködő ISAF funkcióját. Ekkortól megújultak, feléledtek a **gerillatevékenységek, amelyek harci cselekményeket követeltek. A hangsúly fokozatosan mégis áttevődött a puha hatalmi eszközök használatára a civil diplomácia eszközének bevonásával. A cél a helyiek „szívének és eszének” megnyerése volt infrastrukturális beruházások útján, a mindennapi élet feltételeinek, fenntartásának biztosítása révén, demokratikus intézmények (önkormányzatok) megszervezésével, digitális eszközökkel.** Az elköltött dollár százmilliárdok ugyanakkor ellentmondásos eredményeket hoztak. Lényegében tartományi vezetők (hadurak) irányították a régiókat / fennhatóságuk alá tartozó területeket. A legjövödelmezőbb foglalkozás a máktermesztés (ópium alapanyaga) maradt, illetve lett újra, ugyanis az ország területén 1996 és 2001 között hatalmon lévő talibán⁴⁹ betiltotta azt. A biztonsági helyzet rendkívül hullámzó görbét mutatott. Egyes évszakokban/régiókban megnőtt a harci cselekmények száma rögtönzött robbanószerkezetek (*improvised explosive devices*) használatával, így az amerikai adminisztráció kénytelen volt fokozatosan emelni az Afganisztánban állomásoztatott csapatok számát, egészen 2002-től 2011 júniusáig, amikor Barack Obama elnök bejelentette a fokozatos csapatkivonást. A végleges kivonulás határidejét 2014 végében jelölte meg. (Donald Trump elnök 2019. januárban kötött megállapodást a tálibokkal – Dick Cheney volt alelnök legnagyobb felháborodására – a csapatkivonásokról 2021. májusig, amely határidő a kormányváltást követően tovább módosult az augusztus végi nagyon feszült légkörű és vitatott megvalósítású bekövetkezéséig.)

⁴⁹ A mudzsahidok megelőző túlkapásai miatt az 1996-ban hatalomra került talibánt kezdetben üdvözölték Afganisztán területén. Felszámolták ugyanis a korrupciót, megfékeztek a törvénytelenégeket, valamint a kereskedelem felvirágzásához elengedhetetlen módon biztonságossá tették az utakat. Másrésztől civileket mészároltak le, többször brutálisan bántak honfitársaikkal, különösen a nőkkel. Miközben az afgán szunnita iszlám elvileg a legfelvilágosultabb áramlat, fundamentalista, szélsőséges értelmezéssel a tálibok a saría könyörtelen, szélsőséges olvasata szerint törvénykeztek. A lányok 10 éves koruktól nem járhattak iskolába, nyilvánosan csak egész testüket elfedő burkában, férfi hozzátartozójuk kíséretében jelenhettek meg. Betiltották a médiát, az internetet, a festményeket, az embereket vagy bármilyen más élőlényt ábrázoló fényképek, filmek készítését és 'használatát', az ünnepeket és a világi zenét. A saría megszegésért nyilvánosan megkorbácsoltak vagy kivégeztek. A visszatérő bűnözőket (tolvaj pl.) megcsonkították. A talibán mozgalom és az al-Kaida együttműködése 1999-ben kezdődött, bűvőhelyeket és kiképző központokat létesíthettek az országban.

B; A bushi kemény hatalmi külpolitika 'építőkövei' és lépései

1. Donald Rumsfeld védelmi miniszter kezdeményezésére 2001. december 13-án „egy olyan lépéssel, amely tükrözte azt, hogy alapjaiban változott meg a világ”, az Amerikai Egyesült Államok bejelentette, hogy egyoldalúan felmondja a rakétaelhárító rendszerekre vonatkozó egyezményt (ABMT), amelyet a Szovjetunióval írt alá 1972-ben. (1999 legvégén hatalom- és szemléletváltás történt Oroszország élén. Borisz Jelcin hirtelen lemondott december 31-én és Vlagyimir Putyin Oroszország megbízott elnöke lett. Az ekkortól üstökösszerű karriert befutó Putyin nem rejtette véka alá meggyőződését, hogy a 20. század legnagyobb geopolitikai katasztrófájának a Szovjetunió széthullását tartotta (Magyarics 2014a, p. 7), s a felügyelete alatt ez időszakban elkészített katonai doktrína szerint az 1999-es NATO - bővítés Közép – Kelet – Európában fenyegetést jelent Oroszország számára.) Az amerikai lépés azonban alapvetően a reagani rakétapajzzsal kapcsolatos elgondolások, tervek és kísérletek megújítását jelentette. Az államapparátus egy olyan (nemzeti) rakétavédelmi szisztémát tervezett, amely kinetikus energia révén valóságos védelmet nyújtana a kevesebb tömegpusztító, elsősorban nukleáris fegyverrel rendelkező országok ellen az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek. Nem csak Oroszországban, nemzetközi szinten is felmerült, hogy az Egyesült Államok ezzel első csapásmérő kapacitását kívánja fokozni. (Neylan 2001)

2. George W. Bush 2002-es és 2003-as az Unió helyzetéről szóló jelentésében, valamint a sokat idézett, 2002-ben a West Pointon elmondott beszédében fejtette ki kül- és biztonságpolitikája Bush-doktrínaként elhíresült új elemeit, amely egyben módosította, 'kiegészítette' az Egyesült Államok Nagy Stratégiáját.

A külpolitikai lépések terén az elnök először „*keresztes hadjáratot*” hirdetett a támadásokat elkövető szélsőséges iszlamisták ellen, s ezzel a kívánt nemzetközi összefogást részben aláásta. Ezt követően a „*Global War on Terror*” kifejezés nyert polgárjogot. A 2002-es State of the Union beszédében emlegetett „*Gonosz tengelye*” a közgondolkodásban kezdetektől fogva változó erővel jelen lévő manicheus világszemléletet és retorikát idézte az emberek tudatába, ismételten hangsúlyozva az Egyesült Államok egyediségét (ez a hajlam egyébként váltakozó erősséggel minden hegemónt jellemez). A valóban jogosan bírált államok kritikájának fundamentalista vallási köntösbe öltöztetése sok helyütt visszatetszést váltott ki.

A 2002. június elsején a West Point katonai akadémián elmondott beszédében *George W. Bush* világossá tette az amerikai külpolitika szakítását a hidegháborúban érvényesített két alapelvvel, az elrettentés és a feltartóztatás politikájával. A 2001. szeptember 11. típusú terroristatámadásokkal szemben a Bush-doktrína leszögezte, hogy *a jövőben nem tesz különbséget a cselekményt elkövető terroristák és azok között, akik a terroristáknak menedéket nyújtanak. Az önvédelem jogát ki kell terjeszteni, azaz a potenciális agresszor számára korai, közvetlen megelőző, ún. „preemptív” támadások útján lehetetlenné kell tenni a tömegpusztító támadó*

képességek kifejlesztését, még mielőtt képes lenne arra, hogy az Egyesült Államokra és/vagy szövetségeseire csapást mérjen. Ennek alapján az Egyesült Államoknak kötelessége csapást mérni a „látor államokra” vagy a terroristákra, amennyiben nem lehet elfogadható multilaterális megoldásokat találni. (összegzi: Kiss J. 2011)

3. 2002. december 2-án Rumsfeld aláírta *az Action Memo entitled Counter-Terrorism techniques (terrorizmusellenes technikák)* című, immár hírhedt akció-feljegyzést, amely *új és agresszív kihallgatási technikákat* hagyott jóvá az USA-ban, a kubai Guantanamo – öbölbeli fogvatartási intézményben.

4. 2003-ban széles *nemzetközi támogatás nélkül indította meg a „coalition of willing”-et, az Irak elleni intervenciót* az Amerikai Egyesült Államok vezetésével. Azt a lépést, amelyet az idősebb Bush 1991-ben nem lépett meg, az ifjabb Bush és adminisztrációja egy szűk koalícióval lépte meg 2003-ban. Azzal a meggyőződéssel, hogy az iraki intervenciót, ezt a demokratikus projektet Amerika elsöprő katonai felsőbbrendűségének alkalmazásával hajtják végre, a nemzetközi szervezetek és szövetségek csekély szerepével és a nemzetközi jog és normák figyelmen kívül hagyásával, a *Bush-adminisztráció elődeitől eltérő amerikai „kivételesség-márkát”* is közvetített: *törvényesnek érezték a nemzetközi törvényeken kívül cselekedni, amikor azok korlátozással fenyegették Amerika cselekvési szabadságát.*

Az intervenció indítói hittek abban, hogy a beavatkozás a globális közjót szolgálja. Azzal együtt hittek, hogy voltak komoly jelek arra, hogy az Irak elleni legfőbb háborús vád, a tömegpusztító fegyverek birtoklása, nem helytálló.⁵⁰

Sokak szerint a Bush-kormány semmibe vette a nemzetközi közvéleményből és a multilaterális intézményekből fakadó legitimitációt. Suzanne Nossell szerint „szeptember 11-e után a konzervatívok átvették a liberális internacionalizmus csapdáját, az agresszív unilateralizmus stratégiájába fonták az emberi jogok és a demokrácia retorikáját. De a Bush-kormányzat harcias felszabadultsága alapvetően nincs összhangban azokkal az eszmékkel, amelyekre hivatkozik.” (Nossell 2004. p.132) Mások azzal érveltek, hogy elődjével ellentétben Bush nemcsak a

⁵⁰ Colin Powell 2003. február 5-i ENSZ BT felszólalásában ’megcáfolhatatlan bizonyítékokról’ („there can be no doubt”) beszélt annak kapcsán, hogy Szaddam Husszein biológiai fegyverekkel valamint a folyamatos gyártásukhoz szükséges kapacitással rendelkezik (Powell 2003). A felszólalás után a Britain’s Channel 4 News azonnal hírül adta, hogy az a titkosszolgálati dosszié, amelyre Powell külügyminiszter utalt, régi szöveg, információit az 1991-es Perzsa – öböl háború időszakára datálódna, s egy amerikai végzős egyetemi hallgató esszéjének plágiuma (idézi: Lawless, 2003). Joe Wilson diplomatát továbbá a CIA 2002-ben tényfeltáró misszióra küldte Nigerbe. /Wilson a Perzsa-öböl háború idején 1991-ben iraki nagykövét volt, s így az utolsó diplomáciai misszióvezető, aki hivatalban találkozott Szaddam Huszeinnel. /2002-ben feladata annak megállapítása volt, hogy igazak-e azok a jelentések, melyek szerint Szaddam Huszein nukleáris anyagokat, jelesül urániumot vásárol Nigertől. A jelentést a diplomata hamisnak találta, azonban 11 hónappal később George W. Bush 2003. januárban State of the Union beszédében evidenciaként használta a jelentés állításait tömegpusztító fegyverek megszerzésének igazolására, igazolva ezzel egyben az intervenció jogosságát is. Joe Wilson júliusban cikket írt erről a The New York Timesban (Wilson 2003)

liberális internacionalizmus, hanem a liberális internacionalista imperializmus mellett is elkötelezett volt (Smith 2007. p.xxxvi). Ennek a liberális internacionalista „imperializmusnak” a középpontjában Amerika kemény ereje állt. A neokonzervatív vágy Amerika globális hegemoniájának és katonai dominanciájának fenntartására párosult Donald Rumsfeld elkötelezettségével az információs technológiákon és precíziós fegyvereken alapuló „új háborús módszer” iránt. A módszer biztosította azt, hogy a Bush-adminisztráció alig érezzen szimpátiát a puha hatalmi ötletek iránt. Maga Rumsfeld híresen nem tudott a koncepcióról – vagy ignorálta azt. Amikor az iraki háborút követő egy katonai konferencián megkérdezték a puha hatalomra vonatkozó gondolatairól, így válaszolt: „Nem tudom, mit jelent.” (Idézi: Nye 2006) ***Szerintük a nemzetközi rendszer nem annyira ex ante, mint inkább ex post ismeri el legitimnek a történéseket.*** A világpolitika kollektív döntéshozó intézményeit jellemző gyengeség folytán az Egyesült Államoknak előbb kell cselekednie, és utóbb megszereznie a jóváhagyást. (Nem teljes alap nélkül hivatkozhattak itt a Clinton-adminisztrációk multilaterális intervencióira elkerülendő példaként.)

A *George W. Bush – Tony Blair – José Maria Aznar* vezette koalíció nem csak a média, az ENSZ Biztonsági Tanácsa és több befolyásos hatalom tiltakozása, ellenvetése ellenére indította meg a négyhetes iraki intervenciót. A diplomácia őshazája, Franciaország geopolitikai súlyt *globálisan ma hadereje, nemzetközi békefenntartó szerepe* miatt képvisel. Mindemellett máig óriási fegyvertény Franciaország kezében, hogy visszautasította a 2003-as iraki amerikai intervencióban való részvételt. Csúcspontot jelentett *Dominique de Villepin*, az akkori francia külügyminiszter 2003. február 14-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa előtt elhangzott beszéde, melyben az intervenció ellen lépett fel. 2016. novemberében jelent meg Villepin, Jacques Chirac kül- majd belügy miniszterének, végül miniszterelnökének memoárja „*Mémoire de Paix pour les temps de Guerre*” laza fordítással *'A béke emlékiratai a háborús időkre'* címmel. A kötetet azzal ajánlja olvasói számára, hogy kiemeli a terrorizmus veszélyét, felemeli szavát az újkonzervatívok (mint a demokratizálás militáns, háborús eszközeit is jogosnak, sőt adott esetben kívánatosnak tartó irányzat) ellen és felhívja a figyelmet Franciaország történelméből következő lehetséges béke mediátor szerepére. Gerhard Schröder kihátrált az amerikaiak mögül az ENSZ-ben, újjaválasztási kampányának egyik elemévé a Bush-kormányzat külpolitikájának elutasítását tette. Sőt egy ad hoc Párizs – Berlin – Moszkva „tengely” is létrejött Washington ellenében.

Az amerikaiak ismételten „könnyű lábnyomot” kívántak hagyni, a 2003. március 20-án indított támadást május 1-én George W. Bush a USS Abraham Lincoln fedélzetén egy „*Mission Accomplished*” („Misszió Végrehajtvá”) feliratú poszter előtt befejezettnek nyilvánította. A könnyű győzelem után azonban zűrzavar következett. Egy május 22-én hozott ENSZ – határozat (1483. számú) újra multilaterális alapokra helyezte a válságkezelést, missziót küldött Irakba. Felállt az Iraki Kormányzó Tanács 13 síita, 11 szunnita, 1 keresztény taggal. Majd az ENSZ nagy gyorsasággal kivonta az embereit – amihez az is hozzájárult, hogy egy öngyilkos merénylő robbantott a misszió épületében –, s így egy többnemzetiségű, főleg britekre támasz-

ködható erő (*Multi-national Force*) vette át a békefenntartó szerepet. A május 1-én befejezettnek nyilvánított háborút követően május 13-án a frissen kinevezett Paul „Jerry Bremer” vezette Újjáépítési és Humanitárius Segélyek Hivatala – júniustól Coalition Provisional Authority (‘Koalíció Ideiglenes Hatósága’) – ***feloszlatta az addig kormányzó iraki Bath pártot és szélnek eresztette az iraki hadsereg tagjait, ezzel rengeteg állástalan fegyveres embert eresztve a világra. A kemény hatalmi erőforrások frontján kezdetét vette egy évtizedes gerillaháború.***

A beavatkozás nem várt, beláthatatlan veszélyeket rejtő és sejtető következményei gyorsan láthatóvá váltak. Ez a Bush – kormányzat rendkívüli népszerűtlenségét eredményezte. A katonai szuperhatalom Amerika expanziójával (nem kizárólag morálisan) bukott. A választásokon Bush elnököt újjáválasztották, a republikánusok azonban 12 éve a legnagyobb vereséget szenvedték el a képviselőházi választásokon. Bush lemondatta Donald Rumsfeldet, ahogy fogalmazott: „friss távlatokra van szükség Irakban” („*a fresh pair of eyes*” on Iraq). (idézi: Graham 2009) Rumsfeld még a Reagan-kormányzat alatt speciális közel-keleti megbízottként többször találkozott Szaddam Huszeinnel 1983-ban, amikor az amerikai egyensúlypolitika jegyében Irán ellenében támogatták Irakot. Ő maga is megírta emlékirataiban, hogy nem voltak tömegpusztító fegyverek Irakban 2003-ban. (Rumsfeld 2011) Az is több mint valószínűsíthető, hogy az al-Kaida nem állt kapcsolatban az iraki vezetéssel, a saját területükön egyébként rendet tartó világi arab elnyomó vezetőket majdnem annyira gyűlölte a terrorista csoport, mint a „Nagy Sátánt”, az Amerikai Egyesült Államokat.

3.5.3.5. Az új Bush-kabinet hitvallása, valamint az USA legitimitását visszaszerezni hivatott nem katonai izomzata (transzformációs diplomácia, gazdasági asszisztencia, kommunikáció)

Donald Rumsfeld helyét 2006. decemberben Robert Gates volt CIA-főnök vette át, aki 1991 és 1993 között G. H. W. Bush titkosszolgálatának első számú vezetője volt. A külügyi pozíciót 2005-től, az új kabinet megalakulásától Bush korábbi politikai tanácsadója, Condoleezza Rice töltötte be. ***Az USA egyediségéről, erkölcsi felsőbbrendűségéről, értékalapú külpolitikájáról kialakított imázs, retorika ekkorra már sokat veszített fényéből.*** Amikor Condoleezza Rice megválasztása után találkozott Nicolas Sarkozy kendőzetlenül amerikai-párti francia elnökkel, megkérdezte tőle: „Mit tehetek Önért?” Sarkozy így válaszolt: „Javítsa képét a világban. Nehéz helyzet az, amikor a legerősebb, legsikeresebb ország a világ egyik legnépszerűtlenebb országa is egyben. Ez nyomasztó problémákat vet fel mind Amerika, mind a szövetségesi számára.” (Idézi: Zakaria 2008, p. 228) Az imázs romlását ***plusz aláásták*** többek között olyan ***tények***, amik napvilágra kerültek 2004. áprilisban a bagdadi Abu Ghraib börtönben történt meglehetősen vitatott jogi indoklással elkövetett kínzásokról, a kegyetlen bánásmódról, az időnként (tévedésből) elkövetett atrocitásokról civilek ellen vagy akár a börtönlét részleteiről a kubai guantanamoi támaszponton – foglyok: al-Kaida, gerillacsoportok tagjaival szembeni

fellépésről. (A Bush-adminisztráció kiindulópontja az volt, hogy a foglyokra nem vonatkoznak a hadifoglyokra érvényes genfi konvenciók: nem viselnek egyenruhát, fegyvereiket nem látható módon hordják maguknál.)

A puha hatalom egy részének elvesztése, az erőszakkal történő nemzet- és államépítés a stratégiai túlterjeszkedés jeleit mutatta, s ellenérzéseket váltott ki. Mindez ugyanakkor abban a nemzetközi környezetben zajlott, amit az al-Kaida terrorszervezet elleni fellépések, valamint az Iszlám Állam 1999-től 2006-ig tartó alapítása, majd a Szaddam Huszein kivégzésének évében, 2006-ban az Iraki Iszlám Állam néven kikiáltott 'államalakulat megakadulása' jellemzett.

A hivatalba került Robert Gates és Condoleezza Rice a hivatali idejükkel megelőző intervenciókat követő erőtlen kísérletek után kéz a kézben küzdöttek a puha hatalmi erőforrások nagyobb súlyáért, növeléséért, magasabb összegű forrás biztosításáért a kongresszustól. Condoleezza Rice külpolitikai hitvallása szinte azonos Joseph Nye smart külpolitikai stratégiája elveivel, elemeivel. Rice szerint: „A 21. század kihívásaival katonai vagy bármely egyéb eszközzel egyedül megbirkózni nem lehet. *Nemzetbiztonságunk megköveteli egyetemes elveink minden elemének integrálását nemzeti hatalmunk részeként: diplomáciánkat, fejlesztéspolitikánkat, demokrácia-ösztönző erőfeszítéseinket, szabad kereskedelmünket, valamint magánszektorunk és társadalmunk munkáját.*” (Rice 2008) Állandó hivatkozási alappá vált *Robert Gates 2007. évi novemberi kongresszusi felszólalása*, amelyben felhívta az Egyesült Államok kormányát, hogy többet fordítson a *puha hatalmi eszközök finanszírozására, köztük a diplomáciára, gazdaságfejlesztésre (economic assistance) és a kommunikációra* (az al-Kaida ugyanis például jobb kommunikációs üzeneteket közvetített szerinte az Interneten, mint az Egyesült Államok). Mint a közelmúlt eseményei is mutatták, a katonai megoldások egyedül nem képesek érvényesíteni az amerikai érdekeket a világban. Rámutatott, hogy *a katonai kiadások a felszólalása évében csaknem fél billió dollárt tettek ki, szemben a külügyminisztérium mindösszesen 36 milliárd dolláros költségvetésével* (amely kevesebb volt, mint a Pentagon egészségügyi kiadása). Szavai szerint: „*Azért vagyok itt, hogy erősítsem képességünket a puha erő használatára, s integrálására a kemény erővel.*” Elismerte, hogy meglehetősen különös, hogy egy védelmi miniszter a külügyi források előteremtése érdekében emeljen szót, ugyanolyan furcsa, mint egy kutyába harapó ember, de ezek nem normális idők. (Gates 2007)

Az új kabinet természetesen *nem adta fel a közel-keleti stratégia alapcélját, hogy belekezdjenek a térség demokratikus átalakításába, s megteremtődjön a tartós béke a térségben úgy, hogy Izraelt, a térség egyetlen demokratikus államát demokratikus arab államok veszik körül. A neowilsoniánus elképzeléshez* Natan Sharansky 2004-ben társszerzőként megjelent „*The Case of Diplomacy: The Power of Freedom to Overcome Tyranny and Terror*” című könyvében kifejtett gondolatok számítottak irányadónak. A kötet szinte kötelező olvasmány-nyá vált a Fehér Házban, a saranszkiji „Bagdadon keresztül Jeruzselemben” elv pedig állandó hivatkozási alappá.

A; Felelős és demokratikus államok számának bővítése: transzformációs diplomácia, gazdasági asszisztencia és kommunikáció

Condoleezza Rice hű maradt külügyi tanácsadói militáns-ellenességéhez külügyminiszterként. Hivatali idejét a transzformációs diplomácia bevezetése fémjelzi a külügyek irányításába. Jim Wilkinson, Rice vezető tanácsadója a **transzformációs diplomáciát** úgy jellemezte, hogy az **drámai módon növeli Amerika elkötelezettségét és párbeszédét a világgal** (Kessler – Graham 2004). A politika célja a **felelős és demokratikus kormányok számának bővítése** volt a világon és különösen Közép-Keleten. A külügyminiszter szavaival a 2001. szeptember 11-i támadások 'elnyomatásban és kétségbeesésben' („*oppression and despair*”) gyökereztek, ezért az Egyesült Államoknak **elő kell mozdítania a demokratikus reformokat és támogatnia kell az alapvető jogokat a Közel – Keleten.** (Rice 2005) Rice maga a **transzformációs diplomácia** fogalmát úgy írta le, hogy az elmozdulás **az eseményekről való puszta beszámolástól az események befolyásolása felé** a demokratikus államok növekedésének elősegítése érdekében (Kessler – Graham 2004). „Együtt dolgozunk sok partnerünkkel szerte a világon [...] és olyan demokratikus, jól kormányzott államokat építünk és tartunk fenn, amelyek válaszolni fognak saját népességük igényeire, és amelyek felelősségteljesen viselkednek a nemzetközi rendben. (TD 2006) Rice hivatali ideje alatt átszervezte a külügyminisztériumot, a külföldre akkreditált tisztviselői pozíciókat, a külügyi szolgálatot, s a **külügyi stratégia fókuszába a people-to-people kooperációt helyezte.** A transzformációs diplomácia öt alapelemet tartalmazott a 'helyes arányok kialakítása' („*Rightsizing*”) érdekében **a biztonság fenntartását, a szegénység elleni küzdelmet és a demokratikus reformok elősegítését célozva:**

*Amerikai **diplomataák áthelyezése** a világ olyan helyeire, ahol a **legnagyobb szükség van rájuk**, például Kínába, Indiába, Brazíliába, Egyiptomba, Nigériába, Indonéziába, Dél-Afrika és Libanonba.

*A senior pozíció eléréséhez a diplomataák kötelezése, hogy egy **bizonyos időt töltsenek olyan válságvezetőkben, gyenge államokban**, mint Irak, Afganisztán, Szudán és Angola; szerezzenek szakértelmet legalább két régióban; beszéljenek folyékonyan legalább két idegen nyelven, például kínaiul, arabul vagy urdu nyelven.

***Összpontosítás** olyan regionális problémák megoldására, mint a **terrorizmus vagy a kábítószer – kereskedelem**, amelyek a jelenleg felbukkanó legnagyobb veszélyforrásokat jelentik.

***Kétoldalú együttműködések** révén **csökkentsék a külföldi ország függőségét az amerikai adományoktól (hand-outs)** és asszisztenciától, valamint segítsék az országokat erősebb **infrastruktúra kiépítésében.**

***Intézményi központosítás-fejlesztés:** egy magas szintű pozíció – a **Director of Foreign Assistance (Külföldi Segítségnyújtás Igazgatója)** – létrehozása. Az igazgató feladata, hogy felügyelje az Egyesült Államok külföldi segélyei jelentős részét kezelő két ügynökséget és a USAID-et (Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynökségét) /Ez az új szervezet

ugyanakkor nem felügyelte közvetlenül az Egyesült Államok más kormányzati szervei vagy szervezeti egységei, például a Védelmi Minisztérium vagy a Mezőgazdasági Minisztérium által kezelt külföldi segélyeket./

A terv értelmében **kibővítették az Egyesült Államok jelenlétét új egyszemélyes diplomáciai telephelyek (one-person diplomatic outputs) létesítésével**. Külön figyelmet fordítottak a diplomáciai jelenlét fokozására, arra, hogy az amerikai diplomatákat – akiket addig gyakran megerősített követségeken barikádoztak el – közelebb hozzák az utca hangulatához. A külügyminisztérium kiterjesztette a diplomaták által fenntartott **interaktív weboldalak használatát a külföldi állampolgárokkal való kommunikációhoz**. A minisztériumon belül működő **eDiplomáciai Hivatal** egyik legjelentősebb erőfeszítése **a virtuális jelenléti bejegyzés (VPP)** lett, amely lehetővé tette az Egyesült Államok diplomáciai jelenlétét külföldi városokban épületek és állandó személyzet nélkül⁵¹. A technika magában foglalja a rendszeres utazást, programokat, a média elérést és az új technológiát. **2007. szeptemberben már 42 VPP volt világszerte**. Számos technológiai fejlesztés révén – az interneten a Web 2.0-n keresztül – lehetővé tették a diplomáciai közösségek számára az intézményi ismeretek megosztását (pl. a Diplopédia virtuális enciklopédián keresztül – bővebben: Johnson 2008)

2005-ben a közdiplomáciáért és közügyekért felelős helyettes államtitkár, Karen Huges⁵² és későbbi utódja, James Glassman⁵³ a nyilvános diplomáciának hangsúlyosabb szerepet szánt **„az arab szívek és elmék megnyeréséért”** folytatott harcban. Ezért a digitális és nyilvános diplomácia összekapcsolásával létrehozták a **Public Diplomacy 2.0 programot**⁵⁴, amely arra törekedett, hogy felkarolja a közösségi oldalakat és más internetes eszközöket az „ideológiai háború” megnyerésére. 2004-ben, még az új kormányalakítás előtt az Egyesült Államok létrehozta a Radio Sawa nevű arab nyelvű rádióhálózatot, amely az amerikai és arab popzene keverékének felhasználásával igyekezett elérni az arab fiatalokat, és annak tévé-megfelelőjét, az Al Hurrát. A Bush-kormány nyilvános diplomáciai erőfeszítései azonban jórészt eredménytelenek voltak, mert a közigazgatást továbbra is mélyen **félreértette az általa elérni próbált**

⁵¹ Kevesen tudják, hogy az első virtuális konzulátust 2003-ban állították fel az oroszországi Jekatyerinburgban, egyedülálló jelenségként. (Cull 2013, p. 129)

⁵² Karen Huges Bush elnök közeli barátja és tanácsadója volt annak texasi kormányzóságáig visszanyúlóan, így a nyilvános diplomácia támogatása terén sem kevés befolyással bírt az elnökre. (Cull 2013, p.131)

⁵³ **James Glassmann 2008-as** nyilvános diplomácia fogalom-meghatározása szakirodalom hivatkozási alapjává is vált. E szerint: „A legfőbb cél az Amerikát érintő fenyegetés csökkentése és a szabadság előmozdítása. **A társadalmi diplomácia keretében ezt a külföldi közvélemény megértése, tájékoztatása, megnyeréses befolyásolása révén tesszük**. Eszközök ehhez képek, szavak és tettek.” /„The top goals are to reduce the threat to America and to promote freedom. In public diplomacy, we do that by understanding, informing, engaging and influencing foreign publics. And our tools are images, words, and deeds.” / (Glassmann 2008)

⁵⁴ Nicholas Cull történész, nemzetközi kapcsolatok, média és kommunikációs szakértő a nyilvános diplomácia 5 fő területét jelöli meg (Cull 2013, 2019), ezek a meghallgatás („listening”), az érdekképviselés („advocacy”), a kulturális diplomácia, a cserék („exchanges”) és a nemzetközi műsorszórás („international broadcasting”). A digitális diplomáciának szerinte valamennyi területen igen jelentős a szerepe (Cull 2013, pp. 125-6).

közönség, és úgy értékelték a közeledést, hogy Amerika „*egyirányú, üzenetvezérelt információs támadásba* kezdett az arab és az iszlám világ ellen.” (Zaharna 2009, p. 3)

B; Kooptív eszközök az atomfenyegetés megakadályozása jegyében

A transzformációs diplomácia bevezetése mellett Rice külpolitikai stratégiájában kiemelt szerepet játszott az *atomfenyegetés megakadályozásának politikája együttműködés, kooperáció útján*. 1986-tól foglalkozott hivatalosan nukleáris stratégiai tervezéssel a külkapcsolati tanács tagjaként az Egyesült Vezérkari Főnökség Igazgatójának asszisztenseként. Külügyminiszteri kinevezése után Rice **kulcsszerepet játszott egy hatoldalú multilaterális egyeztető fórum felállításában, hogy Észak – Koreát atomenergia –programja megszüntetésére ösztönözze.**⁵⁵

Szintén 2008-ban Rice külügyminiszter asszony részt vett – az egyébként az atomsorompó-egyezményt megszegő, s így nukleáris képességgel rendelkező – *Indiával kötött együttműködési megállapodás sikeres tárgyalásában az atomenergia békés felhasználásáról*.

C; A katonai erő hozzájárulása a smart és puha hatalmi teljesítményhez

Robert Gates védelmi miniszter, a „kemény hatalom főnöke” a fent vázoltak szerint folyamatosan figyelmeztetett Amerika nem katonai izomzatára. Ezzel együtt a katonai fellépés stratégiáját is megreformálták, a felkelők elleni – „counterinsurgency”: COIN – stratégia kidolgozásával. **A COIN, mint „irreguláris erők – felkelők – legyőzésére irányuló cselekvések összessége” (Rich 2012, p. 68), az ügynökségek közötti együttműködések kereteit biztosítja a felkelésellenes műveletekben. Három pillére (Lásd 13. ábra): a biztonsági, politikai és gazdasági kritikus fontosságúak, de hatékonyságuk érdekében be kell épülniük egy szélesebb körű tájékoztatási stratégiába.** Minden fellépés *a lázadás ellen küld üzenetet, az információs kampány célja ennek az üzenetnek a megszilárdítása és egységesítése*. A stratégia szerint az információs kampányt mind globális, mind regionális, mind helyi szinten bonyolítani kell – mert a modern felkelők a szimpátia, támogatás, finanszírozás és toborzás globális hálózatait veszik igénybe. A stratégiát 2006-ban dolgozta ki Dr. David Kilcullen, az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma terrorizmus elleni koordinációs irodája főstratégiája „*Az ellencsapás három pillére*” című művében. A három pillér közül a **biztonsági és politikai mellett a gazdasági** biztosítja a **stabilitást a humanitárius és fejlődési asszisztencia, az erőforrás és infrastruktúra**

⁵⁵ Előzmények: Észak-Korea az Egyesült Államokkal 1994-ben kötött megállapodást, mely egyezmény illeszkedett az ország által 1985-ben aláírt atomsorompó-egyezményhez. 2002-ben azonban kiderült, hogy titkos atomfegyver-programot működtet Észak-Korea, megsértve ezzel az USA-val 1994-ben kötött megállapodást. Észak-Korea a következő évben, 2003-ban kilépett az atomsorompó-egyezményből. (Az 1994-es megállapodás értelmében Észak – Korea befagyasztotta és szétszerelte a grafit-moderált atomreaktorait nemzetközi segítségért cserébe, amely révén két új könnyűvíz – atomreaktor felépítése vált lehetővé.) 2005-ben Észak-Korea a túlélése érdekében, biztonsági garanciáért és gazdasági előnyökért cserébe feladta a teljes nukleáris programját. 2006-ban azonban mégis nagy hatótávolságú rakétákat tesztelt. 2007-ben a hatoldalú tárgyalások (*six-party talks*) keretében megállapodást kötöttek, hogy Észak – Korea bezárja fő atomreaktorát 400 millió dollár üzemanyagért és segélyért cserébe.

menedzsment, valamint a *növekedési kapacitás* révén. A felkelők elleni stratégia (COIN) összhangban állt a smart hatalmi stratégiákkal (Pedersen 2016. pp. 157-70).

13. ábra: A COIN-stratégia három pillére és működési elve

Forrás: Kilcullen (2006: 4) https://tamilnation.org/armed_conflict/060928kilcullen.htm

Másrésről, a *katonai erő* ugyan nyilvánvaló kemény erőforrás, mégis *közvetlenül hozzájárulhat egy ország puha hatalmi teljesítményéhez*, sőt puha erőforrássá válhat. *A jól irányított hadsereg presztizsforrás lehet, a gyorsreagálású erők létrehozása elősegítheti a regionális problémák kezelését. A hadseregek közötti együttműködés, a kiképzési programok pedig transznacionális hálózatokat hozhatnak létre, amelyek fokozzák az ország puha hatalmát. A katonatisztekkel történő szorosabb együttműködés segítheti a nemzetek konfliktus utáni stabilizálását. A katasztrófafhelyzetekben nyújtott humanitárius segítségnyújtás is jelentősen emeli a vonzerőt.* (Az amerikai hadsereg szerepe az Indiai-óceáni cunamit vagy a dél – ázsiai 2005. évi földrengést és szökőárat követő humanitárius fellépésben segített javítani az Egyesült Államokról kialakult képet.)

A transzformációs diplomácia fejlesztése és a puha védelempolitika jegyében a 2009-es pénzügyi évre javasolt költségvetésben a Fehér Ház 1076 további diplomáciai személyzetet irányzott elő, közülük 200-at a biztonság fokozására, a többieket pedig, hogy lehetővé tegyék a külföldi szolgálatok tisztjeinek, hogy amerikai katonai főiskolán tanuljanak, a katonai parancsnokságokra kisszámú diplomata kádereket helyezzenek el, továbbá 350 szakértőből álló hadtestet építsenek ki, amely segítséget nyújthat a konfliktusok utáni zónákban.

2008-ban 6500 külszolgálati tisztviselő volt, amely kisebb szám, mint egy hadsereg egy hadosztálya – ahogy arra a The Christian Science Monitor 2008. februári írása is felhívta a figyelmet. „A Fehér Ház 515 milliárd – több mint fél billió – dollárt szavazott meg a Védelmi Minisztériumnak (az iraki és az afganisztáni háborúkra vonatkozó kiegészítő kérelmeket nem számítva), a külügyminisztériumnak azonban csak 38 milliárdot” – azért kétszázmilliárddal így is többet, mint az előző évben.

3.5.4. Barack Obama

3.5.4.1. Barack Obama: a „puha hatalom elnöke”

A Bush-adminisztráció a hazai közvélemény kutatási besorolások szerint minden idők legalacsonyabb népszerűségével hagyta el hivatalát, s a nemzetközi közönség egy illinois-i fiatal szenátor megválasztását szorgalmazta.⁵⁶ ***Obama a változás jelöltjeként próbált megjelenni, vonzerejének része volt már kampánya során a puha erő fontosságának hangsúlyozása és a vágy Amerika erkölcsi hitelességének helyreállítására.*** Ígéretet tett arra, hogy helyreállítja Amerika erkölcsi tekintélyét, hogy „Amerika ismét a legjobb remény legyen mindazok számára, akik a szabadság ügyéért küzdenek” (Obama 2008)

A 2009. januárban hivatalba lépő elnök ***elutasította elődei időnkénti*** keresztes hadjáratokat idéző hangnemét és ***stílusát, kivételesség tudatát azonban nem.*** Már beiktatási beszédében bejelentette, Amerika „még egyszer készen áll vezetni” /“*ready to lead once more*”/(Obama IA 2009). Az iraki és az afganisztáni háborúban kimerült Amerikában az Obama – Clinton adminisztráció az „ostoba háború” („*dumb war*”) emblémát illesztette a 'Bush-éra' 2003-as beavatkozása mellé, s vitathatatlanul puha hatalmi eszközökkel igyekezett javítani, erősíteni az amerikai vezetésről alkotott képet a kritikák leküzdése érdekében, egy erősen formálódó antiamerikanizmus ellensúlyozására. A „dumb war” kifejezést Barack Obama még szenátorként, 2002-ben használta először. Egyike volt azoknak ugyanis, akik az iraki intervenció ellen elsőként szólaltak fel. Ő Chichagoban: „Nem ellenzek minden háborút. Amit én ellenzek, az az ostoba háború.” (Obama 2002) Az Obama-adminisztráció egy toleránsabb, tiszteletudóbb és alázatosabb nemzet képviselőként akart működni, egy olyan ***nemzetéként, amelynek „hatalma annak megfontolt használatával nő”*** (“*power grows through its prudent use*”) (Obama IA 2009). Olyan országképet kívántak közvetíteni az Egyesült Államokról, amely ***példamutatása által válik ki***, egy nemzetnek tekinti magát a sok közül, tisztában van az amerikai hatalom korlátaival és újjáéleszti Amerika puha hatalmát. Ilyen fennkölt retorikára mindenképpen számítani lehetett, amikor Obama megpróbált a változás jelöltjeként megjelenni, ugyanakkor tükrözte Amerika csökkenő nemzetközi helyzetét is. Annak ellenére, hogy éles szakítást ígért a Bush-kormányzattal, az Obama – adminisztrációt a nemzetközi rendszer realitásai korlátozták: az Egyesült Államok iránti mélyen beivódott bizalmatlanság, a hibrid hadviselés, az amerikai hatalommal szembeni ellenállás valamint a hatalmi verseny, a feltörekvő hatalmi központok felemelkedése mind kihívást jelentettek ahhoz, hogy a retori-

⁵⁶ A 2008. szeptemberi Pew-felmérésben tízből tíz szavazó szerint Amerikát kevésbé tisztelték, mint a múltban, s a megkérdezettek majdnem fele (48%) szerint ez komoly probléma. A felmérésben részt vevő 24 országból 19-ben a többség alig vagy egyáltalán nem bízott Bush elnökben, így Nagy-Britanniában, Németországban, Franciaországban vagy Spanyolországban sem. A britek 81% -a állította, hogy alig vagy egyáltalán nem bízik Bushban, ez a szám Spanyolországban 88% -ra emelkedett, míg a Közel-Keleten még magasabbra, Törökországban és Jordániában 89% -ra. A felmérés szerint széles körben elterjedt meggyőződés volt, hogy az USA külpolitikája „javulni fog” egy új amerikai elnök beiktatása után. A franciák (68%), a spanyolok (67%) és a németek (64%) nagy többsége úgy vélte, hogy az USA külpolitikája javulni fog a választások után (PEW 2008).

kát valósággá változtassák. Az idealizmus és puha hatalmi ösztönök gyakran ütköztek azzal a pragmatizmussal, amely az elnöki külpolitika szemléletének középpontjában állt. Ez az *feszültség, amely az Egyesült Államok puha hatalmi ereje térnyeréséhez nélkülözhetetlen globális – unilaterális – hatalmi helyzete és a példamutatás általi kivételesség igénye* kettőségből adódik. A külföldi beszédei közül *a puha hatalom tekintetében legemblematikusabb kairói beszédében* igyekezett feloldani ezt az ellentétet. *Minden általa megjelölt univerzális érték az emberi szabadsághoz köthető, s egyben az emberek tudatában szorosan kötődik az amerikai értékrendszerhez.* Kiemelten hangsúlyozta „elkötelezettségét [...] olyan kormányok iránt, amelyek tükrözik az emberek akaratát”. Bár azzal érvelt, hogy „*Amerika nem feltételezi, hogy tudja, mi a legjobb mindenki számára*”, megerősítette hajthatatlan meggyőződését, hogy *minden ember egyazon dologra vágyik: arra a lehetőségre, hogy elmondja gondolatait és beleszólhasson a kormányzásba; bizalomra a jogállamiság iránt és egyenlő alapú igazságszolgáltatásra;* olyan kormányra, amely átlátható és nem lop az emberektől; annak szabadságára, hogy *valaki úgy élhessen, ahogy választ.* „*Ezek nemcsak amerikai elképzelések, hanem emberi jogok is,* ezért támogatjuk őket mindenhol.” (Obama, Cairo 2009)

Az elnök, a külügyminiszter s a külügyi adminisztráció – melynek befolyásos tagja volt Joseph Nye –, osztotta, átvette a még a második Bush-kormányzat időszakában, 2007-ben a smart külpolitikai stratégia kidolgozására felállított Joseph Nye – Richard Armitage vezette bilaterális tanács álláspontját. Ennek jegyében a republikánusok hidegháború végétől hangoztatott elve szerint „Amerikának magasabb ambíciókkal kell rendelkeznie, mint hogy népszerű legyen” természetesen, de kitartottak amellett, hogy a külföldi vélemény számít az Egyesült Államok döntéshozatalának szempontjából. A jó hírnév elősegíti a jóakaratot és elfogadást nyújt a népszerűtlen vállalkozások számára. *Segíteni más nemzeteket és egyéneket törekvéseik megvalósításában a legjobb módszer ahhoz, hogy Amerika külföldi hírnevét megerősítsék.* Ehhez a megközelítéshez *meg kell változtatni* azt, ahogyan az amerikai kormány *a biztonságról* gondolkodik. *A bizottság számos ajánlása – a szövetségek és partnerségek helyreállításától a globális fejlődés hangsúlyozásán át a globális közjavakba és a közdiplomáciába való befektetésig – realitássá* vált az első Obama – adminisztráció külpolitikájában.

Obama *megújult elkötelezettséget* mutatott mind az *ENSZ*, mind a *NATO* iránt,⁵⁷ és a Bush-évek problémás viszonya után Amerika és az ENSZ kapcsolataiban az „*elkötelezettség új korszakát*” jelentette be. Obama Susan Rice-t nevezte ki ENSZ – nagykövetté, helyreállítva a kabineti posztot. Az Egyesült Államok továbbá több, mint 2 milliárd dollár tartozásiilletéket fizetett ki az ENSZ-nek.

⁵⁷ 2009 elejétől az új adminisztráció összehangolt erőfeszítéseket tett a kapcsolatok javításáért a NATO-szövetségesekkel, cserébe komolyabb hozzájárulást kértek a polgári újjáépítés finanszírozásához és az emberi erőforrásokhoz. Az „új hangot” Joe Biden vezette be hivatalosan 2009. évi februári, 45. Biztonságpolitikai Konferencián Münchenben mondott beszédében. Nicholas Sarkozy francia elnök üdvözölte az új megközelítést, így kommentálta: „Úgy érzem, nagyon jól tudok együttműködni egy olyan amerikai elnökkel [...] aki megérti, hogy a világ nem sűrithető az amerikai határokon belülré.” (idézi: WP 2009)

Amerika nemzetközi hitelességének újjáépítési igénye jegyében **konstruktív diplomáciai tárgyalásokba kezdett ellenfeleivel**. Ehhez a Clinton-korszak olyan egykori tanácsadóival vette körül magát, akik a diplomácia és a tárgyalások valóban művészetét gyakorolták, kísérletezték korábban. Kinevezte az egykori boszniai főtárgyalót, Richard Holbrooke-ot Afganisztán és Pakisztán különmegbízottjává, Clinton volt közél-keleti békekövetét, Dennis Ross Irán különmegbízottjává és a Közel-Kelet tanácsadójává. Külügyminiszternek előválasztási demokrata vetélytársát, az iraki intervenció ügyében szenátorként az intervenció mellett szavazó Hillary Clintont választotta, miközben védelmi miniszterként megtartotta a Bush-adminisztrációból Robert Gates-t. Kabinetjében a Bush-korszak több egykori tisztviselője is helyet kapott, közülük John Brennan az elnök terrorizmus elleni főtanácsadója lett.

Számos kritika érte a felálló kabinetet,⁵⁸ azonban könnyű azonosulni e kérdés kapcsán azazal a nézőponttal, hogy a kinevezések elsősorban pragmatizmust tükröztek, azt a felismerést, miszerint tapasztalattal és bizonyos fokú folytonossággal rendelkező külpolitikai csapat szükséges az egyre növekvő instabilitás, valamint két nagy konfliktus közepette (Hallams 2011 p. 9). Ráadásul Obama elnökségének első néhány hónapja azt sugallta, hogy a kampány során vállalt „váltás” kevésbé az általa összeállított külpolitikai csapatról szól, sokkal inkább az általa elfogadott külpolitikai megközelítésről, amelynek középpontjában Carl Pederson szerint egy „amerikai és világpolgár kettős identitása áll”. (Pederson 2009, pp. 31-3) Sokak szerint az úgynevezett „Obama-effektus”: Obama hawaii és indonéziai neveltetése, afrikai öröksége, részleges iszlám gyökerei és édesanyja befolyása – aki Indonéziában fejlesztési és mikrofinanszírozási projekteken dolgozott – sokkal inkább betekintést nyújtott és mélyebb megértést sejtetett a világ felé, mint bármi, amit riválisai büszkélkedő hivatalos látogatások során szerezhettek. Ami tény, hogy a multikulturalizmus, valamint az állampolgári jogok és az apartheidellenes mozgalmak hallgatójaként Obama fiatalemberként „érzékeny volt az amerikai retorika és cselekedetek közötti lehetséges kapcsolatra” (Pederson 2009, p. 122), s ez hatással lett külpolitikájára. **Beiktatási beszédében** kijelentette, hogy „**elutasítjuk a biztonságunk és az eszméink közötti hamis választást**” (Obama IA 2009). Igyekezett elhatárolódni a Bush-kormányzat súlyos kritikákkal illetett, s Amerika morális hitelét is veszélyeztető politikájától és megközelítésétől. Hivatalba lépésekor **négy végrehajtási parancsot** adott ki: felfüggesztette a katonai törvényszékeket a Guantanamo-öbölben, vállalta, hogy egy éven belül bezárja a létesítményt; törvénysértőnek mondta ki a kínzást; elrendelte a CIA titkos börtönének bezárását; és elrendelte a fogva tartási politikák felülvizsgálatát. A „**terrorizmus elleni háború**” nyelv-

⁵⁸ Obama külpolitikai csapatának összetétele arra készítette a kritikusokat, hogy megkérdőjelezzék, meddig tér el az új elnök elődjétől. Inderjeet Parmar Obamát a számos demokratikus „elnök közül egynek nevezte, akik annak reményében, hogy a közvélemény szemében hitelesnek tűnjenek fel, kedvelik a militaristákat”. Arra utalt ezzel, hogy ha Obama komolyan gondolta volna a változásokat, akkor nem nevezett volna ki olyan adminisztrációt, amelyet „tisztességesen egy hibrid Bush-Clinton harmadik ciklus névvel lehetne címkézni.” (Parmar 2010, p. 15)

vezetét elvetették,⁵⁹ és Obama elrendelte a „kínzási emlékeztetők” kiadását.⁶⁰ Szándékosan igyekezett megsemmisíteni azon károk egy részét, amelyet elődje szerinte elkövetett.

Akár a *kairói beszéd*,⁶¹ akár a *beiktatási ceremónián a felelősség új korszakáról elhangzott*,⁶² a *puha hatalom jegyében a „kölcsonös tisztelet” visszatérésére* szólított fel *a muszlim világgal*.

2009. áprilisi *prágai beszédében* felvázolta – s ezzel hivatalos programjai közé emelte – ambiciózus célját, a „*nukleáris fegyverektől mentes világot*”. Elkötelezte magát a konkrét politikai eredmények mellett, ideértve az Átfogó Atomcsend Egyezmény ratifikálását, az atomsorompó szerződés megerősítését, valamint a nukleáris fegyverek visszaminősítését az USA nemzetbiztonságában (Obama Prague 2009) Ilyen elképzelések és elvárások miatt kapta meg a Nobel-békedíjat kevesebb, mint egy évig hivatalban lévő elnökként. A *Nobel-díj átadásakor tartott beszédében* szembesített az adminisztráció külpolitikája középpontjában álló dilemmákkal is, kiemelte azt a *kihívást, amit a puha hatalmi impulzusok és a nemzetbiztonsági követelmények egyensúlya követel*: „Úgy nézek szembe a világgal, ahogy van, és nem állhatok tétlenül az amerikai népet veszélyeztető fenyegetésekkel szemben [...] *A tárgyalások nem tudják meggyőzni az al-Kaida vezetőit, hogy tegyék le a fegyvert*. Ha azt állítjuk, hogy időnként szükség lehet erőre, az nem cinizmus - az a történelem felismerése; az ember tökéletlenségéé és az ész korlátaié [...] Két háború közepén egy nemzet hadseregének főparancsnoka vagyok [...] [f]elelős vagyok azért, hogy több ezer fiatal amerikai egy távoli földön harcol [...] érzékelem (bőrömon érzem - értekezésíró) a fegyveres konfliktusok költségeit, a háború és béke kapcsolatának nehéz kérdéseit, dilemmáit, valamint azon erőfeszítéseink súlyát, hogy az egyiket a másikkal helyettesítsük.” (Obama Nobel Lecture 2009)

3.5.4.2. Barack Obama: a „puha hatalom elnöke”? Partnerségek a kompromisszum, a pragmatizmus és dilemmák jegyében

A többpólusú világ kihívásaihoz, konfliktuskezeléseihez az Obama-kormányzat a kormányközi kapcsolatok révén kívánt alkalmazkodni (Slaughter 2009). Az arab tavaszt követő kétol-

⁵⁹ Amikor Obama elnök 2009. januárban hivatalba lépett, az elnök terrorizmus ellenes tanácsadója, John Brennan nagy előszeretettel hagyta el a „Globális háború a terrorizmus ellen” kifejezést, amely azt sugallhatta, hogy az Egyesült Államok készen áll háborúra az egész világgal. Hillary Clinton külügyminiszterként nem használta a kifejezést. Barack Obama pedig, különösen első külföldi beszédeiben, külön vigyázott arra, hogy ne használja a „háború” szót.

⁶⁰ A Jogi Tanácsadó Hivatal 2002–2005 között írt négy memoranduma részletezi a Bush-kormány kísérletét arra, hogy jogi keretbe ágyazza az ellentmondásos fogva tartási módszereket.

⁶¹ „Azért jöttem ide, Kairóba, hogy új kezdetet keressek az Egyesült Államok és a világ muszlimjai között, egy kölcsönös érdeklődésen és kölcsönös tiszteleten, valamint egy azon az igazságon alapuló kezdeten, miszerint Amerika és az iszlám nem kizárólagosak és nem szükséges versenyben állniuk. Ehelyett átfedés van közöttük és közös elveik az igazságosság és a haladás elvei, a toleranciáé és az emberi méltóságé.” (Obama Cairo 2009)

⁶² „Mert tudjuk, hogy a patchwork – örökségünk erősség, nem pedig gyengeség. Keresztények és muzulmánok, zsidók és hinduk, valamint nem hívők nemzete vagyunk. Minden nyelv és kultúra alakít minket, a Föld minden végéből merítve [...] A muzulmán világ felé egy új, a kölcsönös érdeklődésen és tiszteleten alapuló utat keresünk. Azoknak a vezetőknek szerte a világon, akik konfliktusokat keresnek vagy társadalmuk betegségéért a nyugatot okolják, azt üzenjük, hogy népe annak alapján ítéli meg, amit épít, nem pedig a szerint, amit elpusztít.” (Obama IA 2009)

dalú külkapcsolatai s kormányfősége kapcsán többször alkalmazták az ideológiát nélkülöző „konzekvencialista” jelzőt elnökségének azon elemzői, akik nem elleneztek politikáját (lásd Lizza 2011).

A kényes diplomáciai kapcsolatban álló országok közül Oroszországgal sikerült a felmerülő konfliktusokat, diplomáciai kapcsolatait a legmegnyugtatóbbnak tűnően rendezni – rövidtávon. Egy évvel a prágai beszédét követően **Obama és Dmitrij Medvegyev orosz elnök** aláírta a **START III megállapodást**, amelyben **mindkét országot kötelezték nukleáris arzenáljuk harmadával történő csökkentésére, és megerősítették a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló közös elhatározást**. Obama „tőkeáttételt” generált Oroszországgal, elvetette a kapcsolatok mély szakadásához vezető Bush-kori terveket egy rakétavédelmi pajzsról Lengyelországban és Csehországban. Új tervet dolgozott ki, amely **az iráni rövid hatótávolságú rakéták veszélyére** összpontosított, s amelyben ekkor (így) **partnerre talált Oroszországban** (az oroszok az új szigorú ENSZ-szankciókat támogatták). A **diplomácia újbóli hangsúlyozása** és az amerikai – orosz kapcsolatok „helyreállítása” valós és kézzelfogható eredményeket hozott – sajnos csak nagyon rövidtávon. Akkor ezek a lépések figyelemre méltó elmozdulást jelentettek a Bush-korszaktól.

Iránnal kapcsolatosan Obama **elvileg** elkötelezte magát az „**építő szerepvállalás**” mellett, de az iráni 2009-es **választások körüli politikai zűrzavar feltárta Obama puha hatalmi megközelítésének határait**. /Ahogy az éppen üléselő G8 is felhívta a figyelmet a választások után alkalmazott erőszakra, de óvakodott attól, hogy megkérdőjelezze Mahmud Ahmedinezsád elnök újráválasztási győzelmét. (Landry 2009) / Obamának egyrészt meg kellett ragadnia az Ahmedinezsád – ellenes érzelmeket és a reformista mozgalom talaján rejlő lehetőséget, de válasza különösen óvatos volt. Vonakodott attól, hogy Irán politikai ügyeibe „beavatkozonak” tekintsék, tekintettel arra, hogy kifejezett szándéka volt, hogy a rezsim vegyen részt a nukleáris fegyverek elterjedésével kapcsolatos tárgyalásokon.

Az Iránnal kapcsolatban folytatott amerikai Obama-Clinton külpolitika a smart külpolitikai stratégia egyik nagy kísérletének tekinthető. Amint Clinton külügyminiszter asszony már a szenátus előtti meghallgatásán előrejelezte a **kabinet smart külpolitikai stratégiai irányultságát: az intelligens hatalom élén a diplomácia áll, de arra törekszik, hogy „a rendelkezésünkre álló eszközök teljes skáláját – diplomáciai, gazdasági, katonai, politikai, jogi és kulturális – felhasználja**, s kiválassza a megfelelő eszközt vagy eszközök kombinációját az adott helyzethez.” (idézi: Hertzberg 2009)

Ahol az Obama-adminisztráció **puha hatalmi elkötelezettsége leginkább megkérdőjeleződött, az Afganisztán** volt. 2009. decemberben az Egyesült Államok jelenlétét tovább növelték 35 000 katonával. Az arról hozott döntéssel továbbá, hogy Afganisztánban és Pakisztánban fokozzák a ragadozó drón légicsapások számát, további vegyes üzeneteket küldtek azoknak, akiket megpróbáltak meggyőzni és együttműködésre bírni. Egyre többek számára tűnt igaznak

a The Yorkshire Post 2008-as hangzatos hasonlata, miszerint Obama, aki megközelítésében inkább John F. Kennedyt idézi, valójában Jimmy Carterre, a hidegháborús demokrata „hawk”-ra⁶³ hasonlít (Lynch-Singh 2008) *Ugyanakkor* alapcéljuk volt, hogy *Amerika afganisztáni erőfeszítései egyre koncentráltabb és politikailag orientáltabb terrorelhárító műveletre összpontosítsanak, ne a forrásokkal teljesen ellátott COIN-kampányra. Obama retorikájából hiányoztak a Közel-Kelet demokratizálásának grandiózus elképzelései, helyükön átgondoltabb és árnyaltabb kísérlet volt az USA stratégiájának újrakalibrálására a régióban.* Bár bírálták Obamát, mert hónapokig tartott a kormányzat afganisztáni stratégiájának megvitatása, időt szakított arra, hogy feltegye azokat a kétkedő kérdéseket, amelyeket Bush nem tett fel: Le kell-e győznünk a tálibokat? A COIN stratégia Afganisztánban a legjobb módja-e az USA nemzetbiztonsága megvédésére? (Woodward 2010. p.167.) Obama hajthatatlan volt abban a meggyőződésben, hogy a végleges, örökös elkötelezettség Afganisztánban csak az amerikai megszállás fogalmának megerősítését szolgálja. (Woodward 2010, p. 280)

Emellett Kairói beszéde ugyan egyértelmű kísérlet volt Amerika közel-keleti puha hatalmának újjáépítésére, az Obama-adminisztráció továbbra is támogatta az afganisztáni Hamid Karzai korrupt rendszerét a választási csalások ellenére – Washingtonban szükséges gonosznak tekintették a 2014-ig regnáló afganisztáni elnököt. A Guantanamo-öböl bezárásának kudarca is vitapontot jelentett sokak számára az arab világban. Oszama Bin Laden meggyilkolása 2011 májusában, bár óriási lendületet jelentett az elnök számára belföldön, Pakisztán a pakisztáni szuverenitás elfogadhatatlan megsértésének tekintette, miközben nyugaton is felmerültek kérdések, hogy az elnök miért „végezte ki” bin Ladent, ahelyett, hogy bíróság elé állították volna (Alibhai-Brown 2011, p. 5).

Elkötelezettsége az izraeli-palesztin probléma kiegyensúlyozottabb megközelítése iránt, a konfliktus feloldásának kísérlete sem járt sok sikerrel.

Azon erőfeszítései pedig, hogy új kapcsolatokat alakítson ki Kínával, a szokásos zsákutcába futottak: Tajvan, az árfolyamok vagy az emberi jogok körüli viták, valamint az internetes cenzúra firtatása miatt a kínaiak odáig mentek, hogy „információs imperializmussal” vádolták az amerikaiakat (BBC News 2010).

Az emberi jogok tárgyalásánál Obama a csendes szerepvállalás stratégiája mellett döntött, azok zárt ajtók mögött zajlottak, mivel megpróbálta egyensúlyba hozni Kína emberi jogi helyzetének kritikáját azzal a vágyával, hogy olyan kulcsfontosságú globális kérdésekben

⁶³ A Nobel – békedíjas, jogvédő demokrata elnök megbékélési és leszerelési politikáját Afganisztán szovjet megszállásáig tudta folytatni / folytatta. 1980. január 23-i State of the Union beszédében Carter szankciókat jelentett be a Szovjetunió ellen. Bejelentette továbbá, hogy az Egyesült Államok elkötelezi magát a Perzsa-öböl védelmében. Embargót vetett ki a Szovjetunióba szállított gabonaimportra, előterjesztette a Bécsben, 1979. júniusban Leonyid Iljics Brezsnyev szovjet pártfőtitkárral aláírt SALT II megállapodás bevezetésének mérlegelését, amelyet ezután nem is ratifikáltak. Bojkottra szólított fel az 1980-as moszkvai nyári olimpiai játékokra, a védelmi kiadások 5 %-os növelését kérte. Programot kezdeményezett továbbá a pakisztáni szélsőséges iszlamista mudzsahedinek felfegyverzésére. /Utóbbi döntése miatt később sem fejezte ki sajnálatát (Bővebben erről Riedel 2014) /

működjenek együtt, mint az éghajlatváltozás. Az amerikai és a kínai kapcsolatok kihívásait illetően az egyik elemző megjegyezte, az ilyen játszmák esetében „nem lehet a világon teljesen kívülről másokat magunkhoz vonzani” („*cannot be charmed out of existence*”). (Rachman 2009)

A sok résztvevő részéről nagyon várt koppenhágai csúcstalálkozó sem hozta viszont azokat az eredményeket a klímaváltozás ügyében, amit a nemzetközi közvélemény nagy része várt: a minden részes állam számára kötelező erejű határozatot. Ezzel együtt elmozdulás történt a befagyott álláspontoktól. Önmagában belpolitikai siker – az egészségügyi reform – is szükséges volt ahhoz, hogy olyan kulcsfontosságú nemzetközi kérdések felé fordulhasson az Obama-adminisztráció, mint a klímaváltozás. Ugyan nem hozott kötelező erejű megállapodásokat a koppenhágai csúcs, de Obama vitathatatlanul nagy szerepet játszott pl. Kína és India együttműködési hajlandósága javulásában a színpalak mögötti tárgyalások révén.

3.5.4.3. A legsikeresebbnek, leghatásosabbnak bizonyuló puha hatalmi eszköz, az új nyilvános diplomácia: az ország-márkázás eszköze

A megváltozott nemzetközi környezetben – beleértve a kibontakozó dzsihadista fenyegetést és a versenyt olyan újra felemelkedő hatalmakkal, mint Oroszország vagy Kína – az Obama – kormány annak érdekében, hogy a hanyatlás lehetőségét kezelni tudja, megpróbálta előtérbe helyezni az ország márkázást, vagyis az *Amerika-képet a vonzás stratégiájának* fejlesztésével értékesíteni (lásd Anholt 2007). *Puha hatalmi erőforrásként a nyilvános diplomáciát is beemelték a smart külpolitikai stratégia eszköztárába.* Önmagában Hillary Clinton külügyminiszterré nevezése is megerősítette azt a stratégiai szándékot, hogy a katonai hatalom és a diplomáciai eszközök egyensúlyba kerüljenek. /Hillary Clinton még first ladyként a világ egyik legprominensebb nőjogi aktivistájaként és ’diplomatajaként’ kiállt a nők jogaiért, az erőszak ellenességért többek között Kínában (Forth World Conference on Women, Peking, 1995), Afganisztánban (beszédei a talibánok nők elleni erőszakos fellépéseiről), s segítette létrehozni a VitalVoices kezdeményezést, hogy a nők nagyobb szerepet kapjanak országaik politikai életében.

Szenátusi meghallgatásakor arról beszélt, várja az amerikai hatalom megújulását a biztonságot fokozó, érdekeket előmozdító és értékeket tükröző diplomáciája révén. Az okos hatalmi politika (*smart power*) jegyében a rendelkezésre álló eszközök teljes skáláját – a diplomáciait, a gazdaságait, a katonait, a politikait, a jogit, a kulturálisait – alkalmazni kívánta, minden helyzethez kiválasztva a megfelelő eszközt vagy eszközök kombinációját. Állítása szerint a smart powerrel – okos külpolitikai stratégiával – a diplomácia lesz a külpolitika élcsapata/éllovasa (*vanguard*), s ezen állítását közel sem érezte radikálisnak. Az ókori római költőt, Terencet (Publius Terentius Afer) idézte, aki rabszolgának született majd kora egyik leghatásosabb hangjává vált: »minden erőfeszítés (endeavor) alkalmával, az okos ember nyilvánvaló útja, hogy először a meggyőzéssel próbálkozik.« Ugyanez igaz az okos nőkre is.” (Clinton 2009, p. 17)

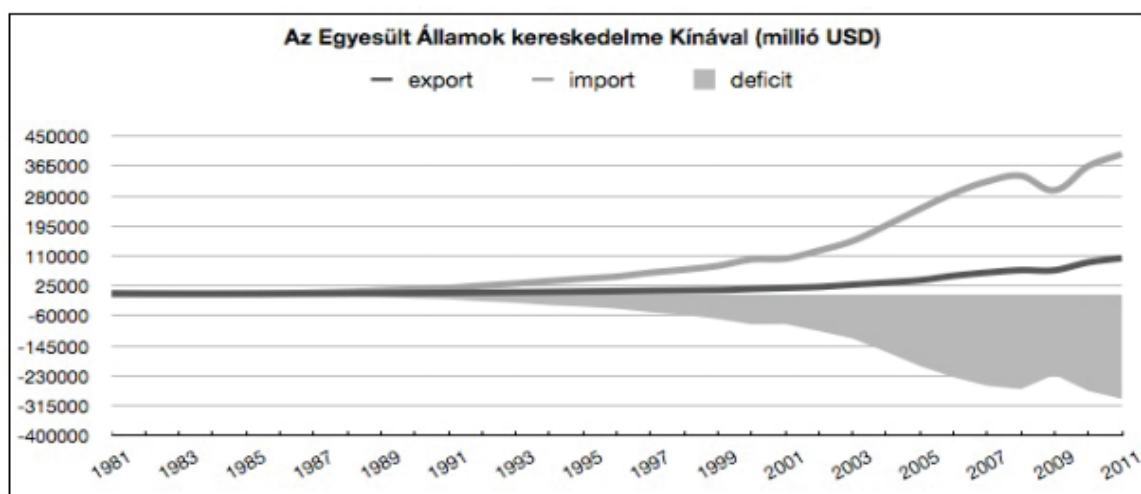
Hillary Clinton külpolitikájának vezérelve 2009. januári külügyminiszteri pozícióba kerülésétől: *újra kívánta definiálni a nyilvános diplomáciát a 21. század feltételeire*, s az Egyesült Államokat *szelídebb, emberségesebb hegemonként* próbálta népszerűsíteni a puha hatalom újramarkázásával („*rebanding soft power*”) (Quessand 2019), a puha hatalom újramarkázó erejével.

A *kemény és a puha eszközök kiegyensúlyozottabb használatát* szorgalmazta és a „*smart elkötelezettség (engagement)*” új stratégiáját indította el a *konnektivitás (kapcsolati képesség)* valamint a *köz- és magánszféra közötti partnerségek javítása* révén. A *civil hatalmat* kiemelt eszközként használta *az Egyesült Államok érdekei érvényesítéséhez külföldön*. Marketing szóhasználat: Clinton külügyminiszter asszony saját, egyedi puha hatalmi márkát vezetett be.

Az *elvárások és ígéretek jelszavává* vált ebben az új korszakban a *puha erő*. A soft power *'magjának'* pedig a *diplomáciai vagy kulturális vonzás és csábítás*, illetve *akár befolyásolás* tekinthető. Ahogy hivatalba lépése pillanatában, a Szenátus Külügyi Bizottsága előtti meghallgatáson mondta, célja, hogy „az okos erő alkalmazásával a diplomácia a külpolitika éllovasa (*vanguard*)” legyen. (Clinton 2009) Meggyőződésében, hogy a túlzott militarizálás után új egyensúlyt kell találni a külpolitikában, *társszervezetet ő is a Robert Gates vezette védelmi minisztériumban* talált. Robert Gates-t George W. Bush után Barack Obama is megtartotta a kulcsfontosságú védelmi miniszteri poszton. A (kül)politika e két nehézsúlyú játékosa közötti kapcsolat célja *az Egyesült Államok képének helyreállítása volt külföldön*, túl a pusztá Obama-effektuson. (lásd Hayden 2011)

A gazdasági pozíció és külkereskedelmi mérleg romlásának legjobb szenzora az amerikai – kínai bilaterális külkereskedelem alakulását mutató alábbi grafikon (30 éves időintervallum).

14. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok külkereskedelmi pozícióromlása: USA-Kína reláció 1981-2011

Forrás: U.S. CensusBureau, Foreign Trade Division

A folyamatos gazdasági pozícióromlás, a *költségvetési válság* okozta *korlátok* arra is ösztönözték az új külügyminisztert, hogy a diplomácia megújításának hangsúlyát *ne a külszolgá-*

lati missziók megújítására (fejlesztésére, növelésére) helyezze, hanem *közvetlenül a külföldi lakosságot is megszólító nyilvános diplomáciára*: olyan *partnerségekre* és *konnektivitásra*, melyek a külgazdasági mutatókat is eredményesebbé, pozitívabbá alakítják. /2008-ban 6500 külszolgálati képviselő volt, amely kevesebb, mint egy hadsereg egy hadosztályának tagszáma (CSM 2008)/. Míg hagyományosan az amerikai elnök a *nyilvános diplomácia* első szóvivője, egy *olyan diplomácia* esetében, *amely közvetlenül a külföldi lakosságot szólítja* meg és nem a kormányait, *a külügyminisztérium határozza meg azt a helyet és szerepet*, amelyet a nyilvános diplomáciának kell betöltenie a külpolitikai célkitűzések megfogalmazásában, és fő prioritásként a célszemélyekhez való eljuttatásban: legyenek azok akár nemzetek, akár nem kormányzati szervezetek, transznacionális szereplők vagy egyének. Hillary Clinton így vált a nyilvános diplomáciai stratégia első számú irányítójává és közszereplőjévé. A különböző külpolitikai programokhoz és a közdiplomáciához szükséges pénzügyi források elkülönítése a központi büdzséből azonban a kongresszus által hozott költségvetési döntések függvénye. /2009 és 2011 között a külügyminisztérium teljes, diplomáciára és fejlesztési támogatásokra elkülönített forrásai 4.5 milliárd dollárral nőttek, 47.2 milliárdról 51.7 milliárdra; a közdiplomáciára szánt összeg stabilan 1.2 milliárd maradt 2010 és 2013 között./⁶⁴

3.5.4.4. Hillary Clinton egyedi puha hatalmi márkája

Hillary Clinton a külügyminisztérium vezetőjeként tisztában volt azzal, hogy feladata az arra való képesség, hogy *Amerika-képet módosítson a szívekben és az elmékben, válaszolni* tudjon *a digitális forradalom által kínált összes eszköz felhasználásával* mindazoknak, *akik szenvedtek a korábbi amerikai külpolitikai döntések következményeitől*, legyenek azok politikai vezetők vagy egyszerű állampolgárok. Ennek eléréséhez Hillary Clinton *diplomáciai stratégiájának kulcsszavává a „konnektivitás”* ('*kapcsolati képesség*') vált.

Az első négyéves terv a diplomácia és a fejlesztés terén (*Quadrennial Diplomacy and Development Review*) szövege szerint a külügyminisztérium a *vezetést* a civil társadalom erején keresztül, címében is megjelölten *'A Civil Hatalom Erejével'* („*Leading Through Civilian Power*”) kívánta *megerősíteni*. (QDDR 2010) Létrehozták a *'Civil társadalom 2.0 programot'* azzal a céllal, *hogy ösztönözzék és képezzék az új technológiák használatára a nem kormányzati szervezeteket, valamint a civil társadalmat*.

Hillary Clinton számos smart együttműködési kezdeményezést dolgozott ki, az **elkötelezettség három kulcsfontosságú területére** összpontosítva:

1. digitális diplomácia

⁶⁴ Department of State, “US Department of State and Other Programs”, Budget 2010 (Washington, D.C., United States Government Printing Office): 87-89, and Department of State, “Congressional Budget Justification, Department of State, Foreign Operations and Related Programs” (Fiscal Year 2013, p. 13)

2. **állami-magán stratégiák** a hálózati állapot fejlesztésére, **partnerség** nem kormányzati szervezetekkel, a civil társadalommal és vállalatokkal a gazdasági vezetés helyreállítása érdekében (vállalati diplomácia)

3. nők jogai

Ezek a stratégiák részeivé váltak az amerikai imázs megőrzésének és a nemzeti márka építésének (a stratégia előfutáraként lásd. Lord 2006) – szemben az előző kormányok nemzetépítési programjaival, amelyek a célország demokratizálására irányultak. A nemzeti márka építése egyben részévé vált az amerikai hatalom egy új képének kialakulásához: egy kevésbé tolakodó hegemonéhoz.

A; Elkötelezettség digitális diplomácián keresztül

Kétségtelenül a **digitális diplomácia** bevezetése miatt nevezték **Hillary Clinton nyilvános diplomáciáját**⁶⁵ **avantgárdnak**. Ahogy az okos (smart) hatalom az Obama – adminisztráció külpolitikája alappilléreinek tekinthető az első ciklusban, a **konnektivitás** fogalma elválaszthatatlan az egyébként már a második Bush-adminisztráció idején kidolgozott **nyilvános diplomácia 2.0** fogalmától. Anne-Marie Slaughter, a Foresight és a vizsgált időszakban a külügyminisztériumi think tank, a Policy Planning elnöke a konnektivitás új fogalmát vezette be 2009-ben. E szerint a konnektivitás **a hatalom mércéje** a 21. században, amelyet **cselekvési képességként** („ability to act”) definiált **a hálózatokban**, ezzel zárva Slaughter 1997-ben megkezdett hálózati állapot elemzését (Slaughter 2009 pp. 94-113).

Ha valóban van egy forradalom, amely biztosította Hillary Clinton diplomáciájának láthatóságát, az a digitális forradalom, amely nem csak kommunikációs módokat, hanem a nyilvános diplomácia modelljét is forradalmasította. A kibővített **nyilvános diplomácia 2.0** célja a **demokrácia előmozdítása volt az „internetszabadság”, a ’21. század nyilvános tere’** („public space of the twenty-first century”) **népszerűsítésével**, ahogy azt Hillary Clinton hangsúlyozta az ingyenes internet hozzáférés előmozdítása érdekében 2010. januárban tartott beszédében (Clin-

⁶⁵ A nyilvános diplomácia (*pubic diplomacy*) kifejezést 1965-től származtatja a szakirodalom, amikor Edmund Gullion, volt nagyhírű diplomata, kutató, a Fletcher School of Law and Diplomacy at Tufts University akkori dékánja, *más országokban a társadalmi magatartás befolyásolását célzó külpolitikai aktivitásokként* definiálta, elhatárolva ezzel a nyilvános diplomáciát a propagandától is. (Gullion fogalom-meghatározásáról és a koncepció előtörténetéről nyújt tömör összefoglalót: Cull 2006) Az *amerikai külügyminisztérium 1987-ben más országok közvéleményének befolyásolása eszközeként* hivatkozik a fogalomra. *1997-ben az United States Information Agency a külföldi társadalom megértése, tájékoztatása és befolyásolása eszközeként* használja a kifejezést. Condoleezza Rice külügyi államtitkára szerint a társadalmi diplomácia feladata „*a külföldi közvélemény megértése, tájékoztatása, megnyerése és befolyásolása*”. (Glassmann 2008 magyarul idézi: Szörényi 2009, p. 154) A nyilvános diplomácia **közös nevezővel a nemzeti érdekek érvényesítéseként definiálható más országok nem állami szereplői felé**. A fent jelzett időrendbe tett fogalom-meghatározások is mutatják, hogy fogalomköré **bővül, folyamatosan mozdul el az egyirányú közléstől a kétirányú kommunikáció felé**.

Nicholas Cull szakértő a nyilvános diplomácia korábban jelzett öt fő területének (*listening, advocacy, cultural diplomacy, exchanges, international broadcasting*) meghatározása és elemzése mellett a public diplomacy történetét komprehenzív módon feldolgozó közelmúltban megjelent kötetében a **nemzeti márkaépítést** és a **partnerséget** jelöli meg az elmúlt időszak két domináns megközelítéseként (Cull 2019)

ton 2010) a Newseum épületében. Az amerikai politika szerepe tehát az volt, hogy **hozzáfértést biztosítson minden internet erőforráshoz és társadalmi hálózathoz**, különösen olyan országokban, mint Irán, Kína, de akár Kubát, Burmát, Szíriát vagy Vietnámot is ki lehetne emelni. Clinton szerint a digitális erőforrások használata tükrözte „a kapcsolati-kapcsolódási technológiák hatalmát, amely a politikai, gazdasági és társadalmi változások gyorsítója”. (Clinton u.a.)

Mike McFaul, az Egyesült Államok Oroszországba akkreditált nagykövete vált példává a diplomataák között több mint 70 ezer Twitter – követővel. Hillary Clinton rendkívül büszke volt az ilyen típusú kezdeményezésekre és nem titkosított vonalon gratulált nagykövetének (Clinton 2014). A külügyminisztérium „úttörő” diplomataként mutatta be Mike McFault.

A nyilvános diplomácia hatékonyságát természetesen nem az előfizetők vagy a diplomataakat a közösségi oldalakon követők száma méri. McFaul nagykövet posztjai ugyanakkor kiemelt támogatást, visszhangot keltettek orosz kontextusban. Ezek a posztok voltak a közvetlen kapcsolat fenntartásának eszközei az orosz lakosság és amerikai partnereik között, amikor Vlagyimir Putyin korlátozta a véleménynyilvánítás szabadságát és felszólított az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (USAID) oroszországi irodájának bezárására 2012. szeptemberben. Az USAID program sikere az amerikai magánszférával fenntartott kapcsolatoknak és a nyilvános diplomácia megnyilvánulásainak volt köszönhető. Jelen esetben a web 2.0 szereplőknek: a GAFAM-nek (Google, Facebook, Amazon, Microsoft) és a Twitternek.

B; Elkötelezettség partnerségek révén

A nyilvános diplomácia második jellemzője az Obama – Clinton korszakban **a látható partnerségek létrehozása volt** a magánszektor és a civil társadalmi szereplők azon részével, akik összhangban voltak az Egyesült Államok álláspontjával és nagy valószínűséggel gazdasági érdekeit szolgálják majd. Ezek a partnerségek is segítettek erősíteni az amerikai puha hatalmat az egyre növekvő költségvetési megszorítások időszakában.

Alec Ross, a Policy Planning munkatársa és Jahed Cohen, a külügyminisztérium innovációs főtanácsadója **megsokszorozták a technológiai delegációkat (techdeleket) új technológiai szakemberek (vezérigazgatók, mérnökök) bevonásával** Irakban, Oroszországban, Kongón vagy Haitin. A cél az volt, hogy **új piacokat találjanak a résztvevő vállalatok számára: nevezetesen a Szilícium-völgy multinacionális vállalati, a GAFAM és a Twitter számára**; valamint **technológiai megoldásokat** szerettek volna találni olyan problémák megoldására is, melyekkel **a hagyományos diplomácia küzdött**, mint az **emberkereskedelem** vagy a **kábítószer kereskedelemmel kapcsolatos** bűncselekmények. Ezek a küldöttségek, amelyek elengedhetlenné váltak a „21. századi állam” vagy a „gazdasági államvezetés” ambícióinak alátámasztásául, kiváltképpen szemléltetik az Obama – adminisztráció első ciklusát jellemző smart (okos) együttműködést a Szilícium-völgy és a külügyminisztérium között. Ezen „intelligens stratégiák”

középpontjában álló programok között volt a *Globális Partnerségi Kezdeményezés (Global Partnership Initiative)*, Hillary Clinton nyilvános diplomáciája egyik *legnagyobb sikere*. Ez a program, amely világszerte több mint 800 partnert hozott össze, beleértve Indiát és Kínát is, elősegítette az állami és magánszféra közti partnerségek fejlődését a globalizáció számos kihívása érdekében, összekapcsolva a kormányzati szereplőket, a nagy és közepes vállalatokat és a civil társadalom szereplőit. Ezek a *partnerségek* ösztönözhetik az *innovációt és a beruházásokat a feltörekvő piacokon* vagy *megoldást kereshetnek a fejlődő országok környezeti problémáira*. A 'Tiszta Kályhák Globális Szövetsége' (*Global Alliance for Clean Cookstoves*) például, amely közel 400 partnert hozott össze, köztük a Morgen Stanley Bankot és a Habitat for Humanity civil szervezetet, rendkívül hatékony szerepet játszott a balesetek okozta halálesetek elleni küzdelemben, valamint a gázszennyezés visszaéléseinek elkerülése érdekében.

C: Elkötelezettség a nők alapjogai mellett

Hillary Clinton egyik védjegye a külügyminisztérium vezetőjeként is kétségtelenül megmaradt a *női jogok iránti elkötelezettség* – diplomáciai arzenálja szerves részeként. Az ügy súlyát mutatja az Egyesült Államok smart külpolitikai stratégiájában, hogy *az elnök kulcskezdeményezési között szerepelt a hivatalos kommunikációban* (WH 2009). A kezdeményezést („*appointment*”) az intelligens hatalom és a hálózati állami stratégiák egyik szemléltetéseként mutatta be a külügyminiszter, amely lehetővé tesz kiegészítő stratégiákat. A külügyminiszter asszony véleménye szerint a „21. századi állam” nagy víziójának fényében *a nők általi nemzetépítés stratégiái a későbbi gazdasági növekedés hajtóerejei lehetnek* („*the latter would drive economic growth*”).

2009 márciusában Hillary Clinton kinevezte Melanne Verveert – hosszú ideje a női jogokért küzdő aktivistát, a Vital Voices Partnership civil szervezet alapítóját – az Egyesült Államok *első, globális női kérdésekkel foglalkozó nagykövetévé (Ambassador-at-large for Global Women Issues)*. Elsősorban a női vezető szerep promotálására a fejlődő országokban. A kinevezés erősen jelezte azt a programstratégiát, amelynek célja globális szinten küzdeni a nemek közötti egyenlőtlenséggel.

A külügyminisztérium aktívan támogatta a USAID munkához és hitelhez segítő programjait nők számára, hogy finanszírozhassák vállalkozásaikat. Hillary Clinton ki is fejezte azon meggyőződését, hogy a nők aktívabb részvétele országaik gazdasági és politikai életében fontos az emberi jogok tiszteletben tartása és a béke előmozdítása érdekében (Clinton 2014, p. 689).

Női stratégiája megvalósításához figyelemre méltó és szokatlan módon kapott támogatást a Fehér Ház és a Pentagon két kulcsfontosságú döntéshozójától: *Michèle Flournoy (akkori védelmi államtitkár asszonytól)* és *James Alexander „Sandy” Winnefield admirálistól (az Egyesült Vezérkar akkori alelnökétől)*. A külügyminisztérium ezt követően létrehozott egy *női ügyekkel foglalkozó irodát a csereprogramok vagy célzott munkaprogramok támo-*

gatására a „változás ügynökeivel” (értsd nőkkel), valamint hosszú távú stratégiák promotálására. A Hillary Clinton vezetésével *átalakított programstratégia az esélyegyenlőségre összpontosított, az oktatáshoz való hozzáférésre, a nők elleni erőszak visszaszorítására, de szerepet kívánt játszani a békefolyamatokban, valamint a kereskedelmi és gazdasági folyamatok előmozdításában* is. A kivitelezés a hidegháborúban is alkalmazott puha hatalmi eszközökkel, *a hagyományos kulturális diplomáciai gyakorlat szerint történt: Afrikából, Ázsiából, a Közel-Keletről, de Oroszországból is választott fiatal nőknek kínáltak fel csereprogramokat, amely lehetővé tette számukra, hogy „hasznos” időt töltsenek az Egyesült Államokban tanulmányutak keretében, elsősorban kiemelt technológiai vállalatoknál, például a Google-nél vagy a Facebooknál.*

A *Techwomen* kezdeményezés kiváló példája volt ennek. Közel – keleti és észak – afrikai technológiai szektorokban dolgozó női vezetők működtek együtt amerikai vezetőnőkkel. A *hosszú távú előny* egyértelmű volt: *egy hálózat felépítése*, amely 10 év után közel 400 befolyásos taggal rendelkezett. Hasonlóképpen a *Techgirls* afrikai és közel-keleti lányoknak szóló programja *jelentősen hozzájárult az Egyesült Államok rövid és hosszú távú imázsa javításához ezen országok állampolgárai körében.*

Mindezek a lágy hatalmi stratégiák részeivé váltak az amerikai hatalom egy új képe kialakításának: egy kevésbé tolakodó hegemon imázsához.

3.5.4.5. 2011: a fordulat éve

A; A katonai erő, mint a puha fellépések támogatója vs a puha erő militarizálódása

Még a Bush-kormányzat második ciklusának végén – a szintén Robert Gates vezette védelmi minisztériummal együttműködésben – a külügyminisztérium a 2009. pénzügyi évre javasolt költségvetésben lehetővé kívánta tenni a hadseregek közötti együttműködést. Külföldi szolgálatok tisztjei számát kívánták növelni, lehetőséget biztosítani számukra arra, hogy amerikai katonai főiskolán tanuljanak, s így jobban tudjanak együttműködni a fegyveres erővel. A katonai parancsnokságokra kevés számú diplomata kádert kívántak helyezni, s egy 350 főből álló hadtestet kiépíteni, amely segítséget nyújthat a konfliktus utáni zónákban. /Összességében hatodával szeretnék volna növelni a diplomáciai létszámot./ (CSM 2008)

*2010-ben, az Obama-kormányzat első ciklusában Michael Mullen, az Egyesült Vezérkari Főnökség elnöke súlyos korlátozásokat helyezett előtérbe a kemény hatalom alkalmazásában, ugyanis Mullen szavai szerint: A mindent elsöprő erő meggondolatlan alkalmazása kontraproduktív lehet. „A csatatér már nem feltétlenül mező többé. Az emberek fejében van.” /”frankly, the batterfield is not necessarily a field any more. It’s in the mind of the people”/ (idézi: Shanker 2010) Korlátozta a légi támadások és a tüzérség használatát. *A felkelés elleni háború új korszakában a hadseregnek csak megfelelő kapacitással, precízen és elvszerűen* volt szabad fellépnie. Az éjszakai razziákat korlátozó szabályokat vezettek be. *A kül-**

földön állomásozó csapatok számának (további) növelésével Mullen csak akkor értett egyet, ha a diplomaták és szakértők fokozzák a nemzetépítési és stabilizációs opciók feladatait, s a hatalom nem katonai része is készen áll a bekapcsolódásra.

A terrorizmus elleni küzdelem terén a puha hatalmi stratégiák (digitális vagy diplomáciai) gyakran lehetetlenné tették a valóságos összeütközést. Ettől kezdődően – talán paradox módon – az elsősorban pszichológiai háborús nyilvános diplomácia, amelyet eddig a puha hatalom eszközeként mutattak be, titkos műveletekkel hozzájárult a kemény hatalmi stratégiákhoz a terrorizmus ellenes hatékony küzdelem érdekében.

3.5.4.6. Eltávolodás puha hatalmi politizálástól: Obama második ciklusa

Második ciklusa alatt az Obama – kormánynak szembesülnie kellett az állampolgáraival szemben elkövetett terrorista erőszak növekedésével – militarista nyilvános diplomáciai eszközök bevetésével –, ezért több speciális cella támogatását használták fel a **Pentagonban** annak biztosítására, hogy a **propaganda, a tájékoztatás és a nyilvános diplomáciai tevékenységek ismét egymással felcserélhető módon** kerülhessenek kialakításra.

Ekkortól Obamának nem csak nem sikerült megtestesítenie ”a puha hatalom ikonikus elnöke” képét, bizonyos szempontból hangszerelte annak bukását.

2011-től az Obama – adminisztráció szó- és imázs harcot folytatott, nem azért, hogy megnyerje, hanem hogy legalább megnyugtassa a szíveket és a lelkeket. Ebben a dematerializálódott, digitalizált csatában a kemény és a puha erő eszközei közti megkülönböztetés (vagyis a Pentagoné és a külügyminisztériumé) rendkívül vékony sávban mozgott, annál is inkább, mivel a gyakorlatban az ügynökségek közötti munka csak a katonai és nyilvános diplomáciai tevékenységek javára nőtt.

A stratégiai kommunikáció mindenre kiterjedővé vált – mindenekelőtt szemantikailag. Ez igaz volt mind az információs, mind a szélesebb körű programok tekintetében. A Pentagon támogatta a nyilvános diplomáciai tevékenységeket, különösen 2011 után, DSPV (**'nyilvános diplomácia védelmi támogatása': „Defense Support to Public Diplomacy”**) néven, elsősorban a közösségi médiumok, különösen a Facebook és a Twitter biztonságos használata érdekében azon diplomaták számára, akiknek valós időben kellett eljárniuk a diplomácia vagy a promóciós üzenetek terjesztése érdekében, és akik ki voltak téve a kibertámadások kockázatának.

Másrészt a **Pentagon** újraindította a II. világháborúban és a hidegháborúban gyökerező **Pszichológiai Hadműveleteket** (*Psychological Warfare Operations*) (lásd bővebben: Rollins – Theoary 2011)

A védelmi műveletek ilyen mértékű behatolása a nyilvános diplomácia területére nem ment kritika és bizalmatlanság nélkül: e gyakorlatok kritikájában felmerült a legitimitás és a hitelesség elvesztése. /Sokak szemében elevenen élt még a Donald Rumsfeld által létrehozott és beszüntetett Stratégiai Befolyás Irodája (*Office of Strategic Influence*) körüli botrány em-

léke, amikor is a médiumok számára hamis információk szolgáltatásával és általánosságban dezinformáció továbbításával vádolták meg őket. (Lásd Briant 2015. pp. 55-58)/

A közel-keleti és észak-afrikai **konfliktusok intenzívebbé** válásával a helyi szereplők ráébredtették a washingtoni politikusokat, hogy **a fejlesztéstámogatást és biztonsági kérdéseket összekapcsoló smart stratégiák fenntarthatósága is alácsúszott több területen**, kevés hely maradt a puha eszközöknek. A Közel – Keleten a terrorizmus ellenes harcok kudarcai az iraki kivonulástól az Iraki Iszlám Állam (ISIL) megjelenéséig korlátozták az amerikai diplomáciai kezdeményezések vagy a puha hatalmi stratégiák hatékonyságát. A Szíriával folytatott korlátozott diplomáciai kapcsolatok fenntartására tett kísérletek ellenére például, a 2011-es felkelést és az azt kísérő erőszakos demonstrációkat követően a kapcsolatok véglegesen megromlottak. Az ügynökök ezen a területen végzett tevékenységeinek nagy része ekkor megkérdőjeleződött, mivel világossá vált, hogy az emberek közötti, személyes diplomácia – Hillary Clinton és tanácsadója, Anne-Marie Slaughter prioritásai: **az emberek felé fordulás („pivot towards people”) – működésképtelenné vált.** Ugyanez vált igazzá Líbiára is. Bengáziban 2012. szeptember 11-én, az amerikai nagykövetség ellen elkövetett támadást követően (Clinton 2014. pp. 436-55; Gall 2014). Ahogy az **iraki terrorista csoportok és a Levantei Állam megsokszorozták toborzási erőfeszítéseiket a civilek körében**, az **Obama – adminisztráció** előnyben részesítette a **problémamegoldásban a katonai válaszokat.** A puha erő a konfliktusok sújtotta országokban inkább vált az elszigeteltség szinonimájává, mint az elkötelezettségé. Az Obama – Clinton „Nagy Stratégia” így elvesztette puha erejét.⁶⁶

Az ISIL növekedésének Egyesült Államokra gyakorolt hatása brutális és nagy nyilvánosság előtt zajló módon vált egyértelművé túsok, az újságíró James Foley és Steven Joel Sotloff, valamint Peter Kassing és Kayla Mueller munkások ’nyilvános’ lefejezésével 2014-ben. Ez újabb direkt, nyílt támadást jelentett az amerikai hatalom képe ellen. Joe Biden alelnök válasza – „a pokol kapuáig üldözzük” („*We will pursue you to the gates of hell*”) –, a jacksoni fogadalom kevés terepnumot sejtetett a puha hatalom számára (Mead 2001; 2016) a továbbiakban. Az alelnök az amerikai polgárok és a világ többi része szemében megszilárdította **a háborúban vezető („execute at war”) Amerika képét. A közügyekért felelős tisztviselők (Public Affairs Officers)** számára ezért volt szükséges a **kreatív nyilvános diplomácia** alkalmazása (Wiseman 2016, p. 218), hogy szembenézzenek az új kihívásokkal, különösen Irakban, Szíriában és Líbiában: azokban az országokban, ahol az Egyesült Államok diplomáciai kapcsolatai korlátozottak voltak vagy szinte nem léteztek, különösen 2011 után. A helyi diplomatáknak kreatívan kellett együttműködniük helyi nem kormányzati szervezetekkel és félkormányzati

⁶⁶ Ahogy Hillary Clinton távozott a külügyminisztériumból 2013 februárjában, a legjelentősebb vita Christopher Stephens bengázi nagykövet és öt további diplomata halála körül dúlt. Sokak szemében a líbiai események a külügyminiszter aszszony ellenfeleit igazolták, akik az elnökválasztási kampány közepén az amerikai diplomaták biztonságosabb területekre helyezése vagy rendkívüli biztonságos, a helyi lakosságtól elzárt nagykövetségek kialakítása mellett kampányoltak.

(para-governmental) szereplőkkel. *Condoleezza Rice transzformációs diplomácia politikája és a clintoni nyilvános diplomácia eszközeivel együttesen* dolgoztak ekkortól. Személyközi diplomáciát folytattak, gyakran valós időben, online közösségi média-hálózatokon (például Facebookon, Twitteren és Snapchaten) keresztül.

Párhuzamosan az amerikai elnök (saját ellentmondásaival is küzdeni kényszerülve), úgy tűnt, félretette a hatalmi eszközök egyensúlya helyreállítására tett ígérését, különösen a Közel-Keleten. A stratégiaváltás előtt nem sokkal, 2011. májusban, megpróbált válaszolni azoknak a kritikusoknak, akik az Arab Tavasz időszakában tanúsított ideológiát nélkülöző 'következményelvű' („*consequentialism*”) (Lizza 2011) külpolitikai magatartásáért⁶⁷ támadták.

Ezek a kritikák nem alap nélküliek. Egyiptomot Obama elnök (Mubarak megbuktatása után) 'rendezett átmenetre' („*orderly transition*”) szólította fel például, ami kísértetiesen hasonlított 1989 legelején sok befolyásos, nagy hírű nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó amerikai személyiség álláspontjához Közép-Kelet-Európa vonatkozásában. A szovjet birodalom belső eróziója azonban olyan mértékű volt, hogy az összeomlott, s a vasfüggöny mögöttiek epedve várták a történelmi értékrendjükhez közeli vonalak mentén a rendszerváltozást. A Közel-Keleten, többek között a közös gyökerű történelmi értékrend híján sem így történt.

Az elnök 2011. májusi beszéde szerint Amerikának minden befolyását fel kell használnia a régió reformjainak ösztönzésére, azzal együtt, hogy az Irakban történtek után az USA-nak „alázatosan” kell cselekednie. A Kairóban tett kötelezettségvállalásai teljesítése mellett elsősorban az információhoz való hozzáférés és véleménynyilvánítás szabadsága támogatásának elsőrendűségét hangsúlyozta (köztük az újságírói meghallgatáshoz való jogot támogatta, legyen szó akár nagy hírszervezetről, akár bloggerről). Nézete szerint „valójában a reform nem az urnáknál valósul meg. A 21. században az információ hatalom; az igazság nem rejthető el; és a kormányok legitimitása végső soron az aktív és tájékozott polgároktól függ.” (Obama 2011)

A nem sokkal későbbi lépés- és irányváltását egy nyilatkozatban foglalta össze: „vegyünk részt, ahol muszáj, oldódjunk le, amikor tudunk” („*engage where we must, disengage when we can*”) (idézi: Hamid 2012). Ez a nyilatkozat azonban azt a hajlandóságot is sugallta, hogy nem válaszolunk minden kérdésre katonai eszközökkel.

⁶⁷ Kritikusai szerint Obama iráni vagy arab tavasszal kapcsolatos politikája nem okos, hanem rossz logika, fellépés a *status quo* javára (Levine 2011). Robert Fisk brit újságíró és közel-keleti 'veterán' tudósító szerint egyenesen a „történelem egyik legnagyobb veszélye egy olyan amerikai elnök, aki kinyújtotta a kezét az iszlám világ felé, majd ökölbe szorította azt, amikor az a diktatúrával vívott harcot és demokráciát követelt (Robert Fisk 2011). A baloldali kritikusok elítélték, amiért változást ígért az amerikai külpolitikában, de állításuk szerint nem tért el az amerikai politikát a modern kori történelem nagy részében irányító normáktól: a globális hegemónétól, a militarizmutól és az imperializmutól. Tariq Ali „imperialista Woodrow Wilsonként” jellemezte, aki „hangzatos banalitással és páncélos képmutatással” békét ígért, de háborút indított (Ali 2010, p.73), rajta kívül többek között Noam Chomsky vagy Jon Pilger számára is éppúgy része az amerikai birodalmi projektnek, mint Bush volt, a stílus és a megközelítés elmozdulásai szerintük kevésbé számítanak.

Joseph Nye és a volt szíriai nagykövet, Robert Ford amellet érvelt, hogy sürgős újragondolni az elkötelezettséget a civil lakossággal a Közel-Keleten, ellentétben a Fehér Ház stratégiájával, amely a lázadók toborzását célozta meg a civil jelenlét helyett. A puha erő alkalmazása egy megnyilvánulásaként, válaszul, 2016-ban, Obama elnök kezdeményezésére a kongresszus engedélyezte a Stratégiai Terrorelhárítási Központ kiváltását a Globális Elkötelezettségi Központtal (Global Engagement Center) a külügyminisztériumon belül. Az intézmény szerepe az Iszlám Állam propagandája elleni küzdelem volt, valamint egy új digitális környezethez igazított stratégia előmozdítása, ideértve egy nagyszámú köz- és magánszférával kiépült koordinációt is országos és nemzetközi szinten egyaránt (kormányon kívüli ügynökségek, nem kormányzati szervezetek, vállalatok). A leglelkesebb támogatói el akarták érni, hogy a központ illetékességébe tartozzon a „Cyber Caliphate”-ra majd a Kreml tevékenységére adott válaszáadás. Egy 2017. évi honvédelmi törvény – a National Defense Authorisation Act – bővíteni kívánta a centrum misszióját egy olyan szervezetté alakítással, amely megküzd az állami propagandákkal, legyen az akár orosz, akár kínai, akár iráni, akár észak – koreai. Az ilyen kezdeményezések azonban az amerikai bürokrácia ellenében lehettek volna csak sikeresek. A Global Engagement Centert az amerikai nyilvános diplomácia szakemberei az Egyesült Államok új Információs Ügynökségeként (United States Information Agency) írták le, amely felelős a védelmi minisztérium (DoD), a hírszerző közösség, a USAID, a 'Műsorszóró Kormányzótanács' (Broadcasting Board of Governors) és a külügyminisztérium közötti koordinációért. Bárhogy is, létrehozása óta a Global Engagement Center lényegében a védelmi minisztérium munkatársaiból állt. Többen és jobban képzetek voltak ezekben a kérdésekben, mint külügyi kollégáik, akik évekig szenvedtek a nyilvános diplomácia számára elkülönített forráshiánytól – a kongresszus jóvoltából. Sőt, a diplomaták képzése nem tartalmazta az információs háborúra való felkészülést, s nem is tudatosították megfelelő súllyal a közvélemény számára a nemzetközi kapcsolatokban, ellentétben a katonai kiképzés részet képező számos kurzussal és kiadvánnyal a honvédelmi minisztériumban. Ezért sajnálatosan a nemzeti biztonsági kérdések militarizálása az Obama – adminisztráció második ciklusa, John Kerry külügyminisztersége idején csak az információs stratégiák korlátozott megértéséhez vezetett a diplomaták körében az úgynevezett „hibrid háborúban”. (Quessard 2019, pp. 480-81)

Az amerikai nyilvános diplomácia, mint a puha hatalom egy megnyilvánulása és egy garancia, ha nem is magára a hatalomra, annak képére mindenképpen, ha természetesen nem is múlt ki Obama alatt – ahogy arra az elnök kritikusai nagy előszeretettel célozhattak –, de széttagoltta vált, amely az új kihívások tükrében azt is jelentette, hogy a diplomáciai protokoll peremvidékére szorult. *A nyilvános diplomácia stratégiája magánszemélyek és -szereplők elköteleződési stratégiáján alapult mindennél jobban, akik a puha hatalmi hálózatokat létrehozták. Az amerikai puha hatalom tartósságát magánszereplők* (NGO-k, egyetemek,

a GAFAM) **biztosították**. 'Korunk nagy háborúi'⁶⁸ időszakában/azt követő időszakban ez azt is jelentené, hogy ezeknek a magánszereplőknek képeseknek kellene lenniük válaszolni azokra a kihívásokra, amelyet az orosz, az iráni vagy a kínai puha hatalom felemelkedése vagy újra felemelkedése okoz, mint az amerikai vezető szerepről kialakított kép legnagyobb veszélyforrása az Obama utáni időszakban. **Obama** elnök kifejezett óhaja volt eltávolodni az 'ostoba háború' ideológiájától, a Bush nevéhez kötött politikától és **felajánlani a világnak az amerikai vezető szerep egy új, friss imázsát**. A terrorizmus elleni hosszú háború részeként végül folytatta / **folytatni kényszerült elődje politikáját** azzal a céllal, hogy felszámolja az Iszlám Államot. A drón légi csapások Pakisztánban és Afganisztánban csak felgyorsították a tálibok és az al-Kaida visszatérését az amerikai csapatok 'óvatos kivonulása' közepette 2013 után." **'Korunk nagy háborúi' időszaka ideológiai háború és ideológiák háborúja** is volt egyben (Morell 2015). Az **Egyesült Államok legnagyobb kudarca talán** az volt, hogy **képtelen volt ellensúlyozni a dzsihadista ideológia terjedését**.

Nem segített ebben az sem, hogy „az Obama- adminisztráció **dollár milliárdokat juttatott el fegyverrendszerekben** – a fejlett helikopterektől a vadászgépekig – olyan **rezsimekhez**, amelyek **a demokráciapárti tüntetőket vertek, újságírókat és reformaktivistákat vetettek börtönbe és öltek meg az arab tavasz folyamán**” (Turse 2011). Tették mindezt annak reményében, hogy ezek a rezsimek erőegyensúlyi szerepek fenntartásában, alakításában majd együttműködést tanúsítanak. S ezzel az esélye megeremtődött annak is, hogy a hidegháborús logika újra visszaüthet. Hasonlóan ahhoz, mint amikor az ellenségem ellensége a barátom logika alapján az 1980-as években a CIA technikai, felderítési, pénzügyi segítséget nyújtott a mudzsahedineknek a szovjet hódítók ellen, amivel másrészt megerősítette őket ahhoz, hogy a szovjet csapatok visszavonulása után az amerikaiak ellen forduljanak, mint a dekadens nyugat legprominensebb képviselői ellen. A blowback még tisztább történelmi esete volt, amikor 1953 és 1978 között az Amerikai Egyesült Államok stratégiai és energiaellátási okok miatt jelentős forrásokat investált Reza Pahlavi rendszerébe, majd a sah bukása után az amerikai – iráni kapcsolatok menthetetlenül megromlottak, sőt szélsőségesen ellenségesekké váltak.

Az ilyen fegyverreladások – amelyek a fent szemléltetettek szerint is régóta jellemzői az amerikai külpolitikának – sokat tettek hozzá ahhoz, hogy aláásódjon minden olyan elképzelés, miszerint Obama a „puha hatalom” elnöke. S tovább erősítették az olyan érveket, mint Andrew Baceviché, aki szerint Obama ugyanolyan vak és ostoba volt, mint elődei, amikor katonai erőket telepített egy 'Nagyobb' (*Greater*) Közel-Kelet megteremtése érdekében (Bachevich 2011).

⁶⁸ A „Korunk nagy háborúi” – „*Great Wars of Our Times*” – közkeletűvé vált kifejezés forrása Michael Morell korábbi titkosszolgálati vezető 2015-ben megjelent könyvének címe. Michael Morell megvédi a drónok használatát mind a Bush-, mind az Obama-kormányzat részéről a feltételezett terroristákkal szemben, s leírja, hogy a CIA hogyan alkalmazta a 'fokozott kihallgatási technikákat' (*Enhanced Interrogation Techniques*) – amit sokan kínzásnak neveznek – a Bush – érában.

Ezzel együtt azoknak is van igazuk, elvi síkon mindenképpen, akik Obama külpolitikai pragmatizmusát és komplexitását az elnök egyik erősségeként értékelik. „Úgy tűnik, Obama ügyes képességgel rendelkezett, hogy a világot ne szűk fekete-fehér, Jó v. Gonosz kifejezéssel lássa el, hanem a szürke árnyalataiban találja meg. A demokrácia párti mozgalmak támogatását célzó átfogó beavatkozási politika nem mindig lehet helyes döntés, még akkor sem, ha erkölcsileg helyesnek tűnik; sem a »liberális intervencionizmus« kizárása azon az alapon, hogy az USA-val szembeni ellenszenvet táplálja, vagy olyan konfliktusokba sodorja az Egyesült Államokat, amelyekben létfontosságú érdekei nem forognak kockán” (Hallams 2011, p. 17). **Azzal, hogy az első Obama-adminisztráció a smart külpolitikai stratégia részeként a puha hatalmat a stratégia és aktivitások középpontjába emelte, az elnök felvállalta a külügyminiszter, a külügyminisztérium elkötelezettségeit kulcskezdményezései között, jelentős lépést tett előre egy új Amerika-kép kialakítása felé.** Bzezinski 2010-ben így írt az akkor egy éve hivatalban lévő elnökről „Reménytől az elszántságig” című írásában: „Obama valóban ambiciózus erőfeszítéseket tett az Egyesült Államok világszemléletének újrafogalmazásáért és azért, hogy az becsatlakozzon a huszonegyedik század alakuló történelmi kontextusa teremtette helyzetekbe. Rendkívül jól tette ezt.”

Condoleezza Rice 2006 elején bevezetett transzformációs diplomácia koncepciója az Egyesült Államok partnereivel való együttműködést célozta annak érdekében, hogy „demokratikus, jól kormányzott államok épüljenek, amelyek válaszolnak népünk igényeire és felelősségteljesen vállalnak részt a nemzetközi rendszerben.” (Rice 2006) Hillary Clinton 2009. januári külügyminiszteri pozícióba kerülésével az első Obama – adminisztráció a **kemény és a puha eszközök kiegyensúlyozottabb használatát** szorgalmazta és a „**smart elkötelezettség (engagement)**” új stratégiáját indította el a **konnektivitás (kapcsolati képesség)** valamint a **köz- és magánszféra közötti partnerségek javítása** révén. Ugyanakkor mind a második Bush-kormányzat puha hatalmi kezdeményezései, mind az első Obama-adminisztráció egyes elkötelezettségi, aktivitásai hiábavaló zsákutcának tűnhetnek a követő közel-keleti események tükrében. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy „**a diplomácia, a külföldi fejlesztések rövid távú hatását rendkívül nehéz kimutatni a kritikus kihívásokra**”, így **gyakran alulfinanszírozzák és elhanyagolják. A konnektivitás, partnerség** stratégiai címszavak mögött rejtőző „**csere- és segítő programok hatása gyakran évtizedekben mérhető, nem hetekben vagy hónapokban**” – ahogy Joseph Nye hívja fel a figyelmet „*War on Soft Power*” című írásában (Nye 2011). Az értekezés szerint **csak az innovációt és beruházásokat ösztönző partnerségek hozhatnak gyors(abb) eredményeket, amelyek azonban kivezetnek az állami hatáskörből, részterületeket fednek le és nem koncentráltak.**

Emellett a **puha vagy vonzó, kooptív hatalom számos hivatalos eszköze** – a **nyilvános diplomácia, műsorszórás, csereprogramok, fejlesztés és támogatás, katasztrófa-elhárítás, hadseregek közötti kapcsolatok** – szétszórtan oszlanak szét a minisztériumokban. Hiába ala-

kult puha hatalmi szakértők nyomására, ajánlására egy Globális Elkötelezettségi Központ 2016-ban védelmi minisztériumi munkatársakból, nem tudott olyan átfogó stratégia vagy költségvetés születni, amely akár integrálni próbálta volna a különböző aktivitásokat.

II. A puha hatalmi gondolkodás és eszköztár térnyerése, beágyazódása a Kínai Népköztársaság stratégiáiba 1989- 2012

1. A multipoláris világrendre készülő Kína puhasága

A kínai puha hatalom 20. századi éledése követi a kétpólusú világrendszer felbomlását. A Teng Hsziao – ping nevéhez köthető saját-utas, egyedi modernizálódás, a piacosodás, a szocializmus – valójában gazdasági kapitalizmus – kínai jellemvonásokkal a világ elismerését és a „Nyugat” berögzült és pavlovi reflexként működő „Kína-félelmét” (fenyegetettség érzését) egyszerre involválta.

A Mao utáni pragmatikus vezetés alapvetése az erősségek és képességek elrejtése volt, miközben hivatalosan – és praktikusán – elfogadta az Amerikai Egyesült Államok primátusát. Kína stratégiai érdekei az 1980-as években még nem voltak globális jellegűek. Peking politikai lépéseit inkább egyoldalú taktikai és gazdasági megfontolások vezették, mint stratégiai célok (Vámos 2006. pp. 16-19).

A Szovjetunió összeomlása, a „közös fenyegetettség” szétporlása s a tienanmen-téri eseményeket követő elszigetelődés után Kína adaptálódott a megváltozott körülményekhez, s miközben *kitartott a korábbi célkitűzései mellett (multipoláris rendszer hegemon-ellenességgel, be nem avatkozási politika)*, azokat az új világrendre szabta. Már a hidegháború időszakában a harmadik világ védelmezőjeként és az el nem kötelezett országok szószólójaként multipoláris nemzetközi rendszer létrehozásán munkálkodott. A '90-es évek csak megerősítették abban a felismerésben, hogy globális befolyást csak regionális befolyáson keresztül építhet (Jordán – Tóth 1999, p. 140) *Gazdasági fejlődési üteme fenntartása, belső egységének megtartása-megteremtése* érdekében a belső stabilitás mellett *stabil, békés külső környezetre* volt szüksége. *A multipoláris világrendre* készülő, s így globális horizontban gondolkodó Kína a *puha erőforrások mozgósítására, stratégiai partnerségek kialakítására* törekedett elsősorban, hiszen ilyen *kooperációk* révén az egyes hatalmak *nem válnak egymás ellenfeleivé*, az együttműködés lehetőségeit keresik. A stratégiai partnerségek kialakítása esetében Kína *minimális követelménye a három nem elvének elfogadása* volt: az *el nem kötelezettségé, nem konfrontálódni senkivel* és *nem fordulni harmadik fél ellen*. (Szunomár 2012, p. 159; idézi: Cheng-Zhang [1999] p. 102-t)

2. A puha hatalom kettős minősítésének kínai jellegzetessége

Kína puha ereje kapcsán is megoszlanak a vélemények. *Egyes nézetek* szerint a racionalizmus talaján álló kínai puha erő nem csak nem áll kontrasztban a realista iskola tanaival – Joseph

Nye nézete⁶⁹ –, hanem visszaigazolja azt, *az erő és a hatalom megnyilvánulása csak épp burkolt formában*, a kényszer és kifizetések helyett a vonzerő kialakításával (elfedi vagy segíti az érdekérvényesítést. (magyarul ezen az állásponton: Rigó 2014. p.180).

Más nézetek szerint *Kína gazdaságdiplomáciája, fejlesztéspolitikája, kereskedelmi kapcsolatai* –, *a kínai gazdasági hatalom megnyilvánulásai – is kísérik, támogatják, leginkább alátámasztják a puha hatalmi lépéseket*”, vagyis a kultúrából, politikai eszmékből, értékrendszerből és stratégiából építkező puha hatalmi lépések *nem azt hivatottak* palástolni, hogy „*Kína gazdasági erejét kihasználva gyakorol befolyást vagy kizsákmányolja a fejlődő világ országait. A külgazdasági lépések is mindkét fél számára profitot hozó megoldásokra törekszenek*”, nem kényszerítik a fejlődő országokat együttműködésre, mintegy „kiegészítő” szerepkört játszanak a kemény és puha hatalmi eszközök között, s jellemzően a puha hatalom eszköztárát erősítik. (Szunomár 2012, p. 139, hasonló nézeten magyarul Salát 2010, Nye 2017, Eszterhai 2019, 2021)

3. A több ezeréves civilizációval rendelkező feltörekvő hatalom egyedisége

„Kína nagyhatalmiságát szükséges meghatározni annak megválaszolásához, hogy Kína hogyan válik egyre vonzóbb partnerré a fejlődő országokban, mit tesz azért, hogy eloszlassa a fejlett és fejlődő országokban” egyaránt jelen lévő „Kína-fenyegetéssel” kapcsolatos félelmet (Szunomár 2012, p. 138), hogyan alakítja a Nye által megalkotott puha hatalom fogalmat – a szocializmushoz és a piacgazdasághoz hasonlóan – speciálisan Kínaivá.

Húsz év alatt, az 1990-es évektől a 2010-es évekig először került fejlődő ország *a világ legnagyobb gazdaságai pozíciójába*, ráadásul olyan országgént, amely *a korábbi nagyhatalmaktól eltérő történelmi-civilizációs gyökerekkel* bír (Jacques 2010).

Kína *modernsége a verseny, a piac és a technológia terméke*. Ennek alapja az ázsiai utas gazdaságpolitikai modell: az *exportorientáció*, a közvetlen külföldi (nyugati) tőkebefektetéseknél az *extrém olcsó munkaerő* – a nép teherbíró képessége – felhasználása *komparatív előnyként*. Ezt a modernséget azonban *legalább annyira alakítja e civilizáció történelme és kultúrája is, mint piacosodása*. E kultúrának olyan alkotóelemei vannak, mint az egység fenntartásának elsődlegessége vagy az a sajátosság, hogy a vezető hatalom soha nem osztozott az állam irányításán – például az egyházzal –, mindvégig primátusa volt a társadalom és annak minden egyéb intézménye felett is.

Martin Jacques brit újságíró és kutató nagy visszhangot kiváltó, 2009-ben megjelent, majd 2012-ben átdolgozott „*When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*” („*Amikor Kína uralja a világot: A nyugati világ vége és egy új globális rend születése*”) című művében felsorolja Kína azon sajátosságait, amelyek megkülönböztetik a „Nyugattól”, s egyben minden korábbi nagyhatalmi mintától.

⁶⁹ „A kemény hatalom egy ország katonai és gazdasági erejéből fakadó kényszerítő ereje. A puha hatalom egy ország kultúrája, politikai eszméi és stratégiáiból fakadó mivolta (Nye 2004b, p. 256 idézi magyarul: Rigó 2014).

Eszerint Kína nem nemzetállam, hanem *civilizáció-állam*, amelynek következtében nem klasszikus nemzetállami érdekei, hanem *civilizációs tudata formálja*. A *nacionalizmus* szerepe speciális, *etnikai egységet is teremtő* szereppel bír. Az *államigazgatásban és az üzleti életben* az elszámoltathatóságnál sokkal fontosabb a *hűség*. S az ország egy jó darabig lesz még fejlődő és fejlett (Jacques 2009. pp. 414 – 435)

(A dolgozat a kötet nem minden alapvetésével ért egyet, de a civilizációk és modernitás többféleségéről kifejtett érveivel igen.)

A nyugati demokrácia hiánya, az állami vezetés központosítottsága vagy a civil társadalom relatív gyengesége Kínában egy nyugati szemlélő számára a Nyugat és Kína között ma érzékelhető fő különbség – s ez a különbség a kötet megjelenésekor, 2009-ben ugyanúgy jellemezte a két civilizációt / kultúrát, mint az értekezésben vizsgált időszak végén. Az ország e jellemzőktől korántsem függetleníthető *politikai hagyományai: a félgymarmati múlt, a fejlődő világbeliség, a kommunist(ának nevezett tekintélyelvű) rendszer* valamint *az államvezetés és -igazgatás tekintélyelvű – konfuciánus jellege* meghatározóak az ország jövőbeli fejlődése szempontjából.

4. A Kínai Népköztársaság modellnek is tekinthető puha hatalmi forrásai: ideológiák, eszmék, értékek, értékrendszer

4.1. Filozófiai alap: kemény és puha csak együtt egységet

A kínai gondolkodásban a *jin és jang, a férfi és női princípium, az aktív és passzív, kemény és puha* egymás kiegészítői, *csak együtt tudnak egységet* alkotni, az egyik a másik nélkül tökéletlen. A látás erejét az Út és Erény könyve, a taoizmus alapműve így fogalmazza meg: „Az ég alatt nincs lágyabb és gyengébb, mint a víz. Mégis, ha megtámadja a keménységet és erőset, semmi nem tudja legyőzni és semmi nem változtatja meg. A gyenge legyőzi az erőset, a lágy legyőzi a keménységet.” (idézi: Salát 2010, p. 102) Az, hogy „a hatalmat »puha« erővel kell biztosítani, domináns szerepet játszott a klasszikus kínai politikai és stratégiai gondolkodásban” (Salát 2010, p. 103). A *puha hatalom* analitikus koncepció és a *smart hatalmi stratégia* így tulajdonképpen több mint *2000 éve része a kínai gondolkodásnak, a katonáinak is. Szun-ce (Sunzi)* i.e. 6. századi világhírű ókori kínai író, filozófus, hadvezér máig bestseller művében, a „*Háború művészeté*”-ben (más, korábbi fordításban „*Hadakozás regulái*”) arról értekezik, miként lehet *győzelmet* elérni anélkül, hogy *károkat és sérüléseket* szenvednénk. A *katonai akcióknál döntőbbnek* tartja a *diplomáciai szövetségeket*. E szövetségek realizálódását 2000 éven keresztül a ’középső birodalom’ hódoltsági ajándékrendszer kapcsolati hálója jelenetette. *(Emellett természetesen a nyugati kultúrához kötött frontális támadás helyett az ellenség otthoni frontjainak alálását, meggyengítését, megtévesztést, cselt, titkos logisztikai előkészítéseket, az ellenség polgárainak, katonáinak, vezetőinek (hátszárának) megnyerését, a megosztást is a háborús taktika választandó eszközei közé sorolja a frontális ütközés elkerülésére „A hadakozás regulái”*

között.)⁷⁰ Évezredekken keresztül – a konfucianus ideológia szerint – a Kínát körülvevő „barbárok” nem meghódítani igyekeztek, hanem Kína morális és kulturális felsőbbrendűségének bizonyításával rávenni arra, hogy önként a kínai uralkodó alattvalóivá váljanak. (Valamiféle automatizmusként képzelték el a filozófusok, hogy ha Kínában jó uralkodó ül a trónon, az egész világ eljön hódolni neki.) A kínai birodalmi ideológia szerint a fegyveres hódítások sosem számítottak erénynek, a hivatalos terminológiában a hódításokat „büntető hadjáratoknak” nevezték, amelyekre Kína kényszerítve volt a barbárok erénytelensége miatt. Eszményi uralkodónak nem a nagy hódítók számítottak, hanem a békét, a harmóniát teremtő, erényes császárok. Amikor ereje engedte, Kína természetesen igyekezett terjeszkedni, de ennek ideológiája mindig a Pax Sinica és a kínai civilizáció kiterjesztése volt, nem a hódítás dicsősége.

4.2. Ideológiai vákuumhelyzet feloldása tradicionális irányzatokkal

Az 1978-ban meginduló *reformfolyamat eredményeként*, miután a gazdaság *alapvetően kapitalista, piacgazdasági elvek alapján szerveződött*, egy *ideológiai vákuumhelyzet* alakult ki, ahol *a szocializmus megmaradt kiüresedett hivatkozási alapnak és legitimáló tényezőnek*. Ahogy Jordán Gyula kifejti (Jordán 2007), a politikai vezetés is ezt az apolitikus magatartást közvetítette – egészen a 2010-es évek végéig –, *az emberek* alapvetően gazdasági helyzetük viszonylagos biztonságát keresték és *keresik: a jólétet vagy annak reményét*. Megjelent több ideológia, mint például a pragmatizmus, a békés evolúció, a neo-autoritarianizmus, a neo-konzervativizmus, a nacionalizmus, a liberalizmus vagy a szociáldemokrácia.

A kínai *külpolitika – és egyben a belpolitika* – szempontjából azonban *két irányzat* vált meghatározóvá az 1990-es évektől: a *nacionalizmus* és a *konfucianizmus*.

A; Kínai nacionalizmus: a nemzeti egység kovásza

A hatalom és a tömegek gondolkodását egyaránt leginkább a *kínai nacionalizmus* jellemzi és befolyásolja, Joseph Nye szerint az ideológiai vákuumhelyzettel kialakult űrt egyenesen a han nacionalizmus töltötte be. (Nye 2015/17)

A kínai nacionalizmus gyökere az ősi kínai civilizáció kulturális értelemben vett *felsőbbrendűség – tudatában* kereshető. Az ősi kínai civilizáció tradicionális felfogása szerint Kína „a” civilizáció, a *központi birodalom*, melyet *a kínai hódoltsági ajándékrendszer Kína felsőbbrendűségét elfogadó adófizető* – vagyis időközönkénti Istennek kijáró tisztelet külsőségei között átadott ajándékszolgáltatásra kötelezett – „*barbárjai*” *vettek körül*, akik ezért ugyanakkor élvezhették a középső birodalom külső ellenségektől való védelmét, s a – középső

⁷⁰ Az i.e. 6. században alkotó stratégia saját szavaival költői magyar fordításban: „Ezért osztán az a’ legjobbik sereg, ki az ellenséget szándékában akasztja meg. Eztán következék az, ki az ellenséget szövetségesítül szakítá el. Eztet követé az sereg, ki az ellenségre mene hadakozni. A’ leghitványabb penig az, ki a’ vár – falakat kezdé ostromlani.” (Sunzi: A’ hadakozás regulái, Tokaji Zsolt fordítása; idézi: Salát 2010, p. 1)

birodalmon kívüli – határaikon belüli területeken teljes függetlenséget élveztek. Ezzel a kínai birodalom egyben az erő és stabilitás látszatát keltette – kelthette többször a hatalom megrendült időszakában is.

A 19. századi *ópiumháborút követő* megaláztatás évszázada alatt az eddig *univerzálisnak hitt* kínai civilizációba vetett hit *megingott*, s e folyamat ideológiai alapot szolgáltatott a nacionalizmus fejlődéséhez, megújulásához. A *kínai nacionalizmus* tulajdonképpen *a nyugati imperializmus szülötte*. A *nemzeti egység ideológiájává* vált, amely ugyanakkor fejlődése során az 1949-et közvetlenül megelőző időben mind a Kuomintangnak, mind a kínai *kommunistáknak fontos ideológiai alapot jelentett*. Csak míg az első esetben a nemzetet a faj fogalmával azonosították, a második esetben célszerűbbnek tartották osztályról beszélni.

Már 1949-ben a kínai politikában, sőt a legtöbb elemző szerint a *kínai külpolitikában is* (Eszterhai 2017) meghatározó szerepet kapott *a nemzeti függetlenség*. A kommunizmus ideológiája másik ágával, a szovjet ideológiával ellentétben *nem a kommunista internacionalizmus megteremtése volt a cél*. Az akkori vezetés legfőbb célja a hazafiság érzésének felkeltése volt, s sokszor tett jó szolgálatot a vezetésnek mozgósító erőként külső hatalmakkal, például Japánnal és az USA-val szemben. Sőt, az 1971-től meginduló amerikai – kínai közeledés után is igyekezett Mao még külsőségben is megtartani a harmadik erő függetlenségét a 'szovjet imperializmus elleni közös harc' során.

Az *1970 – 80-as évek gyors gazdasági fejlődése* tovább táplálta a *kínaiak nemzeti büszkeségét, öntudatát*, s ezáltal hazafias érzelmeit is.

Az 1990-es évektől a nacionalizmus újabb, a korábbiaknál jelentősebb, átfogóbb térhódítása indult meg. A *szuverenitás, területi egység* és *nagyhatalmiság* tulajdonképpen már az egész *XX. századra* jellemző *kínai startégiái triászához erős „nemzeti azonosságtudatra”*, új identitásra volt szükség, amelyhez a modern kínai nacionalizmus jelentett alapot. Jordán Gyula három lehetséges magyarázatot jelöl meg a nacionalizmus '90-es évekbeli, a korábbinál átfogóbb és jelentősebb hulláma *okaként* (Jordán 2007. pp. 2-3). E tényezők minden valószínűség szerint egymást erősítve hatottak.

Ekkorra egyrészt egyfajta *ideológiai vákuum* alakult ki, a szocialista eszmék teljesen elvesztették mozgósító erejüket, s egyben az űr kitöltésére, valamint a saját legitimitációja érdekében a hatalom a nacionalizmushoz fordult *a kínai hagyományok és kultúra felélesztésének* céljával.

Párhuzamosan másrészt *alulról* is megindult egy folyamat, *egyfajta „népi nacionalizmus”* (a hazafiság érzetének felébredése), amely elsősorban *a megaláztatás évszázadának negatív történelmi tapasztalatán és emlékéen* alapult, s *a kitörés lehetőségét* jelezte – különösen a '90-es évek közepétől, amikor megindult egy elsősorban az Amerikai Egyesült Államok által gerjesztett nemzetközi vita arról, hogy fenyegetést jelent-e Kína dinamikus fejlődése a világra.

Harmadszor *1989-ben* a kétpólusú világrend felbomlásával *egy új világrend kialakulásának reménye* csillant fel. Véletlenszerűen szinte a teljes világsajtó által élőben közvetített

Tinenanmen téri, a teljes nyugati világot ledöbbsentő események után Kína *elszigetelésére* történő kísérlet ugyancsak *táptalajt* jelentett a *nacionalizmus erősödéséhez*.

Egyszerre fejlődött egy állami és egy népi nacionalizmus. Utóbbi a *kínai vezetés* számára kétélű fegyverré vált, egyrészt hozzájárult *a párt és az állami vezetés legitimációjához*, *egy nemzeti egység* megteremtéséhez, másrészt esetleges erősebb megnyilvánulásai miatt az állami vezetés *kénytelen volt korlátok közé* szorítani. A kínai vezetés a *nacionalizmus helyett a patriotizmus* szót ezért használta többször tudatosan retorikájában. (Vámos 2005. pp. 229-34)

Mind a kínai hatalmi, mind a népi nacionalizmustól meg kell különböztetni a szintén erősödő *etnikai nacionalizmust*. Fogalmilag ide kötődik a han nemzetiség évezredek óta töretlen felsőbbrendűség tudata ugyanúgy, ahogy az ujgur és tibeti szeparatista törekvések, amennyiben ezen etnikai nacionalizmusok a nacionalizmus ideológiája által megtámasztott *egységet lazítják vagy bomlasztják*. Emellett azonban Joseph Nye szerint a kommunizmus fogalmának kiüresedésével kialakult vákuumhelyzetben „az” ideológiai „űrt” egyenesen a han nacionalizmus töltötte be egyrésztől. (Nye 2015/17) Másrésztől a szeparatista törekvések esélye is olyannyira veszélyes az egymással azonos párt- és állami vezetés szemében, hogy a vallási tanításokat többször börtönbüntetéssel, az ujugurokat átnevelő táborokkal sújtják. (Emellett talán a külföldnek szóló látványos ellensúlyozásul - gazdaságpolitikai intézkedésekkel több fejlesztést, hazai, elsősorban infrastrukturális befektetést irányoznak az elmaradottabb, nemzetiségek által lakott régiókba, s az „egy család – egy gyermek” szociális modell sem vonatkozott soha rájuk, csak a han nemzetiségre.)

A tárgyalt időszak kínai nacionalizmusának alapja a *kulturális felsőbbrendűség hit* (amely a *modern kori nacionalizmus* során, mint *hazafiság*, a *nyugattal szemben* fogalmazódott meg), *s része az 1949. utáni időszak szellemi öröksége*, mely *hereditás a párt legitimációjaként valamint a független nemzetközi entitáskép alapjaként szolgáló nemzeti egység tudat*. *A 2000-es években egyre erősödő mértékben vált e tudat a befolyásos nemzetközi szerepkép alaptényezőjévé* is. A legtöbb szakértő szerint (Jordán 2007, p. 23) a Kínát kiemelten érintő világgazdasági függőség-hálózat lehetetlenné teszi a szélsőséges nacionalizmus megerősödését. Ahogy azonban az a fenti áttekintésből is kiderül, a hivatalos ideológiának, adott időszakokban, korában kell tartani a népi nacionalizmust. A Kínai Népköztársaság hivatalos nyelvezete is bizonyos időszakokban a nacionalizmus helyett helyesebbnek vagy ésszerűnek, szükségesnek tartotta a patriotizmus szó használatát.

B; Konfucianizmus: példa általi morális vezetés

A konfucianus hagyományok *évezredek óta* meghatározzák *a kelet – ázsiai, azon belül a kínai társadalom életét*. Jelentős hatással voltak évezredek át és vannak újra a kínai államra, államfelfogásra, bel- és külpolitikára, a kínai világnézetre.

Az i.e. 6-5. században alkotó Konfuciusz és követői tanításai az utókor által lejegyzett „*Beszélgetések és mondások*” munkában maradtak fenn. Követői, Menciusz (i.e. 4-3. sz.) és Xunzi (i.e. 4-3. század) neve alatt is fennmaradt egy-egy jelentősebb mű.

E munkák nyomán kialakult **egy holisztikus, vallási-etikai-társadalmi-politikai eszmerendszer**, amely **egész Kelet – Ázsiában** nagy népszerűsége tett szert, s **Kínában egészen 1911-ig hivatalos állami ideológia volt**. Így tehát a konfucianizmus nem csupán egy ideológiai irányzat, hanem **komplex társadalom- és erkölcsfilozófia**. Sok kutató szerint – ez az értekezés álláspontja is – egy **átfogó eszmerendszer, politikai filozófia és nem vallás**, ugyanis „alapvetően **az emberek közti viszonyt tárgyalja**, nem pedig az ember és valamilyen transzcendens hatalom kapcsolatát (Szunomár 2012, p. 136). Talán nevezhető **egy harmonikus, ideális társadalom és állammodell több évezreddel ezelőtti „white paper”-ének, példa általi morális vezetési útmutatójának**. Ez az ideális társadalom és maga az állama is **hierarchikus, élén az uralkodóval, minden erény hordozójával**. Az uralkodónak kényszer és erőszak helyett példamutatással, saját erényének kisugárzásával kell kormányoznia népét. Az erős központi hatalom és az ezt működtető bürokratikus apparátus szerepe alapvető. A társadalomban **mindenkinek megvan a maga megszabott helye, státusza**, s ennek megfelelően meghatározott **kötelességei** is, melyeket el kell látnia. Az alárendeltek, fiatalabbak tisztelettel és engedelmességgel tartoznak feljebb valójuk, az idősebbek felé. A családközpontú modell patriarchális, a feljebb valónak ugyanakkor kötelessége is a gondoskodás a hierarchiában alatta lévőkről. **Az uralkodó morális kiválóság, uralkodása példa általi morális vezetés**. Bölcs döntések hozója, aki csak így biztosíthatja az állam biztonságát és prosperitását, ez jogosítja fel az „ég mandátumának” birtoklására.

A **kínai császárság** korában olyannyira **erős volt a konfuciuszi hagyomány**, hogy az **idegen hódítók** is kénytelenek voltak átvenni a kínai államigazgatási rendszert, módszereket, gyakran még a szokásokat is (Vámos 2005, p. 215, Kissinger 2011/2014). Hódítókként **adaptálódtak a kiépített államigazgatási rendszerhez**, amellyel ők korábban nem rendelkeztek.

A **kommunista rendszer eleinte** célzottan törekedett **gyökeres kiirtásával**: betiltásokkal, könyvégetésekkel, bebörtönzésekkel, kulturális forradalommal.

C; Taoizmus: a dolgok természetes menete

A konfucianizmus eszmerendszerével szorosan összefonódik a **meghatározó kínai vallási és filozófiai rendszer**: a taoizmus. A **taoizmusban az Út követése áll a középpontban**. A Konfuciuszsal közel egy évszázadban gondolkodó és tanító Lao-ce (i.e. 6. sz.) „**Az út és az erény könyve**” című műve alapján a **Tao**, vagyis az **Út** nem más, mint a dolgok természetes menete. Ha **minden a maga természetes útját** követi, akkor **nincs összeütközés**, nincs konfliktus, mert **minden mindennel összhangban (harmóniában)** van. Aki az Úton jár, az szabadon, erőfeszítés nélkül, akadálymentesen közlekedik. Aki letér az Útról, az akadályokba ütközik, és

nem éri el célját. Az *ember természetes útja az Erény*, tehát az boldogul, az él harmóniában, aki erényes. (Lao-ce 1994) *Bár a természetes erény nem azonos a társadalmi erkölccsel*, a konfucianizmus megjelenése után mégis *a moralizálás lett a kínai vallási, eszmei, ideológiai spekulációk kedvelt szellemi tevékenységformája*.

5. A puha hatalom térnyerése Kínában a kétpólusú világrendszer felbomlása után

5.1. Kína 21. századi puha hatalmi jellegzetessége – brief headline-ok helyett

A Kínai Népköztársaság kormányzásának jellegzetessége az egymást négyévente váltó amerikai adminisztrációkkal szemben a kétpólusú világrendszer felbomlása után az, hogy az 1982-ben bevezetett alkotmányi szabályozás megváltoztatásáig (2018, cikluskorlát eltörlése) az államfő-pártfőtítkár két ötéves cikluson keresztül szinte változatlan apparátussal pozícióban maradt, s már megválasztása előtt öt évvel tagja lett az egyetlen párttal közvetlenül összefonódó, lassan cserélődő legfelső döntéshozó testületnek. *A külpolitikai stratégiában megfogalmazott irányelvek, programok, doktrínák folyamatos, folytatólagos kidolgozása, megvalósítása jellemzi az egymást 10 évente váltó vezetés mellett is változatlanul felvállalt külpolitikai puha hatalmi prioritásokat*. Másrészt a két állam között a nemzetközi kapcsolatokban játszott pozíció is jelentősen különbözött a kétpólusú világrendszer felbomlásakor. Az Amerikai Egyesült Államok már nem a fél, az egész világ „seriffje” lett, unilaterális helyzetbe került. A Kínai Népköztársaság viszont regionális központi hatalomként, miközben a hideghábrú alatt az USA-val az 1970-es évek elején kötött stratégiai szerződés ellenére is megőrizte függetlenségét, s a harmadik világ védelmezője, szószólója volt nemzetközi fórumokon, ekkor globálisan elszigetelődött a Tienanmen téri események, vérengzés miatt. A nemzetközi kapcsolatok alapját képező – Tajvan szerepe miatt nem olyan könnyen kiépített – diplomáciai kapcsolatai is megkérdőjeleződtek. Ilyenkor vonzóvá válni egy központi regionális hatalomnak lételem. Az 1978-ban megindult, exportorientált, csodálatot kiváltó gazdasági növekedés, a szocializmus – valójában gazdasági kapitalizmus – kínai jellemvonásokkal nem csak a világ elismerését, a gazdasági irányultságú puha hatalmi külpolitikai eszközök alkalmazási lehetőségeit is növelte (gazdaságdiplomácia, fejlesztési támogatás, kedvező külkereskedelmi kondíciók biztosítása). /Egyben persze involválta a „Nyugat” berögzült és pavlovi reflexként működő Kína – félelmét is./ *Kínának fejlődnie, növekednie* kellett, amelyhez nemzeti egység mellett *stabil, békés külső környezetre* volt szüksége. A kommunizmus kiüresedése utáni *ideológiai vákuumhelyzetet* több szakértő szerint *a han nemzeti nacionalizmus* töltötte be egy ideje (már említettem pl. Nye 2017), azonban a lelkiismereti aggályok zűrzavarában az erkölcsi kérdések biztonságpolitikai jelentőségre tettek szert, ami kedvezett a „*harmónia*”, mint *hagyományos (kínai) politikai közösségformáló rendező elv újjászületésének* is. Ebben a környezetben, e kondíciók között a kétpólusú világrendszer felbomlása utáni évtizedekben, évtizedekre *kínai diplomáciai alapelvvé és stratégiává puha hatalmi stratégia* vált, mely

szerint *Kína egy harmonikus társadalmat építő, népe jólétére törekvő ország, megbízható, felelős gazdasági partner, amely gyors növekedése ellenére sem kelt félelmet, s egy gazdag, igen régi, de életerős kultúrával rendelkezik.* Ennek az alapelvnek, stratégiának **jegyében** fogalmazódott meg **2005-ben** a „**harmonikus világ**” **eszménye, doktrínája.** A kifejezés először Hu Csin-tao államfő-pártfőtitkár ENSZ-ben elhangzott beszédében szerepelt. Az azév decemberében kiadott Fehér Könyvben azonos értelemben szerepelt a harmonikus világ: a békés külső környezet jelentette, virágzó kapcsolatokkal. A 'Fehér Könyv Kína Békés Fejlődésének Útjáról' külön fejezetet szentelt a témának, azzal a kiegészítéssel, hogy Kínát felelős nemzetközi szereplőként is megemlíti, nyilvánvalóan válaszolva Robert Zoellick akkori amerikai külügyminiszter-helyettes azévi felhívására is, miszerint a nemzetközi politikában Kínától a rendszer felelős résztvevőjeként várt együttműködést (Zoellick 2005). (Zoellick intenciói szerint ez a meglévő nemzetközi rendszerbe való mélyebb és felelős integrálódást jelentette).

A KKP alapításának **2001. évi 80. évfordulójához és a 2002. évi 16. pártkongresszushoz köthető a felsőhatalmi puha hatalmi gondolkodás kezdete.**

Már 2001-ben a „**kulturális rendszer reformjának elindítását elengedhetetlennek**” érezték „**a nemzeti hatalom és a nemzetközi versenyképesség szempontjából is**” (Liu 2002 idézi: Szunomár 2012 p. 141) **Csiang Cö-min (Jiang Zemin)** elnök-pártfőtitkár olyan „**kínai karakterisztikájú szocialista kultúra**” kialakításának szükségességéről beszélt, amely „**vonzerőt és inspirációt jelent nemcsak a kínaiak számára, minden embernek szerte a világon**”.⁷¹ Hivatali ideje végéhez közeledve, a **KKP alapításának 80. évfordulóján, 2001-ben** mutatta be hivatalosan „**három képviselőként**” ismertté vált elvét, mely szerint **a pártnak szem előtt** kell tartania **a kínai gazdaság fejlesztésének szükségleteit, a kínai kultúra fejlesztését,** illetve **a kínai társadalom nagy többségének alapvető igényeit** (Zemin 2013, p. 519). Az elveit első alkalommal 2000-ben mutatta be egy vidéki útja alkalmával. /Az elv értelmében egyébként a vállalkozók számára is megnyílt a lehetőség a kommunista párttagság elnyerésére (Mészáros 2005) /

A **2002-es pártkongresszuson** indították el **a kulturális rendszer reformját.** Nagy ívű, s minden mai napig érvényes prioritást érintő felszólalásában arról beszélt az **akkor leköszönő** és 1989-től hivatalban lévő elnök – pártfőtitkár, s a kongresszus zárójelentésében is az áll –, hogy **mai világunkban a kultúra összefonódik a gazdasággal és a politikával.** Azt kívánták demonstrálni ezzel, hogy **kiemelkedő szerepe van az átfogó nemzeti erőért** folytatott versenyben (Zemin 2002).

2007-ben azt öt követő államelnök – pártfőtitkár, Hu Csin-tao már egyértelműen, kimondottan a **kulturális puha hatalom növelésének fontosságát hangsúlyozta** (Hu 2007, People's Daily 2007). **Azt a célt, hogy az ország „kulturális szuperhatalommá váljon” – mint globális**

⁷¹ idézi: Liu 2002; a kínai karakterisztikájú szocialista kultúra ideológiai fejlődéstörténetbe ágyazva idézi az elnök-pártfőtitkárt Glaser – Murphy 2009. 2. chapter (pp. 1-17) p. 15 https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/090310_chinesesoftware_chap2.pdf [online]

szereplő – (Xi 2011) még e fejezetben tárgyalt időszakon belül, **2011-ben** a Hu Csin-taotól a hatalmat átvenni készülő **Hszi Csin -ping** fogalmazta meg nemzeti célként. S a disszertációban vizsgált teljes időszak alatt tartotta magát e célhoz puha hatalmiként besorolható megszólalásai és aktivitásai során.

Kínának stabil, békés külső környezetre nem csak éledez(het)ő nagyhatalmi ambíciói miatt volt szüksége. A kínai gazdaság 1978-ban kezdődő két és fél évtizedes exportorientáltsága strukturális problémákat, kiegyensúlyozatlan, instabil növekedést eredményezett. Így a külső stabilitásra *gazdasági fejlődési üteme fenntartása, belső egységének megtartása/megteremtése érdekében* is elemien volt szüksége. *Multipoláris világrendszerre készülve* Kína *stratégiai partnerségek kialakítására* törekedett. *Diplomáciai kapcsolatait rendkívüli intenzitással* fejlesztette. A kétpólusú világrendszer felbomlását követő húsz-huszonöt év *kiemelt prioritásává* vált *a kínai kulturális és diplomáciai jelenlét globális kiépítése és multilaterálisabbá tétele* – különösen az ezredfordulótól. *Kiemelt szerepet játszott nemzetközi pozíciója erősítése szempontjából is a regionális puha gazdasági és kulturális kapcsolatok építése, fejlesztése a fejlődő világgal (ASEAN, Közép-Ázsia, Afrika, Latin-Amerika).*

5.2 A kínai puha diplomáciai alapelv, stratégia kifejlődése

A stratégia kirajzolódása, élesedése a következő Kínát érintő nemzetközi politikai valamint stratégiai jelentőségű kínai kutatói és diplomáciai események és lépések eredménye:

Az 1990-es években *kutatók Kína útkeresése* folyamányaként nagyhatalmak felemelkedésének és bukásának tanulmányozásakor arra jutottak, hogy *a Szovjetunió bukásához jelentős mértékben* hozzájárult az, hogy *puha hatalmi képességei alulmaradtak az USA-val szemben*. Így ha *valódi nagyhatalommá* – vagy *az 1990-es években* szerényebben: *valóban legitim hatalommá* (értekezésíró) – akar válni, *fejlesztenie kell* kemény hatalmi képességei mellett *puha erejét is*. (Glaser – Murphy 2009. pp. 12-3. Magyarul idézi: Szunomár 2012, p. 140)

Az egyik legjelentősebb magyar kínai (és kínai soft power) szakértő, Jordán Gyula szerint *három időpont* is megjelölhető, ami után *a kínai vezetés növekvő érdeklődéssel* fordult a puha hatalom felé (Jordán 2010. pp. 51-2.) Ezek közül *az első kettő hatását komolyan ellensúlyozó, imázst teremtő erőre* volt szüksége Kínának, *a harmadiknak komoly imázs növelő szerepe* volt önmagában, amelyre akár egy puha hatalmi stratégiát is lehetett építeni.

- Az első az 1989-es *Tienanmen téri* eseményeket követő *nemzetközi elszigeteltség*, amely *jelentősebb külpolitikai aktivitásra* ösztönözhetette Kínát. (E lépések *elsősorban gazdasági és politikai célokat* szolgálták, egyben azonban az elszigetelődés feloldása mellett *imázsépítés, illetve –javítás is* részévé vált a koncepciónak.)
- A második az *1996-os Tajvan elleni rakétakísérletre* adott *Amerikai Egyesült Államokbeli válasz*: az *erőtéljes térségbeli katonai jelenlét*. Kína ekkortól nem csupán fenyegetve érezte magát, de *szembesülnie kellett katonai ereje gyengeségével is*.

- A harmadik az *1997/98-as ázsiai pénzügyi válság*, amely során Kína végre *alkalmat* kapott, hogy *felelős nagyhatalomként viselkedjék*, s kölcsönökkel, továbbá a jüan árfolyamának fenntartásával segítette a válság által sújtott országokat. Az ázsiai pénzügyi *válság által sújtott országok segítségét, a folyamatok 'menedzselését'* követően Kína *céljává* is vált, hogy *bizalmat keltsen a szomszédaiban* maga iránt. S a puha hatalom koncepciója is egyre népszerűbbé vált.

Kínai tudósok és akadémikusok hosszabb ideig vitáztak azon két iskola keretében, hogy mi alkossa *a puha hatalom központi elemét: a kultúra vagy az állam politikai ereje*. Utóbbi szerint a puha hatalom esszenciáját *nem a kultúra vagy a vonzás képessége* adja, hanem a *befolyásolás hatalma, azaz az ország belföldi és nemzetközi mobilizációs (kooperációs – konnektív) képessége*. (Az állam politikai erejét előtérbe helyezők egyben persze nem vetették el a kultúra szerepének jelentőségét a puha hatalmon belül.) *Mobilizációs képesség növelésére* Kínának *egységre és stabilizációra* kellett törekednie otthon, amellet, hogy *aktívabban* kellett részt vennie *a nemzetközi szervezetek munkájában, szövetségeket kellett építenie és multilaterálisabb diplomáciát* kellett folytatnia.

A *mobilizációs-konnektív erő* később kifejtendő folyamatos *fejlesztése mellett a kultúra kiemelt szerepének* hangsúlyozása állami szinten a *2000-es évek elejétől kimutatható konstruktivista módszerekkel, a felszólalások vizsgálatával*.

A bevezető részben jelzettek szerint a KKP alapításának *2001. évi 80. évfordulójához és a 2002. évi 16. pártkongresszushoz köthető a felsővezetői puha hatalmi gondolkodás kezdete*. A „*kulturális rendszer reformjának elindítását elengedhetetlennek* érezték a *nemzeti hatalom és a nemzetközi versenyképesség* szempontjából is”⁷² (Liu 2002 Magyar nyelven idézi: Szunomár 2012, p. 141).

Csiang Cö-min (Jiang Zemin) elnök hivatali ideje végéhez közeledve, a *KKP alapításának 80. évfordulóján, 2001-ben* mutatta be hivatalosan „*három képviselőként*” *ismertté vált elvét*, mely szerint *a pártnak* szem előtt kell tartania *a kínai gazdaság fejlesztésének szükségleteit, a kínai kultúra fejlesztését*, illetve a *kínai társadalom nagy többségének alapvető igényeit*. (Zemin 2013, p. 519) Az elveit első alkalommal 2000-ben mutatta be egy vidéki útja alkalmával. /Az elv értelmében egyébként a vállalkozók számára is megnyílt a lehetőség a kommunista párttagság elnyerésére. (Mészáros 2002)/

A *2002-es pártkongresszuson* arról beszélt felszólalásában az *akkor leköszönő* és 1989-től hivatalban lévő elnök – pártfőtitkár, Csiang Cö-min (*Jiang Zemin*) – s a kongresszus zárójelentésében is az áll –, hogy *mai világunkban a kultúra összefonódik a gazdasággal és a politikával*. Azt kívánták demonstrálni ezzel, hogy *kiemelkedő szerepe van az átfogó nemzeti*

⁷² Liu 2002; a kínai karakterisztikájú szocialista kultúra ideológiai fejlődéstörténetbe ágyazva idézi az elnök-főtitkárt: Bonnie S. Glaser and Melissa E. Murphy (2009): „Soft power with chinese characteristics. The ongoing debate”. In: *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States. Competition and Cooperation in the Developing World*.

erőért folytatott versenyben. (Zemin 2002; magyarul összegez: Jordán 2010 p. 53) Ez az **össz nemzeti erő**⁷³ (amely *megfeleltethető a smart hatalmi stratégia* nyugati terminus *teljes elemkészletének*) a *kínai stratégiai gondolkodás központi fogalma*. Kínai társadalomtudósok által kidolgozott többdimenziós és többretegű mutató, összehasonlításra alkalmas viszonyszám, valamint számítási módszer *a nemzetek összesített erejének mennyiségi és minőségi jellemzésére*. A mutató közvetlen összetevői közé tartoznak terület és természeti erőforrások; lakosság (emberi erőforrások); gazdaság (versenyképesség); fegyveres erők; tudomány és technológia. Közvetett összetevői közé pedig a társadalmi fejlettség; fenntarthatóság; biztonság és belpolitikai stabilitás; nemzetközi beágyazottság (hozzájárulás).

Négy alrendszere van (bővebben: Rácz 2007 pp. 10-11; 20-53, 2008 pp. 7-72):

- *a kemény erő vagy anyagi tényező* (gazdasági, tudományos, technikai, nemzetvédelmi, természeti erőforrások, terület, lakosság)
- *a puha erő vagy szellemi tényező* (politika, külügyek, nemzetközi tekintély, befolyás, kultúra, oktatás)
- *a koordinált (összehangolt) erő* és
- *a külső erő*, a környezeti *feltételek változása* és a hozzájuk igazodó *alkalmazkodás képessége*.

A megnevezett alrendszerekből is kitűnik, abban, hogy milyen képet fest magáról Kína nemzetközileg, nagy szerepet játszik a belpolitikai, gazdasági helyzete és társadalmának hozzáállása mindehhez. *A puha erő – mint a kínai össz nemzeti erő számításánál tisztán szellemi tényező, amelyhez nem sorolódik sem gazdasági, sem tudományos elem – a kemény erőforrásokhoz képest természetesen nehezen becsülhető és szubjektív. Ennek ellenére becslését és monitorozását alapvető fontosságúnak érzi a kínai vezetés is. A leköszönő elnök szavaival ez az az értékalapú kultúra, ami átadható és terjeszthető, ezért befolyásolni képes a nemzetközi környezetet.* (Zemin 2002)

Az államelnöki-pártfőtitkári székben Csiang Cö-mint követő *Hu Csin – tao* is a gazdaság, a tudomány és a technológia kemény hatalmi jellegét emelte ki egy 2006. januári pártértekezleten, amikor arról beszélt, hogy országuknak *nemzetközi státuszát és befolyása növekedését mind a gazdaság, a tudomány, a technológia és a védelem kemény hatalmi eszközeivel, mind az előbbieket alapjain a kultúra puha hatalmi eszközével bizonyítani* kell. (Hu eredeti szavait magyarul citálja: Jordán 2010, p. 53)

A „kulturális puha hatalom” növelésének fontosságát a 2007-es 17. pártkongresszuson külön is kiemelte. (Hu 2007; People’s Daily 2007)

Washington D.C., Center for Strategic and International Studies, 2. chapter 1-17. 15. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/090310_chinesesoftware_chap2.pdf [online]

⁷³ A Chinese Institute of International Strategic Studies már az 1980-as években felállított egy speciális munkacsoportot az össz nemzeti erő (CNP) tanulmányozására, az egyes területek elismert művelőiből. A mintegy 40 fős munkacsoport kidolgozta a CNP objektív értékelésének (saját kiszámításának) módszertanát, és konkrétan az 1988 és 1998 közötti 10 év adataira alapozva hét nagyhatalom (USA, Japán, Oroszország, Németország, Franciaország Nagy-Britannia és Kína) vonatkozásában összehasonlító elemzésnek vetette alá.

A kulturális puha hatalom növelése jegyében már **2004-től kezdődően jelentősen növekedtek az erre szánt költségvetési források**. (Bővebben erről: Rigó 2014. pp. 184-85; Rác 2007. pp. 64-6) Nagy áttörést jelentettek **a kulturális évadok**. (Ezeket az egy éven keresztül **esemény sorozatokat**, melyeknek az egyszeri megjelenés mellett **komoly kapcsolatépítő törekvéseik, célzataik** is vannak, a **disszertáció a kulturális diplomácia leghatékonyabb eszközének** tartja **a célországban működő kulturális intézetek mellett**. Egy **Kínai Évad** megrendezését **Franciaországban 2003-2004-ben 2006-ban „Oroszország-év”** követett **Kínában, 2007-ben pedig kínai kulturális évadnak** adott otthont **Oroszország**. Jelentős **kiállítás sorozatokat rendeztek az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában**. Az **igazi kulturális puha hatalmi áttörést** pedig **a Pekingi Olimpia 2008-as megrendezése** és azt **kísérő rendezvények, események** jelentették. A 2010-ben megrendezett Sanghaji Világkiállítás csak 'hab volt ehhez a tortán.' **A 2000-es évek közepétől a kulturális megjelenésekre szánt állami költségvetés 25%-kal emelkedett, a diplomáciai jellegű puha hatalmi tevékenységekre szánt összeg pedig 37, 3%-kal, 23 milliárd jüant juttatva ezzel az ilyen jellegű feladatokra.** (Glaser – Murphy 2009, p. 16)

Egy **szintén 2004-es államtanácsi döntés** eredménye **a kínai nyelvet és kultúrát népszerűsítő Konfuciusz Intézetek alapításának** „szándéknyilatkozata”. Az **első kísérleti intézményt az üzbejsztáni Taskentben** nyitották meg, melyet **követett az első hivatalos intézet Szöulban** valamint az **amerikai Maryland Egyetemen**. **Azóta az intézetek legnagyobb hányada az amerikai kontinensen** helyezkedik el. **A gazdaságdiplomácia, a fejlesztési politika fő iránya Kelet- és Közép-Ázsia, Latin-Amerika és Afrika**. **A kínai kulturális diplomácia intézményesült helyszínei, a Konfuciusz Intézetek** különböző kontinensek közötti megoszlása az **első 10 év alatt** azonban azt mutatta, hogy **míg az amerikai és európai kontinensen 2014-re 641 Konfuciusz Intézet** üzemelt, addig **Ázsiában 127**.⁷⁴ **Mindeközben a 35 milliónyi, főként délkelet – ázsiai tengerentúli kínai szórvány lakossággal is számolva az Ázsiában felállított intézetek célja a mandarin nyelv elterjesztése, általánossá tétele a régió üzleti életében.**

Az intézetek **központja a pekingi Hanban, a kínai oktatási minisztérium alá tartozó Kínai Nyelvoktatási Tanács**. Sok **nyugaton** felállított intézet **olyan egyetemeken székel**, amelyek **kutatással, egészségüggyel, technológiával kapcsolatosak**. Ez már a 2000-es évek első évtizedétől **mutatta a (kultúrát és nyelvet terjesztő) intézetek politikai jelentőségét**.

6. Az ősi konfuciánus harmonikus, ideális társadalom- és állammodell hidegháború utáni puha hatalmi doktrínái és stratégiái

A konfucianizmus úgy válhatott **a 20. század végétől** meghatározó ideológiává ismét, hogy **bár alapvetően egy hierarchikus konzervatív, múltba tekintő, s tulajdonképpen „statikus”** eszmerendszer, **mégis közel áll hozzá a társadalmi haladás és modernizáció** (Szunomár 2012,

⁷⁴ <http://english.hanban.org/>;

p. 136). Számos olyan alaptétele, vonása van, amelyek ösztönözheték a kelet – ázsiai társadalmak, illetve emberek viszonyát a gazdasági fejlődéshez. A **hierarchikus rend iránti tisztelet** vagy **az irányítókkal szembeni engedelmesség** hasznos vonás lehet az **ipari (különösen késői) fejlődés** elindulásakor. Az évezredek hagyományokból eredő berögzült **családközpontú gondolkodás** vagy az **idősebbekről való gondoskodás** kötelessége hozzájárult a **megtakarítások** világviszonylatban kiugróan magas számához és összegéhez, amelyek biztosították a **fejlesztésekhez szükséges tőkét** (Jordán 1999, p. 10.)

A konfucianizmus holisztikus eszmerendszerét **az 1990-es évektől** kezdték újra hasznosítani, újra felfedezni. A szocialista és kommunista eszmék nacionalizmus kapcsán is emlegetett térvesztése után egy **ideológiai vákuum betöltésekor** olyan **doktrínák és stratégiák** leggyakrabban emlegetett **forrásává** vált, mint a **harmonikus világrend**, a **békés felemelkedés** és a **hegemónia-ellenesség**.

A 2000-es évek elejétől a nyugat által elsősorban puha hatalmi külpolitikai stratégiának, gondolkodónak tartott Hu Csin – tao államfő és Ven Csia – pao miniszterelnök egyaránt egyre több politikai nyilatkozatban hivatkozott Konfuciusz tanításaira vagy idézte a szellemi elődöt. **Kínában a bel- és külpolitika** egymással szorosan **összefüggő, elválaszthatatlan** diszciplínák. A **harmonikus társadalom (belső harmónia: társadalmi stabilitás)** meghirdetésének belpolitikai jelentése egyrészt annak elismerése volt, hogy **nincs** harmonikus társadalom, másrészt azzal az üzenettel bírt, hogy **a kormányzó párt minden osztállyal törődik**, beleértve az addig bizonyos szempontból elhanyagolt vidéki embereket is (Bell 2008, p. 9). A **harmonikus világrend (békés nemzetközi környezet)** koncepciójának globális **üzenete** pedig a gazdasági fejlődési ütem láttán és annak politikai konzekvenciáitól (a nagyhatalmi ambíciók primátusától) tartó félelmekre, hogy nincs szó Kína-fenyegetésről, csak egy – a külkapcsolataiban is – **harmóniát kereső, békés országról**, amelynek **céljai nem egypólusú, hanem multipoláris rendben megvalósíthatók**.

A „**harmonikus világ**” eszménye **2005-ben** jelent meg a **kínai külpolitikai fogalomtárban**. (Ekkorra az Egyesült Államok politikai, morális nemzetközi vezető szerepébe vetett hit mélyen megrendült, de nem ez volt a doktrína bevezetésének fő oka.) **Hu Csin-tao** államfő-pártfőtitkár (egyben a Központi Katonai Bizottság elnöke) májusi beszéde, majd szeptemberi ENSZ-fel szólalása⁷⁵ vezette be a „harmonikus világ” kifejezést a politikai nyelvezetbe.

Az Államtanács Állami Hivatala által 2005. december 22-én közzétett **Fehér Könyv Kína Békés Fejlődésének Útjáról** már **külön fejezetet** (V.) szentelt a témának, a következő címmel: „**A tartós béke és a közös virágzás harmonikus világának felépítése**” (CPDR 2005). Ugyanazon szavakkal ugyanazt a célt, stratégiát jelölte meg, mint az államfő-pártfőtitkár az ENSZ-ben elhangzott beszédében. A címből és a szövegösszefüggésből is nyilvánvaló, hogy

⁷⁵ Hu Csin-tao a tartós béke és a közös jólét érdekében épített harmonikus világ kiépítése jegyében, s e kulcsszavak felvezetésével tartotta sokak által rendkívül jelentősnek ítélt beszédét az ENSZ megalakulásának 60. évfordulóján „*Build Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity*”(fordítás) címmel (Hu 2005).

a nemzetközi harmónia megteremtése, mint a külpolitikai stratégia egyik prioritása, szorosán kapcsolódik a béke (következésképp biztonság) és a fejlődés ügyéhez. A „béke” és „harmónia” (’összhang’) kifejezések a kínai mindennapi gondolkodásban megkülönböztethetetlenek, egyazon írásjel („he”) jelöli mindkét konnotációt, nem egyszerűen rokon értelmű fogalmak. Az írásjel grafikus alakja egy stilizált rizspalántát ábrázol, mellette egy szájjal, vagyis akkor van béke és harmónia, ha van mit enni. A „virágzással”, fejlődéssel kapcsolatos konnotációjuk is szinte automatikus. (idézi: Rác 2007) Kína számára pedig a fejlődés, „virágzás” az ezredforduló első évtizedének közepén nem presztízs kérdés, hanem elemi szükséglet volt.

A tudományos világ 2005. szeptember 28-án Qufuban, Konfuciusz szülővárosában európai és amerikai részvétellel tartotta az első olyan világgkonferenciát, amelyen nyugati tudósok is szorgalmazták az ókori bölcs tanításainak figyelembevételét, „az emberiség megmaradása” érdekében. A kínai hozzászólók azt hangsúlyozták, hogy a világ ma békétlen, aminek oka a „hegemonizmus” és a terrorizmus. A modernkori problémák kezeléséhez útmutatást adhat Konfuciusz jelszava, a „harmónia uniformitás nélkül”. A konferenciáról kínai perspektívájú összefoglalást közöl a China Daily „Enlightenment drawn from global worship of Confucius” („A megvilágosodás / felvilágosodás Confucius globális tiszteletéből fakad”) című cikke. (China Daily 2005) A harmónia ugyanis a dolgok racionális – természetes elrendeződése, az egység a sokféleségben. Az uniformitás a különböző természetű dolgok véletlen egybeesése és (erőszakolt) monoton egyhangúsága. A harmónia megvalósulására Kína példája lehet a békés egymás mellett élés öt alapelve, az „egy ország, két rendszer” koncepció vagy a környezetvédelem és a fejlődés követelményei összehangolásának vágya. Az uniformitásra szerintük a hegemonizmus szolgált negatív példát.

A konfucianus harmónia alkalmazása a külpolitikában a harmonikus nemzetközi rendet és a globális békét volt hivatott promotálni. Ugyanakkor a harmonikus nemzetközi politikai rend és globális béke fontosságának hirdetése lehetővé tette az ország számára a jogos nemzeti önérdekre hivatkozást és helyet kapott benne a globalizálódás alaptételének és fontosságának egyre gyakoribb hangoztatása mellett a kulturális különbségek hangsúlyozása is. A globális és regionális jelentőségű nemzetközi ügyek kezelésének Kína által javasolt módszere az ún. kooperatív biztonsági stratégia, ami a békés egymás mellett élés elvének továbbfejlesztése, s homlokterében áll a Kínai Népköztársaság nemzeti egysége és határainak sérthetetlensége. Kulcselemei az egyenjogúság, a kölcsönös területi sértethetlenség, valamint a be nem avatkozás. A kooperatív biztonsági stratégiát szívesen helyettesítették a „harmonikus világ” jelszavával – erősen különbözően a kollektív biztonság eszméjétől.

7. A harmonikus világ koncepciójának elemei

A *külpolitikai célkitűzés*, a harmonikus világ kiépítésének koncepciója a *békés környezetben történő békés fejlődést* hirdeti *egyenlő államokkal, kölcsönös bizalommal és közös biztonsággal*. A koncepció magában rejti a világ ügyeiben felelősen gondolkodó emelkedő hatalom szemléletét. (Ugyanakkor *a világ nemzetei közötti egyenlőség megteremtése az ópiumháború óta* elsődleges célja volt Kína külpolitikájának – amely *a be nem avatkozás politikájában realizálódott* hosszú időn keresztül. Ezt a törekvést hangoztatta Szun Jat-szentől Mao Ce-tungon át Teng Hsziao-pingig és utódaiig a kínai vezetés.) E 'felelős' koncepció megvalósulásához ugyancsak nélkülözhetetlen *a proaktív, konnektivitásra épülő külpolitika* és a *győztes-győztes típusú együttműködések révén elérendő jólét*. (Chen 2009. pp. 15-17) A *KKP 2007-es 17. kongresszusán Hu* államelnök – pártfőtitkár beszédében a kulturális puha hatalom növelésének fontossága mellett arra is kitért – amiért nyugati szakértők és döntéshozók őt nevezhették el a kínai puha hatalom elnökének –, hogy a *nemzetközi kapcsolatokban* ez az időszak *a béke és fejlődés korszaka*. Kína békére törekedett a fejlett országokkal (békés tárgyalások útján kívánta megoldani a nemzetközi konfliktusokat, ellenezte a fegyveres megoldást és a fegyveres fenyegetést, ahogy ezekről az elveiről az ENSZ BT-ben rendre hangot is adott). A fejlődőknek fejlődést ígért. Hu Csin-tao elnök-pártfőtitkár szavaival: „Kína mindig is *a béke, a fejlődés és az együttműködés egyensúlyának magas szintjére* törekszik, és továbbra is elkötelezett marad *a békés fejlődés és a nyitás mindkét fél számára előnyös stratégiája mellett*.” (Hu 2007., Su 2009. pp. 32-33)

Kína *stratégiai partnerségekre* törekedett, *aktívabb* részvételre a *nemzetközi szervezetek munkájában, szövetségek építését* és *multilaterálisabb diplomáciát* ambicionált (Glaser-Murphy 2009 pp. 17-8).

A *harmadik világ országaiban* az úgynevezett *győztes-győztes (win-win), elsősorban gazdasági fókuszú együttműködések* (beruházások, fejlesztések) révén javult az imázs, nőtt a politikai befolyása, miközben gazdasági haszonra is szert tett.

A *fejlett világgal* való kapcsolatában *a politikai eszmék és értékek terén jelentős különbségek* mutatkoztak a rendszer autoriárius jellege, a demokrácia hiánya és az emberi jogokkal kapcsolatos hiányosságok miatt. Az *európaiak az új fegyverkezés időszakáig – amely korszakhatár egybeesett a kínai nemzetközi tőkekihelyezés növekedésével valamint azzal, hogy az Európai Uniónak is egyre húsba vágóbban kellett szembesülnie a kínaiak szellemi tulajdonjog kérdésében tanúsított rendkívül ignoráló/szabad felfogása következményeivel* – elismerték Kína gazdasági sikereit s *lehetőséget láttak az együttműködésben*. Az *Egyesült Államok* viszont Kína *gazdasági erejét is kemény hatalmi expanzióként* értékelte többnyire. Nem véletlen, hogy a fejlett világ országaiban sokkal inkább *kultúrája révén, a kulturális diplomácia eszközeivel próbált vonzóvá* válni. Ezt jelzi az európai és egyesült államokbeli Konfuciusz Intézetek már említett magas száma, az ezen országokban szervezett kiállítások, fesztiválok, kulturális évadok terjedése is.

A békés fejlődés doktrínájához kötődő, **2005-ben** meghirdetett, már idézett *fehér könyv* Kína békés fejlődéshez vezető útjáról („*China’s path to peaceful developmnet*”) is kapcsolódik ehhez a nyugat felé irányuló defenzív puha hatalmi stratégiához. Maga a békés fejlődés doktrínája is harcol az elsősorban a nyugati világban eluralkodó Kína-félelem, negatív imázs ellen, *amellett* persze, hogy a teng hsziao-pingi *képességek elrejtése politikája után* egyre inkább *felelős hatalomként kíván színre lépni*. (A ’Kína útja a békés fejlődéshez’ című fehér könyvet ugyanabban az évben adták ki, amelyben a nemzeti egység és határok sérthetlensége jegyében elfogadták a Tajvant érintő elszakadás ellenes törvényt, s ez némileg árnyalta a kezdeményezés sikerét.) A *békés fejlődés doktrínája átnevezés*, finomítás, a kínai retorikába Zheng Bijang által a 2003-as Boaoi Fórumon ültetett *békés felemelkedés diplomatikussabb, visszafogottabb változata*. Zheng 2003-ban Kínát *felelősségteljes, békepárti és fenyegetőzéseként mentes államként írta le, amely nem követi Németország 1939-es példáját, nem fog erőszakkal természeti kincseket rabolni vagy hegemoniára törni*, nem célja a status quo megváltoztatása, viszont *része a globalizációnak és célja a gazdasági lehetőség biztosítása az összes államnak* (a beszédet magyar nyelven citálja Rigo 2014, p. 183). Azt kívánva alátámasztani érveivel, hogy Kína csodálatot kiváltó s félelmeket invokáló gazdasági növekedése mindenki számára hasznot hoz.

8. A puha retorika az erkölcsi fölény (szembenállás) kiemelése eszközeként

A *nyugati világgal* Kína 2012 előtt a *puha retorika szintjén* a történelmi ikonná vált *Cseng Ho első utazásának 600. évfordulójához kapcsolódóan* került *nyílt konfliktusba*, pontosabban *emelte ki erkölcsi fölényét szembeállítással, a másik fél negatív színben való feltüntetésével*. A Cseng Ho – stratégiát a régióban is vegyesen fogadták. Különösen India ellenérzését váltotta ki, azzal vádolta Pekinget, hogy egy ázsiai Monroe-doktrina érvényesítésére törekszik, sőt újjáéleszti a Ming – dinasztia birodalmi ambícióit (aminek, a Csing birodalom hódításaival együtt, még a megemléstől is tartózkodott a kínai imázs építés.)

Az alapvető nyersanyagokat elsősorban tengeri úton exportáló Kína számára a dél-kínai tengeri utakon és az Indiai-óceánon való zavartalan kereskedés, a hajózás biztosítása és biztonsága elemi kérdés. A tenger felé fordulásához is a történelemből merített igazolást. A 15. század elején – 1405 és 1433 között – Cseng Ho (*Zheng Ho*) admirális irányításával 7 nagy expedíció során egy hatalmas flotta (több száz hajó, több tízezer tengerész és katona) távoli országokat keresett fel, eljutva Afrika partjaihoz is. *Cseng kizárólag békés kereskedelemmel és kulturális cserével foglalkozott, kivételes történelmi példát mutatva ezzel egy harmonikus nemzetközi rend lehetőségére*. Cseng békés magatartása a kínai hivatalos és sajtóretorika szerint „*Kína egyedülálló civilizációjának, kultúrájának, s jóakarátának tulajdonítható a gyengébb, kisebb államokkal szemben*”.(Jordán 2010, p. 57)

A 600. évforduló üzenete: *Peking nem fog hegemoniára törekedni, nem hódít, mint a nyugati gyarmatosítók, újraéleszti a császári birodalom jóindulatú viszonyulását a külföldhöz.* A harmonikus világrend koncepció meghirdetésének évében, 2005. szeptember 29-én a Zsenmin Zsipao hivatalos pártlap Cseng expedícióit „a harmónia kínai szellemének tökéletes megnyilvánulásaiként” jellemezte, a konfucianus tanítás szellemében, míg *Kolumbusz és örökösei „a gyarmatok nagy csoportját fedezték fel,* erős hajlammal a tipikus rablótevékenység gyakorlatára és folyamatos növelésére.” A China Daily 2006. augusztus 14-i sorai szerint „Eltérően sok későbbi európai hasonmástól, akik keresztülhajóztak a nagy óceánokon, hogy erővel meghódítsanak más országokat, a *kínai flotta* azokra a külföldi földekre teát, porcelánt, selymet és mestermunkát vitt. *A világ többi részének békét és civilizációt adott, és sohasem foglalt el idegen földet.* Teljesítménye szimbolizálta a hajdani birodalom őszinte hajlamát a cselezetek növelésére más országokkal.” (A kínai sajtóorgánumokat magyarul idézi: Jordán 2010, p. 57)

Kevésbé retorikus interpretálás szerint az utak lenyűgöző erődemonstráció elemei voltak, ahol az utazók célja nem hódítás vagy felfedezés, hanem az volt, hogy megmutassák az útba eső birodalmaknak a Ming birodalom hatalmát és gazdagságát. /Ahogy minden felfokozott, lenyűgöző, elkápráztató külsőségesség rejtett oka ez (is) volt a Középső Birodalomban, s maradt a későbbiekben is./ Jól szemléltette egyben a hagyományos kínai világnézetet, amely szerint Kínát – kényszer nélkül – mindenkinek tisztelnie kell.

9. A konnektivitás 21. századi gyakorlata: regionális puha hatalmi kapcsolatépítés a fejlődő világban

Kínát az 1990-es évek megerősítették abban, hogy központi regionális hatalomként globális befolyást és hatalmat csak regionális befolyáson keresztül, elsősorban a fejlődő világra fókuszáló, a fejlődő világgal kiépített konnektivitás-fejlesztéssel szerezhet. Együttműködési során ragaszkodott *alapelveihez,* hogy a *gazdasági együttműködésbe nem kever politikai szempontokat és feltételeket.*

Kína kapcsolatépítésének fő fókuszává nem az egész világ, hanem Délkelet-Ázsia, Közép-Ázsia, Afrika és Dél-Amerika vált. *Délkelet – Ázsiában* a regionális biztonság és a vezetői legitimitáció megteremtése érdekében elsősorban *gazdasági kapcsolatokat* épített *segélyek, befektetések* révén, *szabadkereskedelmi terület (ASEAN-China Free Trade Area (ACFTA)) létrehozásával.* Kína mintegy 35 milliónyi szórvány lakossága főleg e régióban él. A jellemzően délkelet – ázsiai regionális szervezet, az ASEAN – mely szervezet külügyminiszteri találkozóján a kínai külügyminiszter 1991 óta részt vesz megfigyelőként – és annak 10 tagállama kiemelt helyet foglal el Kína hatalmi politikájában. Elsősorban e „régióra támaszkodva, azt bázisként használva” törekedett „globális hatalmi befolyásra” (Jordán 2010, pp. 54-5). Emellett szükségessé vált puha kapcsolatok további építésével ellensúlyozni azt a konfliktust, amit a Dél- és Kelet-kínai tengerek folyamatos kínai birtokbavétele okozott. *Kína alapvető*

célja a kooperáció fejlesztésével ugyanaz volt, mint *ami több ezer éve: a béke és nyugalom biztosítása a periférián továbbá a tengeri utak biztonságának fenntartása.*

A közép – ázsiai regionális politikai együttműködések létrehozásával („*sanghaji ötök*”, 1996; *Sanghaji Együttműködési Szervezet, 2001*) *a peremvidék stabilizálására és a fejletlen kínai területek számára potenciális partnerség létrehozására* törekedett. *A térségben igen erős Kína-ellenességét bilaterális szakdiplomáciai eszközökkel, köztük kulturális diplomáciai (kulturális-oktatási) kapcsolatrendszer* építésével igyekezett letörni. Az első Konfuciusz Intézet Üzbegisztánban alakult meg.

A gyarmati sorból az 1960/70-es évek során függetlenedő *afrikai országokat* az energiára, nyersanyagokra éhes, áruinak piacokat kereső Kína *átfogó szövetségépítő törekvésekkel, bőkezű segélyekkel, kiemelt projektekkal (pl. AIDS elleni küzdelem) segítette az 1990-es évektől nagyobb volumenben.* A gazdasági humanitárius expanzió politikailag a dél-dél szolidaritás jegyében valamint Tajvan diplomáciai kiszorítására célzatával is indult. Külgazdasági, fejlesztéspolitikai téren Kína *jellemzően koncessziós kölcsönöket* nyújtott a térség országainak, amelyhez *rendszerint semmilyen feltételt nem szabott.* Jelentős *humanitárius és fejlesztési segélyeket* nyújtott *infrastrukturális*, nagy út- és vasútépítési projektekhez; hidak, iskolák, kórházak, stadionok, mezőgazdasági technológiai központok építését finanszírozta, részt vett építésekben. Tradicionálisan nem avatkozott be a szuverén országok belügyeibe, ergo barátkozott véres kezű diktátorokkal is, ha a gazdasági érdek azt kívánja. Az ezredfordulón, 2000-ben hívták életre a Kína-Afrika Együttműködési Fórumot (FOCAC) segélynyújtási, gazdaságfejlesztési, kereskedelmi, befektetési és politikai partnerségi célzattal. 2010-re a valóban win-win gazdasági együttműködésekre törekvő, magát üzleti partnernek nevező Kína Afrika legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált. Fejlesztési támogatásokért, infrastrukturális beruházásokért, tudástranszferért cserébe megszerezte a nyersanyag-lelőhelyek feletti ellenőrzés jogát.

Latin-Amerikában különböző bilaterális partnerségi egyezményeket: „stratégiai partnerségi egyezményeket”, „barátsági és partnerségi egyezményeket” kötöttek a régió országaival. Csiang Cö-min akkori államfő-pártfőtitkár 2001-es latin – amerikai útja óta rendszeressé váltak a kölcsönös magas szintű látogatások. Kína kiemelt prioritása volt a régióban, hogy a maga oldalára állítsa azt a 12 latin – amerikai országot, amelyek még Tajvannal, a Kínai Köztársasággal tartanak fenn diplomáciai kapcsolatokat. A kapcsolatok intézményesítésének egyik legátfogóbb kezdeményezése a 2004-ben felállított Kína – Latin – Amerika Együttműködési Fórum Kína kezdeményezésére. Emellett 1994 óta Kína megfigyelő a 12 tagú Latin – Amerikai Integrációs Egyesülésben. A kereskedelmi integrációra törekvő szervezet célja egy közös piac létrehozása. 2004-től Kínának állandó megfigyelő státusza van a 35 tagállamú Amerikai Államok Szervezetében (OAS), ahol tagállam az USA is. (Az alfejezet témájának bő kifejtése: Jordán 2010, pp. 56-62)

10. A puha hatalmi doktrínák mögötti súlyos belső problémák

A harmonikus világ környezetében kiépítendő harmonikus társadalom megteremtése során a kínai vezetésnek súlyos belső problémákkal is meg kellett küzdenie. A *kínai gazdaság két és fél évtizedes exportorientáltsága* strukturális problémákat, *kiegyensúlyozatlan, instabil növekedést* eredményezett. Az 1990-es évek közepétől a 2000-es évekig *számos súlyos belső probléma* került felszínre: az *egyre erősödő jövedelem-egyenlőtlenségek*, a *regionális különbségek*, a *mindent átható korrupció* vagy a *környezetrombolás*. A *társadalmi elégedetlenség soha nem látott méreteket* öltött, olyanokat, melyeket a politikai vezetés már nem hagyhatott figyelmen kívül, elsősorban a saját stabilitása miatt. *A civilizált, nyitott és progresszív ország képének megmaradása szélesebb politikai, társadalmi és gazdasági reformok után kiáltott.*

Ebben az égető szükséghelyzetben talán könnyítő tényező volt, hogy Csiang Cö-mint, aki a párton belül a „Sajghaji Klikk” tagjai közé tartozott, a „Fiatal Ligához” tartozó Hu Csin-tao követte a pártfőtitkári – államfői poszton 2002-ben. A „Fiatal Liga” legfőbb feladatának a szegények és gazdagok közötti különbségek mérséklését tartotta, s egy szociális háló kiépítését szorgalmazta a gazdaságilag fejletlenebb területeken. A „Sanghaji Klikk”⁷⁶ a gazdasági fejlődés folytatása, a magas GDP, Kína gyors és hatékony világgazdasági integrációja mellett állt ki, mindezek mellett a tagok többsége egyben nacionalista volt és Kína szuperhatalmi státuszát építő. Maga a frakciót vezető Csiang Cö-min pártfőtitkári-államfői pozíciója betöltése (1989 – 2002) előtt a kozmopolita világváros, Sanghaj polgármestere, több nyelvet beszélő, urbanus, irodalmi műveltségű vezető, és mint ilyen, távolabb állt a kínai nép tömegeitől. A 2002-ben kinevezett új miniszterelnökről, Ven Csia-paoról⁷⁷ kiderült, hogy jó kommunikátor és a „nép embere”. Mind az államfő-pártfőtitkár Hu Csin-tao, mind Ven Csia-pao üstököszerű felemelkedésében rendkívüli intelligenciájuknak, fotografikus memóriájuknak tulajdonítanak jelentős szerepet. Emellett „fontolva haladóknak” tartják őket.

2007-ben a *harmonikus társadalom kiépítése* jegyében fogalmazták *újra a kínai fejlesztési stratégiát*, az úgynevezett *„Tudományos fejlesztési koncepciót”* a pártkongresszus alkalmával. (A politikai program része volt a vidék és város közötti különbségek mérséklése, az igazságos jövedelemelosztás, a munkahelyteremtés, a közszolgáltatások helyzetének javítása, a jogrendszer fejlesztése, a fejlődés fenntarthatóbbá tétele az erőforrások hatékonyabb felhasználása és a környezet aktívabb védelme révén.)

⁷⁶ A 2003-ban – a kormányváltás évében – a KKP Központi Katonai Bizottság alelnökévé kinevezett Hszi Csin-ping az új pártfőtitkár-elnökkel és a miniszterelnökkel ellentétben a „Sanghaji Klikkhez” tartozott. Ezzel a kinevezéssel egyben kijelölték a következő, az ötödik generáció vezetőjét, s az irányvonal módosulását is pozícióba lépésétől. (Nem véletlen, hogy Hu Csin-tao kezdeményezésére 2008-ban, amikor Hszi Csin-ping a KNK alelnöke lett, a „Fiatal Ligához” tartozó Li Ko-csiang lett a miniszterelnök-helyettes.)

⁷⁷ Politikai túlélőként Ven Csia-pao legnagyobb teljesítménye az volt, amikor Csao Ce-jang pártfőtitkár közvetlen vezető munkatársaként 1989-ben részt vett főnökével a Tiananmen téren tüntető diákokkal folytatott tárgyalásokban, majd Csao ezt közvetlenül követő bukása (a főtitkárt a kollektív vezetéssel való szembeszegülése miatt leváltották, és 2005-ös haláláig házi őrizetben tartották) után is a vezetésben maradt.

A koncepció *célja* volt, hogy a nép legyen az első helyen, s *az állam a gazdasági növekedés fenntartása mellett egyenlő mértékben fordítson figyelmet a szociális kérdések megoldására és a társadalmi jólét elérésére* végső célként a harmonikus társadalmat jelölve meg.

2007-ben Ven Csia-pao összefoglalta a kínai gazdaság visszasságait, amikor *instabilnak* (beruházások, hitelnyújtás túl magas növekedési üteme; a külkereskedelmi mérleg és a nemzetközi kifizetések hiányosságai), *kiegyensúlyozatlannak* (városi és vidéki régiók közötti különbség), *koordinálatlannak* (túlságosan a beruházásokra (ingatlanbuborék) és az exportra koncentrázó gazdasági növekedés) és *nem fenntarthatónak* (nem ad megfelelő *válaszokat* az energiatakarékosság, kibocsátás-csökkentés és a környezetvédelem kérdéseire) nevezte azt. (Összefoglalja: Szunomár 2012, pp. 147-8 China Daily 2007 alapján)

Ugyanebben az évben *Cheng Li*, az *Amerikai Egyesült Államok – Kína Kapcsolatok Nemzetközi Tanácsa igazgatója* nagy nemzetközi visszhangot kiváltott tanulmányában *három lehetséges utat* jelölt meg *Kína* számára. Ő maga az „*arany középút*” *megvalósulását* érezte életszerűnek: a rugalmas, de továbbra is autoriárius Kínáét, mindkét a mellett felvetett alternatívát: *a nyugati típusú demokrácia kínai meghonosodását és az ország káoszba süllyedését* teljesen valószínűtlennek tartotta. (Li 2007) /Sok szakértő szerint csak egy tekintélyelvű, stabil és virágzó ország kínálhat hiteles alternatívát a nyugati demokrácia modellje mellett – és nem szemben –, ugyanis eleve adaptálta több elemét./

11. A kemény befolyásolás egyedi eszközei: digitális aktivitások közvetlen katonai konfrontáció vagy gazdasági kényszer alkalmazása nélkül

Kína *legjelentősebb kemény hatalmi eszközének, hadi kapacitásainak fejlesztése* a vizsgált időszakban *folyamatosan nőtt*, de számottevő, *korszakos hadászati újításokat 2012 után, az új felfegyverkezés időszakában mutatott be.*⁷⁸ *Külföldi katonai jelenléte* 2005 és 2010 közötti 19 százalékos csökkenés *után 2010 és 2015 között drasztikusan, több mint 1000 százalékkal nőtt, főként ENSZ-missziók* keretében, azonban ezzel együtt *sem vált annyira számottevővé, hogy benne legyen az első tízes ország-rangsorban* az Elcano Global Presence Index mérési eredményei szerint. A világ katonai kiadásainak 11%-át adta Kína a 2010-es évek közepén az USA 39%-ához viszonyítva, a modern katonai berendezések terén 10:1 arányú hátrányban volt az USA-val szemben, nem számítva az amerikai szövetségesek hadi kapacitását, s nem fejlesztett ki még ekkorra jelentős képességeket globális erőbevetésre. (adatok: Nye 2017, p. 55)

Ezzel szemben a periódushoz köthető egy kivételes védelempolitikai alprogram, a Kína informatikai hadviselésének részét képező és egyben a világ népességének ötödét kitevő ország mindennapi életét befolyásoló *politikailag kellemetlen külföldi tartalmakat blokkoló kínai „nagy tűzfal” megindítása 2003-ban.*

⁷⁸ A 2010-es évekig a kínai katonai doktrína a hangsúlyt a belső stabilitás megőrzésére és a periféria biztonsága garantálására helyezte.

2007-ben, a harmonikus társadalom és világ, valamint a tanácskozó demokrácia építése egyik legnagyobb nyilvánosságot kapott évében (KKP 17. kongresszusa) jelent meg *két kínai katonai stratégia*, Qiao Liang (a kínai légierők nyugalmazott tábornoka, író) és Wang Xiangsui nagyon hangzatos *'Korlátlan Hadviselés: Kína mesterterve Amerika elpusztítására'* című kötete. (Az első kiadásban az iraki 'villámháború' után 4 évvel és Condoleezza Rice transzformációs diplomácia programja bevezetése után 1 évvel megjelent mű több újrakiadást élt meg, a legutolsó kiadás éve 2021.) A kötet gondosan *feltárja azokat a stratégiákat*, amelyeket *katonailag és politikailag hátrányos helyzetű nemzetek* alkalmazhatnak annak érdekében, hogy *sikeresen megtámadhassák az Egyesült Államokhoz hasonló geopolitikai szuperhatalmat*.⁷⁹

A kötet a korlátlan hadviselés részeként a *közvetlen katonai konfrontáció alternatívái* között emeli ki a *digitális infrastruktúra és hálózatok elleni támadást*. Az információs, kibertéri műveletek, az irreguláris háborúskodás és a külkapcsolatok mellett azonban a kötet nem említi a *törvényhozás eszközeit*, valamint azt sem, hogy *a korlátlan hadviselés figyelmet szentel mind a békeidőben, mind a konfliktusokban alkalmazott elemeknek*. Sok média- és elemzői jelentés hivatkozik a kínai „*informatizált hadviselésre*” (Bitzinger 2018), mint a kínai állam *politikai és kémkedési erőfeszítéseinek* leírására. Az informatizált hadviselés⁸⁰ hivatalos definíciója szerint valójában az *információs hadviselés* végrehajtása a kínai hadseregben. Pontos leírása a 2008. évi kínai védelmi fehér könyvben (CND 2008) található.⁸¹

E szerint a szűkebb értelemben vett információs hadviselésnek *két általános területe* van: az információvédelem (*védelem*) és az információs támadás (*támadás*). A *Védelem területén Kína jogi eszközöket és az informatika kombinációját alkalmazza a másként gondolkodók cenzúrázására és felügyeletére a kínai „nagy tűzfal” alprogram keretében, amely az elterjedt*, de hivatalosan meg nem erősített vélekedés szerint az *'Arany pajzs' (Golden Shield) program egyik eleme* (Denyer 2016). *A politikailag kellemetlen külföldi adatokat blokkoló kínai „nagy tűzfal” alprogramot Kína kormányának Közbiztonsági Minisztériuma (MPS) működteti*. (Qiang 2008) A kínai nagyfal nevével szándékos történelmi kapcsolatot, allúziót

⁷⁹ *Az amerikai katonai doktrínát általában a technika vezeti; a fejlesztés keretében új fegyver- vagy járműosztályt vezetnek be, amely lehetővé teszi vagy ösztönzi a stratégia kiigazítását.* A kínai szerzők állítása, hogy *ez a dinamika a döntő gyengeség az amerikai hadseregben*, és hogy az *alternatív háborús formák* alkalmazásával ezt a vakfoltot az ellenség hatékonyan kihasználhatja. Liang és Xiangsui felveti a *közvetlen katonai konfrontáció alternatíváinak* jelentőségét, ideértve a *nemzetközi politikát, a gazdasági háborút, a digitális infrastruktúra és hálózatok elleni támadásokat és a terrorizmust*. A kötet állítása: még egy viszonylag jelentéktelen állam is képes egy sokkal erősebb ellenséget lépésképtelenné tenni, ha gazdasági és politikai rendszereire nyomást gyakorol.

⁸⁰ Kína érdeklődése az információs háború iránt az Egyesült Államok Perzsa- öböl háborúban (1990–1991) elért győzelme után kezdődött, ugyanis az Egyesült Államok sikere a teljes erőfölény mellett az információs technológiák eredménye volt. A Népi Felszabadítási Hadsereg ekkortól komoly befektetésekbe és saját koncepció kialakításába kezdett.

⁸¹ Az Egyesült Államok Védelmi Hírszerző Ügynöksége (*Defense Intelligence Agency*) Kína „*informatizált hadviselését*” az amerikai hadsereg háló-központú képesség (*net-centric capability*) koncepciójához hasonlónak tartja, amely szerint a hadsereg képes fejlett információs technológiák és kommunikációs rendszerek alkalmazására, hogy operatív előnyt szerezzen az ellenféllel szemben (DIA 2017).

teremtő kínai nagy tűzfal (*Great Firewall*) **1998-ban indult, és 2003 novemberében kezdte meg működését.**

Az Aranypajzs projekt és a nagy tűzfal politikai és ideológiai hátterét még Teng Hsziao - ping egyik kedvenc mondásához kötik az 1980-as évek elejéről, miszerint ha valaki kinyitja az ablakot a friss levegőre, akkor számítani kell arra, hogy néhány légy berepül. („*If you open the window for fresh air, you have to expect some flies to blow in.*”) A gazdasági szabadság, nyitás ellenére a Kínai Kommunista Párt értékeit és politikai elképzeléseit az ő fogalmai szerint is meg kellett védeni más nemkívánatos ideológiák „legyeinek lecsapásával” (idézi: MacKinnon 2008, p. 32) Az internet 1994-ben érkezett meg Kínába, mint a „szocialista piacgazdaság” elkerülhetetlen következménye és támogató eszköze. Hamarosan az információkereskedés közös kommunikációs platformává és eszközévé vált. A **Közbiztonsági Minisztérium 1997-ben hozta meg az első átfogó szabályokat az internethasználat ellenőrzésére.**

/Az e fejezetben vizsgált időszakot követően, 2015-től, Hszi államfő-pártfőtitkár kormánya alatt a Kínai Népköztársaság aktívan támogatja a 'számítógépes szuverenitás' („*cyber sovereignty*”) gondolatát, területi integritáson alapuló határokat állítva fel az internet-hozzáférési szabályozások vonatkozásában. (BBC 2015) Ezzel kívánják biztosítani, hogy a kormány megkerülhesse az internet biztosította demokratikus információáramlást. (Theohary 2018)/

Kína vezetése folyamatosan hangsúlyozta az aszimmetrikus technikák használatát az erősebb nemzetek, például az Egyesült Államok ellen. Az információs hadviselés védelmi eszköztárához sorolható nagy tűzfal működése is ilyen eszköz. Kicsit felsejt hasonlattal, ahogy a Bush-doktrínát alkotó elnöki beszédek a preemptív háború jogosságát hangsúlyozták nemzetvédelmi okokból a terroristák és az azokkal együttműködő államok ellenében, a kínai vezetők valamennyi reformnemzedéke a kínai tűzfal jogosságát - a külföldi adatok, tartalmak, a más-ként gondolkodók cenzúrázását - kodifikálta ugyanolyan okból.

Hu Csin-tao „a” békés fejlődés és a puha hatalmi politikák híveként nemzetközileg elismert kínai politikus. Mégis, a nyugatiak által az emberi szabadságjogok megsértése körébe sorolandó kérdések/érdekek felvetése iránt is teljesen elutasítóná vált államfősége éve alatt. Ezek – a kínai hivatalos perspektívából nézve a nemzeti egységet veszélyeztető – kérdések az etnikai nacionalizmus (Hszincsiang – Ujgur Autonóm Terület, Tibet); az egy ország két rendszer politika (Hongkong, Makao, Tajvan) vagy a Kína tengeri szállítási útvonalát biztosító Dél-kínai-tenger kérdése. Közülük az utolsóként említett „érdek” jelzi a kínai biztonság és védelempolitika kifelé fordulását.

Közkeletű vélemény szerint a gazdaságfejlesztés három feltételének egyike az áruszállítás a szabad kereskedelem és az energiabiztonság mellett. A hagyományosan „kontinentális hatalomnak” nevezett Kína tengeri hatalomként tekint magára. A kínai Védelmi Fehér Könyvek ismételten hangsúlyozzák a tengeri jogok és érdekek védelmét. (Nem haditengerészeti ereje tette Kínát tengeri nagyhatalommá – bár az utóbbi tíz évben mindent megtett azért,

hogy ebben is elmozdulás történjen –, hanem nemzetközi nyitottsága és világkereskedelembé ágyazottsága.) *A kínai Védelmi Fehér Könyv 2004. évi* kiadásában nyert megerősítést az, amit szakértői elemzések már korábban tartalmaztak. *A kínai biztonság és védelempolitika fokozatosan kifelé fordult* és mind jobban érdekeltté vált *a tengeri szállítási útvonalak biztosításában*, valamint a *világ fő válságkörzeteiben zajló események alakításában*. E globális nagyhatalmi gondolkodást alátámasztó minőségi lépésekre az új államfő-pártfőtitkár 2012. évi hivatalba lépését követően került sor.

GAZDASÁGI ÉS CIVILIZÁCIÓS KOMPARATIVIZMUS: MODELLEK, VONZÁSOK, VALÓS FOLYAMATOK

I. A „felzárkózási” vagy „kínai modell”, mint a kínai puha hatalom forrása és eszköze v/s a washingtoni konszenzus

Elsősorban a fejlődő országokra volt rendkívül inspiráló hatással *az egész világot lenyűgöző kínai gazdasági teljesítmény* (Jordán 2010. pp. 62-3) A *rendkívül gyors ütemű növekedés és modernizáció* étoszához komoly lökést adott, hogy *Kína a szinte az egész világot recesszióba taszító pénzügyi-gazdasági világválság idején, 2008-2009-ben 9%-nál is nagyobb növekedési ütemet produkált.* (WB 2009) Az, hogy *Kína a fejlődő világ vezetője lehet, gazdaságdiplomáciájában gyökerezik (fejlesztési politikájában, segélyek, alacsony kamatozású hitelek folyósításában belügyekbe avatkozás, társadalmi rendszerre vonatkozó kívánalmak nélkül).* A korábban domináns „nyugati modell” (washingtoni konszenzus) az *1990-es években Latin – Amerikában, Afrikában vagy a Szovjetunió utódállamaiban nem tudott tartós növekedést eredményezni.*

Szinte kivétel nélkül *soha nem adaptálták a feltételeket a helyi körülményekhez, az egyedi történelmi -kulturális – filozófiai – gazdasági – társadalmi fejlődésből adódó fejlettség igényeinek megfelelően.*

Majd, miközben a *2008-2009-es pénzügyi és gazdasági világválság* az egész *nyugati világot*, benne a rendszerváltás utáni nyugati fejlesztési politikák mintaterületének számító közép – kelet – európai régiót is *megrengette, Kína gazdasági növekedése*, ha nem is a korábbi évtizedekig tartó két számjegyű bővüléssel volt leírható, az állam mesterséges élénkítő csomagjai nyomán *2010-ben újra 10 % fölé jutott.* (WB 2010)

Így válhatott a *fejlesztés kínai modellje a kínai puha hatalom fontos forrásává, sőt a vonzás eszközévé, a csodálat tárgyává.*

A; Nyugati perspektíva

A *washingtoni konszenzus* kifejezést (Williamson 1990) vitatottan *1989-ben* vagy *1990-ben* vezette be a politikai közbeszédbe John Williamsom brit közgazdász. Annak a *gazdaságpolitikai előírásnak a tíz pontos gyűjteménye* (WC), amelyet a washingtoni székhelyű vagy Bretton Woods-i intézmények tekintenek a *fejlődő országoknak nyújtandó támogatási csomag 'standardjaként'*. Williamson az Institute for International Economics által 1989 novemberében szervezett konferencia bevezető előadásában 'terjesztette elő' a 10 pontos ajánlást. A konferencia célja ugyanis a FED 1980. évi restriktív politikája által is generált latin-amerikai adósságválság megoldására kidolgozott kormányzati Brady-terv (Nicholas F. Brady pénzügyminiszter neve után) elfogadásának előmozdítása volt. A kormányzati tervet az amerikai

kongresszus leszavazta, ugyanakkor a válság nemzetközivé szélesedése egyre fenyegetőbbé vált. A washingtoni konszernzus eredeti, egy régió válságára kidolgozott tíz pontja nem volt (neo)liberális kiáltvány, mint ahogy az a köztudatba ivódott. John Williamson kommentárokat fűzött az egy régió reformját célzó tíz konkrét javaslat pontjaihoz, felhívta a figyelmet az adott régió egy gazdasága adott helyzetéhez illeszkedő egyedi megoldások fontosságára, s korántsem buzdított minden terület teljes és azonnali liberalizálására. Mégis a Washingtoni Konszenzus 10 pontba szedett gazdaságpolitikai, fejlesztéspolitikai normatárrá vált, amely folyamatot maga Williamson több mint tíz évvel az előadása után „ideológiai agendává” válnak nevez, „amely minden időkre érvényes, és amelyet feltehetőleg rá kell kényszeríteni minden országra.” (Williamson 2003, p. 326), A 10 pont a következő **gazdaságterületeket** érinti: **költségvetési deficit, közterületi kiadások rangsora, adóreform, kamatlábak, valutaárfolyam, kereskedelempolitika, közvetlen külföldi beruházás, privatizáció, tulajdonjogok.** (magyarul bővebben: Szakolczai 2002)

2004-ben **Joshua Cooper Ramo**, a Kínában és az USA-ban egyaránt oktató szakíró, a „Kissinger Associates”, Henry Kissinger tanácsadó cége társigazgatója és alelnöke, a Time magazin volt külpolitikai szerkesztője alkotta meg az azóta több oldalról támadott, a kínai realitást figyelembe véve több szempontból kifogásolható, de azért folytonosan hivatkozási alapul szolgáló **Pekingi konszenzus modelljét** (Ramo 2004), **a kínai 'mintát', receptet a fejlődők fejlődéséhez.**

A modellnek három alapeleme-tényezője van:

1. folyamatos megújulás – modernizáció (amely az **innováció és a technológia ugrásszerű fejlődésén** alapszik)

Csakhogy **a kínai innováció a működő tőkebefektetések révén** valósult meg. A 2000-es évek első évtizede második felétől – a modell alkotását követően – kezdődik a belső innováció fontosságának hangsúlyozása (de jelei már korábban is megmutatkoztak).

2. kiegyensúlyozott népjólét (a bruttó hazai termék növelése a **fejlődés fenntarthatóságát** és a **javak egyenlő elosztását** is szem előtt tartva)

Kína gazdasági teljesítménye **valóban 100 milliókat** húzott ki **a mélyszegénységből.** **A párt hatalmának, legitimitációjának fő tényezője vitathatatlanul a gazdaság teljesítménye** s így az **életszínvonal javulásának reménye.** Kína fejlődése ugyanakkor közismerten **óriási környezetkárosítással radikálisan növelte a társadalmi egyenlőtlenségeket: szélesedő társadalmi szakadék,** a városok és falvak lakóinak keresete közötti **olyan különbség** jellemezi, **mint a világ egy másik országában sem** (Jang 2010), s ugyancsak **sok 100 millió ember esett ki a társadalombiztosításból.** A kínai **környezetszennyezés** hatásai pedig még azt is **kétségessé** tették sokak szemében, hogy **a 2008-as olimpiai játékokat valóban meg lehet-e rendezni** az ottani légköri szennyezettség mellett. (Érdekeség, hogy a nemzetközi kapcsolatokat elemző, bestseller író Joshua Cooper Ramo a 2008-as kínai olimpiai játékok idején az NBC Sports

elemzője volt, s Bob Costas-szal és Matt Lauerrel a játékok megnyitó ünnepségén végzett munkájáért egy Peabody és egy Emmy-díjban osztozott.)

3. szuverenitás

Kína képes volt megtartani az ellenőrzést útja, fejlődése, fejlesztési politikája felett.

Ezzel együtt ***gazdasági reformjai intellektuális forrásainak zöme más országok tapasztalataiból*** származik. ***Adaptált módszerei, fejlesztési stratégiái*** azonban ***egyediek***. Gyakori a párhuzamvonal a „négy kissárkány”(Tajvan, Hongkong, Dél – Korea, Szingapúr) gazdaságfejlődésével, amely országoknál úgyszintén az ismert megoldások megfelelő adaptációja volt a siker kulcsa. Ezekről az országoktól Kína ’merített’. Ezek az adaptációk nem / sem követtek eleve kitűzött, részletesen kidolgozott tervet.

A ***legfőbb eltérés*** a ***washingtoni konszenzus*** és az azzal szembeállított ***pekingi konszenzus gazdasági modellje között***, hogy Kína ***lényegesen szélesebb*** körű lehetőséget biztosít az ***államnak a piacgazdasági folyamatokba való beavatkozásra*** és a ***makrogazdasági folyamatok tervezésére*** (Peerenboom 2007. pp. 4-10) valamint ***ellenőrzésére***. Azon kívül a washingtoni konszenzus fejlesztésre hivatott gazdaságterületek pontokba szedett egy ajánlatgyűjteménye.

Kína adaptációs képességének és jellemvonásának megfelelően a washingtoni konszenzus több elemét átvette (pl. szabad árak, verseny, infláció korlátozása). Továbbá – miközben az ***állam megtartotta a makrogazdasági irányítást – az állami vállalatok 80%-át privatizálta, a tőzsdére vitte***, s lehetővé tette ***a hatalmas nyugati beruházásokat és általában a gazdasági fejlődést***.

Kína legáltalánosabb tanulsága valószínűleg a ***pragmatizmusa, innovációs és adaptációs képessége***. Az ***adott feladatokhoz és lehetőségekhez – nem pedig dogmákhoz, elvi tételekhez*** – való alkalmazkodás. Ősi kínai mondás szerint: ***„átkelni a folyón, kitapogatva a köveket.”***

Tálás Barna 2010-ben „*Mi a kínai modell?*” című tanulmányában ***felzárkózási modellnek*** (Tálás 2010, p. 11) nevezi át a pekingi konszenzus alapelemeivel halványan körvonalazódó, körvonalazható modellt: ***dinamizmus – nem statikusság*** – jellemzi, melynek tényezői ***az olcsó, nagy tömegű, viszonylag képzett munkaerő, a külföldi működő tőke vonzása, a különleges gazdasági övezetek, az exportorientált gazdaságfejlesztési stratégia követése s a korai tömeges privatizáció elkerülése*** (szemben a Szovjetunió felbomlásakor megvalósított privatizációval).

Talán a fejlődésbeli időeltolódás áthidalására kifejlesztett leleményeknek tekinthető ***különleges gazdasági övezetek kivételével*** valamennyi további felsorolt tényező hozzájárult azonban ***Japán*** kivételes gazdasági fejlődéséhez is évtizedekig, főként az ***1970-es és 80-as években***, ahol 1955-ös alapításától majdnem egy fél évszázadig egyetlen párt volt kormányon – sőt, két kisebb időszakos megszakítással, azóta is kormányon van. Ez az ideológiailag konzervatívnak és nacionalistának tartott Liberális Demokrata Párt, amely persze közel sem

olyan mértékű központosítással, a legfontosabb szabályozó és információs tényezők feletti ellenőrzéssel és tekintélyelvűséggel kormányoz, mint Kína pártja.

Kína igazi kivételessége a szuverenitása. Az, hogy **képes volt megtartani az ellenőrzést fejlesztési politikája és saját útja felett.** Továbbá **adaptált módszerei alkalmazásai, fejlesztési stratégiája egyediek.** Ugyanilyen vegyületben máshol alkalmazva nem hozhatná ugyanezt az eredményt.

B; Kínai narratíva

Talán annak közvetítési vágyával, hogy nincsenek világmegváltó terveik a fejlesztési politikájukkal, **a kínai vezetés kifejezetten kerülte** nem csak a kínai politikai körökben máig nem emlegetett pekingi konszenzus kifejezést, de **a „kínai modell” használatát** is, egészen **2016-ig, amikortól Hszi Csin-ping államfő-pártfőtítkár beszédeiben többször megjelent.** Ezek közül a legismertebb a **Kínai Kommunista Párt 19. kongresszusán** elmondott beszéde, mely szerint: **„a kínai sajátosságokkal rendelkező szocializmus ösvénye, elmélete, rendszere és kultúrája folyamatosan fejlődik, új utat nyit más fejlődő országok számára a modernizáció eléréséhez. Új lehetőséget kínál más országoknak és nemzeteknek, akik fel akarják gyorsítani fejlődésüket, de közben szeretnék megőrizni függetlenségüket, kínai bölcsességet és kínai megközelítést kínál az emberiség előtt álló problémák megoldására.”**(Xi 2017a)

A beszédét követő elemzői feltételezést azonban, miszerint **a kínai vezetés ekkortól eltökélt lenne a kínai modell exportálása mellett, Hszi államfő egyértelműen visszautasította** (Xi 2017b).

A modellre a nyugati szerzők többsége (nevezzük akár felzárkózási, akár kínai modellnek, akár pekingi konszenzusnak) úgy tekint, hogy az **más országok által is adaptálható,** és véleményük szerint **Pekingnek szándékában áll a terjesztése.**

Kínai részről a „szocializmus kínai sajátosságokkal” kifejezés azt tükrözte, hogy a kínai vezetés **egy alternatív fejlődési modell kialakításával kísérletezik,** annak **pontos tartalmát azonban hivatalosan nem fogalmazták meg.** A **2000-es évek végén** a gazdasági sikerek hatására, a **kínai modell kifejezés megjelent a kínai elit szótárában.** Kína gazdasági eredményességének okait kutatva sorra jelentek meg az eltérő elemeket kiemelő magyarázatok. **A kínai szakirodalom** a következőt hangsúlyozza: **sokkterápia helyett egymásra épülő reformok; „a kövek kitapogatásával átkelni a folyón”; könnyebb reformlépések előbbi, a nehezebbek későbbi végrehajtása; a politikai és gazdasági reform szétválasztása; pragmatikus szemlélet, amelyben az eredményesség a fő kritérium; folyamatos visszacsatolási mechanizmusok; fejlesztő állam; a külföldi gondolatok, tudás, technológia stb. szelektív átvétele és ezeknek a helyi igényekhez való igazítása.** (Eszerhai 2019b, p. 36) Összefoglalóan: a kínai szakirodalom – szemben a nyugatival, amely kiemeli az állami irányítás meghatározó szerepét, az autoriter vezetést, a politikai liberalizáció hiányát is (Shambaugh 2013) – döntően a gazdasági sikeres-

ségre fókuszál. Továbbá *a kínai szakértők, amennyiben el is fogadják a kínai modell létét, ezt elsősorban saját hazájuk számára tartják mérvadónak ellentétben pártfőtitkár-államelnök retorikájáva.* (Eszterhai 2019b, p. 36).

C; Összegzés helyett: új fogalmak, új narratívák indulása

A nyugati szakirodalom természetesen *nem adja fel. Joshua Cooper Ramo 2010-ben* új megközelítéssel – *szembeállítás helyett – a Kína-USA kapcsolatok leírására* és elemzésére a bonyolultság elméletén (*complexity theory*) alapuló *ko-evolúció modellt* (Ramo 2010) javasolta.

Az 1990-es, de főként, s megnevezett célként a 2000-es években Kína a közepesen fejlett jóléti gazdaság és a „harmonikus”, kiegyensúlyozott társadalom felépítését irányozta meg legfőbb politikai prioritásaként. Az ehhez szükséges *kedvező nemzetközi légkör megteremtése* érdekében Peking igyekezett *megfelelő partnernek tűnni, és elosztatni a „kínai fenyegetés” szerinte alaptalan mítoszát.* Rendezni igyekezett szomszédaival a fennálló nézeteltéréseket, bekapcsolódni a nemzetközi együttműködésbe, kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekedett a nagyhatalmakkal és a vitás kérdések békés megoldását szorgalmazta, miközben nem mondott le érdekei érvényesítéséről. Pluralisztikus, harmonikus jelzőkkel illetett világrend-felfogását állította szembe az amerikai egypólusú világrenddel. Peking azonban az ideológiai érvek mellett a CNP olyan „kemény” összetevőire is hivatkozik a kétezres évektől, mint a területi nagyság és a lakosság lélekszáma (amiben Kína a második esetében még világszerte). Mindez azt sejteti, hogy a *békeszerető külpolitikai stratégiát* egy olyan *biztonsági és katonai stratégia egészíti ki*, amelyben *a kemény erő alkalmazása – legalább, mint lehetőség – a 2000-es évek első évtizedében is feltétlenül benne volt.*

Valószínűleg nagy hatással lesz minden modell-elméletre is, hogyan sikerül megvalósítani a többek véleménye és félelme szerint „az eurázsiai és afrikai kontinensek közötti kapcsolatokat átformáló *grandiózus vízió, az Egy övezet, egy út*” (Vision and Action 2015; magyarul idézi: Eszterhai 2019b, p. 34) *vagy történelmi néven Új Selyemút kezdeményezés prózai infrastruktúra- és hálózatépítését*, 2013-tól Kína okos hatalmi stratégiája fő prioritását.

II. A vágy titoktalan tárgyai: a mintaként szolgáló amerikai és kínai gazdasági modellek

1. A modellek

Az előző fejezetben a szakirodalmi nyelvezet egyszerűsítéséhez igazodva nyugati modellként vezettem fel a *washingtoni konszenzust*. Valójában azokat a *gazdaságpolitikai területeket szedi pontokba a konszenzus, amelyeket eredendően egy, fejlődő államokat tömörítő régió (Latin – Amerika) fejlesztéséhez ajánlottak, kommentárokkal, adott időszak válságkezeléséhez. Később sok esetben előírás-jegyzéknek*, majd hogyanem teljesítendő célszámok gyűjtem-

ményének tekintették. Amennyiben követendő normagyűjteményként tekintik fejlődő országok számára a 'nyugati társadalmi jólét' terjesztése (fejlesztési támogatások, hitelek) kényszerítő feltételeként, *semmiképp* nem sorolható a *puha hatalom eszköztárába*. A nyugati szakirodalom által megfogalmazott és kidolgozott *pekingi konszenzus modellje* (Ramo 2004) vagy más elnevezés szerint *fejlesztés kínai modellje* (Tálas 2010) nem gazdaságterületeket érintő fejlesztési előírás gyűjtemény, hanem lehetséges vonzáson alapuló *puha hatalmi eszköztár alapelemeinek tára*. Mindkét ország rendelkezik *valóban vonzás tárgyát* képező, képezhető *gazdasági modellel* (piacgazdasági jólét – fejlődésből következő jólét reménye) és vonzás tárgyát képező külgazdasági erővel. *Az értekezés a vonzás, csodálat tárgyát képező/képezhető gazdasági modelleket, s ezek részeként az ezt az imázst megtestesítő vállalatokat/területeket továbbá a gazdaságfejlesztés eszközeit egyértelműen a puha hatalmi eszközök közé sorolja*. A partikulárisan a puha hatalmi külföldi jelenlétet monitorozó nyugati indexek közül a *Soft Power 30* külön kategóriaként vizsgálja *a gazdasági modell vonzerejét*, a *Monocle* pedig az *üzleti innovációt* méri a faktorok között a gazdaság diszciplínáján belül (s ezzel félreérthetetlenül puha hatalmi elemként értékeli ezeket a gazdasági területeket). A külföldi jelenlétről statisztikát felállító indexek természetesen arra nem is vállalkozhatnak, hogy azt kimutassák, *a gazdaság vonzó területeinek, vonásainak mindkét állam/civilizáció* esetében megvan az egyedi *kulturális gyökere*.

2. Történelmi civilizációs –kulturális gyökerek

A; A nemzetközi kereskedelem és regionális gazdasági primátus 2000 éven keresztül működő kínai mechanizmusa: a hódoltsági ajándék-rendszer

A tradicionális kínai filozófia, különösen **a konfucianizmus népszerűsíti „» a különbségek elfojtása nélküli harmónia Királyi útját«** (Zhang 2007, p. 201) »a bizalom és a haszon alapú együttműködés« (Men 2007, p. 15–16) keretein keresztül, amely az ősi kelet – ázsiai nemzetközi rendszerben” és annak intézményi kiteljesedésében, a hódoltsági ajándékrendszerben (*tributary system*) „hosszan tartó békét, a béke-kultúra fejlődését eredményezte” (másodlagos idézetek is: Suzuki 2010, p. 201). A Tianxia szemléletéből adódóan egyben a rendszer egyenlőtlen és hierarchikus volt. A hierarchiában betöltött helyet a kulturális azonosság mértéke határozta meg, azaz minél inkább azonosult az államok társadalmának sinocentrikus identitásával az adott szereplő, annál magasabb szinten, közelebb állt a császári Kínához. A császári Kína fent említett „Tributary” rendszere olyan intézményeket, **szociális és diplomáciai normákat testesített meg, amelyek két évezreden keresztül dominálták Kínának a nem kínai világgal való kapcsolatát**. Összességében **Kína és szövetségesei-hűbéresei közötti külkapcsolati hálózatok** voltak ezek, amelyek **nagy részben befolyásolták, alakították Kelet – Ázsiát**. Valamennyi szakértő egybehangzó elemzése, értékelése szerint **a világ többi hűbérrendszerével ellentétben a kínai szövetségesei-hűbér rendszer szinte teljes mérték-**

ben kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatokról állt, a rendszer tagállamai politikailag önállóak, s szinte minden esetben függetlenek is voltak, s egyben garantálták Kína gazdasági és kulturális dominanciáját a régióban.⁸²

B; A Pax Americana részét képező Bretton Woods-i rendszer több mint fél évszázada tartó nemzetközi gazdasági primátusa és annak alapjai

Walter Russel Mead 2004-ben írt megkerülhetetlen esszéjében az Egyesült Államok ragadó/ragasztó („sticky”) gazdasági erejét két alaphoz köti: egy nemzetközi monetáris rendszerhez és a szabad kereskedelemhez. **Az 1944-es Bretton Woods-i megállapodások és kialakuló intézmények az amerikai dollárt tették a világ központi pénznemévé, és bár a dollár – legalább elméletileg – egy következő generáció számára még mindig az aranyhoz kötött volt, az Egyesült Államok központi bankja, a Federal Reserve növelhette a dollárkínálatot, reagálva a gazdasági igényekre. Az eredmény közel 30 évre a bővülő monetáris bázis és az árstabilitás mágikus kombinációja volt. Ezek a körülmények elősegítették azt a gazdasági csodát, amely átalakította az életszínvonalat a fejlett nyugaton és Japánban. A Bretton Woods-i rendszer 1973-as összeomlása gazdasági világválságot idézett elő, de az 1980-as évekre a rendszer szinte ugyanolyan jól működött, mint valaha, a lebegő árfolyamok új rendszerével, amelyben az amerikai dollár kritikus maradt. A szabad kereskedelem és a gazdasági integráció felé tett előrelépés az Egyesült Államok 20. századi külpolitikájának egyik leghíresebb diadalát jelenti. Jórészt az Egyesült Államokból származó vagy az amerikai egyetemeken végzett jogi és gazdasági szakértők segítettek a szegény országokat olyan intézmények felépítésében, amelyek megnyugtathatták a külföldi befektetőket, még akkor is, ha a fejlődő országok egyre inkább az állam által irányított tervezésre és beruházásokra támaszkodtak a gazdaságuk beindításához. Fegyveres hajók helyett a nemzetközi pénzügyi intézmények bankárokat és tanácsadókat küldtek szerte a világon. Mindezen tevékenység mögött az Egyesült Államok azon hajlandósága működött, hogy piacait – akár nem kölcsönös alapon – megnyissa az Európából, Japánból és a szegény nemzetekből származó export felé. Ez a politika, amely a kommunizmus feltartóztatása átfogó stratégiájának része, segített az egész világon megszilárdítani az amerikai rendszer támogatását.** A dollár globális tartalékvaluta szerepe az amerikai fiskális és monetáris hatóságok befolyásának expanzív növekedésével együtt felgyorsította azokat a folyamatokat, amelyek motorjai és eredményei a

⁸² Leborulással járó istenségnek kijáró tisztelet külsőségei között voltak kötelezettek a „barbárok” bizonyos időközönkénti ajándék átadásra másrésről. Valamennyi ide érkező delegációtól is ezt a külsőséget követelte meg a ’Középső Birodalom’, a császári Kína. Arról, hogy ezt hogyan értékelték a 19. századi, először közeledni, kereskedni, diplomáciai kapcsolatokat fejleszteni kívánó felvilágosult európai britek – akik szintén barbárokként, „nyugati barbárokként” említődnek a Kínai Mennyei Birodalom feljegyzéseiben –, arról Lord Amherst 19. század eleji kínai útja tanúskodik, aki megtagadta a tradicionális szertartást, s ezzel meghiúsult a diplomáciai-kereskedelmi kapcsolat(fejlesztés) a két terület között. (Bővebben: Kissinger 2011/2014)

„globális gazdaság mozdonya” és „a legvégső fogyasztó” címszavakkal írhatók le leginkább. Az amerikai kereskedelmi hiány ösztönözte a termelést és a fogyasztást a világ többi részén, növelve más országok jólétét és hajlandóságát az Egyesült Államok által vezetett globális gazdaságban való részvétellel.

A belföldi piacok megnyitása a külföldi versenytársak előtt a hidegháború idején megmaradt (és azóta is marad) az Egyesült Államok külpolitikájának egyik legvitatottabb eleme. A külföldi verseny előtt álló amerikai munkavállalók és iparágak keserűen ellenezték az ilyen nyitást. Mások aggódtak a kereskedelmi hiány azon hosszú távú következményei miatt, amelyek az Egyesült Államokat nettó nemzetközi adóssá változtatták az 1980-as években. Az Eisenhower-adminisztráció óta, valahányszor nőtt a külföldi hitelezés, megjelentek a közelgő válságok lehetőségét sejtető előrejelzések (a dollár értékét, a hazai kamatlábakat vagy mindkettőt érintően). Az eredmény azonban sokkal inkább hasonlított a pénzügyi adósság politikai erővé formálására – globális szinten.⁸³ Az elmúlt 60 évben, mivel a külföldiek nagyobb értéket szereztek az Egyesült Államokban – kormányzati és magánkötvények, közvetlen és portfólió magánbefektetések formájában –, egyre többen váltak érdekeltté az USA vezérelte nemzetközi rendszer erősségének fenntartásában. Az Egyesült Államok gazdaságának összeomlása és a dollár bedőlése nem csak az Egyesült Államok jólétét sújtaná. Legjobb vásárlójuk nélkül az olyan országok, mint Kína és Japán recesszióba süllyednének. Minden ország pénzügyi ereje erősen megrendülne, ha az Egyesült Államok összeomlana. Ilyen körülmények között az adósság erősséggé, nem pedig gyengeséggé válik. Más országok tartanak attól, hogy szakítsanak az Egyesült Államokkal, ugyanis szükségük van a piacára és az értékpapírjai birtokosai. Természetesen a túlságosan nagy államadósság erőforrásból megnyomorító labilitássá válhat, és az Egyesült Államoknak továbbra is igazolnia kell, hogy pénzügyi kötelezettségeit teljesíthesse. De, mint Sámson a filiszteusok templomában, az összeomló amerikai gazdaság óriási, elfogadhatatlan károkat okozna a világ többi részén. Ez a nemzetközi monetáris rendszerbe beágyazott amerikai-nyugati ragadó/ragasztó erő lételeme, működése és bosszúja. (Mead 2004a pp. 46-53) A Carnegie elemzői szerint pedig az amerikai gazdaság világprimátusát az biztosítja ma és a jövőben is, hogy változatlanul az Egyesült Államokba irányul a legnagyobb számú és főként legnagyobb értéket képviselő külföldi közvetlen tőkekihelyezés.

⁸³ A mintául szolgáló nemzeti előképeknek azok a folyamatok tekinthetők, amikor az Egyesült Államok átvállalta a 13 kolónia adósságát. Ezzel egy évszázaddal később megismétlődött az a támogatószerző folyamat, amit a Bank of England alapítói indítottak el 1694-ben. Mindkét esetben az adósságállományt a gazdagok és a hatalmasok vásárolták meg, akiknek aztán érdekükben állt a kormány stabilitása, amely garantálni tudta az adósság értékállóságát. A vagyonos angolok ellenezték a Stuart-restaurációt, mert attól tartottak, hogy ez aláássa a Bank of England-ben birtokolt értékeiket. Hasonlóképpen, a 13 kolónia megfelelő elitje támogatta az új amerikai alkotmány stabilitását és erejét, mert kötvényeik értéke a nemzeti kormány erejével emelkedett és csökkent.

C; Gazdasági modellek eltérő civilizációs alapokon

A kiépített nemzetközi/regionális gazdasági rendszer mindkét modell esetében intézményesült civilizációs kultúrán alapul, ahogy azt az alábbi összehasonlító táblázat mutatja, amely a császárkori Kína és a Pax Americana szövetségi rendszerét összetartó/jellemző egyedi sajátosságokat mutatja.

15. ábra: A kínai hódoltsági ajándékrendszer és a Pax Americana összehasonlítása

Kínai hódoltsági "ajándék-rendszer"	Pax Americana
Sinocentrizmus	Amerikai kivételesség
Civilizációs nagyság	Nemzeti nagyság
Hierarchia / egyenlőtlenség	Hegemónia / vezetés
Azonosságérzet a kultúra alapon	Azonosságérzet politikai-ideológiai alapon
Jótekonyság / elnyomás hiánya	Jóindulatú hegemónia / közjavak
Diplomáciai rituálék: <ul style="list-style-type: none"> • Követjárás • Hódoltsági leborulás • Beiktatási 	Diplomáciai rituálék: <ul style="list-style-type: none"> • Állami látogatások és csúcstalálkozók • Éves emberi jogi jelentések • Elismerés
Belföldi-nemzetközi nexus: az Ég fia	Belföldi-nemzetközi kapcsolat: a szabad világ vezetője

Saját szerkesztés Khong 2013, p. 15 kategóriáinak felhasználásával, melyet magyar nyelven idéz Eszterhai 2017, p. 129

A dolgozat állítása szerint az állami struktúra és kultúra is nagyban megszabhatja és történelmileg megszabta a külügyi és (kül)gazdasági viszonyrendszereket is. Kínával ellentétben az Amerikai Egyesült Államok, a modern kori Európa, a Pax Americana államközi szövetségi rendszere, valamint az Európai Unió és elődszerveződései egy gyökérből táplálkoznak: valamennyi az európai felvilágosodás érték- és eszmerendszerén alapul, amely táplálkozik az antik görög 'intézményszervezési' és 'állam'-filozófiai gyakorlatból (Bővebben lásd: Pál 2018 a).

16. ábra: Az antik görög, a császárkori kínai, a modern európai és az amerikai államközi rendszer összehasonlítása az alkotmányos struktúra és az alapintézmények szerint

Alkotmányos struktúra	Ókori Görög poliszok	Császárkori Kína	Modern Európa	Amerikai Egyesült Államok
1. Az állam morális célja	a <i>bios politikus</i> gyakorlása	Kozmikus és társadalmi harmónia	Az egyének céljainak és képességeinek kibontakoztatása	Az egyének céljainak és képességeinek kibontakoztatása
2. A szuverenitás rendező elve	Demokratikus szuverenitás	Rendezett egyenlőtlenség	Liberális szuverenitás	Liberális szuverenitás
3. Rendszerszintű normák az igazságszolgáltatáshoz	Bizonyító igazságszolgáltatás	Rituális igazságszolgáltatás	Törvényalkotói igazságszolgáltatás	Törvényalkotói igazságszolgáltatás
	Államközi választott bíróság	Hódoltsági ajándék-rendszer	Szerződéses nemzetközi jog és multilaterizmus	Szerződéses nemzetközi jog

Saját szerkesztés Zhang 2001, p. 57 alapján, melyet magyar nyelven idéz Eszterhai 2017, p. 106

III. A fejlődők mintájaként emlegetett kínai gazdaság valóságos folyamatai az új évezred első két évtizedében

A; A gazdasági fejlődési csoda kétarcúsága

2005 fordulat Kína gazdaságpolitikájában: az exportorientált Kína áttért az irányított lebegő árfolyamrendszerre (e valutaszabályozás félutat jelent a teljesen piaci folyamatokra alapozó és az államilag kontrollált pénzpolitika között). A lépés azt a célt követte, hogy a jüan bekerüljön a legtöbb nemzetközi szervezet és kormány devizatartalékát kitevő Nemzetközi Valutaalap Tartalékvalutái közé, s ezzel olcsóbban vásárolhassanak termékeket a világpiacon, kedvezőbb feltételekkel vehessenek fel hiteleket. E kedvezmények érvényesüléséhez bizonyítani szükséges, hogy az árfolyam politikában az elvárásoknak megfelelő súllyal érvényesülnek a piaci erők.

Ekkor kapitalizmus dübörgött, de az üzleteket az állam fölözte le. Nem volt értékelhető szociális rendszer, tombolt a korrupció, a társadalmi rétegek közti szakadék egyre nőtt, a párt elit pofátlanul gyarapodott.

A városiasodás mértéke ijesztő volt, a tervezési gazdaságpolitikát idéző, növekedést serkentő beruházó intézkedések révén túlszűfolt gigavárosok, szellemvárosok épültek, a környezetpusztítás mértéke az egyik legriasztóbb volt a világon. A gyakran erőltetett mértékű ipari termelést minden szempontnak alárendelnek, beleértve a munkások életét is.

Eközben folyamatában Kína népessége lassan előregszik, amely munkaerőhiányt, a nyugdíjrendszer fenntarthatatlanságát involválja. A régiók közti gazdasági egyenlőtlenségek hatalmasak. A nemek közötti arány egyensúlya felborul.

A tervezési jellegű, mesterségesen, állami hitelekkel finanszírozott államilag irányított beruházások révén fenntartott növekedés (GDP-növelés szempontjainak alárendelt gazdasági folyamatok) hosszú, lassú lefolyású, a médiába és a szakirodalomban egyaránt 'kínai típusú válságnak' nevezett folyamatokat involválta.

Ezzel a folyamattal párhuzamosan, több évtized alatt az ázsiai komparatív előny eszközeit alkalmazva – az olcsó munkaerő, az exportorientáltság és az általuk vonzott közvetlen beruházások révén – kínaiak 100 milliói kerültek ki a mélyszegénységből ipari munkásokként, szerveződtek szakszervezetekbe. A még mindig középkori munkakörülmények között is komolyan emelkedett a fizetésük a térség országaihoz (Thaiföldhöz, Malajziához, Vietnámmhoz, Indiához vagy akár a dél-amerikai Mexikóhoz) képest. Az elmúlt negyven év során a kínai lakosság átlagjövedelmének reálnövekedése meghaladta az évi 7 %-ot. Kezdetben komoly megtakarításokat halmoztak fel, s a munkásréteg mellett kialakult egy 2017-re már 100 millióra, (s a 2020-as évek elején 300 millióra) becsült kínai középosztály komoly befektetési igénnyel.

A 2014-ig több évtizede szinte töretlen növekedési ütemnek, a jüan szinte töretlenül (mesterségesen) magas árfolyamának minden gazdasági törvényszerűség szerint is egyszer meg

kellett fordulnia. Minden egyes csökkentést célzó pénzügy politikai intézkedést egyébként a nemzetközi sajtó válság, haldoklás, bedőlés lehetőségével számoló kommentárjai követték és követnek mind a mai napig. Nem igazán számolva a növekvő, de nemzetközi viszonylatban még mindig alacsony államadóssággal, a csökkenő, de még mindig magas valutatartalékkal és megtakarítási rátával.

2015. augusztusban *kínai tőzsdepánikot* idézett elő, hogy a kínai központi bank 4%-ot rontott a jüan dollárhoz viszonyított értékén, négyéves mélypontra taszítva azt. (A külkereskedelmi mérleg javítása érdekében igen népszerű eszköz a valuta leértékelése nemzetközi méretekben, ha erősíteni kívánják az exporttevékenységet.) A kínai hivatalos nyilatkozatok szerint nem a jüan túlértékelttsége volt az oka a leértékelésnek, a dollár erősödött. A 2015-ben és 2016-ban a lapok címlapjára kerülő, a *kínai adósság felhalmozódást* hírül adó jelzések háttérében egy közel egy évtizede zajló folyamat húzódott meg. Kína azért, hogy elkerülje a 2008-as világválságot, ugyanahhoz a gazdaságpolitikai lépéshez folyamodott, mint ami az USA-t 2008 előtt válságba sodorta: a hitelkihelyezés növelésébe – a magánszektor súlyos eladósodását involválva ezzel. 2007-től 2016-ig a kínai hitelállomány több mint a négyszerezére nőtt, az új hitelkihelyezések hónapról hónapra rekordot döntöttek. 2015. október végén a Bloomberg News információi szerint a rossz adósság állománya a hivatalos 1.5 % helyett különböző becslések szerint adatforrásuktól és módszertanuktól függően 6 %-tól 21 %-ig terjedt. (Bloomberg News 2015) Ez azt jelenti, hogy a GDP 40%-át kellett leírni hitelként az állami tulajdonú bankoknak. A 2016. évben Kína 2 jüan hitelből termelt meg 1 jüan GDP-növekedést. (Thaiföld hasonló ütemű eladósodása vezetett az 1997. évi ázsiai pénzügyi válsághoz, amikor a magánhitelek a GDP duplájára, a Fitch Rating hitelminősítő szerint 250%-ra növekedtek.)

A kínai hivatalos bankrendszer a mai napig állami ellenőrzés alatt, állami tulajdonban van, s megfelel a pártállami direktíváknak. A már korábban említett 2017-re 100 milliós nagyságrendűre becsült középosztály erős befektetési igényének megfelelően 2007 és 2017 között kiépült egy alternatív pénzügyi szolgáltató szektor, árnyék bankrendszer, melynek hitelportfóliója 2017-re elérte a GDP 80 %-át.

2016 második felére továbbá a nemzetközi sajtóban az *új, 'digitális aranyként' beharangozott bitcoin tranzakciók 35%-át jüanban bonyolították, jegybanki zuhanást idézve elő ezzel.*

/A kínai központi **irányelvként, prioritásként megcélzott, puhának minősíthető technológiai fejlődés-fejlettség növelésének (Made in China 2025)** igénye és a magánszféra működésének találkozását jelzi, hogy 2017-re, amikor e digitális valuta árfolyama 4000 US dollár volt, a világ bitcoin termelésének a fele Kínában zajlott. A bitcoinbányász számítási kapacitások 30%-áért egy Hongkongban bejegyzett cég volt ekkor felelős, a Beijing Bitmain Technologies, amely cég legnagyobb részvénytulajdonosa és irányítója egy Kajmán szigetekre bejegyzett offshore alapítvány. A kriptovaluta termelésére Kína a legolcsóbbnak ígérkezett praktikusán a belső-mongóliai szénbányász erőművek és szecsuanai vízerőművek áramellátá-

sa miatt. A kriptovaluta termelésére specializálódott processzorok tervezésére, gyártására, az ezekre épülő számítógépek, teljes szerverfarmok működtetésére a helyi 'bányák' belső-mongóliai helyi erőműből 30%-kal olcsóbban kapták az áramot – egészen a 2020-as évek elejéig./

2018-ban az első negyedévben *először 17 éve az exportból fakadó fizetési mérleg-többlet elapadt* (28.2 milliárd deficit keletkezett). Szakértők természetesen nem látnak összefüggést az ez ideig Amerika (Donald Trump) részéről egyoldalúan folytatott kereskedelmi háború és a deficit között. Az elmozdulás gazdasági szakértők szerint Kína nemzetközi fizetési pozíciójában bekövetkező alapvető változást jelezhet, amely a megelőző évtized globális gazdasági egyensúlytalanságának következménye – ahogy azt Frank Tang 2018. május 4-én a South China Morning Postban közölt cikke citálta. Az eredmény azt mindenképp jelzi, hogy hiába fektetnek nagyon komoly összegeket az innovációba, a technológia fejlesztésébe, a technológiatraszfer útján a technológia lopásába is és hiába élénkítik a fogyasztást, a hatékonyságnövekedés lelassult. A gazdaság növekedését a teljes tárgyalt időszakban a hitelből megvalósuló beruházások, az irtózatos tempójú infrastruktúra-fejlesztés hajtotta. A megkövült állami vállalatok, gyárak és a szintén súlyosan eladósodott burjánzó magánvállalkozások mellett a beruházások révén sok ezer kilométernyi autópálya és vasútvonal épült, valamint felhőkarcoló-erdők nőttek ki az exportbevételekből és a megtakarításokból. A háztartások és a cégek (a magánszektor) eladósodása a GDP kétszerese 2018-ban az állam felé. A fogyasztás nő, de ez nemzetközi összehasonlításban azt jelenti, hogy a növekedést vásárlóerő-paritáson – egy főre vetítve – számítva Kína 2018-ban fogyasztás terén a 73. legfejlettebb gazdaság Gabon mögött és Azerbajdzsán előtt. Eközben vásárlóerő – paritáson számolva a kínai gazdaság 2014-ben már a világ legnagyobb gazdasága (The World Bank 2018)⁸⁴ volt.

A hivatalos bejelentés szerint 2018. júniusban, média és szakértői megítélések szerint 2018. januárban kezdődő kereskedelmi háború katalizátora volt annak, hogy a 2018. évi év végi zuhanás után a 2019-es kvázi fellendülés alapja szintén a régi típusú élénkítő csomag volt. A jegybank monetáris lazítással támogatta a hitelezést, a kormány adót csökkentett (miközben a csökkentést megelőzően az állami adóbevételek a GDP-hez viszonyítva a magyar érték felét, de az amerikainál is kevesebbet értek el); s nem csak engedte, külön kérte az önkormányzatoktól a pénzszerzést. Az előző, megváltozott prioritások – miszerint a beruházás a múlté, az innovációé és a fogyasztásé a jövő – 2018 végén 'pillanatnyilag' (újra) oldalra söprődtek. (Az ekkori 6.4 %-os növekedési rátában az OECD számításai szerint a kormányzati élénkítés 4.5%-ot tett ki.)

⁸⁴ World Bank, International Program Database /GDP, PPP (current international, \$)/

B; Külgazdaság

A 2010-es évek közepére kialakult új, technológiailag haladóbb 100 milliós (2020-ra 300 milliós) kínai középosztály adott a minőségre. Ez egyrészt hatalmas termékfejlesztési igényt, ádáz versenyt idézett elő a kínai cégek között, másrészt az árak relatíve olcsók maradtak a hatalmas belpiaci verseny, a növekvő bérszínvonal ellenére is még mindig meglehetősen alacsony fizetések, a még mindig alacsony gyártási költségek és a fogyasztók fogyasztói, fizetési hajlandósága miatt.

A nemzetközi kereskedelemben erre az időszakra a tőkejavak (a termelésben használt gépek) és a high-tech termékek a kínai export negyedét tették ki. Több fontos területen a kínai cégek uralták a világpiacot: így a kínai hajózási konténerek, kikötői daruk, szénerőmű-berendezések a nemzetközi kereskedelem világpiaci részesedésének 50-75%-át tették ki; a telekommunikációs eszközök, szélturbinák vagy a 2005 előtt még nem is létező nagysebességű vasútprogram megvalósítása során kifejlesztett szállítási eszközök 15-30%-ot. Az európai napelem piac szinte teljes import forrása Kínából származott.

Másrészt Kína a legtöbb ágazatban 1.4 milliárdos népességével a világ legnagyobb piacának számított. Tulajdonképpen elég volt már belföldön jól teljesíteni ahhoz, hogy nagy világszintű részesedést érjenek el. A hatalmas belső piac involválta a nagy és hatékony cégeket.

A nyugati cégek számára 2014-től ellenségesebb klíma árnyéka vetült Kínában. A központi vezetés monopóliumellenes intézkedéseket vezetett be stratégiai ágazatokban, így a technológiai vállalatoknál vagy az autógyártásban. A monopolelleses hatóságok 2014. júliusban legalább 7 autógyártót köteleztek áraik csökkentésére. A szoftvergyártó Microsoft, a Qualcomm, a Caterpillar, a Mead Johnson Nutrition vagy a Danone több más külföldi üzleti céggel együtt bármikor monopolelleses eljárás alá eshettek. (Bloomberg 2014)

Számos példa közül az egyik legnagyobb visszhangot kiváltó nem konkrétan a tőkekihelyezéshez, hanem a nemzetközi kereskedelemhez kötődik. 2016-ban, ugyanabban az évben, amikor az Apple potenciális piacot keresett a Carplay okosautós rendszerének, s így kívánt belépni az önvezető autók piacára, a kínai kormány leállította a technológiai vállalat két legfontosabb szolgáltatási termékét, az iBooks Store-t és az iTunes Movies-t. Megtagadta az Apple-től az iPhone név védjogosultságát is, lehetővé téve más vállalatok számára, hogy saját, nem Apple-hez kapcsolódó termékeikhez is használják a nevet, s ezzel a fogyasztók a hazai gyártókhoz forduljanak. (Smith 2016)

A kínai kormányzat a külföldi cégek piacra lépését a 2010-es évek közepétől egy kínai céggel közös vegyesvállalat alapításához kötötte – ami együtt járt a technológia kényszerű megosztásával –, valamint a haszon felezéséhez.

A kínai-külföldi közös vállalkozás legnagyobb visszhangot kiváltó példája a kínai gyorsvasút program (*China Railway High-speed: CHR*) keretében kifejlesztett kínai szupervonat szériához kötődik. Japán a nagysebességű járműszéria kifejlesztése időszakában technológiai

transzfer keretében, egy helyi céggel együttműködve gyártott le Kínában szerelvényeket (CHR 2). Meglátásuk szerint a kínai gyártású szupervonat szerelvényei kísértetiesen hasonlítottak saját fejlesztésű (Sinkanszen E2) motorvonataikra. (A fejlesztő együttműködés kapcsán a kínaiak által sokszor előszeretettel a másolás kifejezéssel illetett szabadalmi jog megsértése is felvetült.)

Az állami bábáskodással, sokszor állami pénzen megnövekedett kínai cégek nem csak Kínában váltak érintethetlenné (kevésbé alkalmaztak szankciókat irányukban, mint a külföldi befektetők esetében), más országokban is egyre komolyabb vetélytársakká váltak (bár külföldi tőkekihelyezésük nem is volt hasonlítható sem az Amerikai Egyesült Államokéhoz, sem az Európai Unióéhoz).

C; Európai Unió – Kína

Jean Claude Juncker akkori Európai Bizottsági elnök 2017. szeptemberben elmondott évértékelő beszédében – természetesen nem használva Kína nevét – a következő, „a külföldi közvetlen befektetések átvilágításának új európai keretére irányuló javaslatot” tette:

„... ha egy állami tulajdonban lévő külföldi vállalat európai kikötőt, energia – infrastruktúránk részét képező létesítményt vagy védelmi technológiai céget kíván megvásárolni, erre csak teljesen átlátható cég mellett, vizsgálatokat és vitákat követően kerülhet sor. Politikai felelősségünk tisztában lenni azzal, mi is történik saját területünkön, hogy szükség esetén megvédehessük saját biztonságunkat.”(Juncker 2017)

A javaslat előzménye, hogy a 2000-es évek végén az európai uniós válságra adott uniós válaszként a görögországi privatizáció során vásárolható tulajdont, pontosan használati jogot a kínai Cosco (China Ocean Shipping Company) nevű állami hajóépítő korporáció 2014-ben Pireuszban, az egyik legforgalmasabb Földközi – tengeri kikötőben, Pireuszban. Li Ko-csiang kínai miniszterelnök 2015-ben a tengeri kikötőt „kínai kapuként” nevezte meg „Európába”. (2012-ben a COSCO konzorcium már tárgyalásokat kezdeményezett a horvátországi Rijeka kikötőjének koncessziójáról, miután Horvátország két hajót vásárolt tőlük. A kínai kormányzat pedig már 2004-ben kezdeményezett tárgyalásokat Rijeka kikötőjének megvásárlásáról, amely ezzel nézetük szerint az Adriai-tenger legbefolyásosabb kikötőjévé válhatott volna.)

Li Ko-csiang 2015. júliusban Brüsszelbe látogatott, ahol bejelentette, hogy a Kínai Népköztársaság részt venne a tervek szerint 315 milliárd eurót megmozgató Európai Stratégiai Befektetési Alapban.

A Junker-csomagként elhíresült befektetési csomagot induláskor humorral a $8+8+5=345$ egyenlettel is le szokták írni, amelyből 8 – 8 milliárd költségvetési tartalék és garancia, 5 milliárd pedig az Európai Beruházási Bank hitele, a fennmaradó források beszerzésében nagymértékben számított az Európai Bizottság az európai privát szférára, de az európai szférára és a privát szférára.

A TECHNOLÓGIA, MINT 21. SZÁZADI NAGYHATALMI KÉPESSÉG PUHA HATALMI SZEREPE AZ USA-BAN ÉS KÍNÁBAN

1. A technológia sajátosságai

Amióta az ember közösségbe szerveződött, az eszközei fejlettsége a társadalmi fejlettség fokmérője is bizonyos mértékben. Az európai – máig élő – kelet és nyugat szétválásának kiindulópontja leegyszerűsítéssel a vas- és a faeke használatának szétválására is visszavezethető. A XIX. századi ipari forradalmak sem választhatóak el a Brit Birodalom világvezető szerepétől, ahogy az Amerikai Egyesült Államok XX. századi primátusához is hozzájárult a sorozatgyártás bevezetése, s ennek gazdasági következményei (Bővebben: Szűcs 2016). *A technológia / technológiai fejlettség, a szabadalmak száma és minősége, a kutatás-fejlesztés fejlettsége nagyhatalmi tényezővé, önmagában/elszigetelten egyértelműen vonzást, csodálatot kiváltó puha nagyhatalmi tényezővé, képességgé* vált az ipari- technológiai-információs forradalmak virágkorával, reneszánszával.

Természetesen felgyorsult, gyors megtérülést igénylő korunkban is a rövidtávon pénzt nem termelő projektek számára szponzorra van szükség, olyanra, aki érdekelt az áttörésben, de nem vár gyors megtérülést cserébe. Legtöbbet citált példának erre talán – a nemzetközi befolyásoló képesség, a 'hatalmiság' fokmérőjének tekinthető – atombomba feltalálásáig vezető út tekinthető, a tudomány és technológia éppen nem vonzásra, hanem erőszak gyakorlására alkalmas korszakos találmányáé. A XIX. században még nagyon kevesek gondolhatták, hogy a század matematikai gondolkodásából kinövő relativitáselmélet hasznos lehet katonai célokra a XX. század első felében, s birtoklása a nemzetközi befolyással bíró közösséghez tartozás belépőkártyájává válik e század második felétől.

A XXI. század első három évtizedének legnagyobb technológiai újításai között első helyen szerepel *a fejlődés és fejlettség fokmérőjének is tekinthető mesterséges intelligencia fejlesztése és alkalmazása, valamint a big data kommunikáció*. A mesterséges intelligencia központi stratégiai fejlesztési tervek első számú prioritásává vált. Mai fejlettségi szintjén nincs meg a tudományos-fantasztikus irodalom és filmek által közvetített veszélye. A mesterséges intelligencia nem intelligens, önállóan gondolkodó gépek alkalmazását majd önállósodását jelenti, hanem azt, hogy a mélytanulás módszerével számítógépes rendszerek a világról rendelkezésre álló adatok elemzése közben önállóan tanulnak és fejlődnek. Előre beprogramozott utasítások követése helyett modelleket hoznak létre, amelyek alapján döntéseket hoznak és feladatokat hajtanak végre.

Azért tulajdonítok ekkora súlyt és jelentőséget a vizsgálatnak, mert a disszertáció állítása szerint a technológia önálló nagyhatalmi képességnek tekinthető és tekintendő. Nagyobb súlyt fektetek Kína és az Egyesült Államok Kínához viszonyított vizsgálatára, ugyanis a Kínai Nép-

köztársaság technológiai rakétagyorsaságú fejlődése a vizsgált időszakban kezdődött és bár területileg jóval kevésbé koncentrált, mint az Egyesült Államoké, azzal szemben irányított és teljesítményorientációhoz kötött. A közelmúltbeli technológiai fejlődéstörténetek felvázolása után a vizsgált államok fejlődése és fejlesztése legfontosabb kérdéseire, dilemmáira, területeire koncentrálok. Továbbá azokra a vállalatokra, amelyek miközben többnyire transz-, multinacionális vállalatok vagy nemzetközileg teret hódító egykori start upok, fejlődésük egyedi, külön-külön kultúrához, civilizációhoz köthető jellegzetességet is mutat.

Mivel a dolgozat fókuszja elsősorban a puha hatalom érvényesülésére vagy hiányára koncentrál, nem vizsgálom a katonai célok megvalósítását elősegítő technológiai vívmányokat. Ugyanakkor nem kikerülhető és kikerülendő amerikai fejlődésbeli jellegzetesség, hogy a hidegháború időszakában állami és egyetemi / vállalati (PPP) együttműködéssel kifejlesztett technológiai vívmányok tették lehetővé a telekommunikáció forradalmát. Az infokommunikációs tömegtermelésre bevezető újítók tulajdonképpen 'csak' észrevették a kézenfekvő lehetőséget és üzletiesítették a katonai találmányokat. Másrészt az információs technológia újításai nem csak puha hatalmi célokat szolgálhatnak, a korlátozás / erőszak burkolt vagy nyilvános kemény hatalmi eszközévé válhatnak.

1.1 A technológia, mint puha hatalmi befolyásoló eszköz

A *külföldi puha hatalmi jelenléte monitorozó nyugati indexek* közül az első, a *Monocle*, öt részindexe közül az egyik az *üzleti innováció*. A *Soft Power 30* – a jelenlegi legátfogóbb teljesítmény a befolyásolás puha dimenziójának mérésére – öt *faktora* (objektív adatai) közül az egyik *egy ország digitális infrastruktúráját és a digitális diplomáciára való képességét* vizsgálja, de emellett közvélemény-kutatási adatok alapján *pontozzák egy ország/entitás technológiai termékei külföldi imázsát* is. A dolgozat fókuszához legközelebb álló, az *országok külpolitikai tevékenységét átfogó és multidiszciplináris módon* összehasonlító index, az *Elcano Global Presence Index* három *dimenziója* közül az egyik *a puha hatalom*, melynek *részeleme a technológia*. *Mutatói* között szerepelnek *a nemzetközi szabadalmak és szellemi tulajdonjog használatából származó jövedelem*, valamint a *tudományos folyóiratokban megjelent cikkek*.

A *Kínai Népköztársaságban*, ahol a kül- és belpolitikai irányultság nehezebben szétválasztható, az állam megbízásából készülő „*össz-nemzeti erő*” többdimenziós és több rétegű mutató szolgál a nemzetek összesített erejének mennyiségi és minőségi jellemzésére. Egyben ez az „index” a kínai stratégiai gondolkodás alapja, központi fogalma, s eszközkészletének tára is (megfeleltethető a smart hatalmi stratégia teljes elemkészletének). E szerint a *tudomány és technológia* része a mutató *közvetlen összetevőinek* (ezek *gyakorlatilag a nagyhatalmi képességek* a diplomácia kivételével). Az össz-nemzeti erő négy alrendszere közül a *kemény – vagy anyagi* – és nem a puha – vagy szellemi – *tényezőket* gazdagítja. /A kemény

és puha befolyásoló eszközkészletet ugyanis a kínai politikai gondolkodás azok anyagi vagy szellemi jellege szerint különbözteti meg./

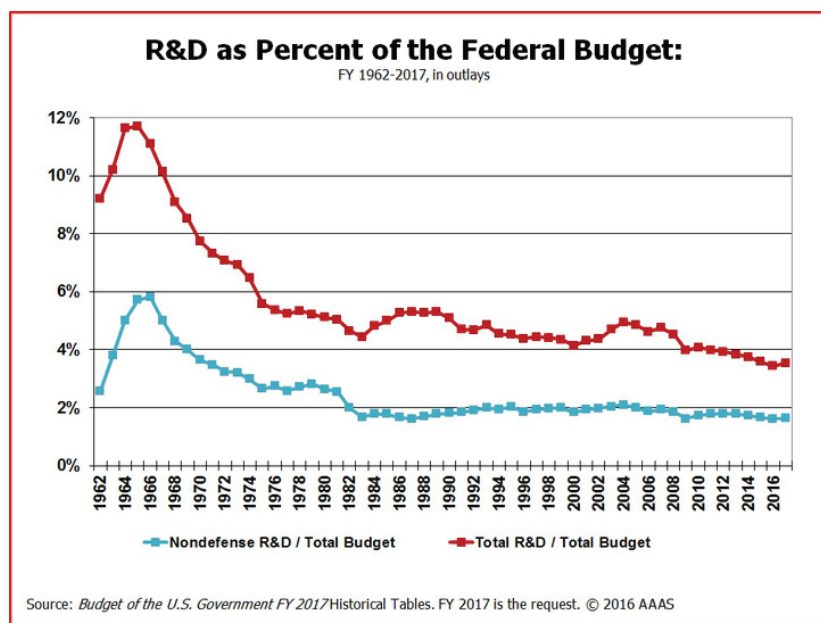
A dolgozat a nem katonai célú és az alkalmazása során az erőszak hatókörén kívül eső csúcstechnológiai termékeket, fejlesztéseket a puha hatalmi eszköztár részének tekinti. Ezek az újítások nagyon könnyen válnak és válhatnak egy ország vonzás és csodálat alapú márkavédjegyévé. (Ahogy ez a Kínai Népköztársaság vonatkozásában is történik).

2. Amerikai Egyesült Államok

A technológiai fejlődéshez nélkülözhetetlen kutatás-fejlesztés támogatása terén az Amerikai Egyesült Államok kormányai a hosszútávon megtérülő szponzor szerepét töltötték be évtizedekig a hidegháború időszakában. Egyetemekkel és vállalatokkal való együttműködésekkel olyan államilag támogatott ipari, katonai fejlesztések valósultak meg, amelyek később megfelelő háttérrel jelenthettek a lakossági piacra termelő technológiai ipar úttörői számára is.

A Szovjetunió fenyegetésének fokozatos csökkenése majd megszűnése mind a célzottan katonai, mind az egyéb fejlesztések terén az állam fokozatos kivonulását eredményezte. Míg a szövetségi költségvetés az 1965-ös csúcspont időszakban fejlesztésekre a teljes költségvetés 12%-át fordította, 2017-re ez az arány 3%-ra, 2018-ra (a grafikonon nem látható), 2 %-ra⁸⁵ esett vissza. Egyúttal azonban a 17. ábráról az is kitűnik, hogy a nem védelmi kiadások a felét, a csúcspont időszakban kevesebb, mint a felét tették ki a kutatásra és fejlesztésre fordított központi kiadásnak.

17. ábra A központi költségvetés kutatásra és fejlesztésre fordított kiadásai 1962 és 2017 között (nem védelmi és teljes ráfordítás)

⁸⁵ Adat: Federal Investment, 1962-to 2018, CBO June 2019

Természetesen az állami fejlesztési ráfordítások múlt századi csúcán más volt az amerikai adórendszer, vállalati adókból jóval több folyt be a költségvetésbe. A globalizációs folyamat lehetetlenné is tenne hasonló adókulcsokat. Ma a fejlesztések területén a GDP – arányos költség kétszerese a ráfordításnak, de a költési oldalon is meredek csökkenés figyelhető meg. Kevesebb olyan fejlesztés valósul meg nagy állami projektekből, melyeket aztán piacosítani lehetne. Emellett nem lép az állam szerepének helyébe magáncég.

A klasszikus szabad verseny szabályai szerint a versenytársakkal folytatott küzdelem ideális esetben kikényszeríti a technológiai fejlesztést és az innovációt a cégekből, ha van valódi verseny. A gazdaságtörténészek doyenjének is nevezett *Alfred Chandler* az elektronika századáról írott Pulitzer-díjas könyvében („*The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business*”) **a trösztök, monopóliumok kialakulása ellen rendelkezőket az alkotás Isteneinek** („*Gods*” of creation”) nevezi 1977-ben. Steven Usselman a könyvről 2006-ban írt méltató szavai szerint „[a] **hatékonyság koordináció útján történő elérése**, és nem a versenyellenes rablóbarók monopolisztikus kapzsisága tette lehetővé a modern amerikai ipar koncentrációját.” (Usselman 2006) **(A monopóliumellenesség eredendően a gazdasági szabadság amerikai jellemzőjeként** volt ismert.)

A XX. század végétől azonban folyamatos a monopolizálódás egy-egy iparágon belül. A dolgozat által vizsgált időszakban sem az ifjabb Bush, sem az Obama, s különösen a Trump kormányzat nem tett semmit a technológiai iparágban a monopolizálódás több gazdaságpolitikai szakértő szerint vészesen sürgető megfékezésért, a versenyellenes gyakorlatot megakadályozó Clayton Act életbe léptetéséért. Sőt, a versenyjogi szabályozás helyett többször a nagyvállalati lobbierő érdekek érvényesültek.

Az Obama-kormányzat alatt elkezdődött egy, a technológiai iparágat érintő tervezet kidolgozása, de nem került olyan stádiumba, hogy hatályba léphessen. A GAFAM rövidítéssel emlegetett világvezető információs technológiai nagyvállalati tömörülés és az állam együttműködése az első Obama-kormányzat alatt ugyanakkor rendkívül nemes külpolitikai célokat szolgált partnerségek, csereprogramok, valamint a Web.2 programon keresztül, amely kezdeményezés többek között ingyenes internet hozzáférést biztosított veszélyeztetett államokban. (Egyben persze ez a csúcstechnológiai vállalatok számára befektetési és piaci lehetőségeket kínált.) Ugyanakkor azt a puha hatalmi befolyásoló **koordinációs szerepet**, amelyet a Clinton-külgügyminisztérium töltött be a megújított nyilvános diplomácia keretében megvalósított kezdeményezés kapcsán (lásd korábbi fejezet), a Szilícium-völgy piacot és befektetést kereső információ technológiai nagyvállalatai nem tudták, nem tudhatták volna átvenni.

Történetileg a monopóliumellenes fellépés sokat emlegetett 20. századi gazdaságtörténeti példája Theodor Roosevelt 1933 és 1936 közötti kormányzati politikája, a New Deal, melynek keretében az állam a nagy gazdasági világválságból való kilábalás érdekében a gazdasági folyamatokba trösztellenes lépésekkel avatkozott be, ami szabadalmak 10 ezreinek liszenszelé-

sét eredményezte. Sokak szerint a szabadalmakhoz való hozzáférés fektette le az információs forradalom alapjait. (A New Deal ezen intézkedése a XIX. századi szövetségi monopóliumellenes törvény részeként lépett életbe, s a versenyellenes gyakorlatot megakadályozó Clayton Act megújított érvénybe léptetése volt.)

Majd az ötvenes évektől évtizedenként léptek életbe emlékeztető monopóliumellenes intézkedések, amelyek párhuzamosak voltak az információs forradalom vívmányainak megjelenésével:

- Az **1950-es években az AT&T telekommunikációs vállalat túlburjánzó piaci pozícióinak** megfékezésére⁸⁶ 1956-ban a washingtoni legfelsőbb bíróság engedélyezte, hogy **az AT&T-től független eszközt is lehessen csatlakoztatni** az AT&T által lízinget készülőkhöz.
- Az **1960-as és '70-es években az IBM⁸⁷ hardver- és szoftver szabadalmait választották szét** a versenyjog érvényesítésével. Út nyílt ezzel az amerikai szoftver- és személyi számítógép ipar kialakulásához, köztük a **kis Microsoft cég szoftvercéggé válásához**. 1980-ban annak következtében léphetett piacra szoftvercégként az addig BASIC fordítóprogramokat fejlesztő és árusító Microsoft, hogy az IBM-nek szüksége volt egy operációs rendszerre az új otthoni számítógépéhez, az IBM PC-hez, s szerződéskötéskor a Microsoft megtartotta azon jogait, hogy más számítógépgyártóknak MS-DOS néven licenzszelhesse az 1981-ben kiadott személyi számítógéphez használatos szoftvert. (Ekkor is, ahogy a későbbiekben is, a Microsoft saját operációs rendszerének fejlesztése során élt más cégek által kifejlesztett technológiák felhasználásával – az MS-DOS esetében a felvásárlás eszközével. A Windows 1.0 felületének elkészítésekor részben lemásolta az Apple által aktuálisan használt operációs rendszert.) A mindent elsöprő sikeréhez a konkurenciához képest a kulcs az alacsony ára volt.

⁸⁶ Ennek ellenére monopóliumhelyzetbe került a vállalat az amerikai telefonpiacon, emiatt az Amerikai Igazságügyi Minisztérium 1984-ben nyolc vállalatra (*Baby Bell*) bontotta szét az anyavállalatot (*Ma Bell*). Majd a vállalat a 2000-es évek közepétől fúzióval újra egyesült. Ma a teljes bevétele alapján a negyedik legnagyobb nem olajcég az Amerikai Egyesült Államokban. Részvénye egyike annak a harminc részvényből álló kosárnak, amelyből a Dow Jones Ipari Átlagot számítják.

⁸⁷ Az IBM úttörő találmánya a számítástechnika területén az 1960-as években a mainframe (Nagyszámítógép) néven bevezetett adatok fogadására és továbbítására alkalmas hardver volt. Azóta az IBM multinacionális informatikai céggé vált, számos fúzióval, akvizícióval és eladással a háta mögött. Részvénye egyike annak a harminc részvényből álló kosárnak, amelyből a Dow Jones Ipari Átlagot számítják. Szokták „Kék Óriás” (*Big Blue*) néven is emlegetni (kék színű logója miatt). 2011-ben az *IBM Watson mesterséges intelligencia*-programja a világ figyelmének központjába került, mikor fellépett a *Jeopardy!* kérdezz-felelek showban és megnyerte azt, a bajnok Ken Jennings és Brad Rutter ellenében. A cég ugyanebben az évben június 16-án ünnepelte fennállásának 100-ik évfordulóját. 2018 végén mutatták be kvantumszámítógépüket, amellyel az egyik első lépést tették meg egy olyan technológia bevezetése és bárki számára hozzáférhetővé tétele felé, melynek segítségével a későbbiekben hatékonyabbá válhat az egészségügy, a kiberbiztonság, s több tudományos területen is hozhat áttörést. Jelenleg a kvantumlapokkal működő új számítógép még csak gyorsabb valamennyi más működési elvű gépnél.)

- 1998-ban egy **Microsoft⁸⁸ elleni versenyjogi per** tette lehetővé a **kis start up Google⁸⁹ számára a keresőfejlesztést**, egy innovatív keresőmotor kifejlesztését és üzemeltetését. (A Google pályafutása egy kutatási témaként indult. 1996-ban két, a Stanford Egyetemen tanuló PhD-s diák, Larry Page és Sergey Brin kifejlesztett egy elméletet, miszerint egy olyan keresőrendszer, amely a weblapok közti kapcsolatok matematikai analízisének alapul, jobb eredményekkel szolgálhat, mint hagyományos társai. 1998. szeptember 4-én jegyezték be a vállalatukat, a *Google Inc.*-t az egyik barátjuk kaliforniai garázsában (Menlo Park))

Az információs forradalom időszakában monopóliumellenes versenyjogi intézkedésekkel 'sújtott' vállalatok mindegyike ma vezető technológiai óriás, az intézkedések közel sem lehetetlenítették el a létüket, s megjelentek a monoplizálódásuk jelei saját területükön. 2014-ben együttműködési megállapodást jelentett be több, nem kizárólag amerikai székhelyű technológiai vállalat: az IBM, az Apple Inc., a Twitter, a Facebook, a Tencent, a Cisco, az Armour, a Boks, a Microsoft, a VMware, a CSC, a Macy's, a Sesame Workshop, a Szezám utca leányvállalata és a Salesforce.com cégek. Idealisztikus, optimista szemlélettel a gazdaságtörténész doyen Chandler professzor által a kooperáció elsődleges fontosságát kiemelő amerikai vállalatpolitika folytatásának is tekinthető az egyesülés. Más, kevésbé optimista olvasat szerint a vezető vállalatok ezzel felosztották a piacot.

A fent említett *valamennyi információs technológiai vállalat* s székhelyük, *maga a Szilícium-völgy az Egyesült Államok pozitív képét erősítő márkavédjegy. Vonzás eszköze és csodálat tárgya valamennyi külföldi országban.* (Kínában olyannyira azonosultak technológiai vállalatok, hogy egyes fejlesztéseket magukénak érezték, s sajátjukként kezdték beépíteni, fejleszteni.)

Az USA változatlanul világvezető a technológia területén, de egyre több veszélyt jelző hang szólal meg a kínai csúcstechnológiai terjeszkedéssel párhuzamosan. Egyrészt az állami szerepvállalás hiányát hangsúlyozzák. A rövidtávon pénzt nem termelő projektek számára

⁸⁸ A Microsoft Corporation ma a világ legnagyobb *szoftvervállalata*, képvisellel a világ több mint 153 országában. A cég részvénye egyike annak a harminc részvényből álló kosárnak, amelyből a Dow Jones Ipari Átlagot számítják.

⁸⁹ A Google LLC mára tőzsdén bejegyzett részvénytársaság, világviszonylatban a legkeresettebb, legtöbbször által használt keresőrendszer birtokosa, amely keresőrendszer kiterjedtségét a vállalat adóelkerülési technikái miatt csak félrevezetően lehetne számokban megadni. Ez az adóelkerülési ambíció ugyanakkor a cég kiterjedt, meghatározó fejlesztési és terjeszkedési politikájához is nem kis mértékben járul hozzá. A Google sok más technológiai céghez hasonlóan alig fizet adót. Az „adóoptimalizálás” egyik módja, hogy fizikailag nincs is jelen a cég egy országban. Ha jelen van, akkor is a bevételek a regionális központban jelennek meg, amely a régió legkisebb adókulcsú országa. Az egyik legnagyobb felhasználói számú regionális bázisából, Európából származó összes bevétele után 2011-ben átlagosan csak 3,2% adót fizetett a társaság, míg az európai cégeket átlagosan 26–34% adóteher sújtja. Az EU Versenyjogi Bizottsága igen komoly kártérítésre is kötelezte a céget. /Európában ez a legkisebb adókulcsú ország Írország, ahol csak 12,5%-os a társasági adókulcs. Az ír központ akkora technológia-licencdíjról készít számlát minden ország vonatkozásában, amekkora ott a bevétel volt. A Google ír kirendeltsége továbbá egy karibi adóparadicsomban, Bermudán bejegyezett, és a két ország törvényei alapján a karibi ország szabályai szerint fizet adót. A Google teljes éves adózatlan nyereségének 80%-át átfolyatja Bermudán, így fizetendő adójának kb. felétől mentesül. A cég központja az Egyesült Államokban van, az osztalékot ott fizetik, viszont a hazautalt a pénz az USA-ban adózik. Ezért az európai bevételből például főleg a terjeszkedést, a drága nemzetközi befektetéseket, külföldi vállalatfelvásárlásokat finanszírozzák./

szponzorra van szükség, olyanra, aki érdekelt az áttörésben, de nem vár gyors megtérülést. A hidegháború időszakában, a dolgozatban a 17. ábrán jelzettek szerint az USA kormányai betöltötték ezt a szerepet. Az államilag támogatott egyetemek és vállalatok együttműködésével megvalósuló fejlesztések pedig megfelelő háttérrel nyújtottak a lakossági piacra termelő technológiai cégek számára. Az Amerikai Védelmi Minisztérium komoly támogatásokat nyújtott egyetemi projektek számára K+F formájában. Egy ilyen együttműködésből valósult meg 1969-ben a cambridge-i kutató és fejlesztő vállalatnál, a BBN Technologies-ban induló APRANET (Advanced Research Projects Agency Network) program, amely lehetővé tette a távoli számítógépekhez való hozzáférést, s ezzel megjelent az internet alapja a piacon. A telefonokban és személyautókban működő helyzet meghatározó rendszer (GPS) alapja is az USA Védelmi Minisztériuma által felállított globális műholdas navigációs rendszer. Ahogy a mobiltelefonokban működő sok egyéb funkció is valamilyen katonai találmány továbbfejlesztése lakossági felhasználásra. Ennek az adaptációs folyamatnak az úttörői olyan garázscégek-ből multinacionális vállalatokká vált cégek, mint a legnagyobb szoftervállalat, a Microsoft vagy a főként hardvergyártó, de saját szoftver platformot építő Apple. A nagy innovátorok innovációja abban rejlett, hogy meglátták, (végső) fogyasztók számára felhasználhatóvá tehető alapaiban már rendelkezésre álló technológiák. Azaz piacosították a technológiákat. A számítógépipar két nagy riválisának számító vállalat közül a Microsoft kezdetben új-mexikói BASIC fordítóprogramokat készítő és árusító cég volt; az Apple alapítója, Steve Jobs pedig szó szerint rávette elektromérnök társát, Steve Wozniakot, hogy annak eredeti szándékai ellenére próbálják meg értékesíteni a mérnök által 1975-ben tervezett újszerű számítógépet, amely az elektronika iránt érdeklődő amatőrök igényeinek felelt meg. Jobs a kocsiját, Wozniak számológépét adta el a hobbi-garázsvállalkozásuk cégalapításához. Steve Jobs egyébként mindig is monopóliumellenességéről, a versenyhelyzet fenntartása szószólójaként volt híres. Élete hosszú szakaszában ellenezte, hogy szoftverfejlesztésük a Microsoftéval kompatibilis legyen. (Mivel az Apple kínálta a drágább, „kultnak” számító termékeket, a Microsoft árverseny révén vált piacvezetővé, így nem közvetlen módon voltak egymás versenytársai, a versenyhelyzet mégis adott volt közöttük.)

Ideális esetben a versenytársakkal folytatott küzdelem kényszeríti ki az innovációt a cégek-ből, a termékek optimális minőségét és árát, valamint a fejlesztéseket. A kétpólusú világrendszer okozta 'versenyhelyzet' felbomlása után, látván, hogy a kormányzatok nem tettek semmit a technológiai iparban történő monopolizálódás megfékezéséért, párhuzamosan erősödtek a veszélyt kiáltó hangok szakértők és újságírók tollából. Ezek egyike volt a Business Insider 2017. áprilisi írása „*The evidence is piling up – Silicon Valley is being destroyed*” ('*A bizonyítékok halmozódnak – a Szilícium-völgy megsemmisül*') vészjósló címmel. Példaként ez az írás a Google-t említi, 'a vállalatot, amely több mint 15 éve feltalált egy bámulatos keresőrendszert. Azóta megvásárolta a Youtube-ot, a Doubleclicket, a Mapst és az Admobot'. A cikk

írásának időszakban szinte 'hetente vásárolt meg egy vállalatot. Amennyiben a felhasználók köre nem haladta meg a 100 millió főt, gyakran bezárta azt. Mindeközben egy technológiai blöffnek bizonyuló luxus gyümölcscentrifugát gyártó cégbe' – a Juiceroba – fektetett be nagyon komoly összeget. (Meg kell jegyezni, be is járta a hír a világsajtót.) Az írás szerzője, Matt Stoller író felteszi a kérdést: 'a Google, amely egy igazán 'cool' technológiát alkotott, valóban használja ezt a technológiát vagy elzárja azt, ahogy az AT&T telekommunikációs vállalat tette a szabadalmakkal 1956-ban, mielőtt a kormány közbelépett?' (Stoller 2017).

A Szilícium-völgy innovációs robbanásának alapjait nem a piac és a piacon érvényesülő néhány zseni tette le start up cégével (a kockázati tőkebefektetők megjelenésének kíséretében), hanem az amerikai állam. Jelenleg a piacvezető amerikai tech cégek nagyjából különböző számítások szerint 400 –tól 1500 négyzetkilométer területen helyezkednek el a Szilícium-völgyben, kiegészülve a szórványos közeli San Francisco-i és seattlei cégekkel. Igazi riválisaik elsősorban más országok információs technológiai vállalatai lehetnek.

2.1. Elon Musk és a Tesla – márkavédjegy: nyugati, amerikai XXI. századi sikertörténet

A XXI. század eleje nyugati szemléletű cégnövekedésének egyik legizgalmasabb projektje a 2003-ban indult Tesla start up és annak 2004-től elnöki tisztét betöltő Elon Musk pályája. A Tesla valamint Elon Musk nevéhez köthető, többnyire fuzionáló cégek a vizsgált időszak végéig nem tartoztak a legértékesebb start upok, cégek közé, mégis ***Elon Musk innovációi, individuuma, kitartása, a technológiai határok feszegetésében megnyilvánuló szabadságvágya*** a média állandó szereplőjévé és a filmipar „háttér”-sztárjává tette. A dél-afrikai származású amerikai állampolgár fiatalember az amerikai új hős – egy rövidebb időszakban az új ellenhős⁴⁶ – archetípusává vált. ***Bizonyos körökben idolként, nemzeti márkavédjegyként*** tekintenek rá – a csúcstechnológiai vállalatokhoz hasonlóan.

A feltaláló „ürprogramja” (SpaceX) mellett a csúcstechnológia csúcsának újdonságait igyekszik tömeggyártásra, tömegfogyasztásra adaptálni. A Mars, Plutó bolygókra szállás korszakában az olyan hétköznapi közlekedési eszközök, mint az autók döntő többségének motorját változatlanul az 1867-ben megalkotott Otto-motor működteti. Ebbe a stagnálásba robbant be a lítium-ion akkumulátorral hajtott tömegautónak szánt Tesla Roadster sportautó. A XXI. század második évtizedében minden jel szerint a technológiai újítások terén a piacot mindenekelőtt az izgatta, sikerül-e forgalomba állítani az elektromos sport népautót.

Mindeközben a nyugati világ egyik leghíresebb, legnagyobb publicitást kapott technológiai start upja az első 15 éves története alatt nem termelt profitot. A befektetések, ráfordítások volumenét tekintve kicsit komolyabb állami támogatást csak az Obama – kormányzat idején kapott. A Tesla cég alapításakor, 2003-ban még nem volt Elon Musk nevéhez köthető, de ő volt az egyetlen megkeresett befektető, aki a cég víziójával – az amerikai olajfüggőség csök-

kentése – egyetértett 2004-ben. A PayPal online fizetőrendszer akkor 33 éves feltalálója, Elon Musk, 6,5 millió dollárt fektetett magánvagyonából a vállalkozásba, amivel a cég főrésztvényese és a vállalat elnöke lett. A következő években még több tízmillió dollárt fektetett a cégbe a beindításához. A Szilícium-völgyben - Palo Altóban – szinte ugyanabban az évben alapították meg az elektromos meghajtású autók gyártására ezt az innovatív autóiipari vállalkozást, amikor a General Motors átmenetileg felhagyott az elektromos autógyártással. Idővel a cég a megújuló energiára épülő infrastruktúra fejlesztésébe, így a villamosenergia-tároló és -töltő egységek, napelemek kutatásába, gyártásába is belépett, s forradalmi átalakulást indított el az autóközlekedés és autógyártás területén. A kezdeti nehézségeken túllépve, de a nehézségeket soha nem hagyva teljesen maga mögött, a vállalat az önvezető és elektromos meghajtású autók fejlesztésének és gyártásának piacvezetőjévé vált.

Az 1971-ben született mérnök-vállalkozó milliárdos innovátor Elon Muskot a piaci szereplők többsége csak feketén vagy fehéren hajlandó látni. Vagy elutasítóan közelednek hozzá, arrogáns örültnék tartják,⁹⁰ vagy a nyugati világ új ikonjaként, idoljaként néznek rá, eltérő hivatásuk ellenére hasonló mértékben idolként, mint amilyen sztár a profi válogatott labdarúgó David Beckham volt a 2000-es évek elején. A képregényhős Marvel mellett kimondottan Elon Muskról is mintázta Robert Downey Jr. a 2008-ban debütáló kasszasiker film, a *Vasember* („*Iron Man*”) főszereplőjét, Tony Starkot. „Robert Downey Jr. Muskhoz fordult, hogy segítséget nyújtson Tony Stark szerepének megformálásához [...] Musk technológia iránti lelkesedése és az a vágya, hogy átlépje a magánvállalkozások lehetőségeinek korlátait, a képregények milliárdos fegyverkereskedőjének, Marvelnek valós, élő hasonmásává tette őt”. (Hern 2018)

Musk 2008-ban dobta piacra a lítium-ion – akkumulátorral működő, 320 kilométernél nagyobb futótávolságú Tesla Roadster sportautót. A tömeggyártásra szánt, sorozatgyártású közlekedési eszköz azonban nem tömegigényeket elégített ki. Emellett az elektromos autógyártással párhuzamosan, még 2002-ben Musk megalapította a SpaceX-et, egy repülőgépgyártó és űrszállítási szolgáltató vállalatot, amelynek vezérigazgatója és vezető tervezője is egyben. 2006-ban segítette létrehozni a Solar City napenergia szolgáltató vállalatot, a Tesla jelenlegi leányvállalatát. Eközben Musk pénztartalékai folyamatosan kimerültek, a Mercedes/Daimler, valamint a Toyota tőkeinfúziója, valamint a cég 2010-es tőzsdére vezetése mentette meg ekkor átmenetileg a vállalatot. (Közben az anyagi nehézségek miatt az emberi munkaerőt kiváltandó robotok közül több bizonyult még fejletlennek a részben sorozatgyártó munkálatokhoz.) 2015-ben társalapítója volt a barátságos mesterséges intelligenciát népszerűsítő nonprofit kutatási társaságnak, az Open AI-nak. 2016-ban megalapította a The Boring Company alagútépí-

⁹⁰ Musk egy korábbi, az Értékpapír- és Tőzsdedefelügyelethez benyújtott hivatalos beadványában magát például a „Tesla Technoking”-jének nevezte, pénzügyi vezetőjének pedig a „Master of Coin” címet adta – utalva ezzel az HBO nagy sikerű „Trónok harca” sorozatára. (Ezt a gesztusát az „uralkodó vezetési stílusát” érzékeltetni kívánó Randall Baron szellemében meg a nagy nyilvánosság előtt, aki a Solar City felvásárlása körüli visszaélés vádjával ellene pert indító részvényesek ügyvédje.)

tő vállalatot és társalapítója volt a brain– számítógép interfészek fejlesztésére összpontosító Neuralink nevű neurotechnológiai vállalatnak. Musk ötlete, s ő az első fejlesztőtervezője a nagy médiavisszhangot kapott Hyperloop-nak is, a csővezetékes szuperexpressznek, ami néhány perc alatt tehet majd meg több autóórás utat /a mostani elméleti sebességátára akár óránként 760 mérföld, tehát nagyjából 1220 km/h is lehet⁹¹/, s a repülés melletti (nyerő) opcióvá válhat kontinentális területen. Miután Musk eredeti koncepciója elsősorban a drágasága miatt nem valósult meg (6 milliárd dollár költség a Los Angeles – San Francisco útvonalra), úgy fogalmazott, koncepcióját „open source”-ként kezeli, s mindenkit arra bátorított, hogy bármiféle jogi és pénzügyi kötöttség nélkül fejlessze tovább ötletét. Három és fél évvel Musk ötlete és egy 57 oldalas technológiai vázlat után 2016-ban kezdték építeni, s 2017-re elkészült a nevadai sivatagban az első hyperloop tesztpálya, a Virgin cégcsoport irányítása alatt álló Hyperloop One.

A részvény kibocsátások s egyéb költségek nyomán közben a Tesla Inc. a vizsgált időszakban elérte a 10 milliárd dollár körüli adósságállományt. Olyan címmel jelentek meg újságcikkek 2018. júliusban, mint „*Musk élete sikere lenne, ha innen felállna a Tesla*”. Ami a céget és az elnök – CEO-t a felszínen tartotta, az a techno futurizmus. A befektetők ugyanis a tények szerint hisznek a jövőbe fektetés sikerében. Kevés cég mondhatja el magáról a technológiai szektorból napjainkban, hogy életpályája mélypontján egyszerre ajánlja eladásra a papírjait a Goldman Sachs, a JP Morgan és a Cowen is.

Egyes vélemények szerint a cég a tőzsdén erősen túlértékelt volt, és a technológia újdonsága, az elektromos meghajtás alacsony piaci részesedése miatt a Tesla Motors nem válhat sikeressé. Mások az új technológiától és a cégtől az autóipar forradalmasítását várják és emiatt szerintük a Tesla Inc. rendkívül nagy növekedés előtt áll. Ez utóbbi jóslat a dolgozatban vizsgált időszakot követő években beigazolódni látszik, amihez azonban a techno futurizmuson kívül a kínai piacra és a virtuális valuta adta lehetőségek kihasználására is szüksége volt Elon Musknak és az innovátor mozgó testrészenek számító Tesla cégnek.⁹²

A 2018-as mélypontról a Teslát ugyanis a kínai piac megnyílása mozdította ki. Kína már 2015 óta a világ legnagyobb elektromos autópiacának számít. A Tesla kínai értékesítése is

⁹¹ Forrás: Telecom. Pont.Most <<https://pont-most.hu/gep/hyperloop-levaltjak-a-repulest-a-csovezetekes-szupervonatok/>>; CNBC

⁹² A Tesla részvényárfolyama 2020-ban szárnyalt, november 24-én csak egyetlen nap alatt 7,2 milliárd dollárral növelte a vállalat eredményeinek ötödét tulajdonló Elon Musk vagyonát. Musk 2020-ban több pénzre tett szert, mint Bill Gates teljes vagyona. Az év elején 27 milliárd dolláros vagyonával épp csak befért az első 50 leggazdagabb listájára, azonban a Tesla részvényeinek értéke 2020-ban több mint a kilencszeresére nőtt. Júliusban Musk már a hetedik helyen állt, novemberben pedig már második volt. Ezt követően Jeff Bezos-szal, az Amazon.com közelezen leköszönő elnök-vezérigazgatójával egymást váltva a világ 2., és 1. leggazdagabb emberei. Musk egyben folyton posztol twitter-beszólogatóból, 'szélhámosból' – aki szembekerült a tőzsdedefelügyelettel is – tőzsde guruvá vált, aki egyetlen szavával a közösségi oldalon árfolyamokat mozgat. A Tesla 1.5 milliárd dollárért vásárolt bitcoint 2021 elején, ami nagyságrendekkel jelentősebb, ötszörös nyereséget hozott, mint az elektromos autógyártás. Musk a kriptovalutát egyébként „kevésbé buta” likviditási eszköznek tartja, mint a készpénzt, de ez az enyhe különbség – a negatív reálkamat – jelentősen jobb eszközzé teszi a kriptodevizát.(forrás: Portfolió, Business Insider, Bloomberg).

azonnal visszaigazolta ezt, 2016-ra 1 milliárd dollárra háromszorozódott, majd 2017-re elérte a 2 milliárd dollárt. Nyilvánvalóvá vált, hogy az elektromos autó fejlesztőnek komoly felvevő piaca nyílt Kínában. A 2018-as kereskedelmi háború okozta súlyos kínai import adóterhek miatt azonban a 80 000 dolláros S modell körülbelül 140 000 dollárért kelt el Kínában. Így a közvetlen tőkekihelyezés vált az egyetlen módjává a nagyobb értékesítésnek. S erre lehetőség is kínálkozott. 2018-ban a kínai kormány oldott azon szabályozásának szigorából, hogy náluk terjeszkedni kívánó külföldi autógyártók csak akkor telepedhetnek le, ha egy kínai partnerrel közös vállalkozást hoznak létre, a befolyó hasznot felezik és tőketranszfert hajtanak végre. Így a kereskedelmi háború hivatalos (kínai) bejelentésével szinte egy időben, 2018. júliusban Musk szerződést írt alá egy sanghaji gyár építéséről, amely teljes egészében a Tesla tulajdona lett. (A kínai bankok 6,1 milliárdos támogatásának és a kormány rekord gyorsaságú jóváhagyásának köszönhetően 2019. augusztusban az üzem meg is kezdhette a Teslák gyártását. Kína mentesítette a Model 3-at a 10%-os forgalmi adó alól, és minden autóra 3560 dollár állami támogatást ad. Az állami bankok úgy ítélték meg, hogy hatalmas befektetésük busásan megtérül. Továbbá a Tesla 50 évre bérbe vette a gyár telkét, és a befolyó díj közvetlenül a kormány büdzsáját erősíti.)

A kínai pártállam egyik célja, hogy az amerikai cég fellendítse a keresletet a kínai gépkocsi-piacon, amely 2018-ban 3%-kal (2019-ben pedig 8%-kal) esett vissza. Emellett abban bízunk, hogy a nyugaton gyakorlatilag ismeretlen kínai elektromos autó-márkák egy olyan brand oldalvizén, mint a Tesla, bejuthatnak a globális piacra, akár Amerikába vagy Európába is. A Tesla kínai szerepvállalásának környezetvédelmi jelentősége sem csekély. A kínai szándék komolyságát mutatja, hogy az ázsiai országban már jelenleg is a megvásárolt autók 4,7%-a elektromos kocsi, szemben az amerikai 1,7%-kal. 2025-re ezt az arányt 25%-ra akarják emelni, és ebben vélhetően vezető szerep jut a Teslának (Gessner 2020)

3. Kína

Miközben az Amerikai Egyesült Államok a XX. századtól meghatározta a nemzetközi gazdaság- és technológiatörténetet, Kína a XXI. századra vált – a második legnagyobb gazdaság státusza mellett – közepes jövedelmű orszaggá. Valóságos felzárkózása a technológia területén a 2010-es évek közepétől kezdődik. Az alábbi ábra a reform és nyitás beindulásától kezdődően 2012-ig mutatja a hozzáadott érték növekedését az információs és kommunikációs technológia területén (0,74) és az azon kívüli szektorokban (4,93).

18. ábra Az összesített hozzáadott érték növekedésének forrásai Kínában 1981 és 2012 között (a hozzájárulások súlyozott növekedési ráta százalékpontban értendők)

	1981-1991	1991-2001	2001-2007	2007-2012	1981-2012
	<u>Industry contribution to value-added growth</u>				
Value-added growth due to (%)	8.81	8.85	11.37	9.22	9.38
-ICT-producing	0.52	0.67	1.25	0.68	0.74
-ICT-using manufacturing	2.15	1.86	2.34	1.37	1.97
-ICT-using services	1.37	0.99	2.82	2.74	1.75
-Non-ICT sectors	4.77	5.32	4.96	4.44	4.93
	<u>Factor contribution to value-added growth</u>				
Value-added growth due to (%)	8.81	8.85	11.37	9.22	9.38
- Capital input:	5.82	7.00	9.45	10.39	7.64
- Labor input:	1.12	1.12	0.59	0.25	0.88
- Aggregate TFP	1.86	0.72	1.32	-1.42	0.86

Forrás: Wu and Liang (2017).

A felzárkózás fő elemévé a hazai technológiai kapacitás fejlesztése vált, s ennek keretében elsősorban olyan új, 'feltörekvő' szektorokra építenek, mint a mesterséges intelligencia, a környezettudatos energiafelhasználást vagy az on-line kereskedést, kommunikációt elősegítő csúcstechnológiai cégek. Nagy segítséget nyújtott és nyújt, hogy a nyugati akadémiai kutatási eredmények nagy része nyilvánosan hozzáférhető, így a kínai fejlesztők is profitálhatnak a nyugati kutatásokból. Az utóbbi években több MI – témájú kutatási publikáció jelenik meg Kínában dolgozó szakemberek tollából, mint amerikaiéból. (Ami ugyanakkor nem jelent egyben automatikus minőségi váltást is.) A legtöbb kínai cég nem csak otthon aktív. Szinte minden jelentősebb vállalatuk ott van a Szilícium-völgyben. 2014 és 17 között 13 milliárd USA dollárt fektettek be Amerikában. Az online piactere miatt a kínai webóriás Alibaba, amely forgalomirányító rendszeréről, az Alibaba City Brainről is ismert nemzetközileg, 2018 és 2021 között 15 milliárd USA dollárt tervezett befektetni külföldi kutatólaboratóriumokba. A kínai vállalatok globális terjeszkedésének motorjává vált, hogy kínai cégek és egyetemek el- illetve visszacsábítják a munkaerőt USA vetélytársaiktól, kis túlzással amerikai-kínai nemzetközi csata dúl az MI – szakemberekért. (adatok: Kitazuma-Okoshi 2018)

A Tencent kínai internetes holding holdudvarához tartozó egy kutatóintézet adatai szerint világszerte 1 millió MI szakértőre lenne szükség, s mindösszesen 300 ezer aktív. Ugyan 370 oktatási intézmény foglalkozik a mesterséges intelligenciával összefüggő kutatásokkal, csak 20 ezer diplomás kiképzett a területen (adatok: u.a.) A vállalatok óceánokon, határokon szelnek át, hogy betöltsék ezt a 700 ezres űrt.

A Google 2018 tavaszán MI – központot nyitott Pekingben – miközben tartalmi tiltottak az országban –, hogy innovatív fiatalokat toborozzanak Kínában. A Tencent Holdings és riválisa, az Alibaba Group Holding képviselői egyszerre látogattak el ugyanez év februárjában egy New Orleans-i konferenciára, hogy olyan fiatalokat toborozzanak, akik keresik a munkahelyeket, ahol speciális tudásukat demonstrálni tudják. 2018. májusban vezető mérnökök részvételével MI – csúcstörténet tartottak a Fehér Házban, ahol fontosnak tartották nagy nyilvánosság mellett annak biztosítását, hogy az USA megőrzi vezető szerepét a technológia területén.

Az Amerikai Egyesült Államokban a technológiai fejlődés szempontjából sokan rendkívül veszélyesnek tartják a monopólium ellenes törvények elmaradását a hidegháború végétől. Kína 2014-től kezdődően hozott monopólium-ellenes törvényeket, ezek főként a külföldi cégeket célozták és eltérő eljárás alá kerültek a külföldi és a hazai cégek. 2016-ban az amerikai vállalatcsoportok mellett a Kínába rendelt német nagykövet is felhívta a nyilvánosság figyelmét a kínai kiberbiztonsági törvények veszélyeire a külföldi befektetők számára (Wu 2016). /Kína a német ipar első számú felvevőpiaca./ Monopóliumellenes rendelkezések nevében ellenséges korlátozó intézkedéseket is bevezettek. Ugyanebben az évben az amerikai IT multinacionális vállalat, az Apple, amelyről sokáig úgy tűnt, hogy megtalálta a kulcsot a kínai piac megnyitásához, egyértelmű ellenséges korlátozásokkal találta magát szemben. A világhírű márka kiterjedt érdekeltséggel rendelkezett Kínában, együttműködött a kínai kormány igényeivel, ami az iPhone és más Apple termékek értékesítésének fellendüléséhez vezetett. 2016-ban azonban a cég felfedezte, hogy a nyugati multinacionális vállalatok legjobban viselkedő képviselői sem biztos, hogy sokáig lesznek képesek tartani helyzetüket. A kínai kormány 2016. májusban leállította az Apple két legfontosabb szolgáltatási termékét, az iBooksStore-t és az iTunes Movies-t. A létező nemzetközi szellemi tulajdonjogi rendelkezéseken felülemelkedve megtagadta az Apple-től az „iPhone” név védjegyjogosultságát is, lehetővé téve más vállalatok számára, hogy saját, nem Apple-hez kapcsolódó termékeikhez használják a nevet. Eközben az Apple kínai teljesítményének vége lehet, mivel a nagy-kínai térség bevételei zuhannak, és a fogyasztók a hazai gyártókhoz fordulnak.’ (Smith 2016) Ez a piac pedig a Föld összes internethasználójának ötödét jelenti, akik alapvetően okostelefon – orientáltak. Laptop vagy személyi számítógép hiányában minden negyedik internethasználó kizárólag telefonról éri el a netet, míg ez az arány az Egyesült Államokban egy a húszhoz. (Kínában kimaradt egy információtechnológiai korszak, a személyi számítógépeké.)

3.1. A technológiai cégek területi megoszlása

Míg az amerikai piacvezető techcégek nagyjából 5000 négyzetkilométer területen helyezkednek el a Szilícium-völgyben, valamint a közeli San Franciscoban és Seatte-ben, addig Kínában 17 innovációs központ létesült szerte az országban, köztük a legjelentősebbek Pekingben, Sanghajban, valamint a kínai Szilícium – völgyként is ismert kínai csúcstechnológiai fővárosban, Sencsenben.

3.1.1. A kínai Szilícium-völgy s egyben a kiemelt gazdasági övezetek doyenle:

Sencsen

Sencsen széles körben úgy ismert, mint a Szilícium-völgyre adott kínai válasz. Sokak által osztott tapasztalatot fogalmazott meg Steven Yang – az Anker Innovations akkumulátortechológiai vállalat vezérigazgatója – 2018-ban, amikor azt mondta, „ha valóban gyorsan akarsz

fejlesztani, akkor Kínában, konkrétan Sencsenben kell lenned [...] ami máshol napokba kerül, itt órákba” (Rivers 2018). Ennek a gyors változásnak az alapja nem kis részben azonban a nagyon komoly jogi kétségeket felvető szebb szóval utánzásból, gyakorlatilag szabadalomlopásból eredt. 2008-ban Sencsen a vezérigazgató becslése szerint 90%-ban foglalkozott szabadalommásolással és 10% -ban innovációval. 2018-ban ez az arány 70% -os innováció és 30% -os szabadalommásolás. (Steven Yang vezérigazgató egy 2018-ban harminchat éves korábbi Google alkalmazott, aki az Anker-t az okostelefonok és egyéb mobil eszközök hordozható power bankjainak egyik vezető gyártójává tette. 2017-ben az éves bevétele meghaladta 500 millió dollárt, s az Amazonon és a Walmarton kínálja termékeit.)

A központi vezetés Sencsent a reform és nyitás 2018-as 40. évfordulóját követő évtől az első új kiemelt gazdasági övezetté kívánja fejleszteni, a fejlődés mintájává valamennyi kínai város számára, „a jog, a rend és a civilizáció példájává”. (Zang 2019) A kínai csúcstechnológia Hongkonggal határos fővárosába, Sencsenbe települt a kínai internetes óriás cég, a Tencent, a világvezető nem katonai célú felhasználásra szánt dróngyártó, a DJI, az okostelefon-gyártó Huawei és a tajvani központú elektronikai Foxconn üzemé is.

1980-ban, amikor az első különleges gazdasági övezetté nyilvánították, még 300 ezres halászó és farmer kikötő kisváros volt, 2014-re már 10 milliós megapolisz. Különleges gazdasági övezetté nyilvánítása után – ami nem jelentett óriási kockázatot az állam részéről – a város egyik beceneve az ’Ablak a külső világra’ (*Window to the Outside World*) lett. Az alacsonyabb adó, a befektetési privilégiumok, Hongkong közelsége sok külföldi céget vonzott ide (I.B.M., Compaq, PepsiCo., DuPont). Kína olvasztótégelyének is nevezik, folyamatos a migráció, az átlagéletkor 30 év és 1980-tól évente 30%-os a növekedés. Az 1990-es és a 2000-es években a világ leggyorsabban növekedő városa volt. 2001 és 2010 között Kína legnagyobb export-import forgalmát bonyolította (Rivers 2018)

Ma az ötödik legnagyobb számú milliárdos lakost magáénak tudható város a világon sorrendben Peking, New York City, Sanghaj és Hong Kong után. (Hurun 2020)

A folyamatos sikertörténet rajza mellett a ma már jóval kevésbé jellemző öngyilkosságok nyomasztóan nagy számáról, a hasonló mértékben nyomasztó munka és éjszakai életkörülményekről is írt 2001-ben Peter Hessler: „*Strange Stones*” című díjnyertes esszé-sorozata „*Bloomtown Girl*” című esszéjében. A New Yorkban megjelent írását egy Sencsenben munkát vállaló akkor 24 éves tanítványáról, Ma Liről írta. Az akkor 4 milliós várost a ’hölgyek paradicsomának’ („*women’s paradise*”) is nevezték, az olcsó munkabér miatt jellemzően nők települtek oda – hét nőre jutott egy férfi –, nem volt ritka a végtagvesztés, az égés a munkahelyeken, s a városképhez tartozó prostituáltakat ’utcai angyaloknak’ („*street angels*”) nevezték. Ezzel együtt legtöbbször a kitörés lehetőségét, a függetlenséget, a jobb élet reményét jelentette. Sencsen kiemelt gazdasági körzetként egyike volt a lakosainak legjobb életkörülményeket biztosító kínai városoknak. A város kettévált volt 1983-tól és maradt 2010-ig, a ’második

vonálnak⁹³ is nevezett kerítés és vámpont választotta szét a külső területet közös terű munkásszállásaival, döbbenetes higiéniai körülményeivel, az olcsó munkabérekkel, s ott voltak már a belső gazdasági övezetben a mai hypeszter negyedek, nemzetközi méretekben rendkívül drága loft lakások, a hip-hop életérzés csírái, s a két városrészben csak a beszívott levegő minősége volt majdnem azonos.

2010. július 1-jén az Államtanács feloszlatta a „második vonalat”, és kibővítette Sencsen belső gazdasági övezetét az összes körzettel, ami ötszörös növekedést jelent a kiterjesztés előtti méretéhez képest. Sencsen azóta a világ legtöbb 200 méter feletti felhőkarcolójának otthont adó városa, közülük 14-et egyetlen év alatt, 2018-ban készítettek el. A reform és nyitás 2018-as 40. évfordulója évében döntöttek, s az azt követő évben tett közzé a pekingi központi kormány egy reformtervet, amely párhuzamosan a „Made in China 2025” politika, irányelv céldátumaival és célkitűzéseivel Sencsent az első, az ’eredeti’ kiemelt gazdasági övezetté, minden kínai város számára mintául szolgáló új speciális gazdasági övezetté kívánja fejleszteni. A központi vezetés akarata szerint Sencsen a „magas színvonalú fejlődés modelljévé, a jog, a rend és a civilizáció példájává válik”, vezetővé az innováció, a közszolgáltatások és a környezetvédelem terén. (Zang 2019)⁹⁴

3.2. Legnagyobb technológiai vállalatok:

a BAT mozaikszóval emlegetett Baidu, Alibaba Tencent

Amy Webb, a New York Egyetem jövőkutatóval is foglalkozó professzora, a Future Today Institute CEO-ja a dolgozatban vizsgált időszak zárulását követő hónapban, 2019. januárban, Davosban kijelentette, hogy mindössze 9 cég kezében összpontosul a mesterséges intelligencia jövője, ebből 6 amerikai, 3 kínai (Hosokawa 2019).

A 3 kínai techóriást – mozaikszóval a BAT-ot – alaptevékenységük szerint rendszerint megfeleltetik 3 amerikai óriással. Közülük a *Baidu* (keresés és információ – indexelés) a *Google*-hez hasonlóan elsősorban internetes keresőszolgáltatásáról lett ismert. Az *Alibaba* az *Amazonra* rímelve az e-kereskedelem terén vált híressé. A *Tencent* (közösségi hálózatok) által működtetett WeChat és *QQ* pedig nagyjából olyan szerepet tölt be Kínában, mint nyugaton a *Facebook* szolgáltatásai, ideértve a Messengert és a WhatsAppot is. Emellett azonban több tucat iparágban jelentenek kihívást egymásnak, intenzíven törekednek egymás túllépé-

⁹³ A város rendjének érvényesítése érdekében a sencseni kormány 1983-ban szögesdrótot és ellenőrző pontokat emelt a különleges gazdasági övezet fő szakaszainak és külterületeinek, valamint Kína többi részének szárazföldi határai között, amely határvonal második vonal néven vált ismertté.

⁹⁴ 2019. augusztus 18-án ismertette a pekingi központi kormány a reformterveket Sencsen gazdasági, társadalmi és politikai szektoraira vonatkozóan, beleértve a jogi, pénzügyi, orvosi, szociális szektorokat is, azzal a szándékkal, hogy Sencsen követendő mintavárossá váljon a többi kínai város számára – az állami CCTV műsorszóró társaság egy riportja szerint. A reformterv „rövid távú célja”, hogy 2025-ig a várost vezetővé tegye az innováció, a közszolgáltatások és a környezetvédelem terén. Középtávú célként 2035-öt jelölték meg arra, hogy Sencsen versenyképessé váljon a világon az átfogó gazdasági képességek tekintetében, hosszú távú célként pedig azt irányozták, hogy a megapolisz a század közepére a versenyképesség, az innováció és a befolyás globális „mérceje”, „mérőpontja” legyen. (Zang 2019)

sére. A technológiai szleng által BAT-ként elnevezett, s azóta a tudományos irodalomban is legtöbbször ezzel a mozaikszóval jelölt három technológiai óriás, a Baidu, az Alibaba és a Tencent egyaránt kutatja és fejleszti a mesterséges intelligenciát vállalaton belül, valamint támogatja külsős cégek, kezdeményezések MI – projektjeit az okosvárosok infrastruktúrájának fejlesztésétől az oktatás technológiai támogatásáig. A három techóriásnak együttesen a 190 legnagyobb kínai MI-cég 53 százalékában van részesedése.

19. ábra A legnagyobb kínai tech-óriások által támogatott vállalatok száma

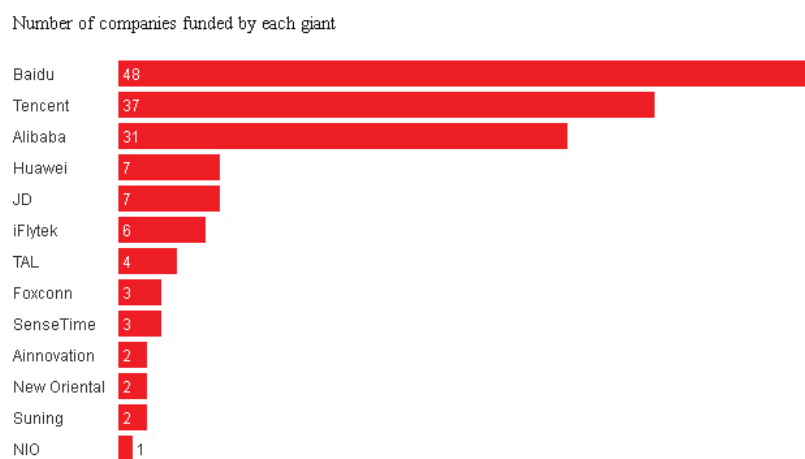

Chart: MIT Technology Review • Source: Karson Elmqren via Huxiu.com • Created with Datawrapper

Forrás: MIT Technology Review, Heo (2019)

A kínai mesterséges intelligencia ökoszisztéma alakulása – a BAT részvételének mértéke – azt is mutatja, hogy a három vállalat mennyire integrálódik az állam 2017-ben bejelentett *Következő Generációs Mesterséges Intelligencia Fejlesztési Tervéhez* („Next Generation Artificial Intelligence Development Plan”), melynek célja, hogy a Kínai Népköztársaság 2030-ig globális vezető szerepet töltsön be az MI területén, s fontos szerepet kap a pekingi központi kormányzat „Made in China 2025” tervében is. A Tudományos és Technológiai Minisztérium négy technológiai céget (amelyből három a BAT) jelölt ki, hogy egymás szakértelmére támaszkodva „nyílt innovációs platformokat” hozzanak létre, és MI – nagyhatalommá várszolják Kínát: a Baidu az önvezető járművek, az Alibaba az okosvárosok, a Tencent a számítógépes látás, a hangfelismeréssel foglalkozó iFlytek pedig a hangalapú intelligencia területét kapta meg az államtól.

Kína 2030-ig globális vezetővé akar válni a területen, és 2018-ig el is érte, hogy előnyt élvezzen a tudományos tanulmányok és szabadalmak, valamint a határokon átnyúló és globális mesterséges intelligencia száma terén (Lásd I. függelék).

„A következő generációs mesterséges intelligencia fejlesztési terv” három szakaszban tervezi megvalósítani, hogy Kína a mesterséges intelligencia területén világelsővé, s **mesterséges intelligencia – ipara közel 150 milliárd dollár értékűvé váljon**. A terv első lépéseként el kívánták érni az USA MI – technológiai szintjét 2020-ig. Ehhez ki is mutattak számokban mér-

hető eredményeket. *Kína 2018-ban világvezetővé vált az MI finanszírozásában.* 2017-ben az MI induló vállalkozások teljes tőkefinanszírozásának 48 %-a Kínából származott, szemben az USA által finanszírozott 38 %-kal, s a világ többi része a maradék 13 %-on osztozott. (Az eredmény jelentős változás a 2016-os adatokhoz képest, amikor Kínához a globális MI-finanszírozás 11.3 %-a kötődött.)

A BAT beruházásai elősegítették a csúcstechnológiájú mesterséges intelligencia iparágat. A 2020-ig meghatározott cél azonban azt is jelenti, hogy Kínának 2020-ig képesnek kell lennie lépést tartani az összes vezető mesterséges intelligencia – technológiával és azok általános alkalmazásával. A BAT beruházásai egyértelműen elősegítették a csúcstechnológiájú mesterséges intelligencia iparágat, amelynek következtében sok olyan cég foglalkozik mesterséges intelligencia-alkalmazásokkal, amelyek sokkal kevesebbet fordítanak az ezt megalapozó technológiák fejlesztésére, beleértve azokat az algoritmusokat és fejlett szilícium-völgyi chipeket, amelyek lehetővé tették a gépi látás, a nyelvfelismerés, valamint egyéb MI – képességek terén elért kínai áttöréseket. Szakértők jó ideje figyelmeztetnek erre a jellegzetességre. *Kína csillagászati növekedését* a mesterséges intelligencia terén a vizsgált időszak végéig a *rengeteg adat és az adatvédelemhez kötődő laza hozzáállás* lendíti fel. (A kínai MI-ipar szereplői előtt szinte semmilyen akadály nem áll adatvédelmi szempontból. Az amerikai technológiai szoftver termékek egy része olyannyira vonzotta őket, hogy azonosultak azokkal, s sajátjukként kezdték alkalmazni.)

Rövidtávon mindkét feltétel (adat-dömping, szellemi tulajdonjog laza kezelése) megalapozza a rendkívül jövedelmező gépi tanulási alkalmazások terepét. Az ország azonban továbbra is elmarad az Egyesült Államoktól azon erőfeszítéseiben, amelyek alapvető kutatások révén bővítik a meglévő mesterséges intelligencia-képességeket. (Hosszú távon ez felső határt is szabhat annak, hogy Kína továbbra is mennyit profitál az MI – forradalomból.)

Emellett és részben ezzel összefüggésben, ahogy az egy szigorúan ellenőrzött, tervgazdálkodási jellegzetességeket magán viselő gazdaságtól és társadalomtól elvárható, a *Következő Generációs Mesterséges Intelligencia Fejlesztési Terv* kihirdetése hamar meghozta az eredményét. 2017 és 2018 között 67 százalékos növekedést produkált a kínai MI – ipar, és egy éven belül sikerült azt is elérni, hogy ezen a területen Kína több szabadalmat jegyezzen be és kutatási eredményt publikáljon az Egyesült Államoknál. Az amerikai Forbes és a Statista piackutató cég adatai szerint 2018 végére a több mint 1,4 milliárd lakosú Kínában már 802 millió internet felhasználó volt, közülük 788 millióan neteznek mobilon keresztül – 2008-ban ugyanezek az adatok 300 és 100 millió környékén voltak (Bolhsen 2018). A smart phone – tulajdonosok száma meghaladta az egy billiót.

A penetráció Kínában tehát 2018-ban 57,7% -os volt, és a felhasználók 98% -a okostelefonon keresztül jutott az internethez. Az Egyesült Államok telítettségi szintje ugyanebben az évben 89 %-os volt, s 2002-től 16 év alatt sikerült elérnie, hogy a penetrációs arány 58%-ról

89%-ra mozduljon. Az 5G technológia 2019-es bevezetése komolyabban felgyorsít(hat)ja a folyamatokat, a fogyasztók ugyanis egyre jobban támaszkodnak az internetre (és így az online kiadásokra), s az 5G technológia egyedüli birtokosai 2021-ben is a kínaiak. Piaci részesedésük dominanciája és elérésük miatt a legnagyobb nyertesei ennek a folyamatnak is a BAT-részvények és részvényesek lettek az amerikai-kínai kereskedelmi háború idején megtapasztalt komoly visszaesés után (13-21%-os visszaesés indextől függően).

Az Amazon.com egyik leányvállalata, a világ legtöbbet látogatott weboldalait listázó Alexa adatai szerint is már a kereskedelmi háborút megelőzően, 2018 első hónapjában jól látható volt a három kínai cég térnyerése: a Google keresője, a Youtube és a Facebook után a Baidu.com a negyedik leglátogatottabb weboldal, a Tencent által működtetett Qq.com a hatodik, a két kínai fókuszú Alibaba-webáruház, a Tmall.com és a Taobao.com pedig a 7-8. helyen állt.

20. ábra A világ 10 leglátogatottabb weboldala 2018 január

1. Google.com	keresőmotor
2. Youtube.com	videómegosztó
3. Facebook.com	közösségi média
4. Baidu.com	keresőmotor
5. Wikipedia.org	enciklopédia
6. Qq.com	portál
7. Tmall.com	webáruház
8. Taobao.com	webáruház
9. Yahoo.com	portál
10. Amazon.com	e-kereskedelem

Forrás: Alexa (2018. január) *The 500 Top Sites on the Web* <https://www.alexa.com/topsites>

3.3. A WeChat (eredeti mandarin nyelven: 微信) – a kínai internetes ökoszisztéma, mint kínai puha hatalmi márkavédjegy

Az, hogy a kínai internet a nyugati infrastruktúrától szinte teljesen leválasztva, külön úton fejlődött, azzal az eredménnyel járt, hogy a másolások korszaka után olyan innovatív megoldások jöttek létre, hogy a 2010-es évek közepétől ezen a területen Kína kezdte el mutatni az utat a nyugat számára. Ahogy a Tesla a nyugati, amerikai XXI. század eleji start-up alapú sikertörténet példája, úgy a Tencent WeChat alkalmazása a kínai internetes ökoszisztéma – hosszabb ideig minden rivális konkurens által csodálattal figyelt – megnyilvánulása. 2011-ben indult az üzenetküldő szolgáltatás, de Kínában hamarosan nem csak a közösségi média, jóformán az internet szinonimájává vált.

A WeChat üzenetküldő alkalmazásként indult és nyugaton sokszor még mindig a WhatsApp kínai verziójaként gondolnak rá. A 2010-es évek második felére azonban egy sajátos kínai szuperapplikációvá fejlődött: egy teljes internetes ökoszisztéma és platform, operációs rendszerre emlékeztető jellemzőkkel. Kína vezető kommunikációs módja, nem eszköze egy-

szerűen. A WeChat sikere Kínában a helyi „digitális bioszféra” nyugaton reprodukálhatatlan körülményeinek köszönhető – de fejlődési üteme és funkciói diverzitása a WeChat innovációjának köszönhető. Az üzenetküldésre kifejlesztett applikáció nagyon gyorsan elérhetővé tette a hang- és videó hívást, felváltotta a hagyományos telefonhívásokat, illetve a kínai karakterek begépelésének bonyolultsága miatt nehézkes szöveges kommunikációt is kiegészítette. A kínaiak a WeChat opciója miatt teljesen megkerülték az e-mail használatát (Horwitz 2017) valamint az ott érdekes módon sokkal informálisabban működő irodai kommunikációt. (Sok üzletember már a QQ azonnali üzenetküldő és közösségi oldal szolgáltatás dominanciája idején is listázta a QQ – azonosítóját a névjegykártyáján.)

A WeChat valóban szuperalkalmazássá vált, igyekszik minden külső tartalmat a saját felületére integrálni. Az Android Flipboardjához hasonlóan van válogatott hírfolyama (ahol, aki akar, borraivalót is küldhet a cikk szerzőinek). Az ismerősök hírfalát a Moments részlegben lehet elérni (ahová valóban csak az ismerősök kerülnek be, nincs hirdetés, ismerősök ismerősei opció, szóval sokkal intimebb(nek tűnik), mint a Facebook).

A WeChat – kizárólag a saját rendszerében futó – minialkalmazásoknak köszönhetően magába foglalja a Skype-ot, az Instagramot, az Amazont és a Tindert is.

A dolgozat által vizsgált időszak végéig abban a „poszt applikációs örvényben (BII 2019) navigált a Tencent, amelynek uralmáért még masszívan küzdenek egymással az Apple, a Facebook és a Google amerikai vezető technológiai vállalatok.

Kínában a 2010-es évek végétől szinte minden térbeli helynek van saját mini alkalmazása, így az offline világ szinte teljeskörűen beágyazott a WeChat univerzumába. Mindeközben az alkalmazás óriási és instant piactér is. Miután a WeChat az Aliplay mintájára bevezette a digitális pénztárcáját (ezek a közösségi médiumok kínai telefonszámhoz, ezen keresztül személyi azonosítóhoz kötöttek, így a felhasználók bankszámláit is könnyű a digitális pénztárcával integrálni), eluralkodott az applikáció felületén kínált szolgáltatásokért történő instant fizetés és percekben belüli szolgáltatás.

A hitel- és bankkártyák sosem terjedtek el igazán Kínában (Ran 2017). A 2010-es évek elején a készpénz volt az általános fizetési eszköz, majd a mobil fizetések általánossá válásával az évtized második felére szinte kiszorult a piacról.

A Tencent nem bevételi forrásként tekint a WeChatre, hanem mindent átölelő infrastruktúraként, amely egyrészt sokoldalúságával csodálatra készíti az alkalmazókat és a konkurenciát, másrészt teljesen átláthatóvá teszi a felhasználóit. A WeChat platformjának hirdetésforgalma után szinte nincs jutalék. (A Facebook hirdetésekből szerzi bevételei 70%-át, a WeChat utáni hirdetési jutalék viszont 15-20 %.) Ahogy semmilyen más tranzakció után sem számít fel jutalékot (így akár a chat-felületen belül is lehetséges pénzutalás).

A zárt kínai ökoszisztéma ezzel egyidejűleg egyre jobban leválasztja az országot a világ többi részéről. Bár az applikációkhoz kötött digitális pénztárcák sokkal egyszerűbbé teszik a

kínaiak mindennapjait, ahhoz is jelentősen hozzájárulnak, hogy a nagy fal mögötti társadalom még inkább leváljon a világ többi részéről és külön úton fejlődjön.

A 2016. év nagy, a világsajtón 'végigsöprő' története, amikor is a Digi Chuxing taxi szolgáltató kiszorította a kínai helyi piacról Európa győzhetetlen szolgáltatóját, az Ubert, már jól mutatta ennek a zárt ökoszisztémának a működését. A Digi egyrészt szélesebb körű szolgáltatást biztosított, de emellett és minden más szempont előtt a helyi igényekhez alkalmazkodott – vagyis a WeChat fizetési rendszert és a Google helyett a Baidu keresőrendszerét használta. A technológiailag haladóbb, új 100 milliós középosztály körében ekkor már a WeChat fizetési mód vált 'követendővé', s ezzel együtt mindennapivá.

2016 augusztusában az Economist arról cikkezett, hogy a „*WeChat mutatja az utat a közösségi média jövőjéhez*” (The Economist 2016), s hogy a Facebook is ámulva figyeli, hogyan integrálnak szinte minden tevékenységet egybe a kommunikációtól kezdve a közösségi funkciókon át egészen a bolti fizetésig. Másrészt viszont a Kínába rövidebb időszakra, pár hétre utazó külföldiek számára 2018 elejére már majdnem ellehetetlenítette a mindennapokat ez az infrastruktúra. Állami tulajdonú kínai bankhoz kötődő bankszámla hiányában ugyanis nem juthattak digitális pénztárcához a külföldiek, készpénzt viszont egyre kevesebb helyen voltak hajlandók elfogadni (Banjo 2018), köztük az Uber mellett az összes többi taxi szolgáltatót kiszorító Digi Chuxing sem fogadott el. /A megerősödött, vezetővé vált kínai szolgáltató egyébként a rivális Uberrel az országon kívül, más feltételek mellett, Braziliában, Latin-Amerikában is felvette már a versenyt 2018 elején, amikor felvásárolta az Uber ottani legnagyobb riválisának számító céget. (Sreeharsha- Isaak 2018)/

3.3.1. A puha hatalmi márkavédjegy puha befolyásásának megkérdőjeleződése

2015-ben jelent meg a kínai piacon a Sesame Credit nevű hitelminősítő rendszer, amely esetlegesen a digitális pénztárcát is feleslegessé teheti, bár ennek kevés jele mutatkozik máig. A rendszert az Alibaba WeChat digitális pénztárca szolgáltatásához mintát jelentő Alipay fizetési rendszerét is működtető Ant Financial pénzügyi lányvállalat vezette be. A felhasználók hitelképességét méri fel, gyakorlatilag egy saját hitelminősítő rendszer. A Sesame Credit pontszámmal értékeli a felhasználók hitelképességét, aminek kiszámításához nemcsak a teljes, digitálisan tárolt fizetéstörténetet veszi figyelembe, hanem a személyi azonosítóval összekötött teljes internetes tevékenységet és közösségi média-jelenlétet is.

/Az ország egyetlen hitelminősítő rendszerét 2015-ig a kínai nemzeti bank működtette, s csak a lakosság kevesebb, mint 25 százalékára terjed ki a lefedettsége 2014-ig, míg ez a szám az Egyesült Államokban majdnem 90 százalék volt ugyanebben az időben. Az egységes hitelképességi mutató hiánya a Kínai Népköztársaság Kereskedelmi Minisztériuma saját 2014. augusztusi közleménye szerint évi 97 milliárd dollár kiesést jelentett (Lan 2014)./

A Kínában példátlanul hatékony kamerás térfigyelő rendszer mesterséges intelligenciája könnyedén képes bármely állampolgárt azonosítani, s ennek állampolgárbarát, életet könnyítő hozadéka, hogy a kreditrendszerrel kombináltan az ország bizonyos pontjain már a pénzmentes, arcfelismeréssel működő fizetés lehetőségével is élhetnek a fogyasztók. A Smile to Pay beta verzióját 2015-ben mutatta be Jack Ma, az Alibaba alapítója. A szintén az Ant Financial nevéhez köthető, a Smile to Pay technológiával működő szolgáltatás egy 3D kamerával és egy „live-ness Detection algoritmussal” egy-két másodperces arcszkennelés közben ellenőrzi, hogy ki a fizető személy. Az illetőnek párhuzamosan be kell lépnie a mobiltelefonszámba, hogy a csalást kiszűrjék. Egy hangcsou-i KFC-ben például már 2017-től lehetett kamerába mosolyogva fizetni a menüért (Ong 2017).

Mind a WeChatet üzemeltető Tencent vezetői (Huang 2018), mind a Sesame Credit tulajdonosa, az Ant Financial több nyilvános fórumon lenyilatkozták, hogy felhasználóik adatait nem használják big data analízisre sem felhasználói beleegyezés nélkül. Ehhez képest önmagában a 2017. júniusban bevezetett kiberbiztonsági törvény előírja, hogy minden kínai internetes cég köteles legalább 6 hónapig tárolni a releváns felhasználói adatokat, amiket adott esetben a kormány rendelkezésére kell bocsátania. Újabb és újabb támadást indítanak a Nagy Tűzfal megkerülésére képes virtuális magánhálózatok ellen, folyamatosak a hírek a változatos kormányzati visszaélésekről, amelyek nemcsak a politikailag érzékeny témákkal kapcsolatos kommunikációt cenzúrázzák. A kínai interneten betiltott kulcsszavak listája⁹⁵ s külön a WeChatre specializálódott tiltások⁹⁶ elérhetőek elektronikusan.

Ha azonban az Alipay és a Sesame Credit direkt módon még nem is működne együtt a kormánnyal, akkor is kénytelen a kreditrendszeren belüli előrelépés feltételeit a kormány által képviselt kulturális értékekhez kötni. Így megvan az esélye – nem kis mértékben –, hogy a lojális ember játszva léphet előre a társadalmi ranglétrán, aki pedig ellenszegül, az egyszerűen képtelen lesz életben maradni a digitális megfigyelőállamban – anélkül, hogy az államnak a végrehajtás eszközeit akár egyszer is be kelljen vetnie.

A WeChat alkalmazás rendkívüli hosszúságú szerződési feltételeibe pedig bele is foglalták „a nemzeti valláspolitikai megkérdőjelezésének, valamint a szekták és feudális babonák terjesztésének tilalmát”⁹⁷

Ha a terrorfenyegetettség időszakában nem is olvasható minden szavában az emberi jogok súlyos megsértéseként a szerződési feltétel, nem elkerülhető körülmény, hogy e feltételre foghatóan kerültek börtönbe többen bárhol máshol nyíltan vállalható vallási hovatartozásuk, meggyőződésük miatt. Jelesül e feltételre foghatóan tartották fogva több mint egy évig, tárgya-

⁹⁵ List of blacklisted keywords in China: https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP-1mXWo6uco/wiki/List_of_blacklisted_keywords_in_China.html

⁹⁶ <https://github.com/citizenlab/chat-censorship/blob/master/wechat/709crackdown/all-keywords.csv>

⁹⁷ Tencent Advertising Placement Contract for 2017 <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1697818/000119312517315220/d347875dex1013.htm>

lás nélkül egy tibeti falu gong-gyakorlóját tiltott meditációs gyakorlathoz kapcsolódó üzenetek küldése miatt (China Minghui 2017), a muszlim ujgur kisebbségek állandósult átnevelése részeként börtönöztek be valakit két évre azért, mert online kurzusokat szervezett a Korán tanítása céljából (CBS News 2017) vagy csatlakozott a dalai láma 80. születésnapja tiszteletére alapított csoporthoz (TJ 2016). A nyugati, különösen a választások idején a közösségi médiához szokott vagy Donald Trump és az észak-koreai elnök szókaratóján (Berlinger – Ullah 2017) sem különösebben fennakadó nyugati szemet komolyabban megremegetti az is, hogy 2017-ben legalább három kínai netezőt tartóztattak le a chat-szobájukban folytatott politikailag érzékeny, Hszi elnököt sértő tartalmú viccelődésük miatt (Hong Kong Free Press 2017). Ahogy az is bejárta a világsajtót, hogy a WeChat szintén 2017-től, a pártkongresszust megelőzően cenzurálni kezdte a csacsi öreg mesehőssel, Micimackóval kapcsolatos tartalmakat (Bachelor 2017), miután Hszi Jinpinghez hasonlították WeChat-felhasználók. (A párhuzamba állító humorizálás egyébként még 2013-as eredetű, egy Obama-találkozóhoz köthető a chatelő szerzői jog.)

3.3.2. Kína puha hatalmi márkavédjegye kizárólag kínai szórvány külföldi jelenléttel

A WeChat a világ harmadik legnagyobb alkalmazása, máig Kína egyik külföldi csodálat tárgyát képező márkavédjegye. Kínán kívül azonban minden komoly reklámkampány ellenére sem sikerült tért hódítania. Kína területén kívül emigráns kínaiak alkalmazzák elsősorban. (A Tencenttel rivális amerikai technológiai óriás vállalat, a Facebook több alkalmazási területen sikerrel ültette át a WeChat rendkívül praktikus funkcióit saját felületeire, de több alkalmazást az ökoszisztéma különbözősége miatt nem tudott 'adaptálni'. 2018-ban a Facebook Indiával kötött megállapodása szerint egymillió indiai WhatsApp-felhasználó (200 millióból az országban) próbálhatta lassan bevezetni a kívánt alkalmazáson belüli, UPI-alapú fizetőrendszert.)

A WeChat 2013-ban nyitott irodát az Egyesült Államokban, ugyanebben az évben szerződtette Lionel Messit a brazíliai napi reklámkampányhoz, majd a másik brazíliai futball világsztárt, Neymart (da Silva Santost) kérték fel a dél-ázsiai promócióhoz. Indiában a cég az indiai Hollywoodként is emlegetett Bollywood sztárjai közül kért fel színészeket a siker reményében. A promóciós kampányok minden elképzelt reményt alulmúltak. Stratégiájukkal sehol sem sikerült meggyőzni a külföldi célközönséget arra, hogy ezen túl használjanak egy cenzúrázott, a felhasználói adatokat meglehetősen lazán, saját érdekek szerint kezelő kínai üzenetküldőt a jól bevált alkalmazásaik helyett. Szinte kizárólag a külföldön tartózkodó vagy emigráns kínaiak használják az alkalmazásokat – akikre egyre komolyabban számít a Kínai Népköztársaság – s internetes site-ok információi szerint például a londoni piacokon egyre több helyen kezdték 2018-ban beüzemelni a WeChat Pay-t, mivel így számottevően megnőtt a kínai közösség vásárlási kedve (Schubert 2018). Azóta a kínai szórványlakosság vásárlásait könnyítendő a világ egyre több helyén alkalmazhatók kínai alkalmazások.

3.4. Összegzés

A technológia, ezen belül a mesterséges intelligencia nemzetközi viszonylatban növekvő súlyát, jelentőségét mutatja, hogy 2016-ban, egy évvel a *Következő Generációs Mesterséges Intelligencia Fejlesztési Terv* kihirdetése előtt a kiemelt külgazdasági partner Európai Unió mintegy 4 milliárd dollárt költött mesterséges intelligencia kutatására, míg Kína 7 milliárd dollárt a McKinsey Global Institute jelentése szerint. Ezeket az összegeket eltörpítette az Észak-Amerikára vonatkozó adat, amely becslések szerint körülbelül 23 milliárd USD volt. A PwC 2017-es jelentése szerint a mesterséges intelligencia 2030-ig 15,8 billió dollárral járulhat hozzá a globális gazdasághoz, amely összeg magasabb, mint Kína és India jelenlegi teljesítménye együttvéve.

Az előrejelzések szerint Kína és Észak-Amerika profitálja a legtöbbet 2030-ban a mesterséges intelligenciából, Kína további 7 billiót, az Egyesült Államok pedig 3,7 billió dollárt, vagyis a bruttó hazai termék 26, illetve 15 százalékát szerzik erről a területről. (Európai Unióban a nyereséget 2,5 billió dollárra becsülték, a GDP mintegy 10 százalékára. Az Európai Mesterséges Intelligencia Kutatásával foglalkozó Laboratóriumok Szövetsége (Claire) 2018. szeptemberben tartotta elengedhetetlennek, hogy Brüsszelben találkozzanak a további kutatási együttműködések rögzítéséért, valamint azért, hogy nagyszabású finanszírozást kérjenek az Európai Uniótól Kína és Amerika gyors ütemű haladása ellensúlyozására a területen. Jelszavuk szerint az európai mesterséges intelligencia válaszút elé került, tekintettel a hatalmas Egyesült Államokbeli és kínai technológiai beruházásokra”. (adatok: Shan 2018). Mesterséges intelligencia területén az Európai Unió nem egysúlyú játékos az Amerikai Egyesült Államokkal és Kínával. Egy közkeletűvé váló szólás-mondás szerint a mesterséges intelligencia területén az Európai Unió először szabályoz, azután innovál, Kína először innovál, azután szabályoz (ennek veszélyét 2020-tól érzékeljük), az Amerikai Egyesült Államok pedig innovál és nem szabályoz (ennek a veszélyéről egy előző fejezetben esett szó). Az Európai Unió a Claire felhívását pár hónappal megelőzően, 2018. áprilisban mutatta be a „*Mesterséges Intelligencia Európa számára*” stratégiát (COM/2018/237), decemberben „*A mesterséges intelligenciáról szóló összehangolt terv*”-et (COM/2018/795), s 2020 februárban a „*Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése*” című ’konklúzió-gyűjteményt’, jogszabálytervezetet (COM 2020 65). A dokumentumok „az európai értékeken alapuló MI-fejlesztés előmozdítása” jegyében globális célként jelölték meg, hogy Európa a világ legvonzóbb, legbiztonságosabb és legdinamikusabb adatagilis gazdaságává váljon. Globális vezető legyen az adatgazdaság innovációja és alkalmazása terén egyedülálló „bizalmi ökoszisztéma” létrehozásával, az adatvédelem, magánélet védelme, megkülönböztetésmentesség alapjogai jegyében, jogbiztonságot nyújtva a vállalatoknak és politikai szervezeteknek a mesterséges intelligenciát használó innovációhoz. (Az EU nagy mennyiségű, egyelőre kihaszná-

latlan közadat és ipari adat birtokában van.) Hagyományosan vezető szerepet kíván betölteni továbbá az éghajlattal és környezettel kapcsolatos kihívások kezelésében.

Kína láthatóan a késői gazdasági fejlődésű országokra jellemzőnél még sokkal nagyobb súlyt fektet technológiai fejlődésére. *Csillagászati növekedésének* az oka azonban a mesterséges intelligencia terén a dolgozatban vizsgált időszak végéig még a *rengeteg adathoz való hozzáférésben és az adatvédelemhez kötődő laza hozzáállásában* keresendő (a kínai MI-ipar szereplői előtt szinte semmilyen akadály nem áll adatvédelmi szempontból). Rövidtávon mindkét feltétel megalapozza a rendkívül jövedelmező gépi tanulási alkalmazások működtetését. Az ország azonban továbbra is elmarad az Egyesült Államoktól azon erőfeszítéseiben, amelyek alapvető kutatások, hardver- és szoftverfejlesztések révén bővítik a meglévő mesterséges intelligencia-képességeket. Az oxfordi egyetem Future of Humanity Institute intézete 2018. márciusban adott közre egy tanulmányt. Kutatásaik eredménye szerint, azok közül a változók közül, melyet ők vizsgáltak, az „adatokhoz való hozzáférés” kivételével Kína a mesterséges intelligencia fejlesztése minden területén követi az Egyesült Államokat: a hardverben, a kutatásban (a kutatás aldimenziói közül egyedül a tudományos publikáció számában világelső mérés szerint 2018-ban Kína), az algoritmusban, valamint az iparág kereskedelmi forgalmazásában. A legjelentősebb lemaradás a hardver fejlesztése, például a mikroprocesszorok és chippek gyártása terén mutatkozott (idézi: Jing 2018). (Több elemző szerint ez hosszú távon felső határt is szabhat annak, hogy Kína továbbra is mennyit profitál az MI – forradalomból.) Kína az össznemzeti erő vizsgálatakor, mint minden anyagi tényezőt, a technológiát is a kemény hatalmi tényezők részeként vizsgálja. Ezzel ellentétben valamennyi nyugati – egyben nem kormányzati mutató – számol a technológiai eredményekkel, termékekkel a puha hatalom mérésének indikátorai között. A dolgozat álláspontja szerint ***a nem katonai felhasználásra szánt, alkalmazásában személyi jogot korlátozó elemet nem tartalmazó valamennyi technológiai eredmény része egy ország pozitív képének, annak 'márkavédjegye', s így része az ország puha hatalmi eszköztárának.***

AZ ÚJ FEGYVERKEZÉSTŐL A KERESKEDELMI HÁBORÚT ZÁRÓ DIPLOMÁCIAI PÁRBESZÉD MEGINDULÁSÁIG: ÁZSIA FELÉ FODULÁS (2012 – 2018)

I. Politikai puha és kemény erőforrásokat egyaránt mozgató sakkjátszma a Kelet – ázsiai regionális vezető szerepért (2012 -)

1. Bevezetés

Az ázsiai – csendes-óceáni térség globális jelentőségének módosulását mutatja a 2010-es évek elején, hogy az Egyesült Államok smart külpolitikai – kemény és puha hatalmi elemeket együttesen alkalmazó – stratégiát valósított meg ekkortól, amely startégia erre a térségre koncentrált, erre a térségre irányult külpolitikai priritásként. **Kemény hatalmi aktivitásai keretében katonai arzenálja csúcsteljesítményű** eszközei egy (minőségileg) jelentős részét **a térségbe irányította s folyamatos erődemonstrációt gyakorolt. Puha hatalmi eszközeivel szövetségeit erősítette, gazdaságdiplomáciai befolyását érvényesítette** valamint **államközi gazdasági intézményesüléssel**, a TPP létrehozásával is igyekezett növelni **befolyását** a térségben. **Kína** párhuzamosan folytatta dél-kínai tengeri mesterséges szigetépítési lázát, s az Egyesült Államokéhoz mérten nagyon komolyan elmaradt katonai arzenálja bővítését, fejlesztését. Olyan **ötödik generációs, hajók elleni ballisztikus rakétát** üzemelt be, amely **véget vetett a repülőgép-hordozókat övező legyőzhetetlenség mítoszának**, amely 'fegyver' birtoklása addig az atombombához hasonlóan egy ország hatalma és befolyása fokmérője volt. (A tárgyalt időszak végéig a világon összesen az Egyesült Államok 11, Kína, Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország 1-1-1 repülőgép-anyahajót birtokolt.) Biztonságpolitikusok, katonai szakértők **ettől az időszaktól** számítják az **új felfegyverkezés korszakát** (Szenes 2017). Az Amerikai Egyesült Államok célja a kelet – ázsiai status quo, saját vezető szerepének fenntartása volt a Hillary Clinton által 2011-ben meghirdetett Pivot to Asia irányelv jegyében. Ekkortól **egyrészt a globális nemzetközi viszonyokat befolyásoló kemény hatalmi aktivitásokat involváló jelenségek és azok esetleges puha hatalmi feloldási, megoldási kísérletei** határozzák meg a két ország, **két nagyhatalom viszonyát: a Dél-kínai tenger válsága majd az Amerikai Egyesült Államok és Kína közötti kereskedelmi háború.**

Másrésről Kína 2013-ban **évtizedeken átívelő puha hatalmi stratégiai igénnyel meghirdette az új selyemút programját, mint a nem digitális konnektivitáson keresztüli hálózatépítés keretrendszerét.** Az Eurázsiai kapcsolatrendszer élénkítését megcélzó infrastrukturális beruházó és kulturális együttműködést élénkítő program kommunikációja szerint egy changyi, azaz a közjóért való cselekvésre szólít fel, elsősorban külgazdasági (infrastrukturális beruházó) puha hatalmi erőforrás, amely a domináns gazdaságokat jellemző ragadó/ragasztó sajátosságokkal bír, s egyben több kritikus elemző szerint új kolonizációs politika, más elemzők

szerint dominószerű fejlődési folyamatot involválhat a térségben. A kezdeményezés egyben nemzetközi pénzügyi intézményülés kerete, s e minőségében a szabályalkotó szerep kialakításának lehetőségét hordja magában nemzetközi környezetben.

Az Amerikai Egyesült Államokban Közel-Kelet rendezését érintő külpolitika fókuszáról a puha hatalom margóra került a második Obama-adminisztráció időszakában, ahogy azt egy korábbi fejezetben vévigvezettem. Ázsiát érintően a kiegyensúlyozó politika puha hatalmi gazdaságdiplomáciai aspektusát a mind a kongresszuson, mind a résztvevő ázsiai államokon nagyon nehezen keresztül vitt Trans Pacific Partnership létrehozása jelentette (volna). Ez egyben egy olyan multilaterális államközi intézmény megalapítását is jelentette (volna), amely válasz elé állíthatja Kínát, vagy elfogadja a közösség, azaz az USA által alkotott szabályokat vagy elszigetelődésre kárhoztatja magát. Donald Trump elnökké választása utáni egyik első lépése volt a szabadkereskedelmi egyezmény visszavonása, az amerikai munkahelyek védelme, munkahelyteremtés igénye érdekében.

A Kínai Népköztársaságban az alkotmányban rögzítettek szerint 2012-ben tíz év után új államfő-pártfőtitkár került pozícióba. A képességek elrejtése politikájától folyamatosan elmozduló Kína egyre inkább kommunikálta önmagát békésen fejlődő felelős hatalomként 2005-től. Globális szereplő szuperhatalomként Kína Hszi Csin-ping beszédeiben, kommunikációjában jelent meg először. 2011-ben nemzeti célként nevezte meg, hogy az ország kulturális szuperhatalommá váljon. A pártfőtitkári – elnöki hivatalba 2012-ben lépő Hszi Csin-ping megszólalásaiban a Joseph Nye által a puha hatalmi gondolkodás kvintesszenciájának tartott globalizáció és a piacgazdasági nemzetközi kereskedelem fenntartásának fontossága minden alkalommal szerepel. (Kína ugyanis kereskedelmének köszönheti az utóbbi bő három évtizedben bemutatott, történelmi léptékekkel mérve is páratlan fejlődését, s a globalizációnak köszönhetően vált a világ gyárává.) Ezeket az elveket a tárgyalt időszak végéig, 2018. decemberig hangoztatta Hszi, a reform és nyitás 40. évfordulójára emlékező beszédéig, akkor azzal a kiegészítéssel, hogy az évfordulón kiemelte ***Kína több ezer éves hagyományra visszanyúló külkereskedelmi filozófiáját: a gazdasági együttműködésből fakadó kölcsönös előnyöket, a win-win szituációt.*** E gazdaságfilozófia, gyakorlatban gazdaságdiplomáciai, fejlesztéspolitikai irányelv Kína esetében a fejlődő országokkal való együttműködési kapcsolataiban volt realitás, ahol Kína a domináns gazdasági partner volt. (S természetesen ez azóta sem változott.)

2 Pivot to Asia és a Dél-kínai tenger válsága: megindul az új fegyverkezés korszaka?

Az ázsiai térség és Kína megváltozott világpolitikai súlyát mutatja, hogy az Obama – adminisztráció külpolitikája egyik legfontosabb eleme 2012-től – stratégia szintjén 2010-től – az úgynevezett Ázsia felé fordulás (*Pivot to Asia*) vagy átrendeződés, később elterjedt kifejezéssel kiegyensúlyozás (*re-balancing*), aminek értelmében a washingtoni vezetés fokozatosan az ázsiai régióra tereli át a stratégiai fókuszát (Campbell-Andrews 2013).

A fókusz áthelyeződésének voltak mind klasszikus diplomáciai, mind gazdasági, mind katonai erőösszpontosítási, mind demonstrációs vetületei.

Katonai, nemzetbiztonsági szakértők 2012-ről, mint az új fegyverkezési korszak kezdőéről beszélnek (Szenes 2017). Nemzetközi kapcsolati szakértők közül többen úgy ítélik meg, hogy 2012 stratégiai lépései egy jelenség részei, az Amerikai Egyesült Államok részéről egyszerűen egy részleges katonai erőátcsoportosítás történt, Kína pedig folytatta a Dél – kínai tengeren biztonsági pozíciói javítását és nagyhatalmi ambíciói érdekében a korábban megkezdett mesterséges szigetépítést, valamint fegyverkezési arzenálja növelését – státuszához mértelen szinten elengedhetetlen módon (Salát 2021).

Túlzás lenne talán azt állítani, hogy *a Dél-kínai tenger szigetvitái* voltak az egyik okai az amerikai külpolitikai stratégia új fókuszának. Az azonban mindenképpen elmondható, hogy *katalizátorai voltak az erőegyensúlyi politikai gyakorlatot változatlanul – és ideológiai irányultságtól függetlenül – elemi fontosságúnak tartott és azt követő amerikai vezetésnek*. Szükségét érezték egy Kínához hasonló súlycsoportú nagyhatalom – jelesül önmaguk – kellő súlyú jelenlétének a térségben, amely kordában tudja tartani a pekingi kormány egyre öntudatosabb külpolitikai ambícióit. *Kína* egy 1953-ban létrehozott kilenc pontos vonal elmélet alapján, a vonal határain belül – történelmi jogokra hivatkozva – követeli magának a világkereskedelem egyik legforgalmasabb útvonalának számító Dél-kínai tenger 90%-át. *2010-ben szakított a korábbi “jószomszédi politikával”, vagyis a területi viták és a tengeri határok kérdésének békés megegyezésre törekvő politikájával*. Augusztusban egy kínai expedíció zászlót helyezett el a Spratly- és Paracel-szigetek térségében. Nőtt a feszültség Kína és az ASEAN-tagok között, majd a felek 2011-es diplomáciai erőfeszítései után – ekkor Kína felajánlotta, hogy tárgyalásokat folytassanak egy dél-kínai-tengeri magatartási kódexről – 2012-2013-ban ismét erősödött a feszültség. *2012-től Kína egyre öntörvényűbb módszereket alkalmazott a lehetséges energiaforrások felderítésére és katonai jelenlétét is folyamatosan növelte a Dél-kínai-tenger térségében* (Perlez, 2012; DoD 2016).

3. Az Amerikai Egyesült Államok katonai stratégiája – kemény erődemonstráció

Obama elnök 2012. januárban jelentette be, hogy az Egyesült Államok új globális katonai stratégiája átrendeződik, új fókuszok felé fordul az afganisztáni és iraki expanzív háború után. Az ázsiai – csendes – óceáni térségben a jelenlét megerősítése lett a célkitűzés, s az elnök leszögezte, hogy az előre jelzett komolyabb költségvetési csökkentés nem e kritikus régió rovására történik.⁹⁸ (Compton 2012)

2012. június 2-án Leon Panetta, az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztere egy regionális, Szingapúrban tartott találkozón jelentette be (DoD 2012), valamint az új katonai

⁹⁸ „...moving away from the expansive wars in Iraq and Afghanistan and toward a different posture that emphasizes a new focus for the future”.

stratégiával összefüggésben, ugyanabban a hónapban nyilvánosságra hozta, hogy 2020-ig az amerikai hadihajók és a légi erő hatvan százalékát az ázsiai-csendes óceáni térségbe vezénylik át. A legkorszerűbb haditechnikájú eszközök átírányítását célozták meg. A szingapúri regionális találkozón arról is beszélt, hogy szélesítik a védelmi együttműködést Új-Zélanddal és Ausztráliával. (S megsokszorozzák közös hadgyakorlataik számát a régióban.)

Olyan hadihajókat is átvezényeltek a térségbe, amelyek a part menti sekély vizekben is tudnak hajózni. Egy ilyen 2013-ban Szingapúrba is küldtek. A másik példa az „elektronikai hadviselésre” bevethető EA-18G típusú vadászgép, amely hangsebességnél gyorsabban repülve zavarja meg az ellenség légvédelmét. Több repülőszázadnyi ilyen harci gépet terveztek a térségbe. Emellett az amerikai haditengerészet legkorszerűbb, Virginia osztályú atommeghajtású vadász tengeralattjáróit is átvezényelték. 2012-ben már több ilyen tengeralattjáró állomásozott Hawaii, Pearl Harborban a flottatámaszponton. Az akkor 285 hadihajót (elsősorban cirkálókat, rombolókat, tengeralattjárókat) számláló amerikai flotta 2012-ben egyenlő arányban volt jelen az Atlanti- és a Csendes-óceánon. A hadihajók számát az elkövetkező években némileg csökkenteni kívánták, mert egyesek közülük elavultak, és újakat nem kívántak hadrendbe állítani helyettük.

A regionális találkozón a védelmi miniszter által felsorolt lista nem tartalmazott korábban nyilvánosságra nem hozott fegyverrendszereket, de teljesebb publikus összefoglalást jelentett arról, amit az Obama-kormányzat „Pivot to Asia” irányelve jelentett. A sokak számára zavaró, nyugtalanságot keltő „Pivot” szó helyett megnyugtatóan ő az Ázsia felé irányuló ’egyensúly helyreállítására’ („*rebalancing*”) hivatkozott. Mint mondta: „az Egyesült Államok hadserege ezzel egyensúlyba kerül, és fokozott képességeket hoz e létfontosságú régióba”. Mint az Obama-adminisztráció több képviselője, a védelmi miniszter is hangsúlyozta, hogy a csendes – óceáni fokozott érdeklődés nem Kínát célozza. Az ázsiai vezető politikusok közül azonban kevesen hittek neki a The New York Times tudósítása szerint. /Marty Natalegawa, Indonézia külügyminisztere szavaival: nem akartak „olyan helyzetbe kerülni, hogy választaniuk kelljen a két hatalom között, ugyanis a csendes-óceáni térség biztosítani képes a feltörekvő országok érdekeit, szerepét is.”/ (Parlez 2012)

Az amerikai flotta 11 repülőgép-hordozója közül 2012-ben 6 már a Csendes-óceánon teljesített szolgálatot. A *repülőgép-hordozó* pedig *hasonló státusz szimbólumot* képvisel, *mint az atombomba birtoklása: a hatalom és befolyás fokmérője*, mint a világon bárhol bevethető tengeri haderő. A vizsgált időszakban Kínának egyetlen repülőgép-hordozója volt. A szovjet modellből átalakított Lianoning hordozón a munkálatokat 2011-ben fejezték be és 2012. szeptember 25-én állították szolgálatba. A két hatalom mellett Oroszországnak, Nagy-Britanniának és Franciaországnak van Kínával egyező számú, egy-egy-egy repülőgép hordozója.

Az átcsoportosítás, erődemonstráció mellett az amerikai vezetés folyton szem előtt tartotta, hogy beavatkozása a regionális konfliktusokba egyre kockázatosabb (Sayler 2016).

Kína másrészt a 2010-es évek közepére rendelkezik ötödik generációs vadászgépekkel, míg korábban csak S 20-asai voltak. Továbbá az Amerikai Egyesült Államok kulcsfontosságú ereje, az anyahajó csoportok ellen sikeres szárazföldről indított támadást tesz lehetővé a 2010-es évek közepére a kínai rakétatechnika (középhatótávú ballisztikus rakéta, pl. DF-21D) (Hajdú-Kemenits-Sárhidai 2017). A Dong Feng 21D „hordozógyilkos” elnevezésű, hajó elleni ballisztikus rakétát 2011-ben kezdték fejleszteni, s 2015. szeptember 3-án, a második világháború befejezésének 70. évfordulóján Pekingben megrendezett katonai parádén láthatta először a nyilvánosság. Hogy a kínai, hajó elleni rakéták kifejlesztésének mekkora a jelentősége, arról sokat elárul, hogy az amerikai katonai szakértők közül néhányan a hadviselés forradalmának meghatározó fejezetei közé sorolják, mivel véget vetett a repülőgép-hordozókat övező legyőzhetetlenség mítoszának. Peking szerint a DF-21D hajó elleni ballisztikus rakéta egy igazi „orvgyilkos buzogányfegyver”,⁹⁹ másképpen fogalmazva, igazi titkos fegyver lehet az aszimmetrikus tengeri hadviselésben (Erickson 2015).

Az amerikai szakértők jelentős és elhúzódozó diskurzust indítottak el, amelynek lényege, hogy az USA miként fogja tudni fenntartani katonai dominanciáját a térségben, és ennek érdekében – különösen a haditengerészet fejlesztését tekintve – milyen nagy horderejű döntések meghozatalára lesz hajlandó (Hajdú-Kemenits-Sárhidai 2017, p. 23).

21. ábra Az Amerikai Egyesült Államok és Kína katonai kiadása és arzenálja 2013-ban

USA	Kína	
Katonai kiadás (2013, milliárd dollár)	618	171
Katonai kiadás (2040, becslés, milliárd dollár)	1100	900-700
Repülőgép hordozók	11	1
Rombolók	62 (ennek a fele a csendes-óceáni régióban)	
Tengeralattjárók	73	70
Stratégiai bombázók	155	136

A nagyobb feszültség elkerülése érdekében és a gazdasági kapcsolatok fontossága miatt az **USA Kína ellensúlyozását célzó politikája a 2018-as protekcionista kereskedelmi háborúig** többnyire a **retorika és katonai demonstráció szintjén** érvényesült és az aktívabb fellépést a szövetségeseire hárította.

4. A kiegyensúlyozás diplomáciai puha vetületei

Washington számos stratégiai és partnerségi viszony köti a térséghez, ezért tulajdonképpen szerződéses kötelessége, hogy intenzív diplomáciai és katonai jelenlétével támogatásáról biztosítsa a délkelet-ázsiai nemzeteket a kínai túlerővel szemben. A politikai célkitűzések egy olyan szövetséges államokból álló gyűrű (az óvatos újrafegyverkezést indító Japán, Dél – Ko-

⁹⁹ Kínaiul: 杀手铜武器

rea, a Fülöp-szigetek, valamint a Washington tradicionális partnerének csak némi iróniával nevezhető Vietnám vagy Szingapúr stb.) létrehozását célozta meg, amely leköti Kína kapacitásait és figyelmét. *A kiegyensúlyozó politika gazdaságdiplomáciai aspektusát a Trans-Pacific Partnership (TPP) létrehozása jelentette.* A partnerség létrehozásának célja egyben Kína vonatkozásában hivatalosan meg nem erősítetten egy olyan *államközi gazdasági intézmény* megalapítása is lehetett, amely *válasz elé kényszeríti Kínát:* vagy elfogadja a közösség, azaz burkoltan az USA által alkotott szabályokat, vagy elszigetelődésre kárhóztatja magát (a koncepcióról részletesebben: Tow-Stuart 2015).

Az amerikai jelenlét megerősítése ugyanakkor nem kizárólag a kínai érdekekkel szemben értelmezendő. Az *átrendeződésnek* fontos célja volt a feltörekvő hatalmakkal való kapcsolat erősítése és stabilizálása, és mivel az amerikai–kínai viszonyt is terhelik nézeteltérések, az Ázsia felé fordulás alkalmat teremthetett arra, hogy a *két fél őszinte párbeszédet* folytasson a vitás kérdések rendezéséről, s így a *kapcsolat megerősítését* is szolgálhatja.

5. A Dél-kínai tenger válsága és Kína kemény erőforrásait mozgató új status quo törekvései

A Dél – kínai tenger a világkereskedelem egyik legfontosabb tengeri útvonala, amely tengeri útvonal nem pusztán stratégiaileg, de elemi geopolitikai szempontok szerint is fontos Kínának. Az ország évtizedeken keresztül ámulatba ejtő gazdasági növekedést produkált, s így a tárgyalt időszak végéig fejlődött egy közepesen fejlett gazdasággá. Így további növekedése elengedhetetlen a fejlődéséhez. A Kínába tartó olaj és gáz szállítások biztosítása mellett a Dél-kínai-tenger uralma a Csendes-óceánra kijutás alapfeltétele. (Így a térség ellenőrzése a haditengerészet fejlesztése számára is kulcsfontosságú.) A Dél-kínai-tengeren átlagban évi 5,3 trillió dollár értékű áru halad keresztül, amely a világ kereskedelmének 30%-a (O'Rourke2015) Egyben a tenger mára a világ egyik legnagyobb olaj- és földgázlelőhelyekkel teli kontinentális talapzata is. Az amerikai Energy Information Administration becslése szerint mintegy 11 milliárd hordó kőolaj és 5,4 trillió köbméter földgáz található a tenger fenekén. A világ halászati javainak 10%-a származik továbbá a térségből (DoD 2015).

Az ENSZ tengerjogi egyezménye szerint a tengerpart sávjában a tenger 200 tengeri mérföldön belül az adott tengerparttal rendelkező ország kizárólagos gazdasági övezete. A Fülöp-szigetek és Kína között a vizsgált időszakban állandósult a vita a Spratly (Nansa) szigetek fölötti joghatóság miatt. Kína egy 1947-ben kiadott térképre is hivatkozott és hivatkozik, amely történelmileg igazolja, hogy a szigetek hozzájuk tartoznak. (2016-ban a Fülöp-szigetek 2013-as kezdeményezése nyomán a hágai Állandó Választott Bizottság ítélete szerint Kínának nincs ezeken a szigetekeken történelmi joga és a kínai szuverenitást kifejező „kilenc pontos vonal” a bíróság értelmezése szerint érvénytelen.) Vietnámmal hasonló jogvitája van, évszázadokkal ezelőtti tulajdonjogra hivatkozva. A Paracel (Hszisa)- szigetek tekintetében

Malajziával, Brunei-jel, Szingapúrral és Indonéziával is vitában áll területi jogfennhatóság ügyében.

2013 óta Kína egymás után emeli ki a tengerből a támaszpontoknak is használható sziklaszigetek köré, korallzátonyokra épített mesterséges homokszigeteket. 2013 decembere és 2015 júniusa között Kína 11,7 km² korallzátonyt töltött fel és alakított át mesterséges szigetekké a Dél-kínai-tengeren található vitatott hovatartozású Spratley-szigeteken. 2015 második felében pedig a Paracel-szigeteken folytatta a munkálatokat (részletesebben: Klemenits 2016. pp. 56-63). 2016-ig 3200 hektárnyi területű, több mint 50 mesterséges szigetet húzott fel rohamtempóban, s a XXI. század egyik legfontosabb erőforrása, a homok importőrévé vált. (Szingapúr növelte meg országa méretét hasonló módon nem kis mértékben, csak az az ország a szárazföldi partszakaszát szélesítette, nem új tengeri szigeteket emelt.) Kína érve az 'építkezése mellett', hogy a vitatott hovatartozású szigetek, korallzátonyokra épített mesterséges homokszigetek a terület védelmét ellátó katonák igényei mellett civil célokat szolgálnak: az időjárás-előrejelzést, a közelben bajba jutott hajók tudományos kutatását segítik. Természetesen több felvétel látott már napvilágot a szigetekre épített kifutópályákról, radar állomásokról, sőt rakétacirkálókról is (BBC 2014, 2015).

Kína prioritása kettős. Egyrészt a mesterségesen kipótolt és feltöltött képződményekkel a tenger feletti szuverén hatalmát tényként kívánja elfogadtatni („*normalizációs folyamat*” politikai elve). Másrészt a megnagyobbított szigeteket katonai célra kívánja felhasználni Kína 2015. évi katonai stratégiája, fehér könyve értelmében, amely szerint „*a távoli tengeri védelem (distant sea protection) [...] értelmében kibővül a kínai haditengerészet feladatköre és alkalmazhatósági rádiusza.*” (idézetek: Peragovics 2016, pp. 61-2; p. 71; Kína 2015. évi katonai stratégiájáról bővebben magyar nyelven: Háda 2015). Kinyilvánítottan vagy elfedetten, ezzel tartja egyensúlyozhatónak az Egyesült Államok befolyását a térségben a pekingi vezetés.

A dél-kínai tengeri mesterséges szigetek létrehozása és katonai célú hasznosítása mindezzel jobban érzékelteti Kína megváltozott – a korábbiakhoz képest agresszívabb – külpolitikai / biztonsági stratégiáját. Peking ebben a vonatkozásban szakított korábbi kooperációra hajló magatartásával.

A 2010-es évektől Kína hadiköltségvetése két számjegyű ütemben növekszik minden évben. A kínai hadi tengerészet érvényben lévő „nyílt tengeri védelem” doktrínája valójában egyértelműen a védvonalak kiterjesztését írja elő az ún. első és második szigetlánc körül. Az első szigetlánc Japántól kezdve, magában foglalja Okinavát és Taiwan, majd tovább húzódik a Fülöp-szigeteki és maláj partok mentén, behatárolva gyakorlatilag a Kelet- és Dél-kínai-tenger térségét. A második szigetlánc a Filippínó-tengertől keletre, a Marshall szigetek – Guam – Palau vonalat jelenti. Hosszú távon már a második szigetláncot elérő aktív tengerészeti jelenlét a doktrína célja, amely az USA csendes-óceáni befolyásának visszaszorítását is feltételezi a 21. század közepén (Wortzel 2013, p. 49)

6. Az Egyesült Államok és legfőbb szövetségese, az Európai Unió reakciója

Az Egyesült Államok nyíltan nem foglal állást a területi vitákat illetően, de felvonultatja arzenálját a térségben és támogatja délkelet – ázsiai szövetségeseit Kínával szemben. Katonai értelemben igyekszik méltó választ adni: az „újra-egyensúlyozás” koncepciónak megfelelően támogatni szövetségeseit és demonstrálni erejét Kínával szemben.¹⁰⁰

A Freedom of navigation (hajózás szabadságának fenntartása) a Dél-kínai-tengeren mind politikai, mind gazdasági, mind pedig katonai okokból kifolyólag rendkívül fontos az USA számára. A hajózás szabadsága védelme érdekében – a nemzetközi joggal összhangban – régóta folytat légi és tengeri őrzőjáratokat a kínai mesterséges szigetek felett / mellett, miközben igyekszik Japánt is minél erőteljesebb szerepvállalásra bírni (DoD 2015. pp. 25-28) Japán számára a dél-kínai-tengeri kereskedelmi útvonal biztonsága legalább annyira fontos, mint Kínának, ezért érdekelt a délkelet-ázsiai nemzetek megsegítésében. Az *ASEAN tagállamok és az USA a konfliktus nemzetközi jognak megfelelő multilaterális rendezésében* érdekelték, miközben *Kína ragaszkodik a probléma bilaterális tárgyalások útján* történő rendezéséhez (Eszterhai-Klemenits 2016)

A hágai bíróság döntése az EU számára egy jelentős dilemmát eredményezett 2016-ban. A döntés melletti nyílt kiállás komolyan érintheti a Kínához fűződő egyre fontosabb gazdasági érdekeket. Ugyanakkor az ítélet támogatása mellett is hasonlóan súlyos érvek szólnak. A hágai bíróság az egyik nyugati eredetű nemzetközi intézmény, amely ellen Kína nyílt támadást intézett, olyat, amellyel a nyugati normákon és szabályokon alapuló nemzetközi rendet is megkérdőjelezi. Továbbá egyes európai államok (pl. Franciaország) a gyarmati múltból kifolyólag erősen kötődnek a régió kisebb államaihoz, ezért erkölcsi kötelességük, de egyben gazdasági érdekük is a támogatásuk. Az EU hivatalos véleménye, miszerint „kritikusan fontos” a bizalomépítés, a tartózkodás az erőszakkal való fenyegetéstől, valamint az, hogy a vitákat a nemzetközi jog, az ENSZ alapokmánya, és az UNCLOS alapján rendezzék. Ez azt tükrözi, hogy az unió igyekezett távol tartani magát a nyílt állásfoglalástól (EU HR 2016).

Eszterhai Viktor és Klemenits Péter geopolitikai szemléletű elemző tanulmánya szerint a semleges álláspont azt is érzékelteti, hogy az EU már nem rendelkezik megfelelő eszközökkel saját érdekeinek érvényesítéséhez a délkelet-ázsiai régióban (Eszterhai-Klemenits 2016. pp. 5-6)

Kína legnagyobb problémája a dolgozatban vizsgált időszak végén szövetségesei hadi kapacitásának szűkössége. Határvitái vannak továbbá Oroszországgal is. Az Egy Öv Egy Út kezdeményezés közep – ázsiai gazdasági folyosó programja, a távol – keleti gazdasági és fizikai terjeszkedés orosz érdekszférát sért. Észak – Korea felszínén tartása pedig Kína alap-

¹⁰⁰ A Spratley-szigeteki építkezésekre reagálva 2015 októberében, jelezvén, hogy nem ismeri el a status quo megváltoztatását, az amerikai haditengerészet USS LASSEN rakéta rombolója, Kína tiltakozása ellenére, 12 mérföldnél közelebb hajózott az egyik „újjonnan épített” szigethez. 2016 januárban pedig a USS CURTIS WILBUR rakéta romboló tette ugyanezt a Paracel-szigetekhez tartozó Triton-sziget közelében. Március elején az amerikai vezetés a USS JOHN STENNIS repülőgép-hordozó vezetésével egy csapásmérő csoportot küldött a térségbe, nem törődve Kína rosszállásával. Végül májusban a USS WILLIAM P. LAWRENCE rakéta romboló közelítette meg a Spratley-szigetek egyik feltöltött zátonyát.

vető érdeke. Egy egységes Korea fenyegetést jelentene számára a szomszédságában, hiszen automatikusan amerikai szövetségesekkel ellepett lenne. Ellenben amíg a világ Észak – Korea atomprogramjára figyel, évtizedekre előnyt szerezhethet a Dél – kínai tengeren.

II. Az Új Selyemút, mint a nem digitális konnektivitáson keresztüli hálózatépítés keretrendszere

A 2013-tól meginduló új kínai bel- és külpolitikai irányvonal jól mutatja, hogy Kína az 1970-
A 2013-tól meginduló új kínai bel- és külpolitikai irányvonal jól mutatja, hogy Kína az 1970-es évek végén kezdődő békés fejlődése új korszakába lépett. *A korábbi alacsony intenzitású külpolitika véget ért, s Kína ekkortól új hatalmi helyzetéhez méltó nemzetközi aktivitást indított el és katalizált. Egyben az a szándék is mozgatta az új stratégiát, hogy a több ezer éves kínai tradíció értékrendszerét, vívmányait beépítse az új kozmológiába*, miután a kommunista Kína, legalább is a felszínen és a metódika szintjén a tradíció teljes kiirtására törekedett.

A korszakváltás legjelentősebb *indikátora* az értekezés álláspontja szerint nem a vezetőváltás volt – Hszi Csin-ping elnökké választásával egy új generáció került hatalomba-, hanem az, hogy azzal, hogy Hillary Clinton amerikai külügyminiszter 2011. októberben meghirdetette a Pivot to Asia irányelvet, az Egyesült Államok elkötelezte magát a kelet-ázsiai status quo, valamint saját regionális vezető szerepének fenntartása mellett (Clinton 2011).

Az *USA a Pivot keretében* megerősítette *szövetségesi kapcsolatait a térségben, modern katonai eszközökkel szerelte fel Kína legfontosabb riválisának számító államokat* (Fülöp-szigetek, Japán, Vietnám), valamint *2012-től megkezdte katonai potenciálja fejlettebb részének átcsoportosítását a térségbe*. Az USA egy olyan *stratégiai gyűrűbe* vonta *Kínát*, amelyből ki kellett törnie, s *kényes helyzetbe* került. *Felemelkedése folytatása érdekében továbbra is szüksége volt a békés nemzetközi környezetre és a konfliktusok elkerülésére az USA-val. Katonai felkészültség téren nem volt és ma sem egyenlő versenytársa az USA-nak*. Mivel a hagyományosnak tekinthető kelet és délkelet – ázsiai érdekszférájában az USA fokozott jelenlétének háttérbe szorításához rakétatechnikája sokakat ámulatba ejtő újítása mellett Kínának erősebb flottára is szüksége lett volna, *befolyása erősítéséhez is új utakat* kellett keresnie. A térségben *dinamizálódott a versenyfutás a szövetségi rendszerek kiépítésében*. Új lendületet kapott továbbá a régióban a Kína-ellenességben manifesztálódó nacionalizmus.

1. Új Selyemút: Kína diplomáciai puha erejének prioritása

A kínai befolyásolás új útját hivatott megvalósítani a kínai puha diplomácia prioritásának tekinthető Egy Övezet, Egy Út vagy Új Selyemút kezdeményezés. Induló programjai a kínai állam biztonságpolitikai céljait is segíteni voltak hivatottak. A *bilaterális kereskedelmi, befektetési és pénzügyi együttműködés erősítése* és a *kapcsolódó infrastrukturális beruházások*

megvalósítása a hitelezéstől a kivitelezésig a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat, s ezen keresztül az országok közötti minden irányú együttműködést erősítettek. Egyben *ellensúlyozni* szándékozták azokat az évezredes történelmi tapasztalatból is táplálkozó félelmeket, melyeket a *Dél-kínai tengeren kibontakozó szigetviták* (majd 2013-tól mesterséges szigetépítések), a *kínai hadiköltségvetés évi kétszámjegyű növekedése* vagy a *tengeri katonai demonstrációk* keltettek. S nem volt nehéz Kína egykori nagy hatalmi ambícióihoz kapcsolni őket. Az *Új Selyemút* kezdeményezéshez köthető *nemzetközi (pénzügyi) intézményesülés és egyben a multilaterális kapcsolatépítés példái* az IMF és a Világbank alternatívájaként felállított *Új Fejlesztési Bank (BRICS-csoport)* valamint *Kína igazi sikertörténete, az Ázsiai Infrastrukturális és Beruházási Bank megindítása*. Utóbbi 57 alapító tagországa közül 37 régióbeli (ázsiai, csendes-óceáni) és 20 régió kívüli ország található, közöttük minden (nem hivatalos) lobb ellenére olyan kulcsfontosságú USA szövetségesek, mint az Egyesült Királyság, Franciaország, Németország vagy Olaszország, de olyan, Kína-barátnak nehezen nevezhető országok is tagokká váltak, mint Ausztrália, Thaiföld és Dél-Korea (Economist 2015)./Részletezésük később./

A régi selyemút egykor a legkiterjedtebb kereskedelmi hálózat volt, amely összekapcsolta a Föld legfontosabb civilizációs és gazdasági központjait az ókortól egészen a tengerhajózás forradalmáig /amikortól nagy mennyiségű áru szállítása vált lehetővé olcsón és biztonságosan (Mahan 1890, p. 25)/.

Gazdasági jellege mellett az Egy Övezet, Egy Út kulturális tradíciót közvetít és a külföldet vonzó erőt testesít meg: a régi selyemúthoz hasonlóan nagy hangsúlyt fektet a kultúra, a kutatás és fejlesztés, valamint az oktatás területén történő együttműködésre, ösztöndíjat és csereprogramokat nyújt diákoknak, szakértőknek, kutatóknak, ezzel egyben támogatja a turizmust is (Csizmadia 2017) – összességében erősíteni kívánja a kulturális és technológiai konnektivitást, összeköttetést.

2. Új Selyemút: földrészek közötti kapcsolatrendszer újradefiniálásának eszköze

A nyugati irodalomban kínai Marshall-tervként is elnevezett Egy övezet, egy út komplex geopolitikai – stratégiai terv, amely egybecseng Kína kereskedelmi, pénzügyi, termelési, politikai érdekeivel és céljaival. Az Új Selyemút pekingi tervek szerint egy – két évtizeden belül több mint 60 országot érintő gazdasági övezetté válik – 6 „gazdasági folyosóval”:¹⁰¹ artériával –, s *újradefiniálja Kína ázsiai, európai, afrikai kapcsolatrendszerét.*

¹⁰¹ Kína-Mongólia-Oroszország Gazdasági Folyosó (China – Mongolia – Russia Economic Corridor), Új-Eurázsiai Hid (New Eurasia Land Bridge Economic Corridor), a kínai Közép-Ázsia-Nyugat-Ázsia Folyosó (China – Central Asia – West Asia Economic Corridor), a Kína-Indokína félsziget (China – Indochina Peninsula Economic Corridor), a Kína-Pakisztán Gazdasági folyosó (China – Pakistan Economic Corridor) és a Banglades-Kína-India-Myanmar Folyosó (Bangladesh – China – India – Myanmar Economic Corridor). Bővebben erről: Ministry of Foreign Affairs, China 2015: “Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st Century Maritime Silk Road”. – National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Commerce of the People’s Republic of China, March 28. – http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html

A *kínai kormányzat a stratégia meghirdetésekor* elutasította az Egy övezet, Egy Út definiálását geopolitikai tervként. Hivatalos megfogalmazás szerint a terv *changyi: a 'közös jó érdekében történő cselekvésre felhívás'*, amelynek központi ígérete, hogy *helyreállítsa Eurázsia egykori gazdasági, politikai, kulturális „történelmi” szerepét.* (Wang, Yiwei 2015 idézi: Csizmadia 2017, p. 46)

A látható valós cél kiegészül azzal, hogy a világgazdaság tengelye áthelyeződjön az óceánokról a szárazföldre. A program fontos része a 21. századi Tengeri Selyemút, de a szárazföldi kapcsolatok jóval nagyobb figyelmet kapnak. A gazdasági folyosók szárazföldön kapcsolnák össze Kínát valamint a többi közép- és nyugat-ázsiai országot Európával, míg a 21. századi Tengeri Selyemút Délkelet-Ázsián és Afrikán át vezetne Európába. Gazdasági folyosói révén a hálózat a tengeren összekapcsolódó gazdasági centrumokat kötné össze főként a szárazföldön. Felfogható egy nagy kísérletként, amely szakítást eredményezhet a 16. századtól tartó „tenger központú” időszakkal. Több hang szerint politikai értelemben az Egy Övezet, Egy Út kísérlet a Pax Americana fokozatos felszámolására, s a Pax Sinica korának ázsiai bevezetésére (többek között: Ekman 2015, p. 2)¹⁰²

Az igazi geopolitikai kihívást Kína számára az jelenti – ahogy azt Eszterhai Viktor is megjegyzi kitűnő tanulmányában –, hogy a szárazföldi hatalmak korábban nem voltak képesek a tengeri hegemon hatalmak uralmát megtörni (Eszterhai 2016). Kínára az értekezés állítása szerint (is) kevésbé igaz a geopolitikai szemlélet, mint azt a nyugati sajtó sejtí, de a tengerhatalom kérdésében egyértelmű alapjellemezője.

Ennek két alapvető oka a tengeri hatalmak politikája és a technológiai fejlettségi szint.

Attól a pillanattól kezdve azonban, amikor az olcsó termeléssel és exporttal fémjelezhető *ázsiai fejlődési modell helyét átveheti a mesterséges intelligencia* és annak részeként *a robotok vezérelte új modell, a berögzült globális munkamegosztás tengelye elmozdul.*

A Price Water House Coopers egy 2017-es elemzése szerint 2030-ig a mesterséges intelligencia kibocsátása elérheti a 16 milliárd US dollárt (az EU 2010-es évek második felének teljes GDP-jét), s a növekmény fele Kínát gazdagítja majd. Azonos eredményt közöl a PWC elektronikus oldalán, azzal a plusz információval, hogy ez Kínában 26%-os, az USA-ban 14,5%-os növekedést eredményez (PWC 2017).

Emellett olyan területeken jelent meg, jelenik meg Kína (Dél- és Közép – Ázsiában, valamint a Közel – Keleten), ahol az USA-jelenlét az Obama – kormány időszakában meggyengült – részben az új csendes-óceáni fókusz miatt.

¹⁰² Alice Ekman kutató szerint „az Egy Öv, Egy Út projekt [...] tágabb összefüggésben Kína ambíciója a globális rend átalakítására, s egyben kihívás elé állítja a világ színpadán a szerinte illegitim hegemonikus szerepet betöltő Amerikai Egyesült Államokat” (Ekman 2015 p. 2).

3. Új Selyemút: külgazdasági puha erőforrás, a ragadó/ragasztó gazdasági erő megnyilvánulása és a pénzügyi intézményesülés kerete

A több kereskedelmet, több befektetést, több növekedést megcélzó, a nyugati sajtót a meghirdetést követő első években ámulatba ejtően vonzó nemzetközi projektek a win – win külgazdasági kapcsolatokat célozták és célozzák meg azóta is – a retorika szintjén mindenképp. A munkaerő, a tőke és a technológia áramlása jelentősen növeli az Új Selyemút *országainak hatékonyságát és versenyképességét*. A fejlesztések járulékos hozadéka egy olyan *befolyási övezet kialakulása*, mely képes a Hillary Clinton amerikai külügyminiszter által 2011. októberében bejelentett, s a 2012-es új globális katonai stratégiával elindított csendes – óceáni Pivot to Asia ellensúlyozására. Kína érdekeit képviseli, s *lehetőséget* teremt egyfajta *szabályalkotó szerep kialakítására a nemzetközi környezetben*.

A külkapcsolatok terén a nemzetközi reputáció javítása, gazdasági – kulturális diplomácia és interperszonális kapcsolatok puha erőinek élénkítése mellett az indiai-óceáni, közép – ázsiai térség jelentősége felértékelődik, amely egyes vélekedések szerint akár az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok fellazulásához is vezethet (*eurázsiai célkitűzés*).

- A **belső gazdasági helyzet** kihívásaira adott, külső országokat érintő megoldás részeként:
- az előző évek beruházási boomja során a kínai építőiparban felhalmozott óriási túlkapacitás továbbműködtetése, a *kapacitások exportálása*. (Ezáltal, miközben Kína az új selyem utat építi, lehetővé válik az infrastruktúráisan komolyan elmaradt kontinentális belső régiók fejlesztése és bekapcsolása a nemzetközi kereskedelembé.)
 - Az egyik fő fókusz jelentő *Közép – Ázsia* fejlesztése a növekedés és fejlesztés jegyében kettős célt szolgál: egyrészt Kína szegény nyugati része *kereskedelmi partnerekhez* jut, másrészt Kína jelentős *geopolitikai pozíciókat* szerez a nyersanyagokban gazdag orosz – amerikai befolyási területeken.
 - A *globalizáció puha eszközkészlete mintapéldájaként említhető nemzetközi intézményépítés, elsősorban a nemzetközi pénzügyi intézmények létrehozásának kezdeményezése* (Ázsiai Infrastrukturális és Beruházási Bank /2016/, BRICS-csoport Új Fejlesztési Bankja /2014/). Az intézményesülés egyben reakció a – Donald Trump alatt megakadt – Kínát látványosan megkerülő amerikai vezetésű nemzetközi kereskedelmi intézményépítésre, a Trans Pacific Partnershipre.
 - a kínai pénzügyi elszigetelődés oldásaként a geopolitikai-stratégiai terv hozzájárul a külkereskedelmi többlet okozta *valutatartalék célravezető kezeléséhez, a gazdasági szerkezetváltás kialakításához (technológiai fejlődés), a jüan-blokk létrehozásához*
 - Kína *külső határai védelméhez* kötődő alapvető – évezredekken átívelő – *biztonsági törekvéséhez* híven, a kezdeményezés révén ezeknek *a régióknak is olyan mértékben növekszik a potenciálja*, hogy hatása *a béke, prosperitás, nyitás és innováció jegyében* valamilyen mértékben idővel *kiegyenlíti a gazdasági és fejlettségi különbségeket*.

Kína *egy új hálózat megteremtésével* önmagában hat a fennálló nemzetközi rendre. Emellett azonban *új, párhuzamosan működő intézmények* kiépítésébe is kezdett. Ilyen, egyes régiók és Kína kapcsolatát új mederbe helyező *transzregionális intézmények* a „16+1” *Együtműködés* vagy a *Kína – Afrika Együtműködési Fórum (FOCAC)*. A fennálló, Egyesült Államok által kidolgozott és vezetett *nemzetközi renddel*, intézményrendszerrel szemben felmutatott *alternatíva* azonban elsősorban *a pénzügyi nemzetközi intézményesülésben* testesül meg. Ahogy a teljes régióban minden szövetség az USA mellett vagy ellenében szerveződik. Kína azonban itt is él, *visszatért a direkt konfrontációt kerülő stratégiai hagyományaihoz*, amely szerint: *minden alternatíva kínálat*, amelynek révén *fokozatos erjesztés közben* – a felszámolás szó itt nagyon túlzó lenne – a meglévő rendszer *számos elemét magába olvasztja*.

A Kína kezdeményezésére felállított, tevékenységét 2016. januárban megkezdő Ázsiai Infrastrukturális és Beruházási Bank¹⁰³ amellett, hogy a tevékenysége kezdetének évében összesen 9, csak ázsiai infrastrukturális projektet tudhatott magáénak 1,7 milliárd dolláros értékben, melyek mindegyike az Új Selyemutat támogatta, azóta társ finanszírozónak csatlakozott több hasonló intézet (Világbank, Ázsiai Fejlesztési Bank, EBRD) projektjeibe.

A BRICS-csoport által egy 2013-as informális szentpétervári találkozót követően bejelentett és 2014-ben összesen 100 milliárd dollár értékű devizaalappal felállított Új Fejlesztési Bank egyértelmű célja, hogy alternatívát kínáljon a Nemzetközi Valutaalappal és a Világbankkal szemben (Matura 2015). Emellett hiánypótló intézményként született meg a fejlődő országokban kialakult deficit korrigálására, miután a hagyományos fejlesztési bankok általánosan csökkentették az infrastrukturális beruházások támogatását. A fejlett gazdaságok jegybankjai által a válság kezelése érdekében alkalmazott monetáris lazítás tovaryűrűző hatásainak kivédésére szolgáló kísérlet is egyben, s szakértők egybehangzó véleménye szerint nem fogja helyettesíteni sem a Nemzetközi Valutaalapot, sem a Világbankot, kiegészíti azok működését a fejlődő és a feltörekvő gazdaságok támogatásával. Természetesen a dollárra, mint első számú nemzetközi valutára nézve még egy jó ideig nem jelent kihívást sem a BRCS stabilizációs alapja, sem az Új Fejlesztési Bank. Kína a Világbank kvótarendszerében meglehetősen alulreprezentált (az USA az egyedüli vétó hatalommal bíró tag 17 százalékos szavazatával, míg Kína csak 4,87

¹⁰³ A tevékenységét 2016. januárban megkezdő Ázsiai Infrastrukturális és Beruházási Bank egy Kína kezdeményezésére felállított, az ázsiai és a csendes-óceáni térség óriási méretű, mintegy évi ezermilliárd dollár nagyságrendű beruházási szükségletét versenyképes források nyújtásával és mobilizálásával enyhíteni hivatott nemzetközi pénzügyi intézmény. USA és Japán kimaradt a csatlakozásból, illetve Észak-Korea kérelmét elutasították pénzügyi és államháztartási átláthatósági problémára hivatkozva. (2009-ben 8 trillió dollár értékre becsülték a szükséges fejlesztéseket az ázsiai régióban. Kína erre a becslésre hivatkozott a 100 milliárd dollár alaptőkéjű bank felállításakor. 50 milliárdot maga Kína szolgáltatott arra hivatkozva, hogy a Világbank 220 millió dolláros alapja és az 1966 óta működő és Japán dominanciájú Ázsiai Fejlesztési Bank 160 milliárdja nem elég a fejlesztések finanszírozására. Az alapító 57 ország közül 50 írta alá a bank alapszabályát. A 100 milliárd dolláros alaptőke részvényesi helyeit 75%-ban ázsiai országok számára tartották fenn az induláskor, hiszen főként ezeknek az országoknak az infrastruktúra-fejlesztése a bank létrejöttének célja. Hszi Jinping történelmi lépésnek nevezte a bank létrejöttét. Kína annak ellenére, hogy alapító és a nemzetközi intézmény pekingsi székhelyű, nem tartott igényt a vétójogra. Mindemellett mivel Kína részesedése több, mint 30%, Indiáé pedig több mint 8% (ez a két ország a legnagyobb részvényes), regionális viszonylatban e két ország hatalmi szerepét erősíti a bank.

százalékkal rendelkezik) (Csizmadia 2017), és az amerikai Kongresszus rendszeresen elgáncsol minden reformkísérletet. Az 1966-ban alapított regionális Ázsiai Fejlesztési Bank japán dominiációjú, Kína ott is csak az amerikai és a japán szavazatok ötödével rendelkezik (Matura 2015).

A BRICS-vezetők egyébiránt 2012-ben, az Új Fejlesztési Bank megalakulásának bejelentését megelőző évben úgy döntöttek, megemelik tagállamonkénti IMF-hozzájárulásukat: Kína 43, Brazília, Oroszország és India külön-külön 10, míg a Dél – afrikai Köztársaság 1 milliárd dollárral, vagyis összesen 74 milliárd dollár értékben.

Ebben a rendszerben Kína felemelkedése (2014-ben vásárlóerő-paritáson meghaladta az USA gazdaságát) feszültségeket jelent. Kína saját alternatív intézmények kiépítésébe kezd – nem feltétlenül azért, hogy megdöntse a jelenleg fennálló rendszert, hanem hogy nyomásgyakorlásként felhasználva ezeket az intézményeket, jobb feltételeket és nagyobb beleszólást harcoljon ki magának.

A Föld népességének 64 százalékát és a világ GDP-jének 29 százalékát érintő vállalkozás „*a kínai külpolitika zászlóshajója, s egyben az ázsiai nagyhatalmi sakkjátszma részeként* jelenik meg” (Csizmadia 2017). Kérdéses, hogy a közvetve vagy közvetlenül érintett államok miképpen reagálnak a kínai kezdeményezés stratégiai, politikai és biztonsági következményeire.

Az Egy övezetet, Egy Út kezdeményezés *fejlesztési hitelezését mind modern kori gyarmatosításként, mind a fejlődés alapindikátoraként* lehet értelmezni. Kína olyan *térségekben* fektet be pénzt főként hitelek formájában, amelyek *nagymértékű kockázati tényezővel* rendelkeznek. Amennyiben egy ország nem képes visszafizetni a felvett hiteleket, köteles bérbe adni az épített területeket a hitelezőknek, ezzel törlesztve a tartozást. Kína az infrastrukturális beruházások nagy részét saját cégeivel és saját alapanyagaival, saját szakembereivel végzeteti. Elhagyott városokat, kikötőket, útvonalakat, eddig járhatatlan területeket csatornáznak be a nemzetközi kereskedelembe, s beindítják ezzel a világméretű kereskedelmet.

Kína gazdasági puha, vonzó húzóerejének optimista nézete szerint öngerjesztő módon elindíthatja a gazdasági növekedés domináns mechanizmusait. Így Kína segítségével olyan régiók fejlődhetnek, melyeknek eddig senki nem adott esélyt. Így a Közel – Kelet gazdaságilag és politikailag nem feltétlenül biztonságos területein a gazdasági stabilitás vonzásaként a politikai egyensúly helyreállítása is elérhetővé válik.

Más interpretáció szerint a legebezhetőbb országoknak nyújtott hitelek „adósság kolonizációt”, „adósságcsapda – diplomáciát” eredményeznek. (Biztosan nem képesek visszafizetni az adósságot, így területük, infrastruktúrájuk egy részének átadására kényszerülnek.)

(Mindkét nézőpontról, valamint a fejlesztések területi és ágazati eloszlásáról bővebben magyar nyelven: Goreczky 2018.)

Az tagadhatatlan, hogy mindkét interpretáció szerint igaz az Egy Öv(ezet), Egy Út kezdeményezés vezérelte fejlesztési politika „sticky” – ’ragadó-ragasztó’ – hatása a célország kereskedelmére és teljes gazdaságára.

2013 és 2018 között Kína és a kezdeményezésben részt vevő országok közötti kereskedelem teljes értéke meghaladta a 66 billió dollárt. Ez Kína teljes árukészletének 27,4 %-át teszi ki, s a szám a vizsgált időszakban folyamatosan, gyorsabb ütemben növekszik, mint Kína teljes külkereskedelme. Csak a 2018. évben Kína és a kezdeményezésbe bevont 38 ország közötti árukereskedelem 1,3 billió dollár volt, amely egy év alatt 16,4 %-os növekedést jelentett.

4. Összegzés

A Hszi Csin-ping párt- és államelnök 2013. szeptemberben a kazahsztáni Nazerbajev Egyetemen elmondott beszédében vázolta fel az 'Övezet és Út Kezdeményezés' programját és céljait. A névadásnál az elnök inspirációt merített a 2000 évvel ezelőtti Han-dinasztia idején létrehozott ősi kereskedelmi útvonal-hálózat, a Selyemút koncepciójából, amely évszázadokra kötötte össze Kínát a Földközi-tengerrel Eurázsian keresztül (BRI). Beszédében emlékeztetett arra, hogy a tárgyalt gazdasági övezetben közel 3 milliárd ember él, így a kezdeményezés a világ legnagyobb piacát képviselheti, páratlan potenciált teremtve ezzel a gazdaság számára.

A 2015. márciusban a Nemzeti Fejlesztési Reform Bizottság, a külügyminisztérium és a Kínai Népköztársaság Kereskedelmi Minisztériuma által közreadott – ismételt igen vázlatos – hivatalos dokumentum szerint a kezdeményezés ambíciója, hogy „minden dimenziót érintő, **több lépcsős és összetett kapcsolati hálókat alakítson ki, amelyek diverzifikált, független, ki-egyensúlyozott és fenntartható fejlődést valósítanak meg az érintett országokban.**” A dokumentum itt teljes néven, Selyemút gazdasági övezet és Tengeri Selyemútként szerepel. (Vision and Action 2015) 5 prioritást emel ki a stratégia szövege a megvalósítás során. Ezek közül a politikai koordinációt: egyes nemzeti, regionális és nemzetközi intézmények politikáinak összehangolását nevezi alapvetőnek a stabil és kölcsönösen megtérülő gazdasági kapcsolatok kialakításához. Emellett az érintett területek infrastruktúrájának koordinációját (a fizikai infrastruktúra megvalósítását); a kereskedelem akadálymentes biztosítását; a pénzügyi integrációt és a humán szféra kapcsolatainak kiépítését tartja a legfontosabbnak a kezdeményezés hivatalos irata.

A Kínával bilaterális kapcsolatban álló állam, terület belső függetlensége a korábbi időszakok fejlesztéspolitikáinak, sőt Kína minden kereskedelmi kapcsolatának alapjellemezője volt évezredekre visszamenően. Erősen hierarchikus jellege ellenére a kínai hódoltsági rendszer külkereskedelmi kapcsolatrendszerének is ez volt az alapjellemezője.

Ezzel együtt az Övezet és Út Kezdeményezés – ahogy Kínában a bel- és külpolitika szorosán összefonódik – a „**kínai álom**” **gondolatvilágához** is szervesen kapcsolódik. A kínai álom leegyszerűsítő összefoglalással *a kínai társadalom kollektív reménye, Kína újjászületésére, prosperitására* irányul. Fontos eleme a *fenntartható jólétben élő polgár eszményképe, azé a polgáré, aki elégedett az életével és a kollektivitás szellemében a közös célok elérésével összhangban* alakítja egyéni életét. Az Egy Övezet Egy út program a hivatalos kommunikáció értelmében egy changyi, mely közelítőleg a közjóért való cselekvésre szólít fel.

III. Az amerikai-kínai kereskedelmi háború kemény légköre és eszközei, valamint puha megoldási ígérete

1. Felfokozott nemzetközi légkör

A 2018-as évre, mint az amerikai-kínai kereskedelmi háború évére szokás elsősorban nemzetközi vonatkozásban hivatkozni. A kereskedelmi háború felfogható egyrészt költői szavakkal a Janus-arcú nemzeti gazdaságpolitika kemény, korlátozó, protekcionista oldala leglátványosabb nemzetközi megnyilvánulásaként. Másrészt mintapéldája annak is, hogy globalizálódott világunkban a nemzetközi gazdasági kapcsolatok ragadó/ragasztó, függőséget eredményező vonása és hatása milyen erővel érvényesül. Egy elhúzódó krízis – a kereskedelmi háború eszközlődése – a legnagyobb károkat ugyanis nem a vámemelések kereskedelmi forgalmat csökkentő hatása révén okozná/okozta volna (bár okozta), hanem a globális értékláncokra mért romboló hatása révén.

A világgazdaság, amely a globalizáció révén egyre összetettebben hálózatosodott, s amelyben a kölcsönös függések foka egyre terjedt és mélyült, a 2008-as világválság traumája után nem tudta régi dinamikáját visszaszerezni. A nemzetközi munkamegosztás terén az erőviszonyok módosultak, az előnyök egyenlőtlen eloszlása és az egyensúlytalanságok pedig párhuzamosan nem csökkentek, hanem nőttek. A világkereskedelem növekedésének egyre kevésbé váltak a fejlett országok a motorjaivá, megnőtt a fejlődő, 'felnövekvő' országok kereskedelem-dinamizáló szerepe. A World Trade Statistical Review adatai szerint a 2017. évben az export növekedése 3,5 % volt a fejlett országokban, 5,7 % a fejlődő országokban, 8,1% az ázsiai régióban és 4,7 % világátlagban az előző évben mért adatokhoz képest. Az import növekedése 3,1 % volt a fejlett és 7,2 % a fejlődő országokban. Ennek ellenére a világexport több mint felét továbbra is a fejlett országok biztosították, s az árukereskedelemmel ellentétben a szolgáltatás-kereskedelem területén a fejlett országok dominanciája érvényesült továbbra is. 2017-ben a világ három vezető exportőre Kína (12,8%), az USA (8,7%) és Németország ((8,2%) voltak. Vezető importőr országok ugyanezek, csak az első két helyen fordított sorrendben USA (13,4%), Kína (10,2%). Egyben ez a három ország biztosította a világ árukereskedelmének 30%-át /Kína 11,5%; USA 11,1 % és Németország 7,3%/ (WTST 2018:162)

A szabadkereskedelmi megállapodások száma, mely szerződések az áru- és szolgáltatás-csere útjában álló akadályok lebontásának kereteit egyik legbiztosabb módon biztosítja, 2008-at követően csökkent, bár az ország- és szektorlefedettségük nőtt. A szabadkereskedelmi egyezmények legfőbb hozadéka, az alkalmazott vámszintek csökkenése mára már nem biztosítja a kereskedelem útjában álló legfőbb akadályok lebontását. Kevésbé szokták viszont hangsúlyozni a bilaterális és regionális szabadkereskedelmi egyezményeknek azt a sajátosságát, hogy míg befelé liberalizáló, kereskedelemserkentő a hatásuk (különösen hasonló súly-

csoportú játékosok között egyenlő mértékben előnyös lehetőségeket biztosítva), „addig kifele kereskedelemelterelő, diszpreferáló hatással bír, s a világkereskedelmi liberalizáció ellen dolgozik” (Kiss 2018). (Ezért is képviselt a TPP – tárgyalássorozat és aláírás olyan jelentős súlyt a második Obama – adminisztráció stratégiájában és kapott akkora nyilvánosságot, bármennyire is nehéz volt akár a kongresszuson, akár az ázsiai részes államokon keresztülvinni.)

2008-at követően a szabadkereskedelmi egyezmények számának csökkenésével párhuzamosan csökkent a kereskedelmi liberalizáció mértéke, megállt a vámcsökkentés, s már 2012-től növekedtek a G20-ak által alkalmazott új diszkriminatív intézkedések (antidömping intézkedések, importvámok emelése, nem tarifális intézkedések, exporthitelek). Ezzel is magyarázható a világkereskedelem növekedési ütemének csökkenése: 2012 és 2016 között a kereskedelem – elaszticitás1 körül alakult.

2. Az Egyesült Államok belső helyzetképe

A 2016-os amerikai elnökválasztási kampányt meghatározta az Amerikai Egyesült Államok Kínával való kapcsolata (mindkét párt választási retorikájában más-más súllyal, de jelen volt a kétoldalú külkereskedelmi mérlegben az amerikai folyó fizetési mérleg hiánya, a szellemi tulajdonjogok védelmének, de a feldolgozóipari munkahelyek megszűnésének kérdése is). A Kínával szembeni konfliktus légkörét a dolgozatban vizsgált időszak végéig meghatározta az elégedetlenség (valamint bizalmatlanság / félelem / pozícióféltség) kétpárti konszenzusa. Kína Világkereskedelmi Szervezethez csatlakozása előtt, 2000-ben Bill Clinton elnök még a gazdaság, a szabad kereskedelem puha hatalmi erejében, tényerésében bízva – hűen demokráciaexportot előnyben részesítő elveihez – így nyilatkozott: „**Kína a WTO-hoz való csatlakozással** nem egyszerűen abba egyezik bele, hogy importálja a demokrácia legkedveltebb értékét, a gazdasági szabadságot. **Minél jobban liberalizálja Kína gazdaságát, annál teljesebben szabadítja fel népe lehetőségeit:** kezdeményezésüket, fantáziájukat, figyelemre méltó vállalkozói szellemüket. Amikor egy egyénnek nem csak álmodni van ereje, hanem ahhoz is, hogy megvalósítsa az álmait, nagyobb beleszólást követel.”¹⁰⁴ (idézi: Davis 2018; NYT 2000) Az amerikai elnök John Hopkins Egyetemen¹⁰⁵ elhangzott beszédéről beszámoló The New York Times a cikkének „**Trade is the Smart Thing**” ’**A Kereskedelem okos dolog/lépés**’ címet adta **több évvel korábban, mint ahogy a smart power fogalom a nemzetközi kapcsolatok értelmező szótára keresett címszavává vált volna.**

Idézett The New York Times cikk egyben persze arra is felhívja a figyelmet, hogy Kína nem csak emberi, munkajogot is sért.

¹⁰⁴ „By joining the WTO China is not simply agreeing to import one of democracy’s most cherished values, economic freedom, Mr Clinton said, When individuals have the power not just to dream, but to realise their dreams, they will demand a greater say”

¹⁰⁵ John Hopkins’s School of Advanced International Studies

Donald Trump több évtizedes, elnökké választása előtt is többször hangoztatott meggyőződése pedig az volt, hogy a világ tisztességtelenül hasznot húz Amerikán. S a „*Make America Great Again*” kampányszöveg valóban nem keveseknél talált / találhatott nyitott fülekre az Egyesült Államokban. Az Economic Policy Institute egy tanulmánya szerint 2010-ig 689 ezer munkahely került át az USA-ból Mexikóba. A déli államokból a textilipar, északról a nehézipar tűnt el. Egyre kevesebben tartoztak a középosztályba, s a legszegényebbek csoportja folyamatosan nőtt. 2015-ben ötből egy felnőtt élt a szegénységi küszöb környékén (Donnan-Fleming 2015).

A régi amerikai álom a két kocsis, egy ház volt, az új több államban az, hogy legyen munka. Sokat cikkeztek arról, hogy Trump meghatározó szavazóbázisa volt az USA délkeleti részén és a középnyugati iparvidéken rossz anyagi helyzetben lévő fehér keresztény réteg (amely réteget időnként rendkívül visszataszító és nehezen vállalható módon magyar fordításban ’fehér szemétként’ is emlegettek). A The Washington Post egy 2016. márciusi írása előre jelezte (helyesen), hogy azokban az államokban, ahol a halálozási arány a középkorú nemspanyol lakosság körében a legmagasabb, nagy eséllyel szavaznak Donald Trumpra (Gou 2016). Mindez azt mutatja, hogy az Amerikai Egyesült Államokban létezik egy komoly, masszív szavazóbázis, amely komoly gazdasági – társadalmi problémák szimptomája, megszólítható, és nem szólították meg korábban. Nyilvánvalóan nem pusztán a Cambridge Analytica politikai adatelemző cég morálisan rendkívül vitatható adataalapú kommunikációjának ’intellektuális diadala’ Trump elnök győzelme.¹⁰⁶ (Maga az adatelemzésre építő kampányolás nem kis szerepet játszott már Barack Obama 2012-es újraválasztási kampányában sem, s Trump mellett Hillary Clinton elnökválasztási kampánya is erősen támaszkodott adatelemzésre, adataalapú, személyre szabott üzenetekre. A republikánusok először csak nem akartak lemaradni.)

Donald Trump szinte minden elnöki lépése azt mutatja, hogy komolyan vette választási kampányában hangoztatott egyik legfontosabb választási ígéretét, a rosszul teljesítő mikro- és makrogazdasági mutatók mellett meg akarta védeni az amerikai munkahelyeket, s lehetőséget kívánt teremteni a munkahelyteremtés javulásához. Így szinte közvetlenül választási győzelmét követően, még 2016 novemberében egy, a sajátos, rá jellemzően egyedi, közösségi médiát alkalmazó videó üzenetben bejelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok felmondja az ázsiai-csendes-óceáni közösség 11 államával kötött, a világ áruforgalmának 40%-át érintő TPP – megállapodást. (Személyességet és direkt közvetlenséget megcélzó videó- és későbbi Twitter – üzenetei rendkívüli leegyszerűsítettségükről és tömörségükről voltak híresek. A vá-

¹⁰⁶ A cég nem egyszerűen nyíltan vállalta, monumentálisra nagyította szerepét a választásokban, mint Trump titkos adatelemző csapata, amely a big datával megbirkózni képes briliáns elemzők csoportja, egy beköszönő új kor forradalmának motorja, amely ördögi/varázslatos módszereivel minden vetélytársat állva hagy. A vitatott majd jogtalanak ítélt (2018. március) adatgyűjtésen túli tevékenységükről először a Channel 4 újságírói rántották le a leplet, mikor kvázi ügyfélként, Sri Lanka-i pártaktivistaként keresték meg őket. Egyik felsővezetőjük, Turnbull összefoglalta ekkor választási stratégiájukat, mely szerint a kampányban nincs helye a tényeknek, az emberek legmélyebb, zsigeri félelmeit kell megragadni és manipulálni.

lasztékosság látszatát is elkerülték. Kis túlzással/humorral azt lehet állítani, mintha a célközönségük fontos elemének tartották volna azokat a bevándorló rétegeket, akik alig értenek / beszélnek angol nyelven, s akiktől első számú választási ígéreteként kívánta megvédeni az elnök az Egyesült Államokat, s ehhez a céljához a későbbiekben is, minden akadályba ütközően ragaszkodott. E program legnagyobb szabású eleme a határfal építése volt.)

3. Első félév: a gazdasági kemény erő egyoldalú megnyilvánulása

A kínai-amerikai bilaterális kereskedelmi mérleg amerikai deficite mellett és azzal összefüggésben az amerikai áruk és munkahelyek védelme is készítette arra az elnököt, hogy kvótákat, pótvámokat vessen ki a kínai napelem¹⁰⁷ és mosógép importjára. Trump elnök és adminisztrációja nem kereskedelmi háborúként, jogos önvédelemként fogta fel a lépést („senki nem húzhat hasznot Amerikán”). Az elnök szavaival a Kínai Népköztársaság tisztességtelen állami támogatásokkal (vissza nem térítendő támogatásokkal, szektori kedvezményekkel) és egyéb „csalások” révén (szabadalomlopással) irreálisan olcsóvá tette napelemeit (2008 és 2013 között 80 %-kal csökkent a napelemek teljesítményarányos ára). Ezzel ellehetetlenítette az innovatívabb, de drágább amerikai és európai cégeket. 2018-ra a világ napelemeinek 2/3-át a Kínai Népköztársaság állította elő.

Ha lépésével nem is, az Amerikai Egyesült Államok januári korlátozó intézkedése érveivel több/sok nemzetgazdaság és regionális szervezet értett egyet.¹⁰⁸ Amivel nemzetközi szinten fordította Amerika ellen a szövetségeseit is, az az a tavaszi vámemelési tervezet volt, amely első tervei és bejelentései szerint 25 %-kal sújtotta volna az Amerika felé irányuló acél és 10%-kal az alumínium importját globálisan. Az import drágításával helyzetbe akarta hozni a hazai termelést, vállalkozásokat, vállalatokat, hasonlóan a 2008-as válságra adott válaszul elindított „*Buy American*” kampány céljaihoz. A vámemelést az 1962. évi – és a WTO-szabályokkal összhangban lévő – kereskedelmi törvény alapján alkalmazták, amely nemzetbiztonsági okokra hivatkozva teszi ezt lehetővé.

A protekcionista vámemelések előzményeként Donald Trump még választási kampánya idején, 2016. május 2-i beszédében úgy fogalmazott, hogy „nem engedhetjük, hogy Kína megerőszkolja az országunkat, mert ez az, amit csinálnak. Ez a világtörténelem legnagyobb rablása”¹⁰⁹(idézi: Dorcas-Koty 2020, szintén közöl: Polyák 2019)

¹⁰⁷ Az előző, demokrata párti elnök, Barack Obama adminisztrációja 2012-ben és 2014-ben minimumárat vezetett be a Kínából exportált napelemekre, az Európai Unió 2013-ban védővámot. A csúcspontot a 64% jelentette, de Kína kibírta a terhet, s 2018-ra az Európai Unió napelemeinek túlnyomó többsége már Kínából származott.

¹⁰⁸ 2016 végén a német Mercator Alapítvány mértékadó Kína-kutató központja (MERICS) hívta fel a figyelmet a kínaiak európai cégfelvásárlásaira, miszerint számos csúcstechnológiai vállalatot szereztek meg, köztük a robotgyártó Kukát. Norbert Röttgen, a Bundestag külügyi bizottságának konzervatív elnöke párhuzamosan új szabályokat sürgetett a kulcsfontosságú know-how, technológiák eladásának megakadályozására.

¹⁰⁹ Trump says: „We can not continue to allow China to rape our country and that is what they are doing. It is the greatest theft in the history of the world.”

Majd 2017 novemberében elnöki ázsiai körútja során az ázsiai országok csúcstalálkozóján (APEC) bejelentette, hogy Amerika nem tűri tovább, hogy az ázsiai országok az ő hátán és kárára emelkedjenek fel, s miközben kihangsúlyozta Amerika fő stratégiai elvét, miszerint „Amerika az első”, késznek mutatkozott „egyenlő és tisztességes” alapú kétoldalú gazdasági kapcsolatokra.¹¹⁰

Hszi Csin-ping a gazdasági nyitottság közös érdekét hangoztatta ugyanebben az időben, azt, hogy a közös fejlődés érdekében minél több országnak kell együttműködni (vagyis szerinte nem kétoldalú kapcsolatokra van szükség). A kínai államfő beszédében a fejlődés kínai útjának puha hatalmi népszerűsítésére is sor került verbálisan, az elnök szavai szerint: párhuzamosan azzal, hogy „a gazdasági globalizáció megvalósítása során nyitottabbá, befogadóbbá, kiegyensúlyozottabbá, igazságosabbá és mindenki számára előnyösebbé kell tennünk azt [...] [E]gyre több ország szállhat fel a kínai fejlődés gyorsvonatára”. (Xi 2017b) Körútja során Trump elnök a KKP egyhetes kongresszusa időszakában látogatott Pekingbe, ahol Hszi Csin-pinggel egymás kölcsönös dicsérete közepette a kínai-amerikai kereskedelmi és gazdasági konfliktusok okaiként az amerikai elnök az előző amerikai kormányokat nevezte meg. Egy hónappal később - vagy reakcióként a teljes kínai hatalomkoncentrációra vagy véletlen egybeesésékként - 2017. decemberben a Világkereskedelmi Szervezet csúcstalálkozóján egymásra talált Európa, Japán és az Amerikai Egyesült Államok Kínával szemben. Ugyanazokat az érveket fogalmazták meg, amelyet az USA fehér házi kereskedelmi képviselője által 2017-ben kiadott Special 301 Report,¹¹¹ amely szerint **a kínai állam egyenlőtlen feltételeket szabott a külföldi versenytársak számára**, vagyis az állami szubvenciók, megrendelések hátrányba hozzák a külföldi cégeket a kínai piacon, valamint arra kényszerítik a belépő cégeket, hogy vegyesvállalatokat hozzanak létre és értékes technológiát adjanak át a piacra lépésért cserébe (Polyák 2019). **A világkereskedelmi szervezet gazdaságliberalizáló elveivel ellentétes, nem vámjellegű védelmi gazdasági korlátozásokat, gazdasági kemény hatalmi eszközök alkalmazását nehezményezték ezzel valójában.** Az új amerikai védelmi stratégia is Kínát nevezte meg (Oroszország mellett) az Egyesült Államok legfőbb kihívójaként.

Komoly veszélyt jelentett és jelent az Amerikai Egyesült Államok számára a kínai állam kezében lévő jelentős valutatartalék, amellyel Kína befolyásolhatja az amerikai kamatlábak növekedését, gazdasági válságot idézve elő ezzel. Az iráni és más közel-keleti szankciók meg-

¹¹⁰ Az Ázsiai-Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés csúcstalálkozóján, ahol Kínától Indián át Oroszországig 21 állam vett részt, Trump elnök szabályszegéssel, csalással, gazdasági agresszióval vádolta meg a térség országait. Nézete szerint munkahelyeket, gyárakat, szellemi tulajdont, sőt egész iparágakat „loptak el”. Bejelentette egyben, hogy kész együttműködni bárkivel, aki hajlandó „egyenlő és tisztességes” gazdasági kapcsolatokra, s erről kétoldalú szerződést köt. Leszögezte, Amerika az első. (Trump 2017)

¹¹¹ Az USA fehér házi kereskedelmi képviselője minden évben kiadja a Special 301 Reportot, amely az amerikai befektetők számára főként az amerikai szellemi tulajdonjogok érvényesítésének hiányát és az egyenlőtlen piaci feltételeket jelzi az egyes országok vonatkozásában.

sértésével pedig az Amerikai Egyesült Államok gazdasági és politikai érdekeit sérti. A Kínával szembeni kereskedelmi deficit okai között is meg kell nevezni, hogy „miközben az amerikai dollár szolgál a világgazdaság tartalékvalutájaként, az USA - ban az utóbbi évtizedekben folyamatosan csökkent a lakossági megtakarítások GDP-hez viszonyított aránya, s ezzel párhuzamosan nőtt a szövetségi államadósság” (Polyák 2019). A kínai gazdaság még mindig nagyon erősen exportorientált működése mellett továbbá az amerikai nemzeti össztermék hangsúlyosabb részét képező high-tech termékek részaránya jelentősen csökkent a kínai importban az amerikai exportkorlátozó intézkedések következményeként. (A kínai gazdaság nyitottsága a 2000-es évek első évtizedének közepétől egyébként jelentősen csökkent. 2006-ban a Kínai Népköztársaság GDP-jének 36%-át tette ki az export, míg 2016-ban ez az arány 20% volt.)

A nagy összhang és (Kínával szembeni) egységes fellépés igénye után Donald Trump 2018 tavaszi acél- és alumíniumtermékekre kivetett/kivetendő vámtételei – amelyek rendkívül érzékenyen érintették az autógyártást és -kereskedelmet – rendkívüli nemzetközi visszhangot kaptak, a közhangulat megváltozott. Trump közvetlen környezetéből ezt a lépést követően elhagyta az elnöki stábot Gary Cohn gazdasági főtanácsadó, az aktuális republikánus adóreform¹¹² motorja, a Goldman Sach korábbi elnöke.

Jean – Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke az elnöki bejelentés előtt egy héttel, amikor a Reuters hírül adta a tervet, közleményt adott ki, mely szerint: „A protekcionizmus nem jelenthet választ közös problémáinkra az acélszektorban. Nem fogjuk karba tett kézzel nézni, hogy iparunkat tisztességtelen intézkedésekkel sújtsák, amelyek európai munkahelyek ezreit sodorják veszélybe. Az Európai Unió határozottan és arányosan fog reagálni”. (Juncker 2018) Francois-Philippe Champagne kanadai kereskedelmi miniszter elfogadhatatlannak nevezte az ország déli szomszédjának kereskedelmi korlátozásait. Kihangsúlyozta, hogy a kanadai acélipart sújtó szabályozást az Egyesült Államokban is meg fogják érezni, s a kanadaiak biztosak lehetnek abban, hogy mindig meg fogják védeni munkásaikat, acél- és alumíniumiparukat, s határozottan kiállnak a kanadai dolgozókért. Christine Lagarde, az IMF vezetője szerint „egy úgynevezett kereskedelmi háborúban [...] senki nem nyer, általában veszteseket látni mindkét oldalon”. (Idézi: Clercq 2018) Mario Draghi, az Európai Központi Bank elnöke veszélyes játéknak nevezte azt, ha egy ország saját szövetségeseit sújtja külön vámokkal. Szerinte ez az, ami aláássa a nemzetbiztonságot.

¹¹² A 2017 áprilisában bevezetett adóreform híven követte minden idők republikánus pártjainál játszott Szent Grál szerepét, 35%-ról 20%-ra csökkentették a társasági adót (az ígéret 15% volt), a személyi jövedelemadót 39.6%-ról 35%-re. 7 helyett 3 kulcsot alkalmaztak ekkortól, a legalsó kulcs adóját azonban 10%-ról 12%-ra emelték, amely a legszegényebbek esetében azt jelentette, hogy az adójuk megduplázódott. Az minden fenntartás nélkül elmondható, hogy a világ jövedelmének túlnyomó részét birtokló felső egy százalékoknak komoly megtakarításokat eredményezett az adóreform.

4. A gazdasági kemény erő kétoldalú játszma és egy elhúzódo kereskedelmi háború várható következményei

A szövetségeseknél nem került sor a vámtételek bevezetésére, s valószínű kereskedelmi háborúról – amelyhez egy egyirányú frontális (meg)támadást követően két fél csatározása szükséges – is csak 2018 júliusától beszélhetünk, amikor is, miután a kínai Kereskedelmi Minisztérium júniusban bejelentette (*announcement*), hogy az Amerikai Egyesült Államok kereskedelmi háborút indított Kína ellen (Thompson 2018), július 6-án kölcsönösen vámokat emeltek egymás termékeire.

A kezdeti megszorító intézkedések az amerikai export és a kínai import 2%-át érintették, s a világkereskedelem kevesebb, mint 0.5 %-át. Közvetlen hatásuk csekély volt, de a politikai üzenet átjött, s az év közepétől az egymásra licitálás odáig ment, hogy ha a két félnek nem sikerült volna megegyeznie, az év végére a teljes kínai behozatal pótvám-köteles lett volna, az érintett ország megfelelő válaszlépésével. A világ két vezető gazdasági hatalma pedig a világ GDP-jének 40%-át, a világexport több mint 20 %-át adják, bár az egymás közötti kereskedelem nem éri el a világkereskedelem 4 %-át (Kiss 2018, p. 25).

Utólagos értékelés szerint a 'mi lett volna, ha ...' szemlélet keretében vizsgálhatóan több nemzetközi szervezet is készített kereskedelmi háborús forgatókönyvet, közülük a dolgozat az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) látószögére és adataira támaszkodik. (UNCTAD 2018) Következtetések alapja az a szituáció volt, ha az Egyesült Államok 20%-os vámot vetne ki valamennyi Kínából származó termékre, valamint a kanadai, japán, mexikói, koreai és európai uniós importja 2/3-ára, s arra a felek hasonló lépésekkel válaszolnának. Alapvetően a pénzeszközök kormányok közötti újraelosztása következne be, aminek természetesen lennének nyertesei és vesztesei. (A legjelentősebb vesztesek között szerepelnének az ázsiai liberális gazdaságok, Japán vagy Dél-Korea). A folyamat során a kormányok a kirótt vámbevételekből teljes mértékben kompenzálnák az exportőreiket a rájuk kiszabott magas vámokért. A kereskedelmi háború eszkalálódása esetén a legnagyobb kár nem a vámemelések kereskedelmi forgalmat csökkentő hatása lenne (bár lenne ilyen hatása), hanem a globális értékláncokra mért romboló hatás. (A növekvő bizonytalanság a nemzeti valuta leértékeléséhez, a fizetések, a fogyasztás csökkenéséhez vezetne, amely további láncreakciót indukálna.)

Graham Alison Harvard professzor két írása nyomán (Alison 2012, 2015) máig nem megkerült kérdés: az Amerikai Egyesült Államok valóban Thuküdidész dilemmába sodródott-e. Valóban arról a csapdahelyzetről beszélhetünk-e, amikor a regnáló világhatalom minden eszközzel, akár egy háborúval és jelentős károk árán is hajlandó a (feltörekvő) új (szuper)hatalom erejét megtörni és saját hatalmát megtartani.

A szabadpiacinak semmilyen körülmények között nem nevezhető protekcionista vámpolitika mellett az Amerikai Egyesült Államok gazdasági vonatkozású lépései annak a nyu-

gati normákhoz kötődő szabadkereskedelmi szabályrendszernek a nevében támadták Kínát, mint az Európai Unió, ezek közül kiemelten a kínai (csúcstechnológiai) vállalatok kiemelt és preferált állami támogatását nehezményezték, valamint a szellemi tulajdonjogok tiszteletben tartásának hiányát. S a technológiaintenzív, technológiai transzferrel kapcsolatos akvizíciók, beruházások vétője sem csak az Amerikai Egyesült Államokban merült fel, csak itt foganasítottak lépéseket. Európában a kérdés vita, felszólalások tárgya lett. (Az Európai Unióban a 2010-es évek közepétől, Kína külföld felé való nyitottságának csökkenésével párhuzamosan kezdték a hirtelen megnövekvő kínai akvizíciók veszélyét mérlegelni, pontosabban kiemelni a súlyát európai uniós hivatalos és nagyvállalati szövetségi szinten egyaránt. Ezek mögött a felvásárlások mögött ugyanis nagy eséllyel ott volt a kínai (párt)állam, állami hitelek formájában legalábbis.

A technológiai transzfer vétője az amerikai – kínai kereskedelmi háború részévé vált. Az Egyesült Államok Kereskedelmi Minisztériuma nemzetbiztonsági kockázatnak tartotta 2018 tavaszán, hogy amerikai vállalatok a ZTE-vel üzleteljenek, ugyanis a kínai államhoz és hadsereghez is számos szállal kötődő telekommunikációs cég embargó alatt álló országokba, így Észak-Koreába és Iránba is szállított korábban termékeket, mely termékek alapalkatrészei voltak Qualcomm-processzorok vagy a Google operációs rendszere, az Android. (Az Egyesült Királyság szolidaritást vállalt az Egyesült Államokkal, az Európai Unió hivatalosan nem nyilatkozott.) Az új, ötödik generációs mobilhálózat fejlesztése terén a kínai telekommunikációs cégek komoly riválisai az Egyesült Államoknak: mind gazdasági, mind technológiai, mind geopolitikai, mind nemzetbiztonsági szempontból fenyegetést jelentenek. Ez volt a véleménye a Qualcomm vezérigazgatójának, Steve Mollenkoftnak is a Financial Timesnek 2018. májusban adott interjúja szerint (összegzi: Bradshaw 2018). Hasonló vádeljárás indult a Huawei-al kapcsolatban, iráni és szíriai üzletek vonatkozásában (CNBC 2019), s a Kína nemzeti márkáját képező, komoly nemzetközi beágyazottsággal rendelkező telekommunikációs cég máig nem tudott túllépni az amerikai alkatrész hiányán. Felmerült továbbá a kémkedés vádja a telekommunikációs cégekkel kapcsolatban. Ezzel együtt Trump elnök május 13-i Twitter-üzenetében a ZTE ellen kivetett szankciók után egy hónappal utasította a Kereskedelmi Minisztériumot, hogy segítsen a 75 ezer embert foglalkoztató ZTE-t megmenteni, amely a szankció életbe lépését követően leállította fő működési tevékenységét¹¹³ (Mozur-Zhong 2018) A kereskedelmi háborús tárgyalások során az illegális üzleteléseket természetesen ütőkártyaként használhatta és használta a Trump-vezetés.

Emellett azonban a Kínai Népköztársaság által a belső szuverenitása megsértéseként értékelt lépéseket is tett az Egyesült Államok. Puha hatalmi, de Kína alapvető diplomáciai érdeke-

¹¹³ Trump elnök Twitter-üzenete: “President Xi of China, and I, are working together to give massive Chinese phone company, ZTE, a way to get back into business, fast. Too many jobs in China lost. Commerce Department has been instructed to get it done! — Donald J. Trump (@realDonaldTrump) May 13, 2018

it sértő diplomáciai lépésként 2018. februárban elfogadták a Taiwan Travel Actet. A törvény, amelynek értelmében magas rangú amerikai hivatalnokok utazhatnak Tajvanra és viszont, alapjaiban sérti Kína „one China” politikáját. Kemény hatalmi eszközként erődemonstrációs szándékkal cirkáltak B-52-es amerikai bombázók a Dél-kínai –tenger felett, s nem vámjellegű gazdasági szankciókat alkalmaztak Kína ellen, amiért katonai repülőgépeket szereztek be Oroszországból. Mint a leghatásosabb gazdasági puha hatalmi eszközre, nagyobb figyelem terelődött az Amerikai Egyesült Államokban a fejlesztésfinanszírozásra és segélypolitikára is, miután 2016-ban kínai vezetéssel 100 milliárd dollár alaptőkével létrehozták az Asian Infrastructure Investment Bankot, s a 2014-ben a BRICS – országok által sanghaji székhellyel létrehozott szintén 100 milliárd dolláros alaptőkéjű New Development Bankban a Kínai Népköztársaság 20 %-os részesedést szerzett. Válaszul vagy egyszerűen a jelentőség súlyának felértékelődése okán 2018-ban döntés született arról, hogy az Amerikai Egyesült Államok 60 milliárd dolláros hitelkerettel egy új fejlesztési bankot állít fel.

Kína kezében válaszlépésként – első ránézésre mindenképpen – több adu adódott volna. Vám- és nem vámjellegű gazdasági korlátozásokkal, fogyasztói bojkottal megnehezíthették volna a 300 milliárdos üzletet bonyolító közel félezer Kínába kihelyezett amerikai vállalat életét. A yüan leértékelésével az exportbevételeket növelve harmadik országok számára olcsóbbá tehetné volna a kínai eredetű termékeket, s ezzel ellensúlyozhatta volna az amerikai vámemelés okozta áremelkedést. Ez drágítaná az amerikai importcikkeket, tovább rontaná az USA versenyképességét és kereskedelmi mérlegét.

Amivel élt, az a nemzetközi fórumok adta lehetőség. A Kínai Nemzetközi Import Expon Sanghajban az államelnök-pártfőtitkár kiemelte, hogy a kínai kormány elkötelezett a piaci szabad kereskedelem mellett. Partnerei számára nem egyszerűen biztosítja a szabad bejutást, vámcsökkentést, importnövekedést, növekvő nyitottságot is ígért. (Ezzel oldotta korábbi monopolelles intézkedéseit, amelyek 2018-ig praktikusán a külföldi vállalatok pozícióit, kínai piacra jutását nehezítették az elvileg rendkívül üdvözlendő, versenykorlátozást gátló hivatalos korlátozásokkal.) Visszás, más elveit is megkérdőjelezhető módon hangsúlyozta a szellemi tulajdonjogok fokozott védelmét. Emellett ugyanakkor kiemelte Kína több ezeréves hagyományra visszanyúló külkereskedelmi filozófiáját: a gazdasági együttműködésből fakadó kölcsönös előnyöket, win-win szituációt.

Kína elve a kereskedelmi háborúban a „felkészülni a legrosszabbra és várni a legjobbat” – elv volt. /Cromvell Oliver hasonló filozófiai elveket tömörítő (nyugati) szállóigévé vált 17. századi mondata az volt harcostársainak: 'Bízzál Istenben, s tartsd szárazon a puskaport' („*Put your trust in God and keep gun powder dry*”¹¹⁴)/

¹¹⁴ Nyomatott verzióban ez az angol nyelvű mondat látta meg a napvilágot William Blacker Oliver's Advice című versében 1834-ben.

A 2018-as kereskedelmi háború kínai stratégiája pedig a következő: nem keresni a kereskedelmi konfliktusokat, nem félni tőle, de megküzdeni vele, ha szükséges. Kína az exportorientáció mellett a 2010-es évek közepétől egyre nagyobb súlyt helyezett a rendkívül nagy és egyre potenciálisabb belső keresletre alapozott gazdasági növekedésre. Nem meghatározó, de nem is elhanyagolható mértékben a nyugati Kína-félelem, kritikák, normatívák erősödésével párhuzamosan önálló, belső kutatási és fejlesztő kapacitásokat épített, erősített. (A Made in China 2025 program egyik legfontosabb eleme a high technológia, mesterséges intelligencia kiemelt fejlesztése). Az exportorientáció és ezzel a növekedés kellő súlyú fenntartása érdekében pedig a 2013-ban indított „One Belt, One Road” kezdeményezés hálózatosodása minél sikeresebb tételében volt érdekelt. Kína elemi érdeke a békés nemzetközi környezet fenntartása. S a tárgyalások tanúsága szerint Trump elnök sem a thukydidesi dilemmával küzdött. Nagy valószínűséggel nyilatkozataihoz hűen valóban a Kínában tapasztalható folyamat amerikai verziójának megvalósulását várta hosszú távon, a belső termelésre való fokozott át/visszatérést. (A Morgen Stanley által a kereskedelmi háború kezdetén készített előrejelzés szerint a vámok bevezetése Kína GDP-növekedését kevésbé érzékenyen érintette volna, rövidtávon mindenképpen, 45%-os vámtarifa esetén is csak 13 %-os visszaesést könyvelt volna el az exportjában.)

5. Diplomáciai tűzszüneti rendezés a kiegyezés jegyében

2018. december 1-én, a Buanos Aires-i G20 csúcstalálkozón, két és fél órás munkavacsorán Kína és az Amerikai Egyesült Államok „tűzszünetet” kötött 90 napra, valójában megindultak a tárgyalások a két fél között. Kína elsősorban több energia- és mezőgazdasági termék vásárlására vállalt kötelezettséget. (A nagyobb mennyiségű kőolaj és földgáz importálása az Egyesült Államokból Irán és Oroszország érdekeit sértette, az amerikai mezőgazdasági termelő farmerek exportját viszont – mint az a kereskedelmi háború hónapjaiban ki is derült – a latin – amerikai, főként argentin riválisaik helyettesítették a külkereskedelmi kapcsolatok befagyásának időszakában.) Hszi Csin-ping ígéretet tett az importált amerikai autók vámcsökkentésére (az ismételt 40%-os vámtétel válaszreakció volt a korábbi amerikai intézkedésekre). Egyúttal arra is ígéretet tett, hogy egyre több szektorba engedi be a külföldi befektetőket (ezzel az amerikai tárgyalófél az Európai Unió, de Kanada érdekeit is támogatta). Az Egyesült Államok legfőbb aggodalma a reformfolyamatok lassulása volt, strukturális reformokat várt hosszútávon megoldási lehetőségként. Hszi elnök a tűzszüneti tárgyalások megindulása után két héttel kiemelte a hangsúlyozottan kínai út nem gazdasági, politikai jelentőségét. A kijelentés egyben a külső nyomás teljes elutasítását jelenti. 2018. decemberben, a kínai piaci liberalizációt meghirdető reform és nyitás 40. évfordulóján tartott beszédében kiemelte, hogy „az elmúlt 40 évben 740 millió embert húztak ki a szegénységből, s biztonságos, élhető országot hoztak létre. Az államfő szerint Kína felemelkedése elősegíti a világbékét, a világnak és Kínának pedig kölcsö-

nösen szüksége van egymásra a prosperitás elősegítésében” (magyarul idézett szöveg Polyák 2019 összegzése). A beszédből egyben pontosan érzékelhető volt, hogy a Kínai Népköztársaság a kínai sajátosságokat követi a jövőben is¹¹⁵ (Xi 2018)

A kínai „válság” szó kettős jelentésű, ugyanúgy jelent veszélyt, mint esélyt. A Kínai Népköztársaság a szabad kereskedelem kiterjesztését, s különösen a védővámok csökkentését tekintti minden időben elengedhetetlennek. Az USA legfőbb követelése Kína felé pedig az, hogy szüntesse meg a befektetéseket korlátozó gyakorlatát. (Ugyanazok a fenntartások érvényesek egyébként az Egyesült Államok legfőbb szövetségese, az Európai Unió esetében is, ahogy ugyanazok a veszélyek is: az olcsó és versenyképes kínai áruk még tömegesebb megjelenése. (Ugyanakkor az Európai Unió és az Egyesült Államok relációjában az intenzívebb EU – Kína külgazdasági kapcsolatok javíthatják az Európai Unió növekedési esélyeit, világgazdasági pozícióját.)

IV. A puha hatalom szerepe az új fegyverkezés indulóévét, 2012-t követően

Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának fókuszáról a puha hatalom margóra került a második Obama-adminisztráció időszakában, ahogy azt egy korábbi fejezetben végigvezettem. Donald Trump elnökké választását követően a puha hatalmi külkapcsolat építéssel ellentétes folyamatok indultak meg. Elnöksége utolsó időszakában a békepolitika és kooperáció fejlesztése jegyében a Trump – adminisztráció kísérletet tett az Egyesült Államok és Kína közötti gazdasági kapcsolatok további diplomáciai rendezésére, sokkal kevésbé militáns légkörben, mint a 2018. decemberi tűzszüneti megállapodásé volt. Közreadtak továbbá 2020. januárban egy újabb amerikai közel-keleti rendezési béketervet „*Békéből jólétbe*” címmel, melyet az évszázad terveként harangozott be a kabinet, valamint ugyanebben az évben béke megállapodást írt alá Izrael valamint az Egyesült Emírségek és Bahrein az Egyesült Államok közvetítésével, azonban egy új Közel-Kelet béketerve (ezúttal egyoldalúan) a palesztinok radikális azonnali elzárkózó ellenállásán eleve elbukott.

A Kínai Népköztársaságban az alkotmányban rögzítettek szerint 2012-ben tíz év után új államfő-pártfőtítkárr került pozícióba. Kínában a szoroson összefonódó párt- és államapparátusi szervezetben a belső reformokhoz párt főtitkári pozícióra, Kína növekvő nemzetközi szerep-

¹¹⁵ ”We must hold high the peace, development, cooperation and win-win banner, adhere to safeguarding world peace and promoting common development objectives of foreign policy, promote the building of mutual respect, fairness and justice, cooperation and win-win new international relations. We have to play the role of a responsible big country, support of the majority of developing countries, and actively participate in a global governance system reform.” ’Magasan kell tartanunk a béke, a fejlődés, az együttműködés és a kölcsönös győzelem zászlaját, ragaszkodnunk kell a világbéke megőrzéséhez és a külpolitika közös fejlesztési céljainak előmozdításához, elő kell segítenünk a kölcsönös tisztelet, a tisztesség és az igazságosság, az együttműködés érvényesülését és az előnyös új nemzetközi kapcsolatok kiépítését. Felelős nagy ország szerepét kell betöltenünk, támogatnunk kell a fejlődő országok többségét, és aktívan részt kell vennünk egy globális irányítási rendszer reformjában.’

vállalásához államfői pozícióra volt szükség. (Nemzetközi kapcsolatokban, diplomáciában állam- és kormányfőké a szerep.) Együttesen is töltötték be e két tisztséget a Kínai Kommunista Párt egymást váltó generációinak legfelső vezetői. Ezzel együtt Teng Hsziao-ping reform és nyitás programjának megindulása óta Kína gazdasági – társadalmi fejlődéséhez egyre növekvő mértékben tartozott hozzá a fékek és egyensúlyok beiktatása, a kiszámítható és stabil, két ciklust követő 10 évenkénti hatalomváltás.

A képességek elrejtése politikájától elmozdulva azonban a folyamatos ámulatot kiváltó gazdasági növekedést produkáló Kínai Népköztársaság egyre inkább kommunikálta önmagát felelős hatalomként. Arra, hogy felelős hatalomként viselkedjen Kína, az Amerikai Egyesült Államok államapparátusa részéről már 2005-ben felszólította Kínát Robert Zoellick akkori külügyminiszter-helyettes: nagyobb nemzetközi szerepvállalást sürgetett, a nemzetközi politikában a rendszer „felelős résztvevőjeként” várta az ország együttműködését (Zoellick 2005).

Globális szereplő superhatalomként Kína Hszi Csin-ping beszédeiben, kommunikációjában jelenik meg először. 2011-ben, a KKP 17. központi bizottsága (tartott 2007-2012 között) egyik plenáris ülésén, melyet teljes egészében a kultúra témájának szenteltek, a Hu Csin-taotól a pártfőtitkári tisztség átvételére készülő Hszi Csin-ping nemzeti célként nevezte meg azt, hogy „az ország kulturális superhatalommá váljon”. 2014-ben arról beszélt, hogy „növelni kell Kína puha hatalmi erejét, egy jó kínai narratíva szükséges, amely jobban közvetíti Kína üzenetét a világnak” (Idézi: Shambaugh 2015)

A fejlődő országoknak és a nyugatnak szóló puha hatalmi kommunikáció kettősségéről a korábbi, a puha hatalom térnyerését a külpolitikában 1989 és 2012 között vizsgáló fejezetben már esett szó. Míg Kína vonzó offenzívájának (*charm offensive*) célja átfogó befolyásának, hatalmának megerősítése a fejlődő országokban a fejlesztési modellen, támogatáson, beruházáson, hagyományos kultúrán, külpolitikán és műsorszóráson keresztül, addig a nyugati országokban védekező narratívát használ. Egyes elemzők szerint a nye-i koncepciót kiegészítve, amely arra fókuszál, hogyan kössünk magunkhoz másokat, hogyan vegyük rá őket, hogy a mi céljaink, ajánlatunk szerint működjenek, cselekdjenek („*how to get others to do your bidding*”), a kínai puha hatalom esetében annak védelmi használatát is ki kell emelni. E szerint a kínai puha hatalom alternatív védekező megközelítése többnyire médiaügynökségek akvizíciója révén, valamint kínai vállalati tulajdonú szórakoztató és játékiparon keresztül valósul meg (Yıldırım- Mesut 2020).

A 2012-ben hivatalba lépő Hszi Csin-ping pártfőtitkári – elnöki megszólalásaiban a globalizáció és a piacgazdasági nemzetközi kereskedelem fenntartásának fontossága minden alkalommal szerepel. E folyamatok meghatározó szerepének hangsúlyozása egyébként a nye-i puha hatalom koncepciónak is alapeleme. (Kína ugyanis kereskedelmének köszönheti az utóbbi bő három évtizedben bemutatott, történelmi léptékekkel mérve is páratlan fejlődését, s a globalizációnak köszönhetően vált a világ gyárává.) Az elnök – pártfőtitkár 2017. év eleji

„Jointly Shoulder Responsibility of Our Times, Promote Global Growth” című davos-i beszédében a **nemzetközi kooperáció fejlesztése jegyében** arról beszélt, hogy sokak szemében a globalizáció Pandora szelencéje. A világ gondjaiért azonban nem a gazdasági globalizáció a felelős, hanem a nemzetközi pénzügyi válságokat kiváltó profithajhászás. Nyíltan óvott a protekcionista szemlélet térnyerésétől, hangsúlyozva, hogy egy kereskedelmi háborúból senki nem kerülne ki győztesen (Xi 2017 Davos). Ugyanezeket az elveket a tárgyalások végéig, 2018. decemberig hangoztatta a kereskedelmi háború kapcsán már említett Kínai Nemzetközi Import Expon elhangzott, valamint a reform és nyitás 40. évfordulójára emlékező beszédeiig azzal a kiegészítéssel, hogy az évfordulón kiemelte **Kína több ezer éves hagyományra visszanyúló külkereskedelmi filozófiáját: a gazdasági együttműködésből fakadó kölcsönös előnyöket, a win-win szituációt.**

V. Szuperhatalmi alternatíva rajza

A 2017. októberi pártkongresszus fordulópontnak volt tekinthető több tekintetben. Ekkor jelentette be az államfő – pártfőtitkár az alkotmányba is foglalt **teljes hatalomkoncentrációt, a 'fékek és egyensúlyok' kiiktatását** a döntéshozatali folyamatokból, s ekkortól változott Kína önmagáról sugárzott képe is. Hszi elnök nagy ívű kongresszusi programbeszédében arra helyezte a hangsúlyt, hogy Kína **új korszakába lépett, s „központi szerepet kell játszania a világban”**. Olyan új korszak nyitányáról beszélt, amelyben **Kína a nyugat számára nem csak gazdasági és kulturális kihívást, de ideológiai, világnézeti, társadalomszervezési alternatívát is** jelent. Egy alternatívát kínál, rivális globális nagyhatalommá válás igényét jelentette be ezzel. Ugyanakkor realistiként megjegyezte, hogy Kína 2017-ben nem szuperhatalom, hadserege is csak 2040 körül válhat első osztályúvá. Kína „békés felemelkedésnek” nevezi saját útját, a hadsereg reformja jegyében pedig az állomány csökkentésével párhuzamosan a haditengerészetet és a légierőt fejlesztik (lásd korábbi fejezet).

A kormányfő-pártelnök és pártapparátusa mindezt alkotmánymódosítással, az egyszemélyi vezetés visszaállításával vitte véghez. A hadseregben, a pártban a(z) egyébként valóban döbbenetes mértékű és mélységű) korrupció felszámolása jegyében a legtöbb elemzés szerint leszámolt riválisaival, politikai ellenfeleivel. Napvilágot láttak a börtönökben alkalmazott hírhedt kínzási módszerek. A hatalom koncentrációját az ajándékozási, juttatási, lekenyerezési kultúrához szokott Kínában eluralkodott korrupció felszámolása, a reformok véghezvitele, a fejlődés / növekedés fenntartása egyetlen lehetőségeként kommunikálták. (Ugyanezek a folyamatok biztosították, jelentették a párt legitimitását is évtizedek óta.)

Az új éra kiépítésének első pillanatától a nyugati sajtó és szakirodalom állandó kérdésévé vált: ez a fajta cenzúra és egyszemélyi vezetés/elnyomás fenntartható-e évtizedes távlatban? A nyugati gondolkodás szerint ugyanis az általános gazdagodás, technológiai fejlődés alapvető

feltétele a (szellemi, politikai, gazdasági) szabadság. Mind az Új Selyemútként induló, majd Egy Öv Egy Út névvel fémjelzett kezdeményezés projektjei, mind az Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bank erősebb központi támogatása ugyanakkor pontosan jelezte, hogy regionálisan és globálisan is hosszabb távon gondolkodnak.

A kereskedelmi háború tüzszünetének időszakában, 2018. december 18-án a reform és nyitás bejelentésének napra 40. évfordulója ünnepélyén a kínai törvényhozás helyéül szolgáló Nagy Népi Csarnokban Hszi államfő-pártelnök kiemelte, „állhatatosan meg kell erősítenünk az állami gazdaság fejlődését, miközben, rendíthetetlenül ösztönözzük, támogatjuk és irányítjuk a nem állami gazdaság fejlődését [...] **a nyitás fejlődést hoz, a bezárkózás elmaradottsághoz vezet**” – gondolat jegyében. *Ugyanakkor* egyértelművé tette, hogy ő és a pártvezetőség **nem hajlandó engedni a külső nyomásnak, s a kínai sajátosságokat követik a jövőben is.** „Határozottan végrehajtjuk a reformokat ott, ahol szükséges és lehetséges, és nem változtatunk azon, amin nem szabad és nem lehetséges” (magyarul idéz: Polyák 2019). Az először 2013-ban bevezetett „kínai álom” gondolatvilága jegyében, mely idea a kínai társadalom kollektív reménye Kína újjászületésére, prosperitására, felmutatta a kínai gazdaság 40 éves fejlődésének mutatóit, számait. A reform és nyitás valamint a szocialista modernizáció nagy útjának 1978. december 18-i bejelentésétől „a kínai GDP 367.96 milliárd jüanról 2017-re 82.7 billiárdra nőtt. Az évi átlagos növekedés 9.5%, messze magasabb, mint ugyanebben az időszakban a világgazdaság átlagos növekedési üteme (2.9%). A kínai GDP bruttó világtermék a reform és nyitás kezdeti 1.8%-ról 15.2%-ra nőtt az évek alatt, amely százalékszám a világgazdasági növekedés több mint 30%-át jelenti”. **Kína, egy felelős nagy állam szerepét felvállalva,** elkötelezett amellet, hogy **nyitott, toleráns, tiszta és gyönyörű világot építsen, amely tartós békét, egyetemes biztonságot és közös jólétet élvez.** A Hszi Csin-ping elnök által javasolt **’közösséget építeni az emberiség közös jövőjéért’** („*building a community with a shared future for mankind*”) fogalmat Kína megoldásának tekintik a globális kihívások együttes kezelésére. Az államfő-pártfőtítkárra kijelentette, **’Kína felemelkedése elősegíti a világbékét, a világnak és Kínának kölcsönösen szükségük van egymásra a prosperitás elősegítésében’** (utolsó idézett mondat magyarul Polyák 2019; megelőzőek saját fordítások: Xi 2018 Reforms, Opening Up)

Az utolsó idézett mondatában **az államfő – pártfőtítkárnak a (világ)gazdaság ragadó/ragasztó jellege miatt maradéktalanul van igaza.**

Sokan hívják fel a figyelmet arra, hogy miközben Kína szuperhatalomként tekint magára (szövegszerűen a **szuperhatalommá, kulturális szuperhatalommá válás célja** mutatható ki a Hszi-beszédekből) és szuperhatalomként tekintenek rá mások, Kínának **nincsenek meg a globális nagyhatalmi képességei. Egy unilaterális hatalmi szerephez** semmiképp nincsenek. (Nincs igazi szövetségese, nem ágyazódott be a fennálló nemzetközi rendbe, amelyet nélküle alakítottak ki, nincs nemzetközi kulcsvalutája, a pénzvilág székhelyei nyugati országokban vannak.)

ÖSSZEGZÉS

Miközben a nemzetközi kapcsolatokban a befolyásolás növelés terén egyre inkább az emberek szívéért és agyáért folyik a harc, Joseph Nye több alkalommal fejezte ki amiatti aggodalmát (mind nyilatkozatokban, mind írásban), hogy egyre többször mossák össze a populáris kultúrát és a puha hatalmi hatást. Veszélyesnek tartja, ha a két fogalom szorosan összekapcsolódik. /Analitikus koncepciója szerint a puha hatalom forrásai a kultúra, az értékek és a (kül)politikák./ Több helyen hívja fel a figyelmet ugyanakkor arra is a puha hatalmi analitikus koncepció és a smart stratégia kidolgozásának atyja, hogy a külpolitika puha hatalmi hatása nem azonnali, s évekre (Nye 2011), a dolgozat állítása szerint évtizedekbe is kerülhet, amíg kimutatható hatásuk érvényesül. Valószínűleg hasonló eredőjű megfontolások miatt nyilatkozta nekem 2017-ben a brit parlament Lordok Háza által a puha hatalmi hatás elemzésére felállított különleges tanács (*Select Committee on the Soft Power and the UK's Influence*) egyik tagja, *Lord Hodgson of Astly Abbotts*, a brit Lordok Háza tagja, hogy ő a soft power-t nem tartja politikai kategóriának, kívül áll a politikán. Csak nagyon hosszú idejű hatása érvényesül, s elsősorban a sportot és igazán nagyszabású zenei eseményeket sorolná ide a nemzetközi jog több területe mellett (Hodgson – Pál 2017). /Háttér: A 2013-14-es parlamenti évben stratégiai prioritást élvezett a soft power a brit parlamentben. A Lordok Háza felállított egy különleges tanácsot a puha hatalmi befolyás elemzésére. A tanács által megjelentetett, döntéshozók számára ajánlásokat tartalmazó „*Persuasion and Power in the Modern World*” („*Meggyőzés és hatalom a modern világban*”) címmel nyilvánosságra hozott jelentésük, Fehér Könyvük tanúsága szerint azért nem sokan voltak a testület tagjai közül ilyen sarkos véleményen./

Az azonban tény, hogy a kultúrán belül a populáris kultúra, ezen belül is elsősorban a sport és a zenei kultúra, különösen a kiemelt sportesemények, olimpiák kivételes hatása vitathatatlan. Nem hallottam még Kínáról úgy nyilatkozni valakit szélesebb közönség előtt, hogy a 2008-as pekingi olimpiát ne hozta volna fel példaként valamilyen összefüggésben az olimpia után több mint egy évtizeddel is. Az amerikai pop-ikonok keleti (szovjet blokkbeli) turnéinak 1980-as évekbeli hatásáról nehéz megfellebbezni itt Közép – Európában, miközben természetesen nem ezek az együttesek omlasztottak, roppantottak rendszert.¹¹⁶

Ahogy sajnós az is vitathatatlan tény, hogy a hidegháború után a puha hatalmi dominanciájú külpolitikai stratégiát alkalmazó *amerikai válságkezelő adminisztrációk* (a második G. W. Bush – kormányzat idején Condoleezza Rice és Robert Gates; az első Obama – kormányzat idején Hillary Clinton és Robert Gates) *puha hatalmi, a nyilvános diplomácia eszközeit és ka-*

¹¹⁶ A Pink Floyd 1979-es „*The Wall*” albuma címadó dala valamint a musical-változathoz készített animáció meghatározó szimbolikus jelentéséről és hatásáról ezzel együtt már csak személyes élményeim is vannak az 1980-as évek második felétől a gimnáziumi KISZ-gyűlésről.)

tonai puha erőforrásokat (hadseregek közötti együttműködés) is alkalmazó politikái az aszimmetrikus háború időszakában a bekövetkező radikális események tükrében nem igazolódtak vissza. Nem hozta, de nem is hozhatta meg ilyen rövidtávon az eredményt a nemzetépítés jegyében zajló transzformációs diplomácia, amelynek alapcéljává vált a „person to person” kommunikáció: a befolyásolás személyes és internet közvetítette útja. Az Amerika-kép átalakítását (is) célzó clintoni új nyilvános diplomácia, melynek kulcsfogalma a konnektivitás volt, alapjai a digitális eszközök, az ingyenes internet hozzáférés biztosítása és a világ legjelentősebb információ-technológiai vállalati tömörülése, a GAFAM bevonása a kapcsolatépítésbe (piacot is szerezve ezzel a vállalatoknak) szintén megfelelő hatásküszöb alatt maradtak.

A Kínai Népköztársaság már 1978-tól a globalizáció és a piaci kereskedelem lelkes támogatója. (Joseph Nye szerint a globalizáció a puha hatalmi működés lehetőségét teremti meg, a piaci kereskedelem az amerikai és európai értékexport egyik pillérére képezi.) Kína esetében ez a jellegzetes ázsiai fejlődési út törvényszerűségeiből következik elsősorban. Tovább kell növekednie (amihez a kulcs a globalizáció és az exportorientáció), az évtizedekig évenkénti két számjegyű növekedést produkáló gazdasága révén a vizsgált időszakban a világ második gazdasága, ugyanakkor közepesen fejlett, fejlődő stádiumú ország, amely egyre inkább fordul hatalmas és egyre fizetőképesebb belső piaca felé.

Egy olyan évtizedben,¹¹⁷ amely az új fegyverkezés időszaka is egyben, és amelyben az államok, föderációk stratégiáiban a kemény hatalom eszközei, forrásai (kényszerítő katonai és kényszerítő gazdasági erő) mind jelentősebb tónust kapnak, könnyen tűnhet úgy, hogy az attraktív, „soft” erő vizsgálata ismét akadémikusok és elemzők passziójává válik csupán, legalább is semmiképp nem része „a” politikának. Akár a nagyhatalmi pozíciót betöltő, akár a nagyhatalmi pozícióra törekvő entitás(ok) esetében mégis egyaránt az érzékelhető, hogy a soft power kifejezés a jelen politika fogalomtárának is kiemelt szakszava, s a geopolitikai megközelítésektől sem idegen fogalom. Ha a politikaelméleti kifejezések sikere azon lenne mérhető, hogy milyen sűrűn emlegetik valamilyen / bármilyen kontextusban, a puha hatalom több mint húsz éve az elsők között lenne említendő, az államok vagy unió(k) smart hatalmi stratégiája részeként is.

A dolgozat időkeretein belül haladva a kétpólusú világrendszer felbomlásakor az Amerika Egyesült Államok unilaterális szerepbe kerülő világhatalom lett, s a világ egyetlen csendőre/seriffje is ezzel. Nem csak tőle várt segítséget minden nemzetközi szereplő a szövetségesein kívül is, a gyűlölet elsőszámú céltáblájává (a „Nagy Státánná”) is válhatott és vált ezzel.

A Kínai Népköztársaság regionális központi hatalom a hidegháború végén. A Tienanmen téri események következtében éppen elveszítette azt a stratégiai szövetséget, amelyet az „imperialista Szovjetunió” ellenében kötött az Amerikai Egyesült Államokkal az 1970-es évek

¹¹⁷ 2012-ben kezdődő és így még a dolgozat írásakor is tartó évtized

elején. Az alakuló új világrendben a követő évtizedekben egyre többször jelenik meg globális szerep önmeghatározással és -igénnyel.

A folyamatos ámulatot kiváltó több évtizedes gazdasági növekedéssel párhuzamosan a vizsgált időszakban elmozdult a képességek elrejtése politikájától, s egyre inkább kommunikálta magát felelős hatalomként (Xi 2017) vagy globális szereplő – elsősorban kulturális – szuperhatalom igényével (Xi 2011).

Kérdés, mindez azt jelenti-e, hogy a regionális hatalom önképe a stabil, megingathatatlan padozaton álló globális szuperhatalomé.

A Kínai Népköztársaság államfő – pártfőtitkári kommunikációja szerint Kína esetében kezd kirajzolódni egy megingathatatlan, stabil globális hatalom önképe. Hszi Csin-ping a reform és nyitás 40. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepségen elhangzott szavai szerint: „Kína felemelkedése elősegíti a világbékét, a világnak és Kínának kölcsönösen szükségük van egymásra a prosperitás elősegítésében” (Xi 2018 Reforms, Opening Up). S állításában a (világ)gazdaságban betöltött domináns szerepe, ragadó/ragasztó jellege miatt maradéktalanul van igaza. *Így indokoltnak érzem nem csak az Amerikai Egyesült Államok, hanem általában a domináns szerepet betöltő gazdaság(ok) esetében a sticky power megjelölést a gazdaság egészének működésére. /5. hipotézis/ Elemzéseknél, előrejelzéseknél segítséget nyújthat ez az analitikai megközelítés.*

A gyakorlati elemzéseket tartalmazó fejezetek reményeim szerint alátámasztják, visszaigazolják továbbá azt a két hipotézisemet, hogy a nemzetközi szereplők külpolitikai aktivitásai besorolhatók azok kemény vagy puha hatalmi jellege szerint, valamint hogy a nagyhatalmi képességek 21. századi jelentésköre, hatásmechanizmusai pontosíthatók azok puha (vonzás, kooperáció) vagy kemény (kényszer) hatalmi vizsgálatával. /1. és 3. hipotézis/

Ha azt vetjük össze, hogy a vizsgált hatalmak milyen puha hatalmi eszközöket használnak/ milyen puha hatalmi területeken aktivizálódnak, a területek többségében nincs nagy különbség.

Az unilaterális szerepét folyamatosan veszítő, de unilaterális szerepben kommunikáló és működő nemzetbiztonsági állam **Amerikai Egyesült Államok** puha hatalmi eszköztára hasonló egy globális szerepkörben is gondolkodó központi regionális hataloméhoz, hangsúlyokban viszont pozíciókülönbségeik okán is van eltolódás. **A bi- és multilaterális diplomáciai kapcsolatok, a partnerségek** mellett ’vezető’ nagyhatalom esetében **a politikai felsővezetők (elnökök, külügyminiszterek) békekoordinátori szerepe** meghatározó. Emellett puha hatalmi dominanciájú stratégia prioritást először 2006 és 2008 között, a nemzetépítés programja keretében, felelős és demokratikus országok számának bővítését célozva élvezett a transzformációs diplomácia keretében a people – to – people kapcsolatok erősítésével, a közösségi média s az internet adta lehetőségek bevonásával, bővítésével a missziók munkájában. Majd 2009 és 2011 között, **az innovációt és beruházást ösztönző partnerségek, a konnektivitás szakki-fejezést fedő csere-, segítő és célzott munkaprogramok létrehozásával, műsorszórással egy**

új nyilvános diplomácia átmeneti megerősödése volt megfigyelhető. E puha hatalmi programstratégia külügyi és kormányprogram prioritásává vált, amely keretében a legfejlettebb információ-technológiai vállalati tömörülés, a GAFAM bevonásával vagy a női egyenjogúságért folytatott küzdelem részeként mélyítették az elkötelezettséget 'veszélyeztetett' vagy 'bukott' államokban. Ezek az elkötelezettségek az államközi kapcsolatok mellett a nyilvános diplomácia keretében a fejlesztések és diplomácia külpolitikai aktivitásainak mezsgyéjén, határterületén történtek. A világ legnagyobb katonai arzenálja birtokában, a legtöbb külföldön állomásozó csapatot magáénak tudó, a világon legtöbb külföldi katonai akciót végrehajtó hatalomként emellett e két adminisztráció védelmi minisztériuma igyekezett puha hatalmi befolyásgyakorlással a hadseregek közötti kapcsolatokat valamint a katonaság katasztrófa elhárítási szerepét erősíteni.

A *Kínai Népköztársaságnak* belső fejlődéséhez gazdaságilag folyamatosan tovább kell növekednie, s ehhez békés nemzetközi környezetre van szüksége. *Bi- és multilaterális diplomáciai kapcsolatai* valamint *partnerségei keretében* Kína *stratégiai partnerségekre* törekedett, *aktívabb részvételre a nemzetközi szervezetek munkájában*, emellett azonban *alternatív szövetségek építését és multilaterálisabb diplomáciát* ambicionált. Kizárólag a *Dél-kínai tenger szigetvitáit* illetően *ragaszkodott a kétoldalú tárgyalásokhoz* az esetek többségében, ott viszont ragaszkodott.

Kína államfő-pártfőtítkárainak imázsa a *harmadik világ országaiban* az úgynevezett *győztes-győztes (win-win), elsősorban gazdasági fókuszú, a disszertáció állítása szerint egyértelműen puha külpolitikai együttműködések (beruházások, fejlesztések)* révén javult. A belügyekbe való be nem avatkozás politikája mezsgyéjén nőtt nemzetközi politikai szerepe, befolyása, miközben gazdasági haszonra is szert tett.

A *21. század alapvető fontosságúvá vált nagyhatalmi képessége, a technológia* fejlődése, fejlettsége (4. hipotézis) terén – méretei, népességszáma okán is – messze túlszárnyalta az ázsiai fejlődési modell eddigi, igen jelentős eredményeit Kína. A *tecnológia csúcának számító mesterséges intelligencia területén egy év alatt is mérhető, csodálatot kiváltó radikális fejlődést produkáltak Kína* addig is 'világvezetők közé' tartozó legnagyobb technológiai vállalatai. A keretet a technológiai fejlesztést célul tűző Made in China irányelv részeként 2017-ben meghirdetett *Következő generációs mesterséges intelligencia fejlesztési terv jelentette. Így sem érték, érhatték el puha hatalmi befolyásoló képességben, az országgal azonosított imázs értékben info-kommunikációs high technológiai innovációik és azok gyártó cégei azt a szintet, amit a Szilícium – völgy vállalatai az Amerikai Egyesült Államokban* már a disszertációban *vizsgált időszak első éveiben vagy első éveitől érték el – részben azon az úton, hogy a hidegháború katonai eredményeit kommercializálták, juttatták el a végső fogyasztóhoz.* Ezzel együtt a kínai 5G technológia megjelenése 2019-ben nagy publicitással övezett veszélyeztető kihívást is jelenthet a „Nyugatnak”.

Az egyes országok külpolitikai aktivitásait átfogóan vizsgáló Elcano Global Presence Index adatai szerint a magát már 2011-ben globális kulturális szuperhatalommá válás céljával, igényével (Xi 2011) meghatározó Kína teljes külföldi jelenlétének csak 0.2 %-át tette ki a kulturális jelenlét (főként Konfuciusz Intézetek formájában) 2018-ban. A technológia százalékaránya ugyanebben az évben 17,3%, a tudományé 4.7 %. Ez is mutatja a technológia jelentőségét az egyes puha hatalmi külpolitikai aktivitások, tényezők között, ahogy jelzi a feltételezett hatások különbségét is. Ugyanennek a multidiszciplináris, átfogó vizsgálatok eredményeit tükröző indexnek az adatai azt mutatják, hogy az Egyesült Államok kulturális jelenléte (6.3%) ugyanakkor nem kis mértékben haladta meg a technológiáit (4.6%) és a tudományét (2.5%) 2018-ban. (Olivie – Garcia 2020, p. 14) Ennek a disszertáció korábbi fejezeteiben már jelzettek szerint az index által vizsgált aldimenziók is okai. Az index a nemzetközi szabadalmak és szellemi tulajdonjog használatából származó jövedelem, valamint a tudományos folyóiratokban megjelent cikkek alapján számolja a tudományos technológia részarányát a puha hatalom dimenzióján belül, tehát mennyiségi, nem minőségi adatokkal operál.

A kulturális mellett a fejlesztési együttműködés a legtöbbet kommunikált, s egyben a legnagyobb hatásfokú puha hatalmi erőforrás. A külföldi jelenlét tekintetében azonban a többi puha hatalmi változóhoz képest is aránya meglepően alacsony. Az Egyesült Államokban 2.5%, míg Kínában mindösszesen 0.6% 2018-ban. (A fejlesztés terén világvezető Európai Unióban 6.2% a részaránya teljes külföldi kisugárzásból.)

A demokrácia exportját többnyire egyediségükből következő kötelességnek érző **fejlett világgal (nem csak az Egyesült Államokkal, annak legfőbb szövetségesével, az Európai Unióval) szemben a politikai eszmék és értékek terén jelentős különbségek** mutatkoztak a rendszer autoriter jellege, a demokrácia hiánya és az emberi jogokkal kapcsolatos hiányosságok miatt. Az Egyesült Államok Kína gazdasági erejét is kemény hatalmi expanzióként értékelte többnyire. Nem véletlen, hogy a fejlett világ országaiban a 2000-es évektől a 2010-es évek végéig sokkal inkább kultúrája révén, a kulturális diplomácia eszközeivel próbált vonzóvá válni. Emellett a win-win gazdaságfejlesztési, befektetési együttműködés kínai politikájának (gazdasági külstratégiájának) reális célközönsége eleve a fejlődő világ. **A fejlődő országoknak és a nyugatnak szóló puha hatalmi kommunikáció kettőssége** alakult ki. Míg **Kína vonzás offenzívájának (charm offensive) célja átfogó befolyásának, hatalmának megerősítése a fejlődő országokban a fejlesztési modellen, támogatáson, beruházáson, hagyományos kultúrán, külpolitikán és műsorszóráson keresztül**, addig **a nyugati országokban** védekező narratívát használ. Egyes elemzők szerint a nye-i koncepcióhoz képest, amely arra fókuszál, hogyan kössünk magunkhoz másokat, hogyan vegyük rá őket, hogy a mi értékeink, működésünk, ajánlatunk szerint cselekedjen („*how to get others to do your bidding*”), a kínai puha hatalom esetében annak védelmi használatát is ki kell emelni. E szerint a **kínai puha hatalom alternatív védekező megközelítése** többnyire **médiaügynökségek akvizíciója** révén valamint

kínai vállalati tulajdonú szórakoztató és játékiparon keresztül valósul meg (Yıldırım- Mesut 2020).

A disszertáció folyamatkövetései, elemzései reményeim szerint tanúságai annak is, hogy a globalizálódás és hálózatosodás erősödése mellett és ellenére a kulturális forrásoknak, közvetíthető, vonzás tárgyát képezhető értékrendszernek olyan jelentősége van a nemzetközi kapcsolatokban, hogy külön nagyhatalmi forrásként és képességként szükséges vizsgálni a 21. században. Miközben a nemzetközi szereplők – köztük a nagy- és központi regionális hatalmak – küzdenek és együttműködnek a nemzetközi szinten, civilizatorikus erőforrásaik (a legszélesebb értelemben vett kultúrájuk) fontos szerepet játszik befolyásukban és működésükben. /4. hipotézis/ Ezért mindkét meghatározó hatalom esetében a gyakorlati elemzést az adott kultúra, civilizáció 'modellértékeit' vizsgáló alfejezettel indítottam.

A dolgozat folyamatkövetései, elemzései során többször felsejlenek a nyugati (a vizsgálat fókuszában amerikai) valamint a kínai legtagabb értelmű kultúrák civilizációs különbségei.

A dolgozat gazdasági modelleket elemző szerkezeti egységében kitért arra, hogy (sok szakértővel megegyező) állítása szerint az állami struktúra és kultúra is nagyban megszabhatja és történelmileg megszabta a külügyi és (kül)gazdasági viszonyrendszereket. Kínával ellentétben az Amerikai Egyesült Államok, (a modern kori Európa) valamint a Pax Americana államközi szövetségi rendszere egy gyökérből táplálkoznak: valamennyi az európai felvilágosodás érték- és eszmerendszerén alapul, amely táplálkozik az antik görög 'intézményszervezési' és 'állam'-filozófiai gyakorlatból (Bővebben lásd: Pál 2018 a).

A dolgozat 16. ábrája az antik görög, a császárkori kínai, a modern európai és az amerikai államközi rendszert hasonlítja össze az alkotmányos struktúra és az alapintézmények szerint.

Alkotmányos struktúra	Ókori Görög poliszok	Császárkori Kína	Modern Európa	Amerikai Egyesült Államok
1. Az állam morális célja	a <i>bios politikus</i> gyakorlása	Kozmikus és társadalmi harmónia	Az egyének céljainak és képességeinek kibontakoztatása	Az egyének céljainak és képességeinek kibontakoztatása
2. A szuverenitás rendező elve	Demokratikus szuverenitás	Rendezett egyenlőtlenség	Liberális szuverenitás	Liberális szuverenitás
3. Rendszerszintű normák az igazságszolgáltatáshoz	Bizonyító igazságszolgáltatás	Rituális igazságszolgáltatás	Törvényalkotói igazságszolgáltatás	Törvényalkotói igazságszolgáltatás
	Államközi választott bíróság	Hódoltsági ajándék-rendszer	Szerződéses nemzetközi jog és multilaterizmus	Szerződéses nemzetközi jog

Saját szerkesztés Zhang 2001, p. 57 alapján, melyet magyar nyelven idéz Eszterhai 2017 p.106

Az alábbiakban – természetesen a teljesség igénye nélkül – felvázolom azokat a további 'kulturális jegyeket', melyek civilizációs összekapcsolódást vagy különbözőséget feltételeznek.

Kategóriák:	Kína	USA
A társadalom legmeghatározóbb alapegysége	közösség	egyén
Közhatalom	tekintélyuralom (rule of man)	joguralom (rule of law)
Hatalom gyakorlása	osztatlan államirányítási hatalom	demokratikus intézményrendszer és hatalom
Állam jellege	civilizációs állam	nemzeti állam
Kollektív azonosságtudat	civilizációs	nemzeti
Államigazgatás és üzleti élet alapelve	hűség	elszámoltathatóság
Emberi jogok	alapvető szükségletek	bill of rights
Nemzetközi biztonsági szövetség irányelve	kooperatív biztonsági stratégia = 'harmonikus világ'	kollektív biztonság
Katonai stratégia	nyílt összeütközés kerülése	frontális támadás
Jellegzetes intellektuális sport	veicsi területfoglalós (bekerítős) táblajáték	sakk
Puha hatalmi befolyásolás legmeghatározóbb eszköze	nem digitális konnektivitás	digitális konnektivitás
Legfőbb politikai-társadalmi mozgató elv	stabilitás és (fejlődés)	fejlődés és biztonság

Forrás: saját szerkesztés

Joseph Nye analitikus koncepciója megalkotásakor, 2004-ben a következő sorokkal érvelt a puha hatalom hatásossága mellett: „A csábítás mindig hatékonyabb, mint a kényszer, és sok olyan érték, mint a demokrácia, az emberi jogok vagy az egyéni lehetőségek mélyen csábítóak.” (Nye 2004a, p. x) S miközben, valóban, a nyugati világban arról folyik ádáz vita évek óta, hogy a 21. században az alapszerződéseikben, alapvető dokumentumaikban egyértelműen körülhatárolt, megnevezett alapértékek – a demokrácia, az emberi jogok vagy az egyéni lehetőségek – a liberális vagy a konzervatív értékrendszer / hagyomány részei-e, Kínában nem egészen ez a helyzet. Melyek pontosan ezek a nyugati világban egyértelműen, Kínában áttételesen nevesíthető alapértékek?

1787. szeptember 17-én a philadelphiai konvenció elfogadta az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát, a modern több párt rendszerű köztársasági államforma gyakorlati kísérletének első megnyilvánulását, s az amerikai alap értékészlet, **az emberi szabadság, a demokrácia és individualizmus** alapszerződésbe emelésével megalapozta egyben Amerika „hitvallását”.

Kína alapértékeinek megnevezése dokumentumelemzéssel kevésbé lehetséges. Ahogy Salát Gergely is felhívta erre a figyelmem a vele készített interjúban (Salát – Pál 2021), nem az alapszerződésekből, nyilatkozatokból kell kiindulni, ha kínai alapértékeket akarunk meghatározni. /Azonnali válaszként egy nagynevű sinológus sem tudja, hogy létezik-e az a kifejezés kínai nyelven, hogy „alapérték”. A politikai nyelvezetnek nem része./ **A közösség (családi alapú kollektivizmus), a rend, a hierarchia, a tekintély tisztelete, az önkorlátozás és gyarapodás, mint értékek**, a mindennapi élet részét képezik.

Történetileg maguk a **nyugati emberi jog, demokrácia kifejezések is jóval később jelennek meg**, mint a mai euro-atlanti államokban. Az „emberi jog” kifejezést akkor alkották meg, amikor az ENSZ alapokmányát fordították kínaira az 1940-es években. A demokráciára szó sem létezett a XX. század elejéig. Ma már nyugati hatásra használják ezeket a fogalmakat. A Kínai Népköztársaság alkotmánya szerint a Kínai Népköztársaság „népi demokratikus diktatúra”, vagyis szerepel benne a demokratikus szó. Egy 2000-es évekbeli alkotmánymódosítással az emberi jogok védelme is bekerült az alapszerződésbe. Létezik egy, az univerzálisnak tekintett, s Kína által elfogadott és elvben gyakorolt értékeket is tartalmazó lista, amely az alapvető (core) szocialista értékeket sorolja fel.¹¹⁸ **A kínai alkotmányban és politikai kommunikációban szerepelnek a béke, szabadság, demokrácia kifejezések, de teljesen más értelemben, mint nyugaton. Az ellentét nem a nyelvi megfogalmazásban tapintható ki „nyugat” és Kína között, hanem a gyakorlati értelmezésben.** Megjelent olyan kifejezés is a kínai politikai nyelvzetben, amit „rule of law”-ként szoktak fordítani, de speciális kínai tartalommal, nem sok köze van a nyugati fogalomhoz. A „rule of man” kínaiakra alkalmazott nyugati kifejezést maguk a kínaiak nem használják, de abból a szempontból indokolt a használata, hogy Kínában általánosságban az előre lefektetett szabályok (*rule of law*) helyett inkább a tekintélyszemélyek eseti döntéseiben bíznak (*rule of man*). Ugyanakkor ez is változóban van, a modernizációval egyre inkább előtérbe kerül a „rule of law”-nak is fordított „fazhi”, amelyre a „*rule by law*” kifejezés lenne a helyes, vagyis a *politikai vezetők előre lefektetett szabályokkal „operálnak” döntéshozatalaik során.* Ahogy a legfőbb kulturális-társadalmi mozgatóerő ma is a stabilitás ugyan, nem a fejlődés, de a stabilitást a fejlődés biztosítja, s ha a fejlődés megállna, a stabilitás is nem csak meginogna, megroppanna.

Az alapértékek promotálása a nyugati puha és kemény hatalmi befolyásolásnak is része, ahogy azt a gyakorlati, amerikai külpolitikai aktivitásokat elemző fejezet is mutatta. **Kína esetében – legalábbis egyelőre – közvetlen, direkt befolyásoló erőként belső használatra szántak**, illetve szándékolt általuk a nemzetközi normákhoz való alkalmazkodás jelzése is az univerzálisnak nevezett értékek vonatkozásában. Vannak esetek, amikor látszólagosak, tartalom nélküliek ezek az alkalmazkodások, vannak esetek, amikor más értelműek, s vannak, amikor valóban adaptáltak az értékek.

Mint a dolgozat többször hangsúlyozta, a nemzetközi államközi / politikai entitások közötti kapcsolatok vizsgálatokor különösen fontos kiemelni, hogy **a puha hatalom a kormányok számára nehezebben kezelhető eszköz, mint a kemény hatalom.** Néha évekbe, sőt évtizedekbe telik a kívánt eredmények elérése. Rendkívül fontos sajátossága ez a puha hatalomnak. **A kemény erő hatása gyors, a puha erőé lassú.** Így, miközben **a puha hatalmi eszközhasz-**

¹¹⁸ Ezek az alapvető szocialista értékek hivatalos lista szerint a prosperitás, demokrácia, civilizáltság, harmónia, szabadság, egyenlőség, igazságosság, joguralom, patriotizmus, dedikáció, integritás, barátság. A lista angol nyelven elérhető: <<http://en.people.cn/90785/8494839.html>>

nálat elemi része szinte minden 21. századi külpolitikai szereplőnek (vannak diplomáciai kapcsolataik), stratégiai prioritássá vagy hangoztatott domináns eszközzé akkor válik, amikor az országról/hatalomról kialakult képet kívánják javítani. Vagy morális hatalomvesztés esetén (USA) vagy feltörekvő hatalomként, egykori presztizs visszaszerzése céljával (Kína).

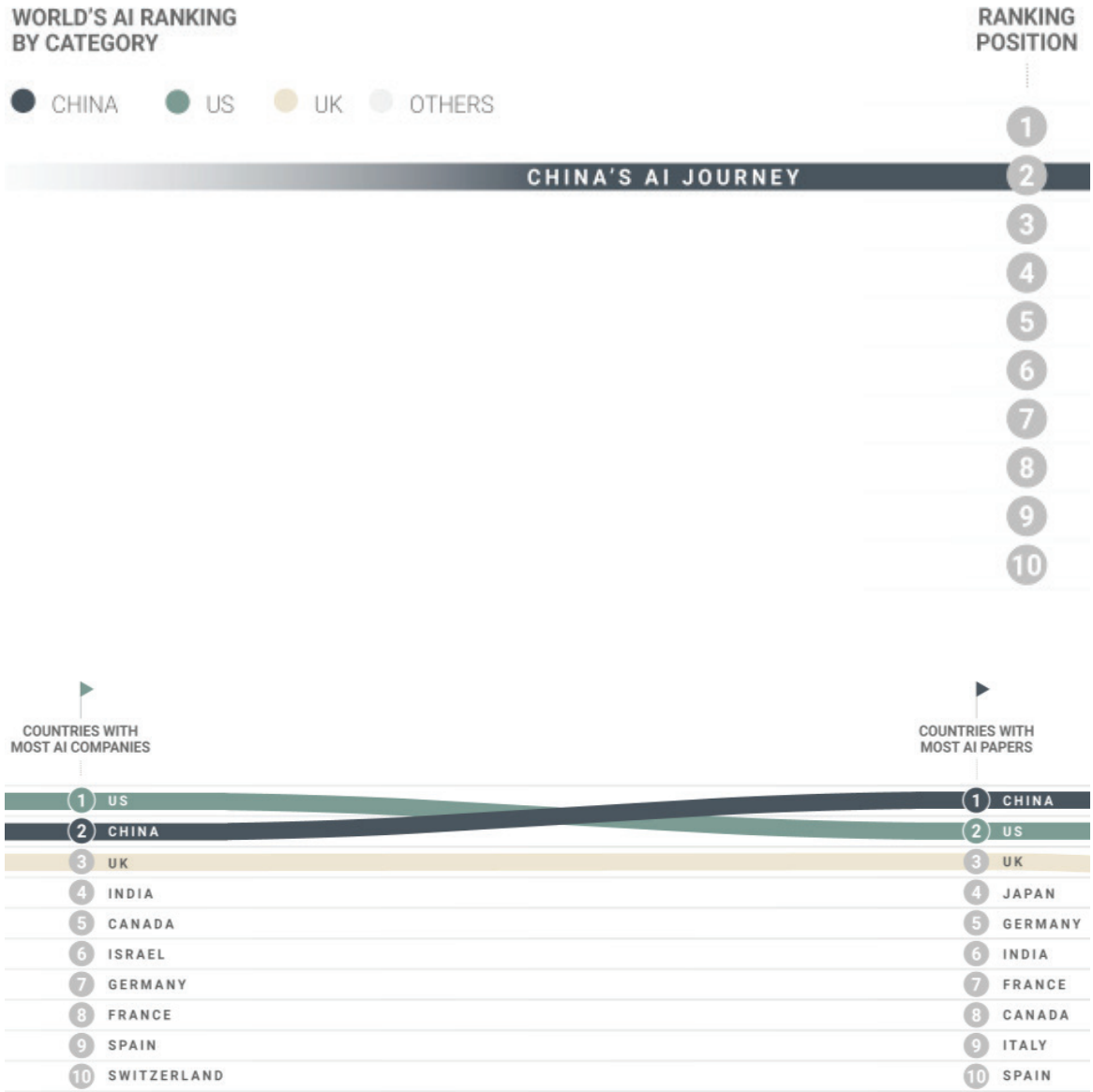
Az időben nem távoli morális presztizsvesztés utáni pozíció visszaszerzése nehezebb, s a puha hatalom akadályozott, amikor a promótálni kívánt politikák, a kultúra vagy az értékek nem vonzanak, sőt esetleg taszítanak másokat. Így a négyévente változó amerikai adminisztrációk helyzete ebben a vonatkozásban sokkal nehezebb, mint amikor egy párt égisze alatt az egymást az alkotmánymódosításig 10 évente váltó, felsővezető pozíció betöltése előtt már 5 évvel a döntéshozó testület tagját képező legfelső vezető irányítása alatt döntenek. Ilyenkor akár évtizedeken átnyúló, egymásra építő, egymásból épülő programok, irányelvek megvalósítása lehetséges. Mindezzel együtt a puha hatalmi befolyásolás lehetőségeinek jelentősége, súlyának komolyabb figyelembe vétele – különösen az új felfegyverkezés időszakában – rendkívül lényeges, sőt elengedhetetlen. Akkor is az, ha sajátosságából következően hatása (nem direkt, indirekt) többnyire hosszabb – nagyon nem rövid – időintervallumban következik be. Nem azzal a céllal, akkor alkalmazandó, alkalmazható, amikor a közhangulatban, közvéleményben bekövetkező gyors (többször radikális) változások eredményeit jelző választási visszaigazolási gyorsteszt pozitív eredményét kívánják elérni.

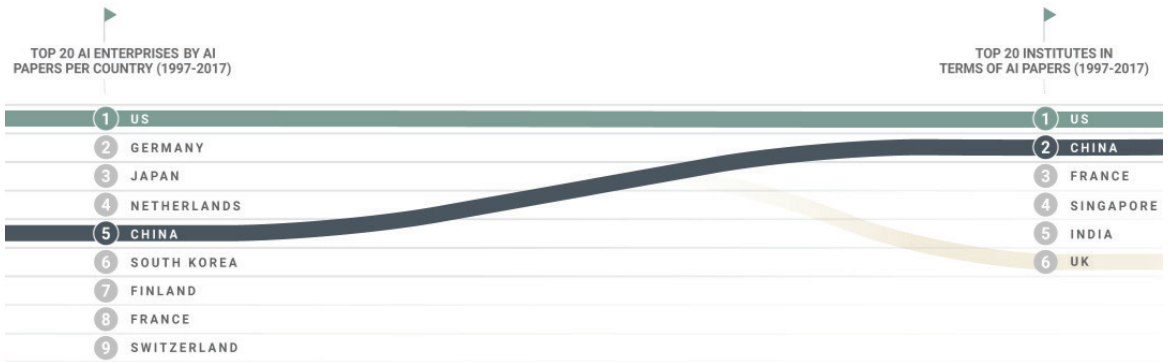
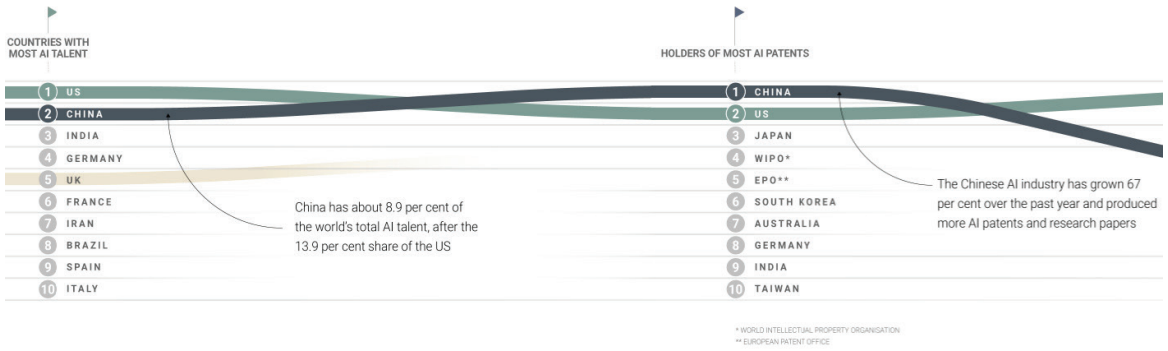
Mint a fenti gyakorlati elemzési példák is mutatják, a puha hatalom a kormányok számára nehezebben kezelhető eszköz, mint a kemény hatalom. A kemény erő hatása gyors, a puha erőé lassú. Mindezzel együtt összegzésként az értekezés következtetése az, hogy a puha hatalmi befolyásolás lehetőségeinek jelentősége, súlyának komolyabb figyelembe vétele – különösen az új felfegyverkezés időszakában – rendkívül lényeges, sőt elengedhetetlen. Akkor is az, ha sajátosságából következően komolyabb súlyú hatása (nem direkt, indirekt hatás) többnyire hosszabb – nagyon nem rövid – időintervallumban következik be.¹¹⁹ Nem azzal a céllal, akkor alkalmazandó, alkalmazható hatásosan, amikor a közhangulatban, közvéleményben bekövetkező gyors (többször radikális) változások eredményeit jelző választási visszaigazolási gyorsteszt pozitív eredményét kívánják elérni puha dominanciájú külpolitikai stratégiával.

¹¹⁹ Bakalov a puha hatalom fent jelzett sajátosságai mellett (a célközönség attitűdváltása több esetben nem direkt, hanem indirekt; hosszabb a működési időhorizontja, mint a kemény hatalomé) kihangsúlyozza azt is, hogy inkább általános, mint konkrét célok elérésére alkalmas, s nem áll kizárólagosan egy kormány ellenőrzése alatt, megosztják azt a civil társadalommal is. (Bakalov 2019, p. 134)

FÜGGELÉK

I. Világvezető országok a mesterséges intelligencia különböző területén 2018

Forrás: Robles 2018

IRODALOMJEGYZÉK

- Acharya, Anitav (2014): *The End of American World Order*. Cambridge: Polity Press
- Albright, Madeleine (1998): *Press Conference by US Secretary of State Albright*. Brussels: NATO HQ, 8 December [online] <<https://www.nato.int/docu/speech/1998/s981208x.htm>> Forrás: NATO
- Albright, Madelene (2003): *Madam Secretary. A Memoir*. New York: Miramaxbooks
- Albright (2001): *U.S. Will Maintain Pressure on Iraq, Albright Says..* 8 January [online] <https://web.archive.org/web/20090605054044/http://www.usembassy.it/file2001_01/alia/a1010801.htm> Forrás: the United States Diplomatic Mission to Italy, Roma
- Albright, Madelene Korbel – Woodward, William (2006): *The mighty and the Almighty: reflections on America, God, and world affairs*. New York: HarperCollins
- Ali, Tariq (2010): *The Obama Syndrome: Surrender at Home, War Abroad*. New York: Verso.
- Alibhai-Brown, Jasmine (2011): Is this President still worthy of the hope we pinned on him? In: *The Independent*, May 23, p.5.
- Alison, Graham (2012): Avoiding Thucydides's Trap. In: *Financial Times*, 22 Aug.
- Alison, Graham (2015): The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War? In: *Atlantic*, 24 September <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/>
- Anholt, Simon (2007): The Theory of Competitive Identity. In: *Competitive Identity. The New Brand Management for Nations, Cities, and Regions*. London, Palgrave Macmillan, pp. 25-42.
- Armitage, Richard L. – Nye, Joseph S. Jr.(2007): *A Smarter, More Secure America: A Report of the CSIS Commission on Smart Power*. [online] <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf> Forrás: Center for Strategic and International Studies
- Bacevich, Andrew J (2005): *The New American Militarism*. Oxford: Oxford University Press.
- Bacevich, Andrew J. (2011): Tomgram: Andrew Bacevich, Obama still hammering away. In: *TomDispatch*, 2 April. <<http://www.dailykos.com/story/2011/04/12/966208/-Tomgram:-Andrew-Bacevich,-Obama-Still-Hammering-Away>>
- Bachelor, Tom (2017): China bans Winnie the Pooh on social media after comparisons with President Xi Jinping. Upcoming Communist Party congress means even tighter state control of social media is likely, experts say In: *Independent*, July 17, 2017 <<https://www.independent.co.uk/news/world/asia/china-winnie-pooh-xi-jinping-president-sina-wibo-gifs-wechat-state-censor-communist-congress-politburo-a7845671.html>>
- Bakalov, Ivan (2019): Whither soft power? Divisions, milestones, and prospects of a research program in the making. In: *Journal of Political Power*, 12. pp. 129–151. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2019.1573613>
- Bakó Tibor (2012): A soft power szerepe az Egyesült Államok kulturális hegemoniájának építésében. *Köz-Gazdaság*, VI.:4. (December), pp. 111- 125.
- Baldwin, David Allen ([1985] 2020): *Economic Statecraft*. Princeton: Princeton University Press
- Baldwin 2002: Baldwin, D. A. (2002): Power and International Relations. In: Carlsnaes, W. – Risse, T. – Simmons, B. A. (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage pp. 177-191
- Baldwin 2013: Baldwin, D. A. (2013): Power and International Relations. In: Carlsnaes, W. – Risse, T. – Simmons, B. A. (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage pp. 273-297
- Baldwin, D. A. (2016): *Power and international relations: a conceptual approach*. Princeton: Princeton University Press. DOI:10.23943/princeton/9780691170381.001.0001 ISBN: 9780691170381
- Banjo, Shelly (2018): It's Becoming Harder to Use Cash in China. In: *Bloomberg*. 13 Febr.

- Barber, Benjamin R. (1992): „Jihad vs McWorld” In: *The Atlantic March* <<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1992/03/jihad-vs-mcworld/303882/>> Forrás: The Atlantic Archives
- BBC 2014: China’s Island Factory by Rupert Wingfield. In: *Hayes BBC News* 9 September <<https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-1446c419-fc55-4a07-9527-a6199f5dc0e2>>
- BBC 2015a: China building runway in disputed South China Sea island. In: *BBC* 17 April <<https://www.bbc.com/news/world-asia-32331964>>
- BBC 2015b: „Xi calls for ,cyber sovereignty”. In: *BBC News*. 16 December
- BBC News 2010: China condemns “groundless” US criticism of web control. In: *BBC News*, 22 January <http://news.bbc.co.uk/1/hi/8474011.stm>
- Bell, Daniel A. (2008): *China’s New Confucianism: Politics and Everyday Life in a Changing Society*. New Jersey: Princeton University Press. ISBN 978-0-691-13690- 5
- Berman, Morris (2006): *Dark Ages America: The Final Phase of Empire*. London & New York: W.W. Norton & Co.
- Bitzinger, Richard (2018). China’s love affair with „informatized warfare”. In: *Asia Times Online*. 27 February <<https://asiatimes.com/2018/02/chinas-love-affair-informatized-warfare/>>
- BII 2019: Business Insider Intelligence team (2019): „Mobile Trends 2020: 10 Trends to Monitor As 5G Ramps Up and Privacy Battles Loom” In: *Business Insider Intelligence* <https://store.businessinsider.com/products/mobile-trends-2020-10-trends-to-monitor-as-5g-ramps-up-and-privacy-battles-loom?IR=T&utm_campaign=content_marketing_store_link&utm_content=report_store_content_marketing_text_link&utm_medium=content_marketing&utm_source=businessinsider&utm_term=content_marketing_store_text_link_consumers-in-china-are-spending-the-most-time-in-apps-2018-2&vertical=mobile#!/The-End-of-Apps/p/89983579>
- Bloomberg 2014: China’s antitrust crackdown threatens a more hostile climate for Western businesses In: *Bloomberg*, 12 Aug.
- Bloomberg News 2015: Credit Sleuths in China Uncover Bad Debt Dwarfing Official 1.5 %.” In: *Bloomberg News* 29 October
- Bolhsen, Matt (2018): Buy Baidu, Alibaba, And Tencent To Benefit From China’s Online Boom. In: *Seeking Alpha* 16 Nov. <<https://seekingalpha.com/article/4222821-buy-baidu-alibaba-and-tencent-to-benefit-from-chinas-online-boom>>
- Boxill, Ian (ed.) (2014): *From Unipolar to Multipolar. The Remaking of Global Hegemony*. Kingston: Arawak Publications [IDEAZ Special Issue 10-12 (2012-14)] ISSN 0799-1401
- Bradshaw, Tim (2018): Qualcomm chief says 5G will put China telecoms groups on top. In: *Financial Times*, 29 May < Qualcomm chief says 5G will put China telecoms groups on top | Financial Times (ft.com)>
- Brannagan, Paul Michael and Richard Giulianotti (2018): The soft power–soft disempowerment nexus: The case of Qatar”. In: *International Affairs*, 94:5, pp. 1139–1157 <https://doi.org/10.1093/ia/iyy125>
- Breuning, Marijke (2011): Role theory research in international relations. In: Sebastian Harnisch – Cornelia Frank – Hanns W. Maull (eds.): *Role Theory in International Relations. Contemporary Approaches and Analyses*. New York: Routledge. ISBN 9780415830218
- BRI: *Belt and Road Initiative (BRI)*. [online] <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html> Forrás: European Bank for Reconstruction and Development
- Briant, Emma Louise (2015): *Propaganda and Counter-Terrorism, Strategies for Global Change*. Manchester: Manchester UP.
- Brzezinski, Zbigniew (2010): From Hope to Audacity. In: *Foreign Affairs*, 89:1. (Jan/Feb.)
- Brzezinski, Zbigniew (2012) *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. New York: Basic Books.
- Browne, Ryan (2019): US warships again challenge Beijing’s claims in South China Sea In: *CNN*, 11 February <<https://edition.cnn.com/2019/02/10/politics/us-ships-south-china-sea/index.html>>
- Bush, George H. W. and Brent Scowcroft (1998): *A World Transformed*. New York: Knopf (ISBN 0-679-43248-5)

- Bush 1989 IA: Bush, H. W. George (1989): *Inaugural Address. January 20, 1989 at the West Front of the Capitol*, Washington Online by Gerhard Peters and John T. Woolley. [online] <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16610>> Forrás: The American Presidency Project.
- Bush EWF 1989: Bush, G. H.W. (1989): *A Europe Whole and Free. Remarks to the Citizen sin Mainz*. Rheingoldhalle. Mainz, Federal Republic of Germany, 31 May [online] <<https://usa.usembassy.de/etexts/ga6-890531.htm>> Forrás: US Diplomatic Mission to Germany
- Bush 1989 Budapest: Bush, George H. W.(1989): *Remarks to Students and Faculty at Karl Marx University in Budapest*. [online] <<https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-students-and-faculty-karl-marx-university-budapest>> Forrás: The American Presidency Project
- Bush, H. W. George (1990): *Address to a joint session of Congress and the nation*. [online] <<http://www.sweetliberty.org/issues/war/bushsr.htm>> Forrás: Sweetliberty.org from the National Archives
- Campbell, Kurt – Andrews, Brian (2013): Explaining the US ‘Pivot’ to Asia. In: *Chatham House Americas*, 1. szám, August, pp. 1–9.
- CBS News 2017: China jails Muslim man for teaching Islam online. In: *CBS News* 12 September <<https://www.cbsnews.com/news/china-jails-muslim-huang-shike-teaching-islam-online-WeChat-groups/>>
- CES: Center for European Studies A Jean Monnet Center for Excellence website <<https://europe.unc.edu/iron-curtain/power-and-politics-the-prisoners-dilemma/the-eu-and-soft-power/>>
- Chen Zhimin (2009): International Responsibility and China’s Foreign Policy. In: Iida, Masafumi (ed.): *China’s Shift: Global Strategy of the Rising Power*. NIDS Joint Research Series No. 3, The National Institute for Defense Studies, Japan, pp. 7- 28, ISBN 978-4-939034-56-5
- Cheng, Yu-shek - Zhang, Wakung (1999): Chinese Foreign Relation Strategies Under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis. In: *Kasarinlan - Philippine Journal of Third World Studies*, Vol 14, N. 3, pp. 91-114
- Chief of Naval Operations (2007). *A cooperative strategy for 21st-century seapower*. Washington, D.C.: US Department of Defense.
- China Daily (2005): Enlightenment drew from the global worship of Confucius. In *China Daily*, 28 Sept.
- China Daily (2007): Wen calls for the adoption of a convention on outer space. In: *China Daily*, 16 March http://www.chinadaily.com.cn/china/2007-03/16/content_829592.htm
- China Minghui 2017: Ms. Cai Jinrong Tried After Being Detained for Over a Year. By a Minghui correspondent in Shanxi Province. In: *China Minghui.com* June 22, 2017 <<http://en.minghui.org/html/articles/2017/6/22/164375.html>>
- Chitty, Naren, and alii. (ed.) (2016): *The Routledge Handbook of Soft Power*. New York: Routledge
- Clercq, Geert De (2018): IMF’s Lagarde says nobody wins a trade war. In: *Reuters*, 7 March <<https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-lagarde-idUSKCN1GJ0OS>>
- Clinton, Bill (1999): *Remarks by the President on Foreign Policy*. San Francisco, 26 February [online] <<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/clintfps.htm>> Forrás: Clinton Administration, Documents Relating to American Foreign Policy
- Clinton, Bill (2000): *Speech by Bill Clinton*. [online] <<https://www.karlspreis.de/en/laureates/william-jefferson-bill-clinton-2000/speech-by-bill-clinton>> Forrás: Der Internationale Karlspreis zu Aachen. Für die Einheit Europas
- Clinton, Hillary (2009): „*Nomination of Hillary R. Clinton to be Secretary of State: Hearing before the Committee on Foreign Relations United States Senate.*” *One Hundred Eleventh Congress First Session* January 13, 2009, Washington D. C.: U.S. Government Printing Office 2010. pp. 15-32. <<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-111shrg54615/pdf/CHRG-111shrg54615.pdf>>
- Clinton, Hillary (2010). *Remarks on Internet Freedom*. The Newseum Washington D.C. 21 January [online] <<https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/01/135519.htm>> Forrás: US. Department of State. Diplomacy in Action
- Clinton, H. R. (2011): America’s Pacific Century. In: *Foreign Policy Magazine*, 11 October <<https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>>
- Clinton, Hillary (2014): *Hard Choices*. New York: Simon and Shuster.

- CNBC 2019: New documents link Huawei to suspected front companies in Iran, Syria. In: *CNBC*, 8 January <New documents link Huawei to suspected front companies in Iran, Syria (cnbc.com)>
- CND 2008: *China's National Defense in 2008* (PDF). [online] <https://fas.org/programs/ssp/nukes/2008DefenseWhitePaper_Jan2009.pdf> Forrás: Federation of American Scientists.
- Codevilla, Angelo M. (2008): *Political Warfare: A Set of Means for Achieving Political Ends*. in: Waller, M. J. (ed.): *Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda and Political Warfare* Skelmersdale: IWP Press
- Cohen, A. Michael (2009): The Powell Doctrine's Enduring Relevance. In: *World Politics Review*, 22 July
- Compton, Matt (2012): *President Obama Outlines a New Global Military Strategy*. Jan. 5. [online] <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2012/01/05/president-obama-outlines-new-global-military-strategy>> Forrás: Washington: The White House President Barack Obama
- Cox, Michael, Parmar, Inderjeet (ed.) (2010): *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, historical, and contemporary perspectives*. New York: Routledge
- Cox, Robert W (1981): Social forces, states, and world orders: Beyond International Relations Theory. In: *Millenium*, 10: 2, pp. 126–155. <https://doi.org/10.1177/03058298810100020501>
- Cox, Robert W (1987): *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*. New York: Columbia University Press
- Cox 2014: In: *Persuasion and Power in the Modern World. House of Lords Select Committee on the Soft Power and the UK's Influence Report of Session 2013-14* London: Authority of the House of Lords. <<https://publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldsoftpower/150/150.pdf>>
- Crocker, Chester A. – Hampson, Fen Osler – Aall, Pamela R. (2007). *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. Washington D. C: US Institute of Peace Press
- CPCC 2018: *Chinese People's Political Consultative Conference spokesman addresses Western charges of China using 'sharp power'*. 2 March [online] <<https://www.youtube.com/watch?v=NLe5ZF6qeX8>> Forrás: China Global Television Network
- CPDR 2005: *China's Peaceful Development Road*. 22 Dec. V. [online] <<https://www.fmprc.gov.cn/ce/cegv/eng/zywjyjh/t227733.htm>>
- Forrás: Permanent Mission of the People's Republic of China to the United Nations Office at Geneva and Other International Organisations in Switzerland
- CSIS 2007: *CSIS Commission on Smart Power. A Smarter, more secure America*. Cochaired , Richard Armitage and Joseph Nye. Washington D.C.: Center for Strategic and International Studies <<https://carnegiendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf>>
- CSM 2008: More Troops for US Diplomacy. A proposed increase in diplomats is an important step towards greater 'soft power'. In: *The Christian Science Monitor*, 8 February <<https://www.csmonitor.com/Commentary/the-monitors-view/2008/0208/p08s01-comv.html>>
- Cull, Nicholas J. (2006): »Public Diplomacy« before Guillon: the evolution of a phrase. [online] <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase> Forrás: US Center on Public Diplomacy
- Cull, Nicholas J. (2008): *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy, 1945–1989*. Cambridge: Cambridge University Press <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817151>
- Cull, Nicholas J. (2013): The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy. In: *International Studies Review*, 15:1. Special Issue (March) doi: 10.1111/misr. 12026
- Cull, Nicholas J. – Chapman, James (2013): *Projecting Tomorrow: Science Fiction and Popular Cinema*. London: Bloomsbury Academia DOI:10.5040/9780755694228
- Cull, Nicholas J. (2019): *Public Diplomacy: Foundations for Global Engagement in the Digital Age*. Cambridge: Polity
- Cull, Nicholas J. – Snow, Nancy (eds) (2020): *Routledge Handbook of Public Diplomacy, 2nd edition*, New York: Routledge

- Csizmazia Gábor (2020): *Az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikája Kelet-Közép-Európában 2009–2019 között*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola
- Csizmadia, Norbert ed. (2017): *Az új selyemút geoökonómiai és geopolitikai összefüggései*. [online] <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3282/1/selyemut_gfoldrajz_csizmadian.pdf>
- Dahrendorf, Ralph ([1959] 1976): *Class and Class Conflict in Industrial Society*. London: Henley, Routledge, and Kegan Paul.
- Davis, Bob (2018): When the World Opened the Gates of China. In: *Financial Times*, 27 July
- Denyer, Simon (2016): China's Scary Lesson To the World: Internet Censorship Works. In: *The Washington Post*, 23 May
- DoD 2006: *Annual Report to Congress on the Military Power of the People's Republic of China*. Washington D. C: Office of the Secretary of Defense
- DoD 2012: *U.S. Defense Secretary Leon E. Panetta opens the plenary session of the Shangri-La Dialogue in Singapore, with remarks on how the Department of Defense will implement a new strategy in Asia, June 2, 2012*. Washington D. C.: US Department of Defense
- DoD 2015: *Asia – Pacific Maritime Security Strategy*. Washington D. C.: U. S. Department of Defense, 6. <http://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/NDAA%20A-P_Maritime_Security_Strategy-08142015-1300-FINALFORMAT.PDF>
- DoD 2016: Admiral Harry B. Harris Jr. (2016): *Department of Defense Press Briefing by Adm. Harris in the Pentagon Briefing Room, 25 February* [online] <<http://www.defense.gov/News/News-Transcripts/Transcript-View/Article/673426/department-of-defense-pressbriefing-by-adm-harris-in-the-pentagon-briefing-room>> Forrás: US Department of Defense
- DIA 2017: „China Military Power” (PDF). [online] <https://www.dia.mil/Portals/27/Documents/News/Military%20Power%20Publications/China_Military_Power_FINAL_SMB_20190103.pdf> Forrás: *Defense Intelligence Agency*
- Donnan, Shawn and Sam Fleming (2015): America's Middle-class Meltdown: Fight of US Adults live in or near to poverty. Almost 5.7m Americans have joined the lowest income ranks since the global financial crisis. In: *Financial Times*, 11 December <<https://www.ft.com/content/c3de7f66-9f96-11e5-beba-5e33e2b79e46>>
- Dorcas, Wong and Alexander Chipman Koty (2020): The US-China Trade War: A Timeline. In: *China Briefing*, 25 August
- Economist, 2015: The infrastructure gap. Development finance helps China win friends and influence American allies. In: *The Economist*, 21 March <<http://www.economist.com/news/asia/21646740-development-finance-helps-china-win-friends-and-influence-american-allies-infrastructure-gap>>
- Economist, 2016: WeChat's World. China's WeChat shows the way to social media's future. In: *The Economist*, 6 Aug.
- Edney, Kingsley – Rosen, Stanley – Zhu, Ying (2020): *Soft Power With Chinese Characteristics: China's Campaign for Hearts and Minds*. New York: Routledge
- Eisenhower, Dwight D (1961): *Farewell Address. 17 January* [online] <http://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/farewell_address.html> Forrás: Eisenhower Presidential Library
- Eknan, Alice (2015): China: reshaping the global order? In: *European Union Institute for Security Studies*, 24 July
- Elcano Global Presence Index 2010-18 [online] <https://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en/> Forrás: Elcano Global Institute
- Erickson, Andrew S. (2015): „Showtime: China Reveals Two ‚Carrier-Killer’ Missiles”. In: *The National Interest*, 3 Sept. <<http://nationalinterest.org/feature/showtime-china-reveals-two-carrier-killermisiles-13769>>
- Eszterhai Viktor- Klemensits Péter (2016): *A dél-kínai-tengeri szigetek ügyében hozott hágai ítélet geopolitikai következményei*. [online] <http://www.geopolitika.hu/wp-content/uploads/2016/08/Policy-Brief-01-D%C3%A9l-k%C3%ADnai-tenger_final_public-6.pdf> Forrás: PAGEO

- Eszterhai Viktor (2016): Az Egy Övezet, Egy Út geopolitikai jelentősége történelmi távlatokban. In: *Geopolitika on-line folyóirat* November 3. <<http://www.geopolitika.hu/hu/2016/11/03/az-egy-ovezet-egy-ut-geopolitikai-jelentosege-a-tortenelmi-tavlatban/>>
- Eszterhai Viktor (2017-18): *A guanxi múltja, jelene, jövője – egy alternatív kínai külpolitikai modell*. PhD Értekezés, Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem
- Eszterhai Viktor (2019a): *Az Egy övezet egy út az Európai Unió szemszögéből: kihívás vagy lehetőség*. Budapest: Pageo Geopolitikai Kutatóintézet. Április 5.
- Eszterhai Viktor (2019b): A kínai modell és Magyarország. In: Goreczky Péter (ed.): *Magyarország és Kína: 70 éves kapcsolat a változó világban*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet
- Eszterhai Viktor (2019c): Kapcsolatok hálójában: a gazdaság működésének jellegzetességei a tradicionális kínai társadalomban, és ennek hatása napjainkban. In: Kocziszky, György (szerk.) *Etikus közgazdaságtan*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank pp. 323-343.
- Fisk, Robert (2011): Obama Administration Has Been Gutless and Cowardly in Dealing with the Mubarak Regime. In: *Democracy Now!* 3 February <http://www.democracynow.org/2011/2/3/robert_fisk_obama_administration_has_been>
- Fleming-Williams, M. (2015): China's New Investment Bank: a Premature Prophecy. In: *Stratfor*, 22 April <<https://www.stratfor.com/weekly/chinas-new-investment-bank-premature-prophecy>>
- Foucault, Michel (1976, 1984): *Histoire de la sexualité*. Tome.I, *La Volonté de savoir* (1976) Tome.II, *L'Usage des plaisirs* (1984) Tome.III, *Le Souci de soi* (1984) Paris: Gallimard
- Foucault, Michel (1982) The subject and power. In: *Critical Inquiry* 8. pp. 777-795.
- Foucher, Michel. (2013): Puissance et influence. Repère et référence. In: M. Foucher (dir): *Atlas de L'influence français au XXIe siècle*. Paris: Robert Laffont/Institut Français
- Friedmann, George (2018): *Geopolitical Changes and the European Countries*. Lecture on 26 March 2018 in Corvinus University of Budapest
- Fukuyama, Francis (1989): The End of History? In: *The National Interest*, No. 16 (Summer), pp. 3-18. <<https://www.jstor.org/stable/pdf/24027184.pdf?refreqid=excelsior%3Aacc215851d79c5f61b4215aa2dfb0ba8>>
- Fukuyama, Francis (2004): The Neoconservative Moment. In: *The National Interest*, 1 June <<https://nationalinterest.org/article/the-neoconservative-moment-811>>
- Fukuyama, Francis (2006): *Amerika válaszáton. Demokrácia, hatalom és a neokonzervatív örökség*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Gall, Charlotta (2014): Tunisia Fears Attacks by Citizens Flocking to Jihad. In: *The New York Times*, 5 Aug.
- Gallarotti, Giulio M. (2010): *Cosmopolitan Power in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press
- Gates, Robert M. (2007): *Landon lecture* November 26. [online] <<https://www.k-state.edu/media/newsreleases/landonlect/gatext1107.html>> Forrás: University Press
- Gessner, Daniel (2020): Why China loves Tesla. In: *Business Insider*, 4 Jun.
- Glaser, Bonnie S. and Melissa E. Murphy (2009): Soft Power with Chinese Characteristics: the Ongoing Debate. In: McGiffert, Carola (ed.): *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States – Competition and Cooperation in the developing World*. Washington DC: Center for Strategic and International Studies, pp. 10-26 ISBN 978-0-89206-558-5
- Glassman, James K. (2008) *Briefing on U.S. Public Diplomacy and the War of Ideas*. 28 October [online] <<https://2001-2009.state.gov/r/us/2008/111372.htm>> Forrás: US Department of State Archive
- Gorbachev, Mikhail (1988): *Address to the General Assembly of the United Nations*. 7 Dec. [online] <<https://alphahistory.com/coldwar/gorbachev-addresses-united-nations-1988>> Forrás: Alpha History
- Gorbachev, Mikhail (1989): *Address Given by Mikhael Gorbachev to the Council of Europe*. 6 July [online] <https://www.cvce.eu/content/publication/2002/9/20/4c021687-98f9-4727-9e8b-836e0bc1f6fb/publishable_en.pdf> Forrás: CVCE.eu

- Goreczky Péter (2018): *Épülő új világ: kínai fejlesztési hitelezés az övezet és út országában*. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet
- Görözdi Judit (2015): „Testiség, testideológiák a Párhuzamos történetek történelemszemléletében”. In: *Litera*, december 18. <<https://litera.hu/magazin/kritika/tetsiseg-testideologiak-a-parhuzamos-tortenetek-tortenelemszemleleteben.html> >
- Graham, Bradley (2009): *Expert 'By His Own Rules'* [online]. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=105900481> Forrás: NPR on: Graham, Bradley (2009): *By His Own Rules: The Ambitions, Successes, and Ultimate Failures of Donald Rumsfeld*. New York: Public Affairs
- Gray, Colin (2007): *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. Abingdon and New York City: Routledge
- Greenwald, Abe (2010): The Soft-Power Fallacy” In: *Commentary*, 130:1. (Jul./Aug.)
- Guo, Jeff (2016): Death predicts whether people vote for Donald Trump. In: *The Washington Post*, 4 March
- Háda Béla (2015): Útban egy nemzeti álm felé? – Kína 2015. évi katonai stratégiája. In: *Nemzet és Biztonság*, 3. szám pp. 125–133
- Hajdú Ferenc, Dr – Klemensits Péter, Dr – Sárhidai Gyula (2017): A kínai WU–14 Dong Feng–21D nagy hatótávolságú hajó elleni ballisztikus rakéta és a csendes-óceáni erőegyensúly átalakulása. In: *Haditechnika*, LI.:1. pp. 1-8 DOI: 10.23713/HT.51.1.05 <<http://real.mtak.hu/47604/1/5.pdf> >
- Hallams, Ellen (2011) From Crusader to Exemplar: Bush, Obama and the Reinvigoration of America’s Soft Power. In: *European Journal of American Studies*, Spring pp. 1-25 DOI: 10.4000/ejas.9157 ISSN: 1991-9336
- Hamid, Shardi (2012): Middle East Lost. The Arab Spring gave Barack Obama the perfect opening to reorient U.S. policy in the Middle East. Too bad he blew it. In: *Foreign Policy*, 6 Nov.
- Hämmerle, Katharina (2016): *The Role of US Presidents in US Foreign Policy – A Conversation with Walter Russell Mead*. 23February [online] http://www.oaip.ac.at/fileadmin/Unterlagen/Dateien/Veranstaltungen/2016/Summary_US_Presidents_US_Foreign_Policy.pdf Forrás: Österreichisches Institut für Internationale Politik
- Hanes, Nicolae – Andrei, Adriana (2015): *Culture as Soft Power in International Relations*. PDF. [online] <https://www.researchgate.net/publication/284812827_Culture_As_Soft_Power_In_International_Relations > Forrás: Research Gate
- Hayden, Craig (2011): Beyond the Obama Effect: Refining the Instrument of Engagement through Public Diplomacy. In: *The American Behavioral Scientist* 55:6. pp. 784-802. <https://doi.org/10.1177/0002764211400571>
- Hern, Alex (2018): Elon Musk: The real-life Iron Man. In: *The Guardian*, 9 Febr.
- Heo, Karen (2019): Three charts show how China’s AI industry is propped up by three companies. In: *MIT Technology Review*, 22 January <<https://www.technologyreview.com/2019/01/22/137760/the-future-of-chinas-ai-industry-is-in-the-hands-of-just-three-companies/>>
- Hertzberg, Hendrik (2009): Smart Power. In: *The New Yorker*, 26 January http://www.newyorker.com/talk/2009/01/26/090126ta_talk_hertzberg
- Hettyey András (2018): Új perspektívák a külpolitika elemzésében, a szerepelmélet és gyakorlat alkalmazása Németország példáján. In: *Hadtudományi Szemle*, IX:2. pp. 127-141. <[file:///C:/Users/User/Downloads/benkemaria-epa02463-hadtudomanyi-szemle-2018-02-127-141%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/benkemaria-epa02463-hadtudomanyi-szemle-2018-02-127-141%20(2).pdf) >
- Hill, Christopher (2010): Checks and balances In: Cox, Michael, Parmar, Inderjeet (ed.): *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, historical, and contemporary perspectives*. New York: Routledge pp. 182-198.
- Holsti, Kalevi J. (1970): National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. In: *International Studies Quarterly*, 1970/14, pp. 233–309. <https://doi.org/10.2307/3013584>
- Hong Kong Free Press 2017: Don’t call ‘Xi the Bun’: Chinese netizens are being jailed for chatroom jokes by HKFP Global Voices In: *Hong Kong Free Press*, 31 Dec. <<https://hongkongfp.com/2017/12/31/dont-call-xi-bun-chinese-netizens-jailed-chatroom-jokes/> >

- Horwitz, Josh (2017): While the rest of the world tries to „kill email”, in China, it’s always been dead. In: *Quartz*, 29 May
- Hosokawa, Rintaro (2019): Asian tech execs voice hopes and fears for AI in Davos. In: *NIKKEI Asia*, 25 Jan.
- House of Lords SC 2014: *Persuasion and Power in the Modern World. House of Lords Select Committee on the Soft Power and the UK’s Influence*. Report of Session 2013-14. London: Authority of the House of Lords 155 p.
- Hu, Jintao (2005): *Build Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity*. Statement by H.E. Hu Jintao President of the People’s Republic of China At the United Nations Summit New York, 15 September [online] <<https://www.un.org/webcast/summit2005/statements15/china050915eng.pdf>> Forrás: United Nations
- Hu, Jintao (2007): Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive for New Victories in Building a Moderately Prosperous Society in all Respects – Report to the Seventeenth National Congress of the Communist Party of China on Oct. 15, 2007, In: *China Daily* 24 October <https://www.chinadaily.com.cn/china/2007-10/24/content_6204564.htm>
- Huang, Zheping (2018): What Tencent left out when it denied spying on you over WeChat. In: *Quartz*, 3 January
- Hurun 2020: Shimao Shengkong International Center (2020) ”Hurun Global Rich List 2020”. Hurun Report. 26 February [online] <<https://web.archive.org/web/20201221124815/https://www.hurun.net/EN/Article/Details?num=775CEFAE8BF8>>
- Ikenberry, G. John - Mastanduno, Michael - Wohlforth, William C. (eds) (2009) : International Relations. Theory and the Consequences of Unipolarity. In: *World Politics (Special Issue)* 61:1. pp. 1-213 doi: 10.1017/S004388710900001X
- Ikenberry, G. John (2011): *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton: Princeton University Press ISBN 978-0-691-12558- 9
- Infranca, Antonio: Kant: Örök béke című írásának paradoxonjai. Fordította: Nagy József. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1998. 1/3. http://epa.oszk.hu/00100/00186/00001/98_infranca.htm [online]
- Jacques, Martin ([2009] 2012): *When China Rules the World – The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*. London: Penguin Books. ISBN 978-1-59420-185-1
- Jang, Jao (2010): The End of Beijing Consensus Can China’s Model of Authorization Growth Survive? In: *Foreign Affairs*, 2 February
- Jiang, Steven and Ben Westcott (2020): „China is embracing a new brand of foreign policy. Here’s what wolf warrior diplomacy means” In: *CNN*, 29 May <<https://edition.cnn.com/2020/05/28/asia/china-wolf-warrior-diplomacy-intl-hnk/index.html>>
- Jing, Meng (2018): China trails US in every area of AI development except big data, Oxford University report finds. In: *South China Morning Post*, 19. March
- Johnson, Eric (2008): Diplopedia: Wiki Culture in the US Department of State In: *Wikimania*, 19 July
- Johnson, Natalie (2018). „CIA Warns of Extensive Chinese Operation to Infiltrate American Institutions”. In: *Washington Free Beacon*, 7 March
- Jordán Gyula és Tálás Barna (1999): Kína az új évezred küszöbén. Tanulmányok Kínáról In: *Védelmi Tanulmányok*, N. 33, Budapest: Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet ISBN 9638117
- Jordán Gyula (1999): *Kína története*. Budapest: Aula Kiadó. ISBN: 9789639215191
- Jordán Gyula (2007): A kínai reformfolyamatot kísérő ideológiai áramlatok és viták 1979-től napjainkig. (I. rész). In: *Kül-Világ*, V:3-4. pp. 1-27. ISSN 1785-5284
- Jordán Gyula (2010): „A kínai soft power kérdéséhez”. In: *Nemzet és Biztonság*. Június, pp. 50-65.
- Juncker, Jean Claude EB elnök (2017): *Az Unió helyzete. „Fogjuk be a szelet vitorláinkba”* Brüsszel: Európai Bizottság, szeptember 13. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/SPEECH_17_3165>

- Juncker, Jean Claude (2018): *European Commission responds to the US restrictions on steel and aluminum affecting the EU*. Statement. 1 March, Brussels: European Commission <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_1484>
- Kagan, Robert (2002): *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. In: *Power and Weakness Policy Review* (June/July)
- Kagan, Robert (2003): *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. New York City: Alfred A. Knopf
- Kagan, Robert – Kristol, William (1996): *Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy*. In: *Foreign Affairs*, V 75:4. (Jul. – Aug.)
- Kagan, Robert – Kristol, William (2003): *Why We Went to War?* In: *The Weekly Standard* 20 Oct.
- Kant, Immanuel ([1788] 2004): *A gyakorlati ész kritikája*. Fordította Papp Zoltán; 2. jav. kiadás; Budapest, Osiris–Gond–Cura Alapítvány
- Kant, Immanuel ([1795] 1971): *Az örök béke*. Fordította: Babits Mihály, Bukarest, Kriterion
- Kant, Immanuel ([1784] 1922): *Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*. fordította.: Sándor Pál, Budapest: Európa Könyvtár <<https://mek.oszk.hu/04800/04821/04821.htm>> Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Európa Könyvtár
- Kelemen Gábor (2009): „A kolonizáció hajszálerei”. In: *A velünk élő szenvedélyek. Szenvédélypolitika és egészségtanulás*. Pécs: Pro Pannónia pp. 141-145.
- Kennedy, John F. (1961): *The City Upon a Hill Speech. Address to Massachusetts State Legislature*. 9 January [online] <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/ohJztSnpV06qFJUT9etUZQ.aspx> Forrás: John F. Kennedy Presidential Library and Museum
- Keohane, Robert O. (1984): *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Nye, J. (1972): *Transnational relations and world politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kessler, Glenn – Graham, Bradley (2006): *Diplomats Will Be Shifted to Hot Spots*. In: *Washington Post*, 19 January
- Khong, Yuen Foong (2013): *The American Tributary System*. In: *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 6. pp. 1-47 doi:10.1093/cjip/pot002
- Kilcullen, David J. (2006): *Three Pillars of Counter-Insurgency. Remarks delivered at the U.S. Government Counterinsurgency Conference, Washington D.C., 28 September* [online] https://tamilnation.org/armed_conflict/3pillars_of_counterinsurgency.pdf Forrás: Tamil Nations
- Kiss J. László (2011): „Biztonságelméletek”. In: Gazdag Ferenc (ed.): *Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
- Kiss Judit (2018): *Átalakulóban a világkereskedelem?* Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Kutatóintézet. <https://mta.hu/data/dokumentumok/doktori_tanacs/VilagKer-KissJ-VTT191218.pdf>
- Kissinger, Henry (1994): *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster
- Kissinger, Henry ([1994] 1999): *Diplomácia*. Fordította: Rózsa György – Baik Éva – Kálmán András – Dr. Magyarics Tamás – Szabó Klára, Budapest: Panem-Grafo
- Kissinger, Henry (2011): *On China*. New York: Penguin Press
- Kissinger, Henry ([2011] 2017): *Kínáról*. Fordította: Magyarics Tamás, Budapest: Antall József Tudásközpont
- Kissinger, Henry (2014): *World Order*. New York: Penguin Press
- Kitazuma, Koichi Kato-Kyo and Yuki Okoshi (2018): *Fight for AI talent another battle for China and US. Tencent, Alibaba and Google hunt for engineers on each other's turf*. In: *Nikkei Asia*, 24 June
- Klemensits Péter (2016): *Kína építkezései a Spratley-szigeteken. A dél-kínai-tengeri konfliktus egy újabb fejezete*. IN: *Honvédségi Szemle*, 144:4. pp. 56–63
- Köváriné Ignáth Éva (2017): *A demokratikus béke koncepciója az új nemzetközi rendszerben*. [online]. <http://www.grotius.hu/doc/pub/EOLXRS/79%20kovarine%20ignath%20eva.pdf> Forrás: Grotius.hu

- Krauthammer, Charles (1990): The Unipolar Moment. In: *Foreign Affairs*, 70: 1. *America and the World 1990/91*; pp. 23-33 <https://doi.org/10.2307/20044692>
- Kristol, Irving (2003): The Neoconservative Persuasion. In: *The Weekly Standard*, 25 Aug.
- Kurlantzick, Joshua (2007): *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*. A New Republic Book. New Haven and London: Yale University Press
- Lake, Anthony (1993): *From Containment to Enlargement*. Johns Hopkins University, 21 September [online] <<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>> Forrás: Clinton Administration, Documents Relating to American Foreign Policy
- Lan, Lan (2014): China's social credit system gains momentum. In: *ChinaDaily.com.cn*, 22 Aug. <http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-08/22/content_18472094.htm>
- Landry, Carole (2009): G8 calls on Iran to halt election violence. In: *Hostednews*, 25 June <<https://web.archive.org/web/20110312135716/https://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5jSWPwBGmOByDmvG6OPfquesxJ2O7Q>>
- Lao-ce (1994): *Tao Te king; Az Út és az Erény könyve* Fodította. Weöres Sándor. Budapest: Tercium Kiadó ISBN 9638453
- Layne, Christopher (1993) The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Arise. In: *International Security*, 17:4. pp. 5–51 <https://doi.org/10.2307/2539020>
- Lawless, Jill (2003): U.S. Scholar Uncredited in Iraq Report. In: *Associated Press* 7 February
- Lebow, R. N. (2001): Agency versus Structure in A. J. P. Taylor's Origins of the First World War. In: *The International History Review*, 23:1. pp. 51–72. <https://doi.org/10.1080/07075332.2001.9640926>
- Levine, Mark (2011): Obama: Courage to kill, but not to lead. In: *Aljazeera*, 16 May <<http://english.aljazeera.net/indepth/opinion/2011/05/201151675254208586.html>>
- Li, Cheng (2007): China in the Year 2020 – Three Political Scenarios” In: *Asia Policy*, National Bureau of Asian Research, Number 4. (July), pp. 17-29. DOI: 10.1353/asp.2007.0001
- Lincoln, Abraham (1862): *Annual Message to Congress* 1 December [online] <http://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/congress.htm> Forrás: Abraham Lincoln Online. Speeches & Writings
- Lincoln, Abraham ([1855] 1953): A House Divided: Speech at Springfield, Illinois. In Roy P. Basler, (ed.), *The Collected Works of Abraham Lincoln*. 8 vols., New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2. pp. 461-469; [online] <<http://quod.lib.umich.edu/l/lincoln/>> Forrás: The Abraham Lincoln Association
- Liu, Yunshan (2002): Hold high the banner of advanced culture. In: *Zsenmin Zsipao (Renmin Biao) [People's Daily]*, 11 December
- Lizza, Ryan (2011): The Consequentialist: How the Arab Spring Remade Obama's Foreign Policy. *The New Yorker*, 2 May <<https://www.newyorker.com/magazine/2011/05/02/the-consequentialist>>
- Lord, Carnes (2006): *Losing Hearts and Minds? Public Diplomacy and Strategic Influence in the Age of Terror*. New York: Praeger
- Lord, Carnes (2008): Public Diplomacy and Soft Power. In: Waller, M. J.(ed.): *Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda and Political Warfare*. Washington D. C.: Institute of World Politics Press, pp. 59–71 ISBN-13: 978-0-9792-2364-8
- Locke, John (1689): *The Second Treatise on Civil Government*. https://www.norton.com/college/history/archive/resources/documents/ch04_03.htm [online]; teljes mű: John Locke: i.m.. San Francisco, CA, Prometheus, [1689] 1986
- Locke, John ([1690] 1823): *Two Treatises of Government*. <https://www.yorku.ca/comminel/courses/3025pdf/Locke.pdf> [online] Forrás: York University
- Lynch, Timothy – Singh, Robert (2008): Obama...the liberal Reagan or just a black Jimmy Carter? In: *The Yorkshire Post*, 22 July <<http://www.yorkshirepost.co.uk/opinion/TimothyLynch-and-Robert-Singh.4310461.jp>>
- MacKinnon, Rebecca (2008): Flatter world and thicker walls? Blogs, censorship, and civic discourse in China. In: *Public Choice* 134:1/2. pp. 31–46

- Magyarics Tamás (2010): Az amerikai külpolitikai önkép és a hidegháború logikája. In: *MKI-tanulmányok* T-2010/1. pp. 1-13. (Budapest: Magyar Külügyi Intézet)
- Magyarics Tamás (2011a): Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában. In: *MKI-tanulmányok* T-2011/21. pp. 1-17. (Budapest: Magyar Külügyi Intézet)
- Magyarics Tamás (2011b): Az unipoláris rend menedzselése. Az Egyesült Államok hegemóniája a hidegháború után. In: *Külügyi Szemle*. Ősz pp. 16-37.
- Magyarics Tamás (2012): Állandóság és változás az Egyesült Államok külpolitikai identitásában és eszköztárában. In: *MKI-tanulmányok* T-2012/3. pp. 1-14. (Budapest: Magyar Külügyi Intézet)
- Magyarics Tamás (2014 a): Az Egyesült Államok, Kína és Oroszország a 21. század elején: stratégiai partnerség, stratégiai versengés és ellensúlyozás In: *Grotius tudományos online folyóirat* <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=FYSSLH>>
- Magyarics Tamás (2014 b): *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek*. Budapest: Antall József Tudásközpont
- Mahan, A. Th. (1890): *The Influence of Sea Power Upon History: 1660–1783*. Boston: Little Brown
- Mattern, J.B., (2005): Why soft power isn't so soft: representational force and the sociolinguistic construction of attraction in world politics. In: *Millenium: Journal of International Studies*, 33, pp. 583–612. doi:10.1177/03058298050330031601
- Matura Tamás (2015): „Új fejezet a globális hatalmi játszmban – magyar részvétellel”. In: *Kitekintő*, április 8. http://kitekinto.hu/keletaszia/2015/04/08/uj_fejezet_a_globalis_hatalmi_jatszmban_-_magyar_reszvetellel/#.VVGuDfntmko
- McKeil, Aaron (2021). The Limits of Realism after Liberal Hegemony. In: *Journal of Global Security Studies*. doi:10.1093/jogss/ogab020; ISSN 2057-3170.
- Mead, Walter Russell (2002): *Special Providence: American Foreign Policy and How it Changed the World*. New York: Alfred A. Knopf, Random House ISBN-13: 978-0415935364; ISBN-10: 9780415935364
- Mead, Walter Russell (2004 a): „America's Sticky Power” In: *Foreign Policy* No. 141 March/April pp. 46-53. <<https://foreignpolicy.com/2009/10/29/americas-sticky-power/>> DOI:10.2307/4147548
- Mead, Walter Russell (2004 b): *Power, Terror, Peace, and War: America's Grand Strategy in a World at Risk*. New York: Knopf
- Mead, Walter Russell (2016): *Andrew Jackson, Revenant. American Interest*. 17 January [online] <https://www.hudson.org/research/12125-andrew-jackson-revenant> Forrás: Hudson Institute
- Mearsheimer, John J. (1990): Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. In: *International Security*, 15/1. pp. 5–56 <https://doi.org/10.2307/2538981>
- Mearsheimer, John J. (2001) *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton
- Mészáros Klára (2002): *A fiatalítás jegyében – az irányvonal nem változik*. Vélemények Kommentárok Információk 43., Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet
- Miller, Eric A. and Steve A. Yetiv, (2001): The New World Order in Theory and Practice: The Bush Administration's Worldview in Transition. In: *Presidential Studies Quarterly*, 31:1. (March) pp. 56-68 <https://doi.org/10.1111/j.0360-4918.2001.00156.x>
- Milton C. Cummings, Jr. (2003) *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington, D.C: Center for Arts and Culture
- Men, H. (2007) „Zhongguoruanshilipingguyuzengjinfanglüe”, In: H. Men (ed.) *Zhongguo: ruan shili fanglüe*, Hangzhou: Zhejiang renmin chubanshe. idézi: Suzuki (2010, p. 201)
- Milner, H. (1992): Review: International Theories of Cooperation among Nations: Strengths and Weaknesses. In: *World Politics*, 44:3. pp. 466–496
- Mogherini, Frederica, et al (2016): *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*. [online] https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf Forrás: European External Action Service
- Monocle <<https://monocle.com/>> [online].

- Mozur, Paul and Raymond Zhong (2018): In About-Face on Trade, Trump Vows to Protect ZTE Job sin China. In: *The New York Times*, 13 May
- Munslow, A. (2003): *The New History*. London: Pearson
- Nau, Henry, R. (2008): Conservative Internationalism. In: *Policy Review*, No.150. (August/September), ISSN 0146-5945
- Nau, Henry, R. (2008): Conservative Internationalism. In: *Policy Review*, No.150. (August/September), ISSN 0146-5945
- Nawaz, Maajid (2011): *A global culture to fight extremism*. [online] https://www.ted.com/talks/maajid_nawaz_a_global_culture_to_fight_extremism Forrás: TED Talks
- Neylan, Terence (2001): Bush Pulls Out of ABM Treaty; Putin Calls Move a Mistake. In: *The New York Times*, 13 December <<https://www.nytimes.com/2001/12/13/international/bush-pulls-out-of-abm-treaty-putin-calls-move-a-mistake.html>>
- Nossel, Suzanne (2004): Smart Power. In: *Foreign Affairs* (Mar/Apr) pp. 131-142 <https://doi.org/10.2307/20033907>
- NSS 2000: *National Security Strategy 2000. A National Security Strategy For A New Century*. December 1999 Washington: The White House <<http://nssarchive.us/national-security-strategy-2000-2/>>
- Nye, Joseph S. Jr.(1988): Neorealism and Neoliberalism.In: *World Politics*, 40:2. <https://doi.org/10.2307/2010363>
- Nye, Joseph S. (1990): *Bound to Lead: The Changing Nature of American power*. New York: Basic Books
- Nye, Joseph S. Jr. (1990b): Soft Power In: *Foreign Policy*, No. 80 (Autumn) pp. 153-71 <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Nye, Joseph S. (2002): *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go it Alone*. New York: Oxford University Press.
- Nye, Joseph S. (2004 a) *Soft Power: The Means to Success in the World Politics*. New York: Public Affairs
- Nye, Joseph S. (2004 b): The Decline of America's Soft Power – Why Washington Should Worry. In: *Foreign Affairs*, 83:3. (May/June) pp. 16-20 <https://doi.org/10.2307/20033972>
- Nye, Joseph S. (2004 c): Soft Power and American Foreign Policy. In: *Political Science Quarterly*, 119: 2. pp. 255-270 <https://doi.org/10.2307/20202345>
- Nye, Joseph S. (2006): Think Again: Soft Power. In: *Foreign Policy*, 23 February <<https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>>
- Nye, Joseph S. (2007) Notes for a Soft Power Research Agenda. In F. Berenskoetter and M.J. Williams (eds): *Power in World Politics*, London: Routledge.
- Nye, Joseph S. (2008): *The Powers to Lead*. Oxford: Oxford University Press
- Nye, Joseph S. (2009): Get Smart: Combining Hard and Soft Power. In: *Foreign Affairs*, 88:4. (July/August) pp. 160-63.
- Nye, Joseph S. (2010) The future of soft power in the US foreign policy. In: Cox, Michael, Parmar, Inderjeet (ed.): *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, historical, and contemporary perspectives*. New York: Routledge pp. 4-12
- Nye, Joseph S. (2011a): The war on soft power. In: *Foreign Policy*, 12 April <<https://foreignpolicy.com/2011/04/12/the-war-on-soft-power/>>/
- Nye, Joseph S. (2011b) *The Future of Power*. New York: Public Affairs
- Nye, Joseph S. (2013): Hard, Soft, and Smart Power. In: Cooper, A.F.-Heine, J.- Thakur, R. (ed.) *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford: Oxford University Press DOI:10.1093/oxfordhb/9780199588862.001.0001; ISBN:9780199588862
- Nye, Joseph S. (2015): *Is the American Century Over?* Cambridge: Polity Press
- Nye, Joseph S. (2015b): Is the American Century Over? In: *Political Science Quarterly*, 130:3. (Fall) pp. 393-400

- Nye, Joseph S. ([2015] 2017): *Véget ér-e az amerikai évszázad?* Fordította: Magyarics Tamás. Budapest: Antall József Tudásközpont
- Nye, Joseph S. (2019): *Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*. Oxford: Oxford University Press
- Nye, Joseph S. (2020): Dr. Joseph Nye on „*Do Morals Matter? Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*” Interview by Steven Vo. In: *Georgetown Journal of International Affairs*, 17 June <<https://gjia.georgetown.edu/2020/06/17/dr-joseph-nye-on-do-morals-matter-presidents-and-foreign-policy-from-fdr-to-trump/>>
- Nye, Joseph (2021): Soft Power: the evolution of a concept. In: *Journal of Political Power*, Vol. 14., The Changing Faces of Power 1979 – 2019. pp. 196-208. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572>
- NYT 2000: Clinton’s Words on China: Trade Is the Smart Thing. In: *The New York Times*, 9 March
- Obama, Barack (2002): *Speech Against The Iraq War*. Transcript. January 20, 2009. [online] <<https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=99591469&t=1628269924296>> Forrás: NPR
- Obama, Barack (2006): *University of Massachusetts at Boston Commencement Address* 2 June. [online] <<http://obamaspeeches.com/074-University-of-Massachusetts-at-Boston-Commencement-Address-Obama-Speech.htm>> Forrás: ObamaSpeeches.com
- Obama, Barack (2008): *Barack Obama’s speech to the Democratic National Convention*, 28 August [online] <https://www.youtube.com/watch?v=yZCrIeRkMhA> Forrás: Youtube
- Obama IA 2009: *Barack Obama’s Inaugural Address*, 21 January [online] <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address>> Forrás: The White House President Barack Obama
- Obama Prague 2009: *Remarks by President Barack Obama in Prague As Delivered*. 5 April [online] <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> Forrás: The White House President Barack Obama
- Obama Cairo 2009: *Remarks by the President on a New Beginning* June 4. Cairo, Cairo University [online] <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>> Forrás: The White House President Barack Obama
- Obama Nobel Lecture 2009: *A Just and Lasting Peace. Nobel Lecture*, Oslo, 10 December. [online] <http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/obama-lecture_en.html> Forrás: Nobel Prize
- O’Brien, Richard (1992): *Global Financial Integration. The End of Geography*. New York: Council on Foreign Relations Press
- Olivié, Iliana and Manuel Gracia (2020): *Regional or global player? The EU’s global profile*. Elcano Policy Papers, April. Madrid: Elcano Royal Institute <<http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/2fb3b96a-d542-47b5-8c2e-5fdc40e1f6de/Policy-Paper-Regional-or-regional-player-EUs-international-profile.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=2fb3b96a-d542-47b5-8c2e-5fdc40e1f6de>>
- Ong, Thuy (2017): KFC in China tests letting people pay by smiling. Pay using your face and cellphone number. In: *The Verge*, 4 Sept.
- O’Rourke, Ronald (2015): *Maritime Territorial and Exclusive Economic Zone (EEZ) Disputes Involving China: Issues for Congress*. Washington: Congressional Research Service, 22 December <<https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42784.pdf>>
- O’Sullivan, Christopher D. (2009): *Colin Powell: American Power and Intervention From Vietnam to Iraq*. New York: Rowman and Littlefield Publishers <<https://publications.parliament.uk/pa/ld201314/ldselect/ldsoftpower/150/150.pdf>>
- Pál, Melinda (2018 a): The Origin of the Soft Power Analytical Concept: A Philosophical and Historical Approach of Political Theories, Concepts, and Practices based on ’Western’ Ideals. In: *Grotius*. Online scientific journal of the Institute of International Studies, Corvinus University of Budapest, 22 p. <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CWHEXK>>
- Pál Melinda (2018 b): The Power of Attraction, Persuasion, and Co-operation: Soft Power Areas. In: *Grotius*. Online scientific journal of the Institute of International Studies, Corvinus University of Budapest, 15 p. <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=EEVEAV>>

- Pape, Robert A. (2005) Soft Balancing Against the United States. In: *International Security*, 30:1. (Summer) pp. 7–45
- Parlez, Jane (2012): Panetta Outlines New Weaponry for Pacific. In: *The New York Times*, 5 June
- Parmar, Inderjeet (2010): Plus Ca Change? American Foreign Policy Under Obama, In: *Political Insight*, 1:1. (April) <https://doi.org/10.1111/j.2041-9066.2010.00007.x>
- Paterson, B. L. (2010): Within-Case Analysis. In: A. J. Mills, G. Durepos, & E. Wiebe (eds.): *Encyclopedia of Case Study Research*. London: SAGE. pp. 970–973
- Paul, T. V. (2005) ‘Soft Balancing in the Age of U. S. Primacy. In: *International Security*, 30:1. (Summer) pp. 46–71
- Pederson, Carl (2009): *Obama’s America*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Pedersen, David. (2016): Counterrevolution in US military affairs. In: Shafir, Gershon – Meade, Everard – Aceves, William J. (eds.): *Lessons and Legacies of the War on Terror: From Moral Panic to Permanent War*. London: Routledge, pp. 157-70.
- Peragovics Tamás (2016): Új status quo a Dél-kínai-tengeren? Kína mesterségessziget-építésének hatásai a régió biztonságára. In: *Nemzet és Biztonság*, 3. szám pp. 58-74 <https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_3_06_peragovics_tamas_-_uj_status_quo_a_del-kina-tengeren-a_mestersegessziget-epites_hatasai.pdf>
- Perlez, Jane (2012): Rising Stakes in the South China Sea. In: *International Herald Tribune*, 4 June
- Péti Márton ed. (2017): *Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem
- PEW 2008: Reviewing the Bush Years and the Public’s Final Verdict: Bush and Public Opinion. In: *The Pew Research Centre for the People and the Press*, 18 December <<http://people-press.org/report/?pageid=1446>>
- Polyák, Eszter (2019): Kereskedelmi háború az USA és Kína között . In: *PAGEO*, március 12. <<http://www.geopolitika.hu/hu/2019/03/12/kereskedelmi-haboru-az-usa-es-kina-kozott/>>
- Powell, Colin L. Secretary (of State) (2003): *Remarks to the United Nations Security Council* 5 February [online] <<https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17300.htm>> Forrás: US. Department of State Archive
- P. Szabó Sándor (2020): A Kínai Népköztársaság „kétvágányos” külpolitikája. In: P. Szabó Sándor – Horváthné Varga Polyák Csilla (ed.): *Lehetőségek és kihívások a magyar–kínai kapcsolatok területén I*. Budapest: Dialóg Campus pp. 9-28 <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16046/web_PDF_Lehetosegek_kihivasok_magyar_kinai_kapcsolatok.pdf?seq>
- PWC 2017: A mesterséges intelligencia a produktivitás és a személyre szabhatóság javításával 15,7 billió dollárral növelheti a GDP-t. In: *PWC.com*, Július 06.
- Qiang, Xiao (2008): How China’s Internet Police Control Speech on the Internet. In: *Radio Free Asia*, 24 November
- QDDR 2010: *Leading Through Civilian Power - The First Quadrennial Diplomacy and Development Review*. [online] <<https://reliefweb.int/report/world/leading-through-civilian-power-first-quadrennial-diplomacy-and-development-review> > Forrás: OCHA
- Quessard, Maud (2019): Rebranding Soft Power: Assessing Obama’s Smart Power Strategies. In: *Études Anglaises*, 72:4. October, pp. 469 – 485
- Rachman, Gideon (2009): „Obama and the limits of soft power,” In: *Financial Times*, 1 June <<http://www.ft.com/cms/s/0/e608b556-4ee0-11de-8c10-00144feabdc0.html>>
- Ramo, Joshua Cooper (2004): *The Beijing Consensus*. London: Foreign Policy Center 174 pp.
- Ramo, Joshua Cooper (2010): Hu’s Visit: Finding a Way Forward on US-China Relations. In: *Time*, 8 April <<http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,1978756,00.html>>
- Rácz Lajos (2007): *A kínai összemzeti erő növekedésének hatása a nemzetközi kapcsolatokra és a nagyhatalmak geostratégiai törekvéseire*. PhD disszertáció. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

- Rácz Lajos (2008): A kínai fegyveres erők fejlesztése a regionális és a globális biztonság tükrében. In: Inotai-Juhász (szerk.): *A változó Kína II. Kína a nemzetközi politikai erőterben*. Budapest: Világ gazdasági Kutatóintézet, pp. 7-72.
- Ran, Daniel (2017): In China, cash is dead. In: *South China Morning Post*, 31 Dec.
- Reagan, Ronald (1989): *Farewell Address to the Nation*. 11 January [online] <<https://www.reaganlibrary.gov/archives/speech/farewell-address-nation>> Forrás: Ronald Reagan Presidential Library and Museum
- Rice, Condoleezza (2000): Campaign 2000: Promoting the National Interest. In: *Foreign Affairs* January/February <https://doi.org/10.2307/20049613>
- Rice, Condoleezza (2005): *Princeton University's Celebration of the 75th Anniversary of the Woodrow Wilson School of Public and International Affairs*. New Jersey: Princeton University, 30 September [online] <<https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/54176.htm>> . Forrás: U.S. Department of State Archive
- Rice, Condoleezza (2006): *Transformational Diplomacy*. Georgetown University, Washington DC, 18 January [online] <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm> Forrás: US. Department of State Archive
- Rice, Condoleezza (2008): *Remarks on Transformational Diplomacy*. Gaston Hall Georgetown University, Washington D.C., 12 February [online] <<https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/100703.htm>> Forrás: U.S. Department of State Archive
- Rich, Paul B. and Isabelle Duyvesteyn (eds.) (2012): *The Routledge Handbook of Insurgency and Counterinsurgency*. London: Routledge <https://doi.org/10.4324/9780203132609>
- Riedel, Bruce (2014): *What We Won. America's Secret War in Afghanistan, 1979-89*. Washington D. C.: Brookings Institution <<https://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt6wpc21>>
- Rigó Márta (2014): „Kína puha hatalma és retorikája a külkapcsolatok tükrében”. In: *Közel's Távol IV. Orientalisztikai Konferencia* <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34916/Kozel_Tavol_III_Rigo_Marta_p_179-188.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Rivers, Matt (2018): Inside China's Silicon Valley: From copycats to innovation. In: *CNN*, 23 Nov. <<https://edition.cnn.com/2018/11/22/tech/china-tech-innovation-shenzhen/index.html>>
- Roberts, Clayton. (1996): *The logic of historical explanation*. University Park PA, USA: Pennsylvania State University Press
- Rollins, John and Catherine Theoary (2011): *Terrorist Use of the Internet: Information Operation in Cyberspace*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: Congressional Research Service, 8 March.
- Ruffini, Pierre-Bruno (2015): *Science et diplomatie. Une nouvelle dimension des relations internationales*. Paris: Éditions du Cygne
- Rumsfeld, Donald (2001): Rumsfeld's Pentagon News Conference. Text. In: *The Washington Post*, 18 Oct. <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/rumsfeld_text101801.html>
- Rumsfeld, Donald (2011): *Known and unknown. A memoir*. New York: Sentinel, Penguin Group USA
- Russet, Bruce and John R. Oneal (2001): *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. New York : W.W. Norton & Company
- Russet, Bruce (2013) Liberalism In: Tim Dunne, & Milja Kurki & Steve Smith (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press
- Salát Gergely (2010): Kína puha ereje In: *Kommentár* 6. pp. 100-113. <[file:///C:/Users/Peaq/Downloads/Kina_puha_ereje%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Peaq/Downloads/Kina_puha_ereje%20(1).pdf)>
- Samaan, M. M. (2019): *The Nile Development Game. Tug-of-War or Benefits for All?* Springer.
- Sayler, Kelley (2016): Red Alert: The Growing Threat to U.S. Aircraft Carriers. In: *CNAS.org*, 22 February <<https://www.cnas.org/publications/reports/red-alert-the-growing-threat-to-u-s-aircraft-carriers>>
- Schubert, Kornél (2018): "Így alakította át Kínát öt év alatt egyetlen mobilalkalmazás, a 微信". In: *Qubit*, Július 22.
- Servaes, Jan (2016) The Chinese dream shattered between hard and soft power? In: *Sage Journals, Media, Culture & Society*, 18 February <https://doi.org/10.1177/0163443716631283>

- Shambaugh David L. (2013): *China goes global: the partial power*. Oxford; New York: Oxford University Press
- Shambaugh, David (2015): China's Soft Power Push. The Search for Respect. In: *Foreign Affairs*, 9: 4. (July/August) pp. 99-105 <<https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-06-16/chinas-soft-power-push>>
- Shambaugh, D. (2020): *China and the world*. New York: Oxford University Press.
- Shan, Alice (2018): Over 2000 European AI experts join hands to challenge the US, and China in artificial intelligence. In: *South China Morning Post*, 21 September <<https://www.scmp.com/news/china/science/article/2165004/european-artificial-intelligence-experts-unite-bid-challenge-us>>
- Shanker, Thom (2010). Joint Chiefs Chairman Readjusts Principles on Use of Force. In: *The New York Times*, 3 March
- Sharansky, Natan – Dermer, Ron (2004): *The Case of Diplomacy: The Power of Freedom to Overcome Tyranny and Terror*. New York: Public Affairs
- Slaughter, Anne-Marie (2009): America's Edge: Power in the Networked Century. In: *Foreign Affairs* 88:1 (Jan./Feb.) pp. 94-113.
- Smith, Noah (2016): China's Self-Defeating Clampdown on Foreign Companies. In: *Bloomberg*, 16 May
- Smith, Rogers M. (1993): Beyond Tocqueville, Myrdal, and Hartz: The Multiple Traditions in America. In: *American Political Science Review*, 87: 3. (Sept.) pp. 549–566. <https://doi.org/10.2307/2938735>
- Smith, Tony (2007): *A Pact with the Devil: Washington's Bid for Supremacy and the Betrayal of the American Promise*. New York: Routledge.
- Soft Power 30, The (2015-19) <https://softpower30.com/> [online]. Forrás: Portland and University of South California, Center on Public Diplomacy
- Soft Power 30 2015file:///C:/Users/User/Downloads/The_Soft_Power_30_Report_2015-1.pdf [online]. Forrás: Portland and University of South California, Center on Public Diplomacy
- Sokolski, Henry D. (2012) (ed.): *The Next Arms Race*. Carlisle: US Army War College, Strategic Studies Institute ISBN 1-58487-534-8 <file:///C:/Users/Peaq/Downloads/718858.pdf>
- Sreeharsha, Vinod and Mike Isaak (2018): Digi Chuxing, China's Ride-Hailing Giant, Agrees to Buy Uber Rival in Brazil. In: *The New York Times*, 3 Jan.
- Stiglitz, Joseph E. (2008): Is there a Post-Washington Consensus Consensus? In: Serra, Narcís and Joseph E. Stiglitz (ed.): *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*. Oxford: Oxford University Press, pp. 41–56.
- Stoller, Matt (2017): The evidence is piling up – Silicon Valley is being destroyed. In: *Business Insider*, 19 April
- Stuart, Douglas and William T. Tow (2015): *The New US Strategy towards Asia – Adapting to the American pivot*. London: Routledge.
- Su, Hao (2009): Harmonious World: The Conceived International Order in Framework of China's Foreign Affairs. In: Iida, Masafumi (ed.): *China's Shift: Global Strategy of the Rising Power*. Tokyo: National Institute for Defense Studies, pp. 29-56, ISBN 978-4-939034-56-5
- Suzuki, Shogo (2010): The myth and reality of China's soft power. In: Cox, Michael, Parmar, Inderjeet (ed.): *Soft Power and US Foreign Policy. Theoretical, historical, and contemporary perspectives*. New York: Routledge pp. 199-214
- Szakolczai György (2005): A Washingtoni konszenzus, és ami utána következik. In: *Külgazdaság*, XLIX:10. (Október)
- Szenes Zoltán (2017) a Magyar ENSZ Társaság közgyűlésén „A globális fegyverkezési verseny új szakasza és Magyarország” címmel május 23-án elhangzott prezentáció
- Szörényi András (2009): „Smart power avagy az év felfedezése” In: *Külgügyi Szemle Ősz* pp. 147-58 <https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2009_03_Smart_power_avagy_az_eev.pdf>
- Szunomár Ágnes (2012-2013): *Kínai nagyhatalmiság*. PhD disszertáció Budapest: BCE Világ gazdasági Tanszék

- Szűcs Anita (2016): A hidegháborús nemzetközi rend születése – társadalmi érdekcsoportok hatása az államérend fogalmára In: *Világpolitika* 1.
- Tálás Barna (2010): *Mi a „kínai modell?* [online]. https://www.academia.edu/29429567/T%C3%A1las_Barna_Mi_a_k%C3%ADnai_modell_2010_doc Forrás: Academia.edu
- Tálás Barna (2011): Mi a „kínai modell? In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *Kína belső viszonyai*. Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. pp. 297-332 ISBN 978-963-301-561-2
- Tálás Péter (2015): *Hatalmi erőviszonyok a világban*. Előadás prezentáció vázlat <http://archiv.netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/talas-peter-halatalmi-eroviszonyok-a-vilagban.original.pdf> Forrás: NKE NETK Stratégiai Védelmi Kutatóközpont
- Tarnóc András (1995): Political Correctness and Multiculturalism – A Re-Evaluation of the American Ideal. In: Frank Tibor (szerk.): *Values in American Society*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem
- TD 2006: *Transformational Diplomacy*. Fact Sheet. Washington D. C.: Office of the Spokesman. 18 January [online] <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2006/59339.htm> Forrás: The US. Department for State Archive
- Theohary, Catherine A. (2018): Information warfare: issues for Congress. CRS Report* [online] <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45142/5> Forrás: Congressional Research Service
- Thompson, John A. (2010): Wilsonianism: the dynamics of a conflicted concept. In: *International Affairs*, 86:1. (January), pp. 27-47. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2010.00867.x>
- Thompson, Mark (2018) China: 'The US has launched a trade war. In: *CNN*, 15 June <<https://money.cnn.com/2018/06/15/news/economy/china-us-trade-war/index.html> >
- TJ 2016: TJ editor (2016): Another Tibetan Jailed For Involving In A Wechat Group About Dalai Lama. In: *Tibetan Journal*, 27 July <<http://www.tibetanjournal.com/another-tibetan-jailed-for-involving-in-a-wechat-group-about-dalai-lama/> >
- Tocci, Nathalie (2008): The European Union as a Normative Foreign Policy Actor. In: *SSRN Electronic Journal*, January
- Tocci, Nathalie ed. (2008): *Who Is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and its Global Partners*. Brussels: Centre for European Policy Studies
- Trump, Donald (2017): *President Trump's Remarks at Asia – Pacific Economic Conference* Da Nang, Vietnam, 10 November [online] <<https://www.c-span.org/video/?436842-1/president-trump-addresses-apec-summit-vietnam>> Forrás: U.S. Embassy & Consulate in Vietnam
- UNCTAD (2018): *Trade and Development Report, 2018. Power, Platforms, and the free trade delusion*. New York and Geneva: United Nations <https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2018_en.pdf>
- USA Patriot Act (2001): *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism*. 107th Congress Public Law 56 (DOCID: f:publ056.107) Washington: U.S. Government Printing Office <<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/html/PLAW-107publ56.htm>>
- Usselman, Steven W. (2006): Still Visible: Alfred D. Chandler's The Visible Hand. In: *Technology and Culture*, 47: 3. pp. 584-596. <<https://www.jstor.org/stable/i40002599>>
- Xi, Jin-ping 2017 Davos: Jointly Shoulder Responsibility of Our Times, Promote Global Growth. Full Text of Xi Jinping keynote at the World Economic Forum. IN: *CGTN*, 17 Jan. [online] <https://america.cgtn.com/2017/01/17/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum> Forrás: China Global Television Network America
- Xi Jinping (2017a): Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era. In: *Xinhua*, 3 November
- Xi, Jinping (2017/b): China's Xi delivers a speech at APEC Summit in Vietnam. Keywords. In: Tan, Huileng (2017): China's Xi preaches 'openness' and 'cooperation' after Trump comes out swinging. In: *CBNC*, 10 November <<https://www.cnn.com/2017/11/10/chinas-xi-delivers-speech-at-apec-summit-in-vietnam.html>>
- Xi Jinping (2017c): China will not "export" the Chinese model. In: *Xinhua*, 1 December

- Xi 2018: Xi Jin-ping (2018): *Speech on 40th Anniversary of China's Reforms, Opening*. 18 December [online] TRANSCEND MEDIA SERVICE » Xi Jinping's Speech on 40th Anniversary of China's Reforms, Opening Up–Full Text Forrás: Transcend Media Service, 24 December
- Yang, Yao (2006): Village Elections, Accountability and Income Distribution in Rural China. In: *China & World Economy*, 14:6. (November–December) pp. 20–38.
- Yu, Keping (2008): *Democracy Is a Good Thing: Essays on Politics, Society, and Culture in Contemporary China*. Washington: Brookings Institution Press ISBN 978-0-8157-9694-7
- Yıldırım, Eliküçük Nilgün and Aslan Mesut (2020). „China's Charm Defensive: Image Protection by Acquiring Mass Entertainment”. In: *Pacific Focus*, 35: 1. pp. 141–171
- Vámos Péter (2006): A Kínai Nagyhatalom Születése. In: *História* 1. pp. 16–19 <<http://www.historia.hu/archivum/2006/0601vamos.htm>>
- Villepin, Dominique (2016): *Mémoire de Paix pour Temps de Guerre*. Paris: Grasset.
- Vision and Action 2015: *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*. Beijing: National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, with State Council authorization, March; *program összegzés tovább irányító elérhetőségekkel* [online] <https://www.beltroad-initiative.com/belt-and-road/> Forrás: Belt and Road Initiative
- Walker, Christopher and Jessica Ludwig (2017): The Meaning of Sharp Power: How Authoritarian States Project Influence. In: *Foreign Affairs*, 16 November
- Walker, Christopher (2018). „What Is ‚Sharp Power’?” In: *Journal of Democracy*. 29 (3): 9-23. doi:10.1353/jod.2018.0041. ISSN 1086-3214. S2CID 158305285.
- Walt, Stephen (1985): Alliance Formation and the Balance of World Power. In: *International Security*, 9:4 (Spring), pp. 3-43. <https://doi.org/10.2307/2538540>
- Walt, Stephen (2005): Taming American Power. In: *Foreign Affairs*. 84. Vol. September – October <https://doi.org/10.2307/20031709>
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. USA: Addison – Wesley Publishing Company
- Waltz, Kenneth N. (1993) The Emerging Structure of International Politics. In: *International Security*, 18. pp. 44–79 <https://doi.org/10.2307/2539097>
- Wang, Yiwei (2015): One Belt One Road: Opportunities for Europe – China cooperation, Europe's World May 13. [online] <<https://www.friendsofeurope.org/insights/one-belt-one-road-opportunities-for-europe-china-cooperation/>> Forrás: Friends of Europe
- WB 2009, 2010: *The World Bank, GDP growth (annual %)* [online] <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> Forrás: The World Bank
- WC: *Washington Consensus*. Cambridge: Center for International Development | Harvard Kennedy School of Government. April 2003; *Összegzés*: Williamson, John (2004): *A Short History of Washington Consensus*. [online] <<https://www.piie.com/publications/papers/williamson0904-2.pdf>> Forrás: Paper commissioned by Fundación CIDOB for a conference “From the Washington Consensus towards a new Global Governance,” Barcelona, September 24–25, 2004.
- Weber, Max ([1918] 1988): „Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland,” in *Gesammelte Politische Schriften*. Tübingen: J. C. B. Mohr/Paul Siebeck, pp. 306–443.
- Weber, Max ([1922] 1972) : *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie* Tübingen: J. C. B. Mohr/Paul Siebeck
- Weber, Max ([1922] 1987): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. I.* Fordította: Erdélyi Ágnes Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- WH 2009: White House (Office of the Press Secretary). *President Obama Announces Key State Department Appointments*. 6 March [online] <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/president-obama-announces-key-state-department-appointments> Forrás: The White House President Barack Obama
- Whitman, Richard (2011): *Normative Power Europe. Empirical and Theoretical Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan ISBN: 9780230577640

- Williamson, John (1990): „What Washington Means by Policy Reform.” In: John Williamson (ed.): *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* Washington, D.C.: Institute for International Economics.
- Williamson, John (2000) What Should the World Bank Think About the Washington Consensus? In: *World Bank Research Observer*, 15: 2. (August), pp. 251-264
- Williamson, J. (2003): Appendix.. Our Agenda and the Washington Consensus. In: Kuczynski, P.-P. – Williamson, J. (szerk.) (2003): *After the Washington Consensus. Restarting Growth and Reform in Latin America*. Institute for International Economics, Washington, D.C. pp. 323-331
- Wilson, Joe (2003): What I Didn't Find in Africa. In: *The New York Times*, 6 July
- Wilson, Woodrow (1901): Democracy and Efficiency. *The Atlantic Monthly*, March
- Wilson, Woodrow (1914): *Second Annual Message*. 8 December [online] <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29555>> Forrás: The American Presidency Project
- Wilson, Woodrow(1917): *Address to the Senate* 22 January [online] <<http://www.historycentral.com/documents/WilsonSenate.html>> Forrás: History Central
- WH 2009: White House *President Obama Announces Key State Department Appointments*. 6 March. [online] <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/president-obama-announces-key-state-department-appointments> Forrás: The White House President Barack Obama, Office of the Press Secretary
- Woodward, Bob (2010): *Obama's Wars*. New York: Simon & Schuster
- Wortzel, Larry M. (2013): *The Dragon Extends its Reach: Chinese Military Power Goes Global*. Dulles: Potomac Books.
- WP 2009: On European Trip, President Tries to Set a New, Pragmatic Tone. In: *The Washington Post*, 5 April <<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2009/04/04/AR2009040400700.html>>
- WTSR 2018: *World Trade Statistical Review, 2018*. Geneva: WTO
- Wu, H. X. and D. T. Liang (2017): *Accounting for the Role of Information and Communication Technology in China's Productivity Growth*. RIETI Discussion Paper 17-E-111. [online] <<https://www.rieti.go.jp/en/publications/summary/17080024.html>> Forrás: Research Institute of Economy, Trade, and Industry
- Wu, Wendy (2016): Is China making life difficult for foreign companies? In: *South China Morning Post*, 2 May
- Zaharna, R. S. (2009): Obama, U.S. Public Diplomacy and the Islamic World. In: *World Politics Review*, 16 May
- Zakaria, Fareed (2008): *The Post-American World*. London: Penguin
- Zemin, Jiang (2002): *Political Report to the 16th CCP Congress*. 8 November [online] <https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/3698_665962/t18872.shtml> Forrás: Permanent Mission of the People's Republic of China to the United Nations Office at Geneva and Other International Organisations in Switzerland
- Zemin, Jiang (2013): *Selected Works of Jiang Zemin*. Beijing: Eng. ed., FLP, Vol. III.
- Zhang 2018 idézi: P. Szabó 2020: Zhang Qian 张倩. 2018. „Zhongguo gaige kaifang biran chengong” 中国改革开放必然成功. In: Xinhua wang ping 新华网评. <http://www.xinhuanet.com/comments/2018-04/11/c_1122660866.htm> Idézi: P. Szabó: A Kínai gazdaság jelenlegi helyzete In: P. Szabó-Horváthné Varga Polyák (szerk.) (2020): *Lehetőségek és kihívások a magyar - kínai kapcsolatok területén*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem
- Zhang, Yonglin (2001): System, empire and state in Chinese international relations” In: *Review of International Studies*, 27. pp. 43-63. <https://doi.org/10.1017/S0260210501008026>
- Zoellick, Robert B. (2005): *Whither China: From Membership to Responsibility? Remarks to National Committee on U.S.-China Relations*, New York City 21 September [online] <<https://2001-2009.state.gov/s/d/former/zoellick/rem/53682.htm>> Forrás: U.S. Department of State Archive

Szakértői nagyinterjúk:

Ruffini, Pierre-Bruno and Pál Melinda (2017): Expert interview with Pierre -Bruno Ruffini, Professor of Economics at the University of Le Havre and University of Paris (Sorbonne); former Counselor for Science and Technology of embassies 30 March, Paris: Place de la Sorbonne

Hodgson, Lord of Astley Abbots and Pál Melinda (2017): Expert interview with Lord Hodgson of Astley Abbots, member of House of Lords. 5 December, London: Fielden House

Salát – Pál 2021: Szakértői nagyinterjú Salát Gergely sinológussal. Felvétel: 2021. július 21. Budapest, Tulipán bisztró

Eszterhai – Pál 2021: Szakértői nagyinterjú Eszterhai Viktor sinológussal. Felvétel: 2021. augusztus 3. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet

A SZERZŐ TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI

magyar nyelven:

Pál Melinda, „*A puha hatalom elméleti és 'hatalom-politikai' térnyerése a kétpólusú világrendszer felbomlásától*” Nemzet és Biztonság Megjelenés előtt, várható megjelenés: 2022/2

Pál Melinda „*A puha hatalmi gondolkodás ideológiai előfutárai*” Nemzet és Biztonság Megjelenés előtt, várható megjelenés: 2021/4

idegen nyelven:

Elérhetőség a nyilvános MTMT oldalon:

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10070804>

Pál, Melinda (2018): „The Origin of the Soft Power Analytical Concept: A Philosophical and Historical Approach of Political Theories, Concepts, and Practices based on 'Western' Ideals” In: Grotius. Online scientific journal of the Institute of International Studies, Corvinus University of Budapest. pp. 22 <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CWHEXK>>

Pál Melinda (2018): „The Power of Attraction, Persuasion, and Co-operation: Soft Power Areas” In: Grotius. On-line scientific journal of the Institute of International Studies, Corvinus University of Budapest. pp. 15 <<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=EEVEAV>>

Pál Melinda (2018): „Soft law as a co-optive force” KÖZ-GAZDASÁG 14 p. 0

Off-line megjelenés előtt áll, a tudományos folyóirat on-line felületén található a következő linken: <[View of SOFT LAW AS A CO-OPTIVE FORCE \(retp.eu\)](#)>